

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
(TÜRK DİN MUSİKİSİ)
ANABİLİM DALI

PEÇEVÎ ŞEYH ARİF AHMED DEDE VE UKÛDÜ'L-LÜ'LÜ'İYE
Fİ TARÎKİ'S-SÂDETİ'L-MEVLEVİYYE TERCÜMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Yunus YAZICI

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
(TÜRK DİN MUSİKİSİ)
ANABİLİM DALI

**PEÇEVÎ ŞEYH ARİF AHMED DEDE VE UKÛDÜ'L-LÜ'LÜ'İYE
Fİ TARÎKİ'S-SÂDETİ'L-MEVLEVİYYE TERCÜMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Yunus YAZICI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

ANKARA-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI
(TÜRK DİN MUSİKİSİ)
ANABİLİM DALI

PEÇEVÎ ŞEYH ARİF AHMED DEDE VE UKÛDÜ'L-LÜ'LÜ'İYE
Fİ TARİKİ'S-SÂDETİ'L-MEVLEVİYYE TERCÜMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmatan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

İmzası

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	III
ÖN SÖZ	IV
GİRİŞ	1
I- AMAÇ VE YÖNTEMLER	1
A- TEZİN KONUSU VE AMACI.....	1
B- TEZİN ÖNEMİ	1
C- TEZİN YÖNTEMİ VE KAPSAMI.....	1
II- TEKKE VE MEDRESE GERİLİMİNDE MEVLEVİLİK VE SANAT	4

BİRİNCİ BÖLÜM

PEÇEVÎ ŞEYH ÂRİF AHMED DEDE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A- PEÇEVÎ ŞEYH ÂRİF AHMED DEDE'NİN HAYATI	16
1- Künyesi, Doğumu ve Memleketi.....	16
2- Ailesi, Tarikati ve Tahsili	16
3- Ölümü	20
B- ESERLERİ	22
1- Şairliği	22
2- Müstensihliği, Mütercimliği, Müellifliği.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

UKÛDÜ'L-LÛ'LÛ'İYE TERCÜMESİ

A- ESERİN VE TERCÜMENİN YAZILIŞ SEBEBİ	29
B- ESERİN MUHTEVASI	31
1- Eserin Fasılları.....	31
2- Fasılların Konuları.....	32
C- ESERDEKİ MUSİKİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	41
1-Mûsikî Âletleri (Ney, Kudûm ve Diğer Sazlar)	41
2-Mûsikîyi İlgilendiren Diğer Kavramlar	46
D- ESERİN KAYNAKLARI	52
1-Kur'ân-ı Kerîm	52

2-Hadis Eserleri	53
3-Diğer Eserler.....	54
E-ESERİN NÜSHALARI	55
1- Nüshaların Tavsifi	55
2- Tenkitli Metne Dâhil Edilen Nüshaların Seçimi	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A- METİN KURARKEN TUTULAN YOL.....	65
B- TENKİTLİ METİN	67
SONUÇ VE TEKLİFLER.....	191
EK (TERCÜMENİN YAZMALARINDAN ÖRNEKLER).....	194
KAYNAKÇA.....	203
ÖZET.....	207
ABSTRACT.....	208

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale.
AÜ.	Ankara Üniversitesi
C.	Cilt
ev.	evirenler
haz.	Hazırlayanlar
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
K.T.B.	Kültür ve Turizm Bakanlığı
ktp.	Kütüphanesi
mat.	Matbaası
Mil.	Milli Kütüphane
Nu.	Numara
OE	Osman Ergin
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
TY	Türkçe Yazmaları
Yz.	Yazmalar
vd.	Ve diğeri

ÖN SÖZ

Tarih denilen olgunun varlık alanına çıkması için geçmişimizin geçmiş olarak kalmaması ve aklın prensiplerine uygun işlenerek tarafımızdan insanlığın idrakine taşınması lazımdır. Bu üretim yapılmazsa, tarih, geleceğin inşası mertebesinde bize sahih bir perspektif vermeyecektir. Kendi medeniyet havzamızda incelediğimiz mevzuya, geçmişte ölmüş tarihsel bir entite veyahut bir antropoloji malzemesi olarak değil; yaşayan, dinamik ve kurucu vasıfları olan bir değer nazarı ile bakmalıyız. İşte bu minvalde üzerinde çalışmada bulunduğumuz eser telif, tercüme, şerh geleneğinin halkası olması açısından bir süreklilik bilincinin mahsulüdür ve döneminin soruları ve sorunlarını ihtiva etmesi cihetinden de bugüne dair cevaplar taşımaktadır.

Eserin mütercimi Yenikapı Mevlevîhânesi postnişinlerinden Peçevî Ârif Ahmed Dede, döneminde müridânının çokluğuyla meşhur olmuş ve diğer tarikat yapıları ile ilişkilerde bulunarak Peçoy, Filibe ve nihayetinde İstanbul gibi şehirlerde şeyhlik yapmıştır. Mütercimnin katkıları ile bir telif niteliği de kazanan eser secili bir üslupla yazılmış, kullanılan kaynaklar belirtilmiş, on fasıla ayrılarak zamanının tartışmalı konularını ele almıştır. *Ukûdü'l-lü'li'ye*'nin nüshaları Anadolu'nun dört bir tarafındaki mevlevîhânelere ulaşarak istinsah edilmiş ve okunmuştur. Çalışmamız özellikle 16 ve 18. yüzyıllar arasında şiddetli bir şekilde Osmanlı'nın her köşesinde hissedilen Kadızâdeliler-Sivâsîler geriliminin bir anlamda uzantısını göstermesi açısından ehemmiyeti haizdir. Daha özelde Mevlevî tarikatının bu çatışmada nerede olduklarını ve nasıl cephe aldıklarını ifade etmesi sebebiyle tasavvuf tarihi, sosyal tarih ve mûsikî tarihi gibi disiplinler açısından da katkı yapacağı kanaatindeyiz.

Danışmam hocam Doç Dr. Bayram AKDOĞAN'a müteşekkirim. Çalışmam sırasında bana desteğini ve yardımını esirgemeyen kıymetli arkadaşlarım Mehmet

ALTUNMERAL, Hayrettin BAHAR,Cihan ÖZAYKAN, Erman Harun KARADUMAN, Emrah GÖKÇE'ye ve ayrıca Berlin nüshasının temininde bana yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Âdem CEYHAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Yunus YAZICI

Altındağ-ANKARA 2016

GİRİŞ

I- AMAÇ VE YÖNTEMLER

A- TEZİN KONUSU VE AMACI

“Peçevî Şeyh Ârifî Ahmed Dede ve Ukûdü'l-Lü'lü'ye Fi Tarîki's-Sâdeti'l-Mevleviyye Tercümesi” tezin konusunu teşkil etmektedir. Nablusî'nin Arapça olan eserini Osmanlı Türkçe'sine tercüme eden Peçevî Ahmed Dede'nin hayatı ortaya koymak, tercüme üzerinde umumî bir incelemede bulunmak ve yazma nüshalardan hareketle tercümenin tenkitli metnini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

B- TEZİN ÖNEMİ

Tezi tercih ettiğimizdeki en önemli saik çalıştığımız eserin telif, tercüme, şerh geleneği açısından önemli bir yere sahip olmasıdır. Öncelikle Abdulgani Nablusî *Ukudü'l-lü'lü'ye* isimli eseri Arapça olarak telif etmiştir. Daha sonra Peçevî Ahmed Dede aynı eseri tercüme etmiş ve Müstakim-zâde Süleymân da bir şerh yazmıştır. Eserin hem tercüme hem de şerhe kaynaklık etmesi döneminde bu eserin önemini ortaya koymaktadır. Eserin tenkitli metninin ortaya çıkması birçok disiplin için kaynak teşkil edecektir.

C- TEZİN YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Çalışmamız üç bölümden müteşekkildir. İlk bölümde Ârifî Ahmed Dede'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Müellifliği, mütercimliği, şairliğinin yanında müstensihliği üzerine de vurgu yapılmıştır. Böylece ilk defa mütercim ve şairliğinin dışındaki özellikleri de gün ışığına çıkmış olacaktır. Ayrıca mecmualardan ve

tezkirelerden derlenen beş adet şiir Ârifi Dede'nin hayatına eklenmiştir. İkinci bölümde eser incelemeye tabi tutulmuştur. Öncelikle Abdulgani Nablusî'nin eseri telif nedeni, ardından Peçevî'nin tercüme etmesinin nedeni verilmiştir. Ardından on bölümden oluşan eserin muhtevası sırasıyla özetlenmiştir. Muhteva bilgisinden sonra eserin direk musiki ile ilgili olan kavramlarına geçiş yapılmıştır. Musiki âletleri ve diğer musiki kavramları adı altında iki başlık açılıp bir nedensellik örgüsü içinde kavramlar işlenmiştir. Hemen akabinde esere kaynaklık eden Kur'ân-ı Kerim, hadis eserleri ve diğer eserler hakkında malumat verilmiştir. İkinci bölümün sonu sırasıyla metnin nüsha bilgileri, tenkitli nüshaların seçimi ve metin kurulumunda tutulan yol ile ilgilidir. Son bölüm iki metnin karşılaştırılması ile oluşan tenkitli metni ihtiva eder. Sonuç ve teklifler kısmından sonra ise çalıştığımız yazmalardan örneklere dair bir ek de konulmuştur.

Eser üzerinde şimdiye dek yapılan tek çalışma Muhammed Tayyip DURCEYLAN'a aittir.¹ Aynı dönemde başladığımız yüksek lisans çalışmamız aşağıdaki sebeplerden dolayı değiştirilmeyip nihayete erdirilmiştir:

- 1- Tenkitli Metin Kurulumu: Durceylan çalışmasında dört nüshayı tespit etmiş, bunlardan bir nüshayı esas alarak nüsha farklılıklarını belirtmemiş, transkripsiyon alfabesini yer yer kullanmıştır. Çalışmamız erişilen on nüshanın tavsifinden sonra iki kolbaşı nüshanın tenkitli metnine dayanmaktadır ve varyantlar aparatta gösterilerek ilmî transkripsiyon alfabesiyle tenkitli metin oluşturulmuştur. Ayrıca söz konusu iki

---

¹Muhammed Tayyip Durceylan, Abdulganî en-Nablusî'ye Ait el-Ukûdü'l-Lü'lü'yye İsimli Eserin Ârifi Ahmed Dede Tercümesi (Tahkik ve Transkripsiyon), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

çalışmada çok sayıda hem imlâ düzeyinde, hem de kelime-cümle düzeyinde yorum farklılıkları mevcuttur.

- 2- Mütercimim Hayatı: Mütercimim hayatı yazılırken mezkur çalışmadan farklı olarak tüm temel kaynaklara inilmiştir. Bunlar şairler hakkında bilgiler veren tezkireler (Esrar Dede - *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye*, Salim Efendi *Tezkiretü'ş - Şu'ara*, Mustafa Safayî Efendi- *Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'ar*, Ramiz – *Adab-ı Zurafa*, Ali Enver – *Semâ-hâne-i Edeb*), mutasavvıflar ve mevlevîler hakkındaki eserler (İhtifalci Mehmed Ziya – *Yenikapı Mevlevihanesi*, Vâsıf Efendi – *Osmanlı Şiirinde Mevlana Övgüleri ve Mevlevilik Unsurları*, Müstakim-zâde Süleyman Saadeddin – *Risâle-i Melâmiyye-i Bayramiyye*, Abdülbaki Gölpınarlı- *Melâmilik ve Melamiler*, Sahih Ahmed Dede – *Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, Sakıb Dede – *Sefîne-i Mevleviyyân*, Hüseyin Ayvansarayî – *Hadikatü'l-Cevâmî*, Osmanzâde Hüseyin Vassâf – *Sefîne-i Evliyâ*) genel biyografik eserler (Şeyhî Mehmed Efendi – *Vekâyiü'l-Fuzalâ*), yazma eserler (Mehmed Şükrü – *Silsilenâme-i Sufiyye*, Tercümenin Nüshaları, Nafiz Paşa 453 ve Osman Ergin 1770 numaralı yazmalar), ve diğer çağdaş eserlerdir (Nathalie Clayer - *Mystiques Etat et Societe*, Gabor Agoston, *16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevîlik*). Böylece mütercimim hayatı ve eserleri hakkında yeni bilgiler açığa çıkmış, şiirleri bulunmuş, babası hakkındaki malumat da biyografiye eklenmiştir.
- 3- İnceleme kısımları itibarıyla da çalışmamız daha çok eserin mûsikî ve Mevlevîlerin sanat tasavvuru yönüne eğilmesi açısından farklılık arz etmektedir. Muhteva hakkındaki incelemeye ilaveten musiki aletleri ve

musikiyi ilgilendiren kavramlar hakkında da eser incelemeye tabi tutulmuştur. Ayrıca tercüme kaynaklık eden eserlere dair bilgi verilmiştir.

II- TEKKE VE MEDRESE GERİLİMİNDE MEVLEVİLİK VE SANAT

Mevlânâ'nın vefatından sonra başta Sultan Veled ve Mevlânâ'nın diğer takipçileri, Mevlevîlik tarikatını teşekkül edip yaygınlaştırarak zaman içinde kurumsal bir hale getirmeyi başarmışlardır. Mevlânâ'nın yaşadığı çağda Konyaentelektüel açıdan tam bir merkez hüviyeti taşımaktaydı. Siraceddin Urmevî, Kutbüddin Şirâzî, Sadreddin Konevî gibi âlim ve ârifler birçok telif eser vücûda getirerek ilmî seviyeyi üst mertebelere taşımıştı. Urmevî kelim alanında, Şirâzî matematik, musikî, mantıkta, Konevî nazarî tasavvuf alanında önemli eserler kaleme almışlardır. Mevlânâ da özellikle *Mesnevî-i Manevî* ve *Divân-ı Kebîr* adlı eserleri ile kurucu bir tasavvufî metin meydana getirmiş ve kendinden sonraki sûfileri etkilemiştir. İşte ilmî seviyenin bu kadar gelişmiş olduğu Konya ili siyaseten de güvenli bir liman olduğundan Mevlevîliğin gelişiminin zeminikolayca oluşmuştur diyebiliriz. Tarikat hızlı bir şekilde önce Konya çevresindeki illere, daha sonra, Osmanlı zamanında ise Balkanlar ve Afrika'ya kadar yayılmıştır. Mevlevîliğin aynı Bektaşîlik gibi Türkî bir karakter taşıması ve devlet desteği görmesi, vakıflaşp gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur.

İşte bu maddî temeller üzerine kurulup gelişen Mevlevîlik, Osmanlı döneminde, adeta günümüzün konservatuvarları gibi bir işlev görmüştür. Elbette tarikatın böyle bir işlev görmesi de sebepsiz değildir. Özellikle Mevlânâ'nın musikî hakkındaki övgü dolu sözleri ve yüceltici düşünceleri Mevlevîlerin mûsikî

tasavvurunu etkilemiştir. Mevlânâ,mûsikîyi Allah'a ulaştıran bir vasıta olarak görürken, tanımını “Elest bezminin âvâzesi” olarak yapar. İnsan tam olarak yaratılmadan önce elest meclisinde Allah ile muhatap olmuştur. Bu muhataplık bir soru üzerindedir. Allah ruhlara “Ben sizin Rabbiniz değil miyim” sorusunu sormuş, ruhlar “Evet” şeklinde cevap vermişlerdir. İşte Mevlânâ bu karşılaşmayı yorumlarken Allah ile ruhların diyalog kurduğu dilin mûsikî olduğunu öne sürmüştür. Mevlânâ'nın bu ve bunun gibi mûsikîyi yüceltici fikirleri Mevlevîlerin mûsikî ile olan münasebetinin arkaplanını bize vermektedir.

Elbette mûsikînin yanında diğer sanat dalları ile de Mevlevîler ilgilenmişlerdir. Sanatlar ile olan münasabetten zaman içinde bir zevk-i selîm neşet etmiştir. Mevlevî hattatlar en ince işlemeli kalem maktalarını kullanmışlar, müzehhibler, mücellidler kitapları Mevlevî motifleri ile süslemişlerdir. Dergahdaki davranışlar da bu minvalde incelmış ve muhibban birbirine hitap ederken ince ve soyut bir dil kullanmıştır. Tüm bunlar neticesinde her hâli estetik bir yapıya bürünen Mevlevîlik,diğer tarikatler arasında da letâfet ve estetiğin timsâli olmuşlardır. Hatta bu sebeple Mevlevîler zerafeti ile öne çıktığı için tarikatler tasvir edilirken; Nakşbendî sadakati, Rufaî harareti, Mevlevî zerafeti denilerek bu tarikatın öne çıkan özelliğinin altı çizilmiştir.

Bu zerafet ve letafet sadece yukarıda sözü edilen alanlarda değil Mevlevî zikirlerinde de açıkça görülür. Mevlevî semâ'ı diğer tarikatlerin zikir, raks ve deveranlarına nazaran oldukça estetik ve görsel açıdan da cezbedicidir. Zaman içinde kurumsallaşan Mevlevîlik zikri de belirli bir tertip ve düzene sokularak kozmolojik yorum ve tasavvufî remizler ile görsel bir şölene dönüşmüştür. Aslında tarikatın bu yüksek zerafeti içerisinde aynı zamanda katı entelektüel bir disiplin de

hüküm sürmektedir. Bin bir gün süren çile sistemi bu disiplinin en mücessem örneğidir. Birbirinden farklı toplam on sekiz görevi ifa eden sâlik bin bir günün sonunda dede ünvanını alır. Bu süre içerisinde ise yine istidadına göre çeşitli sanatlar ile meşgul olur. Böylece nefisini tasfiye eden sâlik, aynı zamanda bir veya birkaç sanat dalında öğrenim görüp maharet kesbeder. Yani tarih boyunca Mevlevîlik, edebiyatın ve güzel sanatların üretildiği bir merkez işlevini görürken nefis tezkiyesi ile de sûfi geleneği sürdürüyordu.

Sanatçı dervişlerden mürekkep olan bir tarikat zikrinin hem ritüeller açısından, hem raks açısından hem de mûsikî açısından sanatkarâne olması kaçınılmazdır. Mevlevî mukabelelerinde icra edilen Mevlevî âyinleri Türk mûsikîsi tarihinin en hacimli tekke mûsikîsi eserleri olmakla birlikte en sanatlı eserleridir de diyebiliriz. Mevlevî ayinleri sema' törenine eşlik amacı ile üretildiğinden törenin ritüellerine ve sema'a mutabık olarak bestelenmiştir. Ayinlerin son şeklini alması muhtemelen uzun yıllar almıştır. Elimizdeki Mevlevî ayinlerinin bestekarı olmayan ve beste-i kadim adı altında adlandırdığımız besteler ile, 17. yüzyılda Nâyî Osman Dede'nin bestelediği ayinler arasındaki fark hem biçimsel hem de estetik açıdan farklılıklar arz etmektedir. Yani mûsikî üretiminde sanatsal açıdan bir tekâmülden söz edilebilir. Osman Dede ile zirve yapan ayin besteciliği İsmail Dede ve Zekai Dede ile birlikte sanatsal açıdan hiç bir şey kaybetmemiş ve canlılığını Mevlevîhaneler kapanana kadar sürdürmüştür.

Ayin güftelerinde de yine başta Mevlânâ olmak üzere Mevlevî ve diğer mutasavvıf şairlerin şiirleri kullanılır ve güfteler umumiyetle Farsça'dır. Mevlânâ'nın şiirlerinin kullanılması şiirlerin Farsça olması bakımından ayinlere bir soyutlama çeşnisi kazandırmış ve tarikatdeki süreklilik mefhumunu güçlendirmiştir. Ayrıca

Mevlânâ hakkında bir menakıp kaleme alan Ahmed Eflâki'nin şu mısralarla başlayan şiiri tüm ayinlerin güftesinde bulunmaktadır:

Ey ki hezar âferin bu nice sultan olur

Kulı olan kişiler hüsrev ü hakan olur

Her ki bugün Veled'e inâuben yüz süre

Yoksul ise bây olur, bây ise sultan olur

Ayrıca yine bir istisna dışında tüm ayinlerin II ve IV. selâmında Mevlânâ'nın:

Sultân-ı menî, sultân menî

Ender dil ü cân îmân-ı menî

Der men bidemî men zinde şevem

Yek cân çi şeved, sad cân-ı menî²

Güfteleri kullanılmaktadır. Aynı güftelerin kullanılması âyinleri bir anlamda birbirine yaklaştırmıştır. Bunun yanında yine farklı bestekârların melodileri ve eserleri ayinlerde birlikte çalınabilir. Bir saz eserinin terennümü bir ayine adapte edilebildiği gibi, ayine uygun bir peşrev âyinin başında çalınabilir. Sema törenindeki remizlere benzer simgeler ayin bestelerinde de bulunur. Dört selamdan oluşan mevlevî ayini şeriat, tarikat, marifet ve hakikat mertebelerinin estetik bir ifadesidir. Buna mutabık olarak da ayin melodileri ve usûlleri değişkenlik gösterir. Ayin peşrevi devr-i kebir usulünün en ağır mertebesinde bestelenerek devr-i veledînin icra edilmesini sağlar. Ağır yürüyüşler ile semazenler ve şeyh bir devir-döngü gerçekleştirirken peşrev de bu daireselliğe mutabık olarak dinleyene karar hissi

² A. Avni Konuk'un Buselikaşiran Ayini'nin 4. selamında farklı güfte yer alır.

vermeden tekrar eder. Selamlarda da değişik usuller ve makamlar kullanılır. Üçüncü selam en sanatlı diyebileceğimiz bölümdür ve usul geçkilerinin yanında selamın sonuna doğru zikir hissi en yüksek noktaya varır, usûl en yürük şekilde icra edilir. Dördüncü selamda ise insanın kulluğunun idraki temsil edildiğinden yürük coşkunluk yerini oldukça sakin melodilere ve yavaş bir gidere bırakır. Görüldüğü üzere sema ayininde tasavvufî anlayış, sema-raks-ritüeller ve mûsikî birbirine paralel olarak zevkli ve latif bir şekilde soyut bir üst dilde terkip edilmiştir.³

Diğer tarikatlara nispeten Mevlevîlik; mûsikî sazlarını daha fazla kullanmış, devamlı beste ve bestekâr üretmiş, zikirlerinde her zamanmûsikîye yer vermiş, güzel sanatlar ve edebiyat ile daha çok meşgul olmuştur. Tekkelerin üç kıtada yayılmış olması ve devamlı mevlevîhânelerin bir okul şeklinde işlemesi tekke-medrese geriliminin içine Mevlevî'leri aktif olarak sokmuştur. Bu gerilim elbette sadece kurumsal yapılarda, yani tekke ve medreselerde kalmayıp daha aşağıya doğru topluma inmiş ve yukarıya doğru bürokrasiye doğru tırmanmıştır. Ancak bu gerilim sayesinde ciddi bir literatür oluştuğunu da söyleyebiliriz. Bu gerginlikler elbette sadece mûsikî, sema ve raks özelinde değildir. Özellikle vahdet-i vücud, hulûl, ilham, vesile ve vasıta, istimdad, rabıta, Mehdî ve Mehdîlik, Hızır, hatmü'n-nübüvve, zikir, raks, semâ, deverân; kahve ve tütün vb. çeşitli keyif verici maddelerin kullanılması ve bazı giysilerin giyilmesi hakkındadır.⁴ Ferhat Koca fıkıh ve tasavvuf ilişkisini ele aldığı çalışmasında semâ', deverân ve raks konusunda telif edilen eserleri lehinde tavrı alanlar ve caiz olmadığını iddia edenleri ayırarak şu eserleri listelemiştir:

Semâ', deverân ve raksın lehinde tavrı alanlar:

³Mevlevî müziği için ayrıntılı bilgi bkz: Timuçin Çevikoğlu, *Semanın Sadası*, TFKY, İstanbul 2008, s.95-105 ve Mevlevîlik ve Semâ için bkz: Çevikoğlu, *a.g.e.*, s.63-92.

⁴Ferhat Koca, "Osmanlılar Dönemi Fıkıh-Tasavvuf İlişkisi Fakılar ile Sofuları Mücadelesinin Tarihi Serüveni", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, s. 83.

“Eşrefoğlu Rûmî (ö.1469-70?) Sırru’d-deverân, Muhammed b. Mahmud el-Aksarâyî (ö.1494) Risâle fî hakkı’d-deverân ve’r-raks veya Risâle fî beyânî deverâni’s-sûfiyye, Aziz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1628) Keşfü’l-kına’ an vechi’s-semâ’, İsmail b. Ahmed er-Rüsûhî el-Ankaravî (ö.1631) Hüccestü’s-semâ’, Abdülahad Nuri b. Mustafa Sarâyî es-Sivâsî (ö.1650) Terceme-i risâle fî Deverân-ı sûfiyye, Ali b. Muhammed el Kastamonî (ö.1686) Risâletü’d-deverân, Saçaklızâde Muhammed b. Ebû Bekr el-Mar’aşî (ö.1732) Risâle fî’r-raks ve’z-zikr, Mehmed Emin Tokâdî (ö.1745) Sıyânet-i dervîşân der bahs-i devrân-ı sofıyyân, İsmail Efendi Risâle fî tahkîki emri’s-semâ’ li’lmüntehî, İbrâhim b. Muhammed en-Niksârî Burhânü’l-elhân fî hükmi’t-tegannî ve’d-deverân ve Beşir Efendi’nin Deverân ve Zikir Hakkındaki Risâle.

Caiz olmadığını savunanlar:

Hüsâm Çelebi (Hüsâmeddin Hüseyin b. Abdurrahman) (ö.1520) Risâle fî raksi’l-mutasavvife, Zenbilli Ali Efendi (ö. 1525) Risâle fî deverâni’s-sûfiyye ve raksihim, İbn Kemâl Risâle fî deverâni’s-sûfiyye ve raksihim, İbrahim b. Muhammed el-Halebî (ö.1549) er- Rahu ve’l-vaks li-müstahili’r-raks, Ebüssuûd Efendi (ö.1574) Deverân-ı Sûfiyyeye Dair fetva, Birgivî er-Risâle fî’z-zikiri’l-cehrî, Ahmed b. Muhammed el-Akhisârî (ö.1631) Risâle fî hurmeti’r-raks ve’d-deverân ve kerâheti’z-zikr, Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1635) Risâle-i deverân-ı sûfiyye, Muhammed b. Mustafa el-Bucâvî’nin (ö.1649) Risâle fî zemmi’t-tegannî ve’r-raks, Abdülkerim b. Veliyüddin (ö. 1689) Risâle fî hakkı deverâni’s-sûfiyye, İbrahim Efedndi Risâle-i

deverân-ı sufiyye ve İbrahim b. Ebî Bekr el-Erdebîlî Mezheb-i Erbaada Devr-i Raks-ı Semâ'ın Hurmeti.”⁵

Yukarıda adı geçen eserlerin üzerinde, küçük bir azınlığın dışında, henüz ilmî bir çalışma yapılmamıştır. Ayrıca henüz bu tip eserlerin tam olarak bir dökümü dahi yoktur. Bu tip eserlerin önce dökümünün yapılması ve ardından tahkikli neşri ile incelemeye tabi tutulması bu literatürün genişliği ve değerini ortaya koyacaktır. Mûsikî hakkında sahip olduğumuz tek literatür tarihi çalışması olan *Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihi* adlı eser ile Koca'nın makalesindeki literatür karşılaştırıldığında her iki çalışmada da karşılıklı olarak eksiklikler mevcuttur.

Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihi adlı kolektif çalışmaya göre 713 adet yazma halinde nazarî ve amelî mûsikî eseri mevcuttur. Bunlardan 75 tanesi deverân-ı sufiyye ve semanın caiz olup olmadığından bahsetmektedir ki bu rakam da yüzdelik dilime vurulduğunda %10'dan yüksek bir rakamı vermektedir.⁶

Özellikle 16. yüzyılda meşhur ve nüfuzlu olan birçok şeyhülislam deveran ve raks hakkında müstakil risaleler kaleme alıp fetvalar yayınlamışlardır. Zenbilli Ali Efendi (ö.1525), İbn Kemâl Paşa (ö.1534), Çivizâde (ö.1547), Ebüsuûd (ö.1574), Kadızâde Şemseddin Ahmed (ö.1580) bu şeyhüliislamlara örnek verilebilir. Hatta Zenbilli Ali Efendi'nin yazdığı esere Kadızade Şemseddin Ahmed Efendi bir reddiye kaleme almıştır.⁷ Buradan bu gerilimin sadece medrese tekke arasında olmadığı, şeyhüliislamlar arasında dahi bir çekişmenin olduğu söylenilebilir. Başka bir istatistik konuyu açıklamada yardımcı olacaktır. Asırlara göre raks ve mûsikî hakkındaki fikhî eserlere bakıldığında XV. asırda 3, XVI. asırda 18 adet eser bulunmaktadır. XVII.

⁵ Koca, “a.g.m.”, s. 86-87.

⁶ Ramazan Şeşen vd., *Osmanlı Musiki Literatürü Tarihi*, IRCICA, İstanbul 2003, s. X.

⁷ Şeşen vd., *a.g.e.*, s. 34-50.

asırda ise bu üretim düşmemiş aksine yükselerek 21'e çıkmıştır ve 16. ve 17. asırlardaki mûsikî alanındaki fikhî eserlerin genel mûsikî eserlerine oranı %60'ın üzerindedir. Ancak XVIII. asırda adet olarak 12 oran olarak da %27'ye düşüş gözlemlenir. XIX. asırda ise bu konular hakkında sadece iki adet eser telif edilmiştir.⁸Buradan da anlaşılmaktadır ki 16 ve 17. asırlarda gerilim tüm şiddetiyle devam etmiş 18. asırda yumuşayarak bir nebze sürmüştü ve 19. asırda hemen hemen sükûna ermiştir.

Tüm tasavvufî akımların yanında Mevlevîlik özelinde mûsikî, tasavvuf ve fikhî üçgeninde risale hacminde karşı çıkışlar vevüstakil telif eserler kaleme alınmıştır. 16 ve 17. yüzyıllarda yaşayan ve Bayramîlikten Mevlevîliğe geçiş yapan İsmail-i Ankaravî mûsikî ve fikhî konularını inceleyen önemli iki eser kaleme almıştır. Bunlar *Huccetü's-Semâ'* ve *er-Risâletü't-Tenzîhiyye fi Şe'ni'l-Mevleviyye*'dir. Bunların yanında yine *Minhâcü'l-Fukarâ* adlı eser tamamen mûsikî alanında kaleme alınmasa da mûsikî ve semâ'a dâir birçok meseleyi işlemiştir. Hatta Mevlevîler arasında *Huccetü's-Semâ'* ve *Minhâcü'l-Fukarâ* adlı eserlerin yaygın olduğu söylenebilir. Bu eserlere benzer bir eser te'lif etmek isteyen Mehmed Eşref Dede şunları söylemiştir:

...eslâf-ı Mevleviyyeden ba'zılarını mü'tâlâ'a itdim ise de, bunlardan tarîkat-ı 'aliyyemizden aşl-ı uşul ü âdâb u dağâ'ıqını beyân iden Türkçe Şârih-i Meşnevî eş-Şeyh İsmâ'îl Ankaravî hazretleriniñ (Minhâcü'l-Fuqarâ) ve (Huccetü's-semâ') nâm eserlerinden başkasına teşâdüf idemedim...⁹

⁸Şeşen vd., *a.g.e.*, s. LXII.

⁹ Mehmed Eşref Dede, *Âyîn-i Tarikat-i Mevlânâ*, Milli Kütüphane Yazmaları A8172, vr 1b.

Minhacü'l-Fukarâ Mevlevî adap ve erkânını tüm yönleri ile anlatmak için yazılmıştır. Bunun yanında eserin iki bölümü semâ' ve Mevlevî mukabelesine ayrılmıştır.¹⁰ Ankaravî'nin semâ' hakkındaki diğer eserleri ise daha çok savunma amacı ile kaleme alınmıştır. Nitekim İsmail Dede *er-Risâletü't-Tenzihîyye fi Şe'ni'l-Mevlevîyye* adlı eserini yazma sebebini şöyle açıklar:

“...halk arasında neşrettiğim bu nüsha üsvetü'l-vâizîn Cerrâh şehyi Şeyh İbrahim'e ulaştınca, bunları benim te'lifatımdan zannetmiş ve fakihlerden bazılarının sözleriyle bana birçok yerde şiddetli bir şekilde itiraz etmiş ve insafı ulemanın çizgisinden çıkararak ve uzaklaşarak Mevlevîlerin semâ'ına ve raksına karşı çıkmış ve onları şiddetli bir şekilde boş ve kötü şeylerle uğraşanlar menzilesine indirmiş; onların aşk ve muhabbet meydanındaki raks ve hareketlerini, Habeşlerin rakslarından daha aşağı kabul etmiş ve onların hallerine ve niyetlerine basiretle ve olgun bir insan bakışıyla bakmamıştır. Fakat kardeşlerimden –isteğini kıramayacağım- birisi, şüpheyi ve şekilciliği yok etmek için, güçlü bir cevap olarak ona icabet etmemi istedi. Ben de onun arzu ve isteğini kabul ettim ve Şeyhin, bizden kabul etmediği bazı şeyleri, şer'i deliller ve kişisel yorumlar ortaya koyarak reddetmesine karşılık, hak ve hakikat ortaya çıksın diye doğru cevapları ihtiva eden bir risale yazmaya başladım...”¹¹

Benzer bir refleks yine *Huccetü's-Semâ'* adlı eserinde de görülebilir:

¹⁰ İsmail Rusûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ* (Haz. Safi Arpaguş), Vefa Yay., İstanbul 2008, s.115-141.

¹¹ İsmail-i Ankaravî, *Mevlevîlik ve Musiki -Er-Risâletü't-Tenzihîyye fi Şeni'l-Mevlevîyye-*(Haz. Bayram Akdoğan), Rağbet Yay., İstanbul 2009, s. 38.

“Ankaravî, *Huccetü's-Semâ*' isimli bu eserini, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî (ö.520/ 1126)'nin “*Bevâriku'l-İlmâ fi Tekfîri Men Yuharrimu's-Semâ*' adlı eserini esas almak suretiyle te'lif etmiştir.

O dönemde Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1045/ 1635) vaazlarında tarikat erbabına: “Düdük çalanlar, tahta tepenler” tarzında alaylı ifadeler kullanarak şiddetle çatmış, bunun üzerine özellikle Mevlevîler savunmaya geçerek, raks ve semâ'a karşı olanların susturulması ve onlara cevap verilmesi ve kendileri için de kuvvetli bir delil olması için Ankaravî'den böyle bir eser yazmasını istemişlerdir. Ankaravî de yukarıda adı geçen eseri esas almak sûretiyle ona bazı ilaveler yaparak “*Huccetü's-Semâ*” adlı eserini te'lif etmiştir. Ankaravî bu eserinde semâ' ve raksın meşruyetini delillerle ispatlamaya çalışmıştır. Eser üç bölümden meydana gelmiştir.

Birinci bölümde raks ve deverânın haram olmadığını deliller göstererek ispat etmeye çalışmıştır.

İkinci bölümde semâ' konusunu ele alarak, semâ'ın (mûsikî dinlemenin) caiz olduğunu anlatmıştır.

Üçüncü bölümde de def çalmanın mübah olduğunu hadislerle ve asr-ı saâdetten örnekler göstermek suretiyle ispat etmeye çalışmıştır.”¹²

Yine Mevlevîlik özelinde Abdülganî Nablusî'nin *Ukûdü'l-Lü'lü'ye fi Tarîki's-Sâdeti'l Mevleviyye* adlı eseri oldukça meşhurdur. Bu hem nüshalarının yaygınlığından hem de bir tercüme ve şerh silsilesini oluşturmasından anlaşılabilir ki eser üzerine hem Türkçe hem Arapça şerh mevcuttur. Bu eserin Türkçe tercümesi, tenkitli metnini verip incelemesini yaptığımız Peçevî Ârif Ahmed tarafından

---

¹² Ankaravî, a.g.e., s.30.

yapılmıştır. Mevlevîler arasında eserin yaygın olduğu yazma nüshalardaki kayıtlardan takip edilebilir.¹³ Yine Müstakimzâde bu esere Türkçe bir şerh yazmıştır. Bundan başka Nablûsî'nin *Îzâhu'd-Delâlat fî Semâ'i'l-Âlât ve er-Risâle fî Tahkiki'd-Devrânî's-Sûfiyye ve Semâ* adlı eserleri vardır. Kemikli'ye göre İslam kültür coğrafyasında başlı başına devrân ve semâ' meselesini ele alan ve alanında klasikleşmiş olan eser Nablûsî'nin *Îzâhu'd-Delâlat fî Semâ'i'l-Âlât* isimli eseridir.¹⁴ Nablûsî *Ukudü'l-lü'lü'iyye*'de de *Îzâhu'd-Delâlat*'a göndermelerde bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere Mevlevîlik tarihsel süreç içerisinde kendi özel konumu sebebiyle de medeniyetimiz açısından önemli birçok fonksiyonu üstlenmiş ve sosyal hayattan kopmayarak varlığını siyâsetten sanata dek geniş bir yelpazede etkileşimde bulunarak sürdürmüştür. Tekkeler kapanana değin Mevlevîlerin tüm yapıp-etmelerinin arkasında bir zihin ve zihniyet dünyası olduğu âşikardır. Metnini verip inceleyeceğimiz bu eserin de bu arkaplana dair birçok veriyi içereceği kanaatindeyiz.

¹³ Ayrıntılı bilgi için eserin nüshaları bölümüne bakınız.

¹⁴ Bilal Kemikli, "Tasavvuf Edebiyatında Risâle-i Devrân ve Semâ' Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 37, s.448.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEÇEVÎ ŞEYH ÂRİF AHMED DEDE'NİN HAYATI VE ESERLERİ

A- PEÇEVÎ ŞEYH ÂRİF AHMED DEDE'NİN HAYATI

1- Künyesi, Doğumu ve Memleketi

Peçevî Şeyh Ârif Ahmed Dede *Ukûdü'l-lü'lü'kiye* tercümesinde kendi künyesini şöyle ifade eder:

eş-Şeyh 'Ârif Ahmed ibn Şeyh Muştafâ, el-Mevlevî meşreben, ve'l-Peçevî mevliden, ve'l-Filibevî mavtinen¹⁵

Bu ifadelerde babasının isminin Şeyh Mustafa, tasavvufî yol olarak Mevlvî, doğum yeri olarak Peçoy, yurt edindiği ve yerleştiği yer olarak Filibe olduğu açıkça okunmaktadır.

2- Ailesi, Tarikati ve Tahsili

Yine tercümenin hemen devam eden ifadelerinde de Filibe'de yeni bir mevlvîhâne yapıldığı ve orada şeyhlik görevinde bulunduğu ayrıca tercümeyi de Filibe'de yazdığı şu ifadelerle kayıtlıdır:

...hâlâmedîne-i Filibe'de müceddiden ihyâ ve binâ olunan mevlvîhânede küşenişin-i bî-nişân olup eṭṭrafımızda cem' olan fuṭarâ-ı bâbu'llâh mādâmeti's-semâvâtü ve'l-arḍu keşr hem Allâh ile pîşvây u muḫdetâ-yı 'âşîḫîn rehnümâ-yı ṭâlibîn ü sâlikîn Ḥâzret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ḫuddise sirruhu'l-'azîziñ âyîn-i ṭarîḫatlerin fî's-subḫ ve'l-mesâ ḫasbe mâ-yumkin icrâda mecd ve sâ'î olup işbu risâle-i şerîfeye

¹⁵ Peçevî Ârif Ahmed, *Ukudü'l-lü'lü'kiye*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 1040, vr 10b ; Peçevi Ârif Ahmed, *Ukudü'l-lü'lü'kiye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi T2128, vr 7a.

tarîhiyle zaferyâb olup manzûrumuz olduğda haqqâ ki bir zîbâ te'lîf-i müstetâb ve bir ra'nâ taşnîf ve kitâb vâki' olmuşdur.¹⁶

Ârif Ahmed Dede'nin babası gibi dedesi de meşayih zümresindedir. Şeyh Yusuf ismindeki dedesi Kaniye Kale'sinde kürsü sahibi olarak tefsir ve hadis dersleri okutmuştur. Ârif Ahmed'in babası Peçevî Şeyh Mustafa on altı yaşında iken Peçoy'a göç etmiştir.¹⁷ Esrar Dede ve Ali Enver'e göre babası Uşşakiyye meşahiyinden¹⁸, Salim ve Safayî Efendi'ye göre ise Gülşenî şeyhlerindedir¹⁹. Ayvansarâyî'nin *Hadikatü'l-Cevâmî* adlı eserlerinde ise Halvetî meşâyihinden olduğu kaydı vardır.²⁰ Nathalie Clayer silsilesini Uşşakiyye'den şu şekilde gösterir: Hasan Hüsameddin Uşşaki, Muhammed Karamanî, Mustafa Uşşakî, Emrullah Uşşakî, Abdurrahman Aksarayî, Peçevî Şeyh Mustafa (ö.110/1699).²¹ Bu silsile Hudaiefendi 1098 numaralı yazmadaki silsile ile mutabıktır.²² Hüseyin Vassaf kişisel kütüphânesinde Peçevî Mustafa'ya ait olan *Şerh-i İlâhî-i Atvâr-ı Seb'a* ismiyle bir kitap olduğunu söyler ve burada bir Uşşakî silsilesi olduğunu belirterek bu silsileyi aktarır. Bu silsileye yukarıda verdiğimiz silsile ile Abdurrahman Aksarâyî dışarda kalmak üzere örtüşür. Bu silsilenin dışında yazma esere bağlı ikinci bir silsile aktarır ki bu silsilede Abdurrahman Aksarâyî²³ de bulunur.²⁴

¹⁶ Ârif, *a.g.e.*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 1040, vr 10b ; Ârif, *a.g.e.*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi T2128, vr 7a.

¹⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-Fuzalâ* (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, III-IV, s. 201.

¹⁸ Ali Enver, *Semâ-hâne-i Edeb*, TTK, Ankara 2013, s. 145 ; Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, AKM, Ankara 2000, s. 352.

¹⁹ Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'ara*, AKM, Ankara 2005, s. 481 ; Mustafa Safayî Efendi, *Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'âr*, AKM, Ankara 2005, s. 420.

²⁰ Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmî*, İstanbul, I, s. 229.

²¹ Nathalie Clayer, *Mystiques Etat et Societe*, Leiden: E.J. Brill 1994, s.175.

²² Mehmed Şükrü, *Silsilenâme-i Sufiyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphânesi Hüdâi Efendi Koleksiyonu no: 1098, vr. 23a.

²³Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ* (Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2006, C.4., s. 348.

²⁴Silsilelerde geçen ve Hüsameddin Uşşakîden sonra gelen şeyh Muhammed Karamanî, Taceddin-i Karamanî, Muhammed-i Belgrâdî isimlerinde zikredilmektedir ve kanaatimizce aynı kişi olmalıdır.

Babası hakkındaki en kapsamlı bilgiler Şeyhî'nin şakaikzeylinde mevcuttur. Mustafa Efendi Kanije'den Peçoy'a hicret ettikten sonra Uzun Ali ve Seyyid Osman Efendi'lerden ilim tahsil etmiştir. Daha sonra Uşşakî şeyhlerinden Abdülbâkî efendiden faydalanır. Bir müddet sonra Kanije'ye döndüğünde ise babası Şeyh Yûsuf vefat etmiştir. Bu vefatın ardından mallarını satarak Şeyh Abdurrahman Aksarayî'nin hizmetinde bulunur ve Aksarayî'den irşad görevini alarak Peçoy'a yerleşir.²⁵ Eylül/Ekim 1686'da Belgrad'a geçmiş ve hemen ertesi senesi Filibe'ye yerleşmiştir. 25 Mayıs 1699'da saat üçde 89 yaşında iken vefât etmiştir. Köprübaşı İmaret Camii yakınında defin olup üzerine türbe inşa edilmiştir. Oğlu Ahmed Dede tarafından hastalıkları iyileştirdiği yönündeki kerametler de yine Şeyhi'de zikredilir.²⁶

Ârif Ahmed ilk eğitimini babasından almış olup ve tasavvufî olarak intisabı da yine babası vasıtasıyla Halvetî-Uşşâkî yolunda olmuştur.²⁷ Daha sonra Hâfızî Muhammed Dede'den Mevlevî usûl ve adabını öğrenmiştir ve onun vefâtından sonra Arab Halil Dede ve Şeyh İbrahim Dede'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Mevlevîliğe olan intisabı da Hâfızî Muhammed Dede'nin (Hafız Mehmed Dede) Peçoy (Peçe) meşihati esnasında gerçekleşmiştir.²⁸ İbrahim Dede'nin vefatından sonra Peçoy tekkesine şeyh olmuştur.²⁹ Peçe'deki mevlevîhanede sırasıyla, Arab Halil Dede, İbrahim Dede şeyh olmuşlardır ve İbrahim Dede'nin istifa etmesinden sonra Peçevî Ahmed'in şeyh olmasına kadar olan bir sürede şeyhlik makamı boş kalmıştır.³⁰ Salim ve Safayî Ârifî'nin Peçoy'a şeyh olmadan önce Konya'ya davet edildiğini, âsitânedeki hizmette bulunduğunu ve Mevlevî âdâbını öğrenip burada hilafet aldığı

²⁵ Şeyhi, a.g.e., s. 201.

²⁶ Şeyhi, a.g.e., s.201.

²⁷ Şeyhî, a.g.e., s. 682; Sakıb Dede, *Sefîne-i Mevleviyyân*, Kahire1283, C.II, s. 167.

²⁸ Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*(Haz. Cem Zorlu),İnsan Yay, İstanbul 2003, s. 313.

²⁹ Esrar Dede, a.g.e., s.352.

³⁰ Sahih Ahmed Dede, a.g.e., s. 315.

söylemiştir.³¹ Peçoy'a şeyh olduktan sonra Ârifî, Anadolu'ya hicret eder ve üç ay içerisinde burası Macarlar tarafından istila edilir. Bu istila neticesinde kendisine Filibe'de bir tekke tahsis edilir.³² Şeyhi'nin aktardığı babasının hayat hikâyesinde ise Peçoy-Belgrad-Filibe rotası mevcuttur.³³ Elbette Ahmed Dede'nin bu rota esnasında babası ile hareket edip etmediğini bilmiyoruz ancak birlikte hareket ettikleri kuvvetle muhtemeldir. Macar istilasını takriben Ekim 1686 tarihlerine geldiğine göre Ahmed Dede'nin 1686 senesinden daha evvel bu tekkede hem mürid hem de şeyh olarak faaliyette bulunduğu ve aynı yılın Temmuz ayında şehri terk ettiği ileri sürülebilir.³⁴ Ancak Peçevî Mustafâ'nın hayatını anlatan Şeyhî'deki kayda göre Peçoy'dan ayrılış Eylül/Ekim 1686 tarihindir.³⁵

Yenikapı şeyhliğine Mehmed Sadreddin Çelebi tarafından 1126 (1713) tarihinde Nesib Dede'nin yerine görevlendirilir ve Filibe'ye Nuri Dede şeyh olarak atanır. Yenikapı'da “yedi ünlü Ahmed'in yedincisi” olarak meşhur olmuştur. Ârifî, Yenikapı Mevlevîhanesi'nde oldukça büyük bir şöhret kazanmasının bir başka delili de müritlerinin sayıca fazla olması gösterilebilir ki bu çokluk bazı rivayetleri de beraberinde getirmiştir. Rivayetlere göre cuma günlerinde, cuma vakti, Şeyh Ârifî Efendi namaz için Yenikapı Mahallesi'ndeki Evliya Efendi Cami'ne girdiklerinde kuyruğun –dolayısıyla dervişanın- bir ucu henüz tekkeden çıkmakta olur imiş.³⁶ Yenikapı şeyhliği görevinde iken Melâmîler ve diğer tasavvuf ehli ile ilişki içerisinde olmuştur. Müstakimzâde Risâle-i Melâmiyye-i Şuttâiryeye'de bir Melâmî şeyhi olan Bursalı Seyyid Haşim Efendi'nin halifelerinden Seyyid Halil Ağa'nın evinde bazı

³¹ Safayî, *a.g.e.*, s. 420 ; Salim, *a.g.e.*, s. 481.

³² Esrar Dede, *a.g.e.*, s. 353.

³³ Şeyhi, *a.g.e.*, s. 201.

³⁴ Gabor Agoston, “16-17. Asırlarda Macaristan'da Tasavvuf ve Mevlevîlik”, *1. Milletlerarası Mevlana Kongresi*, 3-5 Mayıs 1987, Konya, s. 229.

³⁵ Şeyhi, *a.g.e.*, s. 201.

³⁶ Esrar Dede, *a.g.e.*, s. 353.

şeyhlerin toplandığını ve şeyhlerin arasında Peçevî Ahmed Dede'nin de olduğunu haber vermektedir:

“Pes Seyyid Haşim Efendi cenâblarından vâsıl-ı gencine-i esrâr-ı nâ-mütenâhî olanlardan bir dahi Seyyid Halil Ağa cenâblarıdır ki, beyne'l-ihvân Emîr Halil Ağa diye pür-iştihârdır. Fi'l-asl tavâif-i askeriyyeden olup gazavâtın ekserinde zümre-i Yeniçeriyân ile mevcut Serdengeçti ağalığından mütekâ'iden belde-i tayyibe-i İstanbul'da Mevlevihâne-i Yenikapı'sı kurbünde Mimâr Çarşısı civârında hânelerinde mekîn olup her rûz meclis-i şerîflerinde 'uşşâk-i ilâhîden katı çok kimseler hazır olup hatta haftada bir gün Koca Mustafa Paşa âsitânesi şeyhi Seyyid Nureddin Efendi kendi ihvânlarıyla ve zikirleri mürûr eyleyen Habeşizâde Efendi ve mevlevihâne şeyhi Peçevî Ahmed Dede Efendi ve sâir meşâyih-ı vakt teşrîf buyurup akşama dek hakkânî sohbet ve mahabbet ederler imiş.”³⁷

Gölpınarlı, Ahmed Dede'yi bu Melâmî-Mevlevî yakınlaşmasından dolayı Bayramî Melâmîliği'nin hâlisü'l-akîde bir ihvânı olarak niteler.³⁸ Bu önerme doğru olabileceği gibi, bu toplanma, Yenikapı muhitinde bulunan ehl-i tarikin alalade bir muhabbet meclisi de olabilir.

3- Ölümü

Ârifî Ahmed Dede, Yenikapı'nın dokuzuncu şeyhi olup meşihatde on bir sene kalmıştır. Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhlerini krolonojik olarak sıralayıp bilgi veren Der-beyân-ı silsile-i meşâyih-i kirâm mevlevîhâne-i bâb-ı cedîd adlı manzumede şu beyit mevcuttur:

³⁷ Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *Melâmet Risâleleri Bayramî Melâmîliğine Dâir*, Haz. Abdürrezzak Tek, Emin Yay., Bursa 2007, s. 340-341.

³⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmiler*, İstanbul Devlet Matbaası 1931, s. 25.

“Cenâb-ı ‘Ârifî Ahmed Dede iclâl ile oldu

Tamâm on bir sene bu hankâhda mürşid-i vâlâ”³⁹

Ahmed Dede 1137 (Eylül/Ekim 1724) Muharreminde vefat etmiştir. Şeyhlik yaptığı tekkenin türbesine defnedilmiştir. İhtifalci Mehmed Ziya, Küçük Mehmed Dede ve Safi Musa Dede’nin ayakucunda yattığını söyler ve kaldırdığı sandukanın altında kitabe bulamadığını ve eski bir mezar taşı bulduğunu belirtir.⁴⁰ Vefatı üzerine şairler tarihler düşmüşlerdir. Damadı Naili Paşa:

“Geldi tarihi gedâya

Reft Arif bâ-bekâ

ve Uyuni:

Gitdi me’vâya bu devrin Ârifî yâ hû deyü”⁴¹

ve

“İlm-i Hak ârifî Ahmet Dede gitti eyvâh!”⁴²beyit ve mısraları ile tarih düşürmüşlerdir.

³⁹ Vasıf, *a.g.e.*, s. 538

⁴⁰ İhtifalci Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi* (Haz. Murat A. Karavelioğlu), Atac, İstanbul 2005, s. 114.

⁴¹ Ramiz, *Ramiz ve Adab-ı Zurafa’sı* (Haz. Sadık Erdem), AKM, Ankara 1994, s. 201.

⁴² Mehmet Ziya, *a.g.e.*, s. 113.

B- ESERLERİ

1- Şairliği

Arifî'nin şairliğinden birçok kaynak bahseder. Ayrıca Safayî onun iyi Arapça ve Farsça bildiğini ve Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserine vakıf olduğunu söyler.⁴³ Tezkirelerde ve diğer biyografik kaynaklarda "semâ" redifli şiiri yer alır. Bu şiir Mevlevî neşvesini göstermesi açısından dikkate değerdir:

Zât-ı pâkinledir ey hazret-i sultân-ı semâ'

Şeref-i dâ'ire-i mecma'-ı dîvân-ı semâ'

Yeridir mahşer-i ervâh-ı tekaddüs olsa

Çünkü cevlângeh-i rûhun ola meydân-ı semâ'

Böyle bir meclis-i pür-mâyide-i şevk içre

Yaraşır rûh-ı celîlin ola mihmân-ı semâ'

Dâğ-ı uşşâk gül-i ravza-i 'aşk-ı ezeli

Dûd-ı âh-ı fukarâ sünbül-i bostân-ı semâ'

Kereminden umulur 'Ârif'i mahşerde dahi

---

⁴³ Safayî, *a.g.e.*, s. 420

Edesin dâhil-i cem'iyet-i yârân-ı semâ'⁴⁴

Bu şiirin haricinde tezkirelerde herhangi bir şiirine yer verilmez. Vasıf Efendi'nin topladığı mecmuada birçok Mevlevî şairin şiiri terkip edilmiştir. Burada Ârifî'nin şiirleri de mevcuttur. Yine bu şiirler Mevlevîlik temalıdır. Şiirlerin ikisi Mevlevî, ikisi semâ' redifi ile yazılmıştır:

1

“Beyza-i tâvûs-ı cennetdir külâh-ı Mevlevî

Kulle-i serv-i hakîkatdir külâh-ı Mevlevî

Ser-te-ser başı açıktır gül gibi sâhib-dile

Gonce-i bâğ-ı letâfetdir külâh-ı Mevlevî

Şekl-i mahkûtî-şekerden lezzet-i dîdârda

Bezm-i helvâ-yı halâvetdir külâh-ı Mevlevî

Şöhre-i zılli nola kılsa ihâta 'âlemi

Serde mikyâs-ı hidâyetdir külâh-ı Mevlevî

Câmi'-i feyzi çerâğ-ı Hazret-i Monlâ'da hep

⁴⁴ Vasıf Efendi, *Osmanlı Şiirinde Mevlana Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları* (Haz. Ahmet Mermer vd.), TDV, Ankara 2009, s. 212.

Ser-nigûn kandîl-i hayretdir külâh-1 Mevlevî

Sâyesinde ‘Ârifâ kat’-1 merâhîdir murâd

Hayme-i râh-1 velâyetdir külâh-1 Mevlevî⁴⁵

2

“Sahn-1 gülzâr-1 İrem’dir hankâh-1 Mevlevî

Sâyebân-1 zıll-i Mevlâ’dır külâh-1 Mevlevî

‘Arş u kürsî vü bihişt ü dûzahı lertzân eder

Şevk-i Mevlânâ ile bir kerre âh-1 Mevlevî

Kühl-i mâzaga’l-basarla sürmesâz-1 dîndir

Gayra bakmaz Hakka’dır dâ’im nigâh-1 Mevlevî

Mürde-dil ‘uşşâk-1 pür-sûza hayât-1 câvidân

Bahş-1 sîr-âb eylemekdir resm ü râh-1 Mevlevî

Lî-ma’allâh sâhasında seyr eder vakt-i semâ’

---

⁴⁵ Vasîf, *a.g.e.*, s.138.

Kurb-ı ev-ednâdır ‘Ârif cilvegâh-ı Mevlevî’⁴⁶

3

‘Tâlîbi matlûbuna erişdirir cânâ semâ’

‘Âşıkı ma’şûkla kavuşdurur cânâ semâ’

Bir ‘aceb esrâr-ı Hakkdır ki bilinmez nüktesi

Ehl-i zikri rû-be-rû bakışdırır cânâ semâ’

‘Âkil ü dâna olan inkâr eder mi hâlini

Nice hâtın-mândeysi barışdırır cânâ semâ’

Vuslatın mehcûrı zâhidler götürmez tâkati

şeyh ile sâlikleri sarişdırır cânâ semâ’

Nutkunu fehm etmez isen ‘Ârif’in olma yakîn

Münkirânın mi’desin karışdırır cânâ semâ’⁴⁷

4

‘Cârûbkeş-i hâk-i deriz gerçi ki mûruz

---

⁴⁶ Vasıf, *a.g.e.*, s.181.

⁴⁷ Vasıf, *a.g.e.*, s. 212.

Hâr-ı sitem-i reşk-dih-i dîde-i hûruz

Biz Hazret-i Monlâ'ya olup bende-i nâçîz

Teslîmle vâreste-i tedbîr-i umûruz

Zerrât-sıfat bendeleriz Hazret-i Şems'e

Şâhân-ı felek-mertebeyiz lem'a-i nûruz

Beyhûde yere sanma ki handân oluruz biz

Mecnûnlarız hande-zen-i ehl-i şu'ûruz

Bûsîde olur zemzeme-i bûseden ammâ

Dâmânına yetmez elimiz âh ki dûruz

Fevvâre gibi sâf-diliz 'aşk ile 'Ârif

Pertâb oluruz muntazır-ı nağme-i sûruz⁴⁸

Böylece Arifî'ye ait beş adet manzum parça şuan için elimizdedir. Elbette çeşitli mecmualar ve yazma eserlerin taranması ile bu şiirler artabilir.

---

⁴⁸ Vasıf, *a.g.e.*, s. 496-498.

2- Müstensihliği, Mütercimliği, Müellifliği

Ârifi tercüme yaparken de manzum çevirilere yer vermiştir. Arapça'dan Türkçe'ye manzum çeviriler yapması hem şairlik kudretini gösteren hem de mütercimlik maharetini gösteren başka bir alamettir. Arapça yaptığı tercümenin yanında çoğu Mevlevî şeyhi gibi Farsça'yı da bildiğini öne sürülebilir. Nafiz Paşa 453 numarada kayıtlı Mevlanâ'nın *Fihi Mafih* adlı eserini-eser Arapça-Farşça bir eserdir- istinsah etmiştir.⁴⁹ Şiirlerinin ve *Ukudü'l-lü'lü'iyet* tercümesinin dışında Osman Ergin Yazmaları 1770 numaralı tasnifte Şeyh Ahmed Peçevî ismi vardır. Bir cilt içerisinde olmayan ve varaklar halinde bir dosya halinde bulunan yazmanın ilk sayfasında risaleyi kaleme aldığına dair bilgi mevcuttur.⁵⁰

⁴⁹Nafiz Paşa 453 vr 142a'daki kayıt şöyledir: eş-Şeyh Ahmed el-Mevlevi ibn eş-Şeyh Mustafa el-Peçevî.

⁵⁰Şeyh Ahmed Peçevî, *Hakâyık-ı eşyâ-yı İlâhi'nin zerrelerinden bir zerre hakkında risâle ve Risâle-i mecmuat el-hakâyık ve makale-i mefhumet ed-dekâik*, İstanbul Büyükşehir Atatürk Kitaplığı, OE Yz 1770 [1a-6b].

İKİNCİ BÖLÜM
UKÛDÜ'L-LÛ'LÛ'İYE TERCÛMESİ

A- ESERİN VE TERCÜMENİN YAZILIŞ SEBEBİ

Eserde kısa bir hamdeleden hemen sonra dört mısralık ve hamdelenin sert girişine mutabık bir şiir bulunur. Ardından çeşitli kaynaklardan derlenen hikâyeler mevcuttur. Bu hikâyelerin ortak özelliği gınânın, çalgı aletlerinin, din alimleri ve büyükleri tarafından tarih boyunca dinlendiğini anlatmasıdır. Bu bölüm Nablusî'nin kendine ait başka bir eserine olan atıfla biter ki bu eseri bu tip rivayetleri toplayan bir eserdir:

Bundan akdem te'lif eyledüğümüz *İzâhü'd-delâlât fi semâ'i'l-âlât* nâm kitâbımızda bu maddeyi tafşîl üzere baş eylemişizdir. Murâd iden qarındaşlar aña müfâla'a ve nazâr eylesün ve bundan mâ'adâ daği şahâbe-i kirâm ve tâbi'în ve tebe'-i tâbi'în ve eimme-i müctehidîn ve 'ulemâ-yı 'âmilîn -rıdvânu'llâhi 'aleyhim ecma'în- hâzarâtından nuqûl-ı şâdıka ve rivâyet-i şahîhe ile müşbet ve mütevâtir olup gınâ ve âlât-ı muṭribeyi istimâ' idenleri ism ü resmiyle anda zıkr eylemişizdir.⁵¹

Nablusî'nin mûsikî, sema ve Mevlevîlik ile tanışması sekiz yaşında babası ile bir sema mukabelesine katılması ile olmuştur.⁵² *Ukûdü'l-lü'lü'yye*, *İzâhü'd-delâlât* gibi eserlerin yanında *es-Sirâtü's-sevî şerhu dibâcâtî'l-Mesnevi*, *Fethü'l-Kerîmi'l-Vehhâb fi'l-'ulûmi'l-müstefâde mine'n-nay ve's-Şebbâb*, *Vesâilü't-tahkîk ve resâilü't-tevfîk* adlı eserleri Mevlevîlik ile münasebetini göstermesi açısından önemlidir.⁵³ Hamdele ve salvele birlikte kaleme alınmamış, eserin onda birinden fazla tutan bu bölümünden sonra salvele yazılmıştır. Salveleden sonra eserin telif sebebi

⁵¹ Ahmed Ârif, *Ukûdü'l-lü'lü'yye*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 1040, vr 9a ; Ârif Ahmed, *Ukûdü'l-lü'lü'yye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphânesi T2128, vr 6a.

⁵² Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Aldulgânî Nablûsî Hayatı Fikirleri*, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 92.

⁵³ Nablusî'nin Mevlevîlik ile ilişkisi için: Abdulcebbâr Kavak, "Şeyh Abdülgânî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) Mevlevîlik müdafaası: *el-Ukûdü'l-lü'lü'yye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* adlı eseri", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2016, s.1131-1132.

ve ismi yer alır. Nablusî risaleyi telif sebebinin Mevlevî tarikatının ayin törenlerindeki incelikli kısımları açıklamak olduğunu söyler. Böyle bir açıklama ve beyanın nedeni ise insanları bilgilendirip bazı cahillerden korumaktır. Risâlenin ismi sebab-i telif kısmının sonunda:

“ismi ile ki ‘Ukûdü’l-lü’lü’iye fî tarîkı’s-sâdeti’l-Mevleviyye”⁵⁴

olarak geçmektedir. Mütercimim tercüme sebebi ise bu kısımdan sonra gelir. Ârif Ahmed Dede Konya dergahında aşçıbaşı olan Derviş Ömer isminde bir zâtn kendisinden bu eseri tercüme etmesini, eserin Arapça olduğundan herkesin istifade edemediğini söyleyip, Ahmed Dede’den Türkçe’ye çevirmesini ısrarla istemiştir. Bunun üzerine, bu ricalar karşısında Ârifi istekleri kıramayarak eserin tercümesine cesaret etmiştir. Mütercim kitabı tercüme ederken bazen Arapça ibarelerin dışına hiç çıkmamış bazen de mealen ve ibarelerden tamamen kopmamak kaydını göz önünde bulundurmuştur:

Ba’zı maḥallerinde ‘ayniyle ‘ibârât-i ‘Arabiyye’niñ Türkî’si terķim ü taştir ve ba’zı maḥalleriniñ daḥi me’âli hıfz u zabt olunup yine ‘ibârât-ı kitâbdan ḥâric olmamaķ üzre ketb ü taḥrîr olundu.⁵⁵

Nablusî’nin eseri ve Peçevî Ahmed’in tercümesi hacim olarak karşılaştırıldığında tercümenin daha geniş olduğu görülecektir. Elbette “ibârât-ı kitâbdan ḥâric olmamak üzre” kaydı bu noktada önemlidir. Birinci fasıl ile bu sebab-i telif bölümlerinin arasında bir Mevlevîlik savunusu yer alır. Mevlevî meclislerinde ilim tahsil edildiği, ibadete yer verildiği, zikir yapıldığı vurgulanır ve her kesimde olduğu gibi bu meclislerde de bir takım problemlerin olduğu belirtilir. Ancak

⁵⁴ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, 10a, Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, 6b.

⁵⁵ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, 11a-11b, Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T 2128, 7b.

bazılarının Mevlevî fukarasına kötü gözle bakması, ihanetle nazar eylemesi, hakaret etmeleri doğru değildir. Müellif bu saldırılar karşısında aslında bir savunmaya gerek olmadığını ancak bazı cahillerin tam bir izah olmadan idrakten uzak kalacaklarını söyler:

İşte bu faķīr-i keşīrū't-taķşīr el-ān meclis-i Mevleviyyeniñ hāl ve şānını ve ol aḥvāl üzre tertib eyleyen ḥükm ü aḥkāmı efşāḥ-ı maķāl ve aşlaḥ-ı me'āl ile şerḥ ü beyāna şurū' eyledim ki tā'ife-i 'aliyyeniñ meclisleri aḥvāl-i 'aşere üzerine olup ḥālāt-ı mezkūreniñ ba'zısı zāhir ve vāzī' ve ba'zısında daḥi 'inde ba'zī'c-cühhāl ba'zı eşkāl olmağın bi-meşiyyeti'llāhi te'ālā ve 'ināyetihi saña keşf ve i'lān ideyim.

Egerçi vuzūḥda İzāha muḥtāc degildir ve līkin cāhil-i mağrūr kemāl-i izāḥ olmadıkça fehm ü idrākden dūr ve mehcūrdur...⁵⁶

B-ESERİN MUHTEVASI

1- Eserin Fasılları

Eser on fasıla ayrılmıştır. Her fasılın başında bölümün neyi işlediği, yani bölümün ana konusu bir cümle ile belirtilmiştir. Buna göre fasılların konu başlıkları olarak nitelendirebileceğimiz kısımları şöyledir:

- 1- Evvelki faşl meclis-i Mevleviyye, cemā'at-i müslimīn ile edā-yı şalāt-ı mefrūzeyi müştamil olduğın beyān eyler.
- 2- Faşl-ı şānī meclis-i Mevleviyye, kırā'at-i Kur'ān-ı 'Aẓīmü's-şān'ı ve rivāyet-i ḥadīs-i şerīf-i Server-i Kā'ināt'ı müştamil olduğın beyān eyler.

⁵⁶ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, 12b-13a; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T 2128, 8a-8b.

- 3- Meclis-i Mevleviyye, ihvân-ı fuqarâya ve sâ'ir cemâ'at-i hâzırîne va'z u naşîhati ve bi-hasebi sevki'l-keâm fî zâlike'l-mağâm zıkr-i kışaş-ı şâlihîn ve aḥbâr-ı enbiyâ ve mürselîni müstemil olduğın beyân eyler.
- 4- Faşl-ı râbi', meclis-i Mevleviyye, kırâ'at-i *Meşnevî*-i şerîfi müstemil olduğın beyân eyler.
- 5- Beşinci faşlmeclis-i Mevleviyye, def ve nây gibi olan âlât-ı muṭribeile semâ'-i tayyibî müstemil olduğunu beyân eyler.
- 6- Altıncı faşl, meclis-i Mevleviyye devrân-ı ma'rûfe ile tevâcüd-i me'lûfeyi müstemil olduğın beyân eyler.
- 7- Yedinci faşl, meclis-i Mevleviyye inḥinâ-yı zâhr ile izhâr-i tâ'at ve iz'ânı müstemil olduğın beyân eyler.
- 8- Sekizinci faşl, meclis-i Mevleviyye ed'iyye-i şerîfe[yi] müstemil olduğın beyân eyler.
- 9- Toğuzuncı faşl meclis-i Mevleviyye, medâ'ih ü eşniyye-i evliyâ-yı 'izâmı müstemil olduğın beyân eyler.
- 10- Onuncı faşl meclis-i Mevleviyye'de cemâ'at-ı müslimîn ve tavâ'if-i muhtelifeniñ niyyât-i mütenevvi'e ve mağâşid-ı müteferriğe ile müctemi' olduğın beyân eyler.

2- Fasılların Konuları

Görüldüğü üzere eserin tüm bölümleri Mevlevîlik tarikatı özelinde işlenmiştir.

Fasıllara genel olarak bakıldığında Mevlevîlik adap ve erkânının hususiyetleri üzerinden açıklamaya girişildiği gözlemlenebilir.

1.Bölüm

Birinci bölümde namazı cemaatle kılmanın sünnet-i müekkede olduğu savunulur. Bazı kısım ulema cemaatle namazın farz-ı ayın, farz-ı kifaye ve vacip olduğu görüşlerini beyan etmiştir. Bu tartışma sona erdirilmeden alimlerin ihlası üzerine yeni bir tartışmaya geçilmiştir. İlim ile amel eylemeyen alimlerin alim değil cahil olacağından dem vurularak ayet ve hadislerden deliller sunulmuştur. İhlas kavramı kullanılmasa da salih amelin vasıfları, ibadette kibir ve ucbun getirdikleri, yararlı olan ilim ve amel birlikteliği gibi konulara değinilmiştir. Bunun ardından bir imamda bulunması gereken hususiyetler üzerinde durulmuştur ve hemen ardından ezan ve ezansız namazın hükmü tartışılmıştır. Bu konu nispeten uzatıldıktan sonra yararlı ilimin muhtevasının neler olduğuna tekrardan dönülmüştür. Burada ilm-i zahir ve ilm-i batın ayrımı da yapılır. Bu iki ilim ayrılırken bolca iktibas ve rivayetler yapılarak açıklanmıştır. Buraya kadar anlatılanlar çok dağınık olmakla birlikte bir hadisin altına yapılan açıklama bölümünün maksadını özetler niteliktedir:

“Ya’nî bu ‘ilm-i dîn taq̣vā ve ‘adālet ve salāh ve diyānet ile mevşūf ve ma‘rūf olan kimselerden aḥz ve telaḳḳī olunur. Yoḡsa ‘ālim olup ‘ilmiyle ‘amel eylemeyen sūfehādan, yāḡūd ancak sivādḡān olup ‘ibārāt-ı fukāhā-yı kirāmiñ zāhirlerine baḳup murād eyledikleri ma’nāya muṡṡali‘ olmayup kütüb-i müdevveneyi tetebbu‘ eylemeyüp bil ki müṡāla‘asına daḡi ḳādir olmayan mütefaḳḳihīn ve ḡumeḳādan bir mes’ele ta‘līm ve aḡz eylemege heves eylemek sizi izlāl ve iḡvā ider.”⁵⁷

Ardından Mevlevîlere yapılan ayıplamalar ve suçlamalardan bahis açılır. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu bölüm oldukça dağınıktır. Diğer bölümler birinci bölüme nispetle çok daha derli topludur ve bir konu bütünlüğü söz konusudur. Bunun bir nedeni de birinci bölümün belirli bir konuyu işlemekten ziyade bir sebep-i telif

⁵⁷ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040 vr 23b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 14b.

özelliği de taşıyor olmasındandır ki faslın sonunda şu ibareler bunu açıkça ortaya koyar:

Ve'l-hāşıl bu maḳūle-i mütefaḳḳıh ve sefiḥleriñ ta'līm ve iḡvāsıyla şadedil ümmī mü'minleri evliyā ve fuḳarā ḥaḳḳında su'-i i'tiḳāddan ḥıfz için ve ḥelāle ḥarām diyü zann ve i'tiḳād idüp çāḥ-ı delālete düşmeden şıyānet için izḥār-ı ḥaḳḳ idüp li-vechillāhi ve ṭaleben li-merzāti'llāhi fuḳarā-yı Mevleviyye'niñ āyīn-i ṭarīḳat ve semā' ve şafāları bābında olana eimme-i müctehidīniñ ve 'ulemā-yı ehl-i yaḳīniñ cevāb-ı bā-şevāb ve akvāl-i sa'ādetme'āblarını [25a] beyāñ idüp bu risāleyi cem' ve te'līf eyledim.Egerçi benim ol ṭarīḳate intisābım yoḳdur. Ancaḳ görürüm ki 'ibād-ı mü'minīñ bu bābda su'-i zann ve i'tiḳād-ı bāṭıla ve fāsıde mübtelā olıyorlar. Maḳşūdum li'llāhi te'ālā fuḳarā ḥaḳḳında ezhān ve şudūr-ı nāsı ve efhām ve ḳulüb-ı mü'minīni evhām-ı bāṭıla ve efkār-ı 'āṭıldan taḥlīşdir. Yoḳsa ta'n ve teşnī' iden mütafaḳḳıha ve süfehāya i'tirāz ve su'-i ḥāllerin redd degildir. Zīrā cevābü'l-aḥmaḳ es-sükūtdur. Yarın yevm-i ḳıyāmetde ḥuzūr-ı Ḥaḳḳ'a varıldıkda müfsid ve muşliḥ zāhir ve āşikāre olur.⁵⁸

Ayrıca eserin onuncu, yani en son faslından sonra da telif sebeplerini belirten ibareler yer almaktadır.

2. Bölüm

İkinci bölümün başlığı Kur'an okunması ve hadis rivayetidir. Yine Kur'an ve hadis okunan yere gidenlere fasık demenin insanı kafir edeceği bölümün başında vurgulanır. Daha sonra münkeratın Mevlevî meclislerinde olduğu için bu meclislere gitmek haramdır sorusuna çeşitli karşılaştırma ve hadislerden örneklerle cevap

⁵⁸ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 24b-25a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 15a.

verilir. Bu tartışma mescidlerdeki sohbet meclislerindeki kavgalara kadar getirilir. Bölüm ilerledikçe Kur'an ve hadis okunması konusundan koparak sema, mûsikî ve mûsikî aletleri gibi konulara gelir. Sonuçta tüm bunlar sema mukabelesi ve öncesi ile ilgili olduğundan topyekun olarak savunmaya tabi tutulur:

“İmdi ma'lûm oldu ki fuķarā-yı Mevleviyye'niñ nāy ve ķudūm ve def çalınup semā' eylemeleri ve na't-ı Resūl ve Ƙur'ān ve ĥadīş okumaları ve sār devr ü semā' erbābı olan aşhāb-ı ŧuruķuñ ĥīn-i zıķru'llāhda naġamāt-ı lezīze ve elĥān-ı laŧīfe ile cānib-i Ĥudā'ya teşvīķ-i iĥvān için ilāhiyāt ve şuġl ve taķsīmler okumaları mücerred lehv ü lu'b kaçdıyla olmaduġı meclisleri meclis-i fişķ olmaduġı aźharun mine'ş-şemsdir.⁵⁹”

3. Bölüm

Bu bölüm Mevlevî tarikatına gelenlere yapılan vaaz, nasihat ve hikâyeler üzerinedir. Bunların ibadet sayılacağı ve Allah'a yakınlık sağladığı vurgulandıktan sonra bu meclise gelenlere fasık demenin küfür olacağı söylenir. Bundan sonra günahkârlıkla ibadet arasında bağ kurulur. Günah işlemenin yapılan ibadetin nasıl etkilediği, ibadetin kabul olup olunmayacağı üzerine örnekler verilir. Mevlid merasimleri ile Mevlevî merasimleri arasında ilişki kurulması bölüm açısından orijinaldir. Bu örnek ile birlikte bir sosyolojik gözlem ve analiz yapıldığı da söylenebilir. Mevlide gelen her kesimden insanın merasimden ne gibi faydalar edindiği teker teker sayılır. Bölümün sonunda ise biraraya gelen insanların ziyafetleri esnasında çalgı aletlerinin çalınması tarihi rivayetler ile örneklendirilir.

4. Bölüm

⁵⁹Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 33a-34b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 20b.

Dördüncü bölüm Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Ma'nevî* adlı eserinin okunmasına ilişkindir. Bölüm ağdalı bir dille yazılan uzunca bir övgü ile başlar. Övgünün muhtevası *Mesnevî* ve Mevlânâ üzerinedir. Bu bölümden sonra *Mesnevî*'nin ana metninin Farsça ve dîbâcesinin Arapça olduğundan bahsedilir ve müellif, *Şerhu Dîbâceti'l-Mesnevî* isminde bir dibace şerhi yazdığını söyler. Bunun ardından bölümün başlığına giriş yapılır ve konu edilen eserin mevlevihanelerde okunup, Türkçeye çevirilip, gelen muhataba türlü hikmet ve faydalı hikâye aktarıldığı söylenir. Böyle faydalı bir meclisi kötölemenin insanı küfre götüreceği vurgulanır. Yine bu meclislere ve bu kitabı okumaya “kizb” demenin hükmü maksadına nazaran tartışılır ve bu tartışma ile bölüm sona erer.

5. Bölüm

Beşinci bölümde Mevlevîlerin çaldığı aletler ve yaptıkları semâ' konu edinilir. Mûsikîyi en çok ilgilendiren bölümün bu bölüm olduğu söylenebilir. Daha fasıl açılır açılmaz bir red cümlesi ile girizgâh yapılmıştır:

bu tã'ife-i 'aliyyeniñ eyledikleri semâ'ları ve ol eşnâda çaldıkları âlât-ı muṭribe bunlarıñ birisiniñ aşlâ münkirât ve ḥürmete iḳtirâni yokdur.⁶⁰

Bundan sonra bazı fıkıh kitaplarında yanlış anlaşılmalardan dolayı alet çalma ve semanın haramdan sayıldığı örneklerle açıklanır. Lehv ve melahi gibi kavramlar benzeri risalelerde ele alındığı gibi bu eserde de tartışmanın ana gövdesini teşkil eden kavramlardır. Özellikle hadislerde geçen bu kavramlar üzerinde uzunca bir tartışma yürütülmüştür. Usûl sazları olan kudüm, tabl, def ve üflemeli bir saz olan ney ile de lehv kavramı ilişkilendirilerek bu aletlerin haram veya helal olup olmadıkları üzerine

⁶⁰ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 40b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 25a.

yorumlar mevcuttur. Ayrıca bazı fakihlerin vardığı neticelerin de yanlış yorumlanması da deliller getirilerek eleştiriye tabi tutulur. Ardından Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Manevî* adlı meşhur eserinin giriş beytinden örnek verilerek tasavvufî bir yorum ile ney dinlemenin caiz olduğu vurgulanır. Bir hadis nakli ile Hz. Muhammed'in de def ve gına dinlediği rivayet edilerek Mevlevîlerin ney ve kudüm çalmaları ile bir özdeşlik kurulur ve bunun haram olduğunu söylemenin ne gibi sonuçlar doğuracağı konusu üzerine tartışma genişletilir. Buradan mûsikî konusuna geçilerek bölümün özeti sunulduktan sonra helal olan şeyin haram olmasının sakıncaları belirtilir ve fasıl nihayete erdirilir.

6. Bölüm

Altıncı bölümde literatürde en çok tartışılan konulardan olan vecd ve devran bahsi ele alınmıştır. Bölümün hemen başında Mevlânâ düşünceleri etrafında devran hakkında felsefî görüşler yer alır. Bu görüşler kozmoloji ile de ilişkilendirilir ve buna mutabık olarak bazı ayetler hüccet gösterilir. Bundan sonra kendini vecd halinde göstermenin sakıncaları hakkında bir bahis açılır. Bu bağlamda zan kavramına değinilmiştir ve bu mefhumla ilgili hadislerden örnekler verilmiştir. Hüsn-i zan ve su-i zan eyleminin neticeleri örneklerle verilir. Zan konusu işlendikten sonra yine vecd mevzuuna dönülür ve hadis, hikaye ve şiirler ile bölüm sona erdirilir.

7. Bölüm

Bu bölümde Mevlevîlerin selâmlarında eğilmesinin caiz olup olmaması tartışılmıştır. Bu eğilmenin niyeti, biçimi ve kimden kime doğru olduğu konularında hadisler aracılığı ile deliller sunulmuştur. Bunun yanında yine eğilme ile birlikte secde, rüku, kıyam ve oturmanın ne gibi hallerde yapıldığı ve hükmünün ne olduğu

da tartışılmıştır. Ayrıca İbn Arabî'nin bu konu hakkındaki görüşleri de verilerek tasavvufî bir yorum da bu tartışmaların arkasına eklenmiştir. Bölümün nihayeti bir sonuç mahiyeti taşır ve genel olarak zikir ehlini ve zikir için toplanan dervişleri tahkir etmenin sakıncalarından bahsedilerek kısım bitirilir.

8. Bölüm

Sekizinci bölüm Mevlevîlerin başta kendileri olmak üzere din ve devlet büyükleri için ettikleri dua hakkında kaleme alınmıştır. Takip eden bölümde (9. bölüm) medih edilen kişiler sayılırken bu bölümde de dua edilen kişiler şöyle sıralanır:

“...ibtidâ, kendü zâtları için, ba‘dehu sâ‘ir ihvân-ı dîn ü tarîkat olan fuqarâ-yı bâbu’llâh’a ve ‘umûman meclislerinde hâzır olanlara huşûşan hıfz u himâye-i Bârî’de maşûn ve nuşret ve tevfiğ-i Perverdigâr’a mazhar olmak için pâdişâh-ı İslâm -hullidet hilâfetuhu ilâ yevmi’l-ķiyâme- hâzretlerine ve sâ‘ir erkân u a‘yân-ı devlete ve asâkir-i ehl-i İslâm ve guzât-ı mü‘minîne ve sâkin oldukları beldeniñ kibârına ve ķâzî ve hükâmına ve ‘l-hâşıl cemî‘ mü‘minin ü mü‘minât ve müslimîn ü müslimât için...⁶¹”

Bunun ardından dua ve duanın faziletleri ile ilgili olan birçok hadisle birlikte duanın ehemmiyeti açıklanır. Bu bölüm bir çelişkiyi ve çatışmayı öne çıkarmaktan daha çok duanın önemini ve faydalarını göstermeye çalışmıştır. Art arda sıralanan hadislerin tercüme ve açıklamaları verilmiş, hemen hemen hiçbir karşı görüşe yer verilmemiş ve bölüm sona erdirilmiştir. Sadece bölümün sonunda insaf ile bakmak, dua edilen meclislere hürmet etmek ve orada bulunmak gerekliliği dile getirilmiştir.

⁶¹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 60b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 37a-37ba.

Bu görüşler de neticede tam bir savunma olmamakla birlikte gelebilecek olan itirazlara karşı önceden alınmış bir tedbir mahiyetini de taşıyor denilebilir.

9. Bölüm

Dokuzuncu bölüm velilerin övülmesine ayrılmıştır. Mevlevî mukabelelerinin sonunda veliler, şeyhler ve salihlerin övülmesinin mevcut olduğu belirtilerek tercümenin edebî açıdan en sanatlı bölümü olarak adlandırabileceğimiz bölüme giriş yapılır. Burada Hz. Muhammed ve Mevlânâ başta olmak üzere bazı din büyükleri zincirleme terkiplerle ve ayetten iktibaslar ile övülür. Yine bu uzun denilebilecek övgünün ardından Hz. Aişe'den rivayet edilen bir hadis ile medh ü senânın meşruiyetine delil getirilir:

Enbiyâ-yı 'izâmı tarâzî ve terahhüm ile zîkr eylemek yâhûd menâkıb ve fazâ'illerin yâd eylemek yâhûd va'z u naşîhatlerin ve nezâfet ve tahâretlerin zîkr eylemek 'ibâdetdir ve kezâlik selef-i şâlihîn daği hayr ile ve medh ü şenâ ile aınmak yâhûd anlardan hadîş-i şerîf rivâyet idüp ba'zı menâkıb ve ahvâllerin tezkîr eylemek kefâret-i zünûbdur. Takşîrâtın 'afv olunmasına sebebdir ve mevte zîkr eylemek şadaqadır.⁶²

10. Bölüm

Onuncu bölümde Mevlevî tekkelerine gelen topluluklardan bahsedilir. Müslümanların yanında gayri müslimlerin de tekkelere gelip yararlandıklarından bahsedilir ve bu topluluklarda kadın, erkek, genç, yaşlı, çocuk her kesimden insan yer almaktadır. Ayrıca gelen her ferdin gelme sebebi ve tekkeden nasiplenmesi farklı

⁶² Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 66a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 41a.

farklıdır. Alimden cahile, avamdan havasa her türlü kesim değişik şekillerde bu meclislerden faydalanır. Tüm bu insan tipleri, gelme sebepleri ve aldığı faydalar sıralandıktan sonra mütercim şöyle bir ibare ile bir çatışma alanı, dolayısı ile bir savunma mecrası meydana getirir:

“Yoḥsa bunlar bu maḥalle bu meclise fenā fikr ile yaramaz niyyet ile sū’-i kaşdıle cem’ oluyorlar dimeyesin. Zīrā naql olunan vechiyle ‘ibādet olunan yerlere ‘ibādu’llāh niyyet-i fāsıde ile gelmezler ve geldikleri şūretde Ḥāzret-i Allāh ḥayra tebdīl ider ve saña lāyık ve lāzım olan budur ki bunların birisini böyle ‘ibādet meclislerine fenā ḥāle daḥi görürsen ḥūsn-i ḥāle şarf eyle.⁶³”

Yani tekkeye toplanan insanlar hakkında kötü düşünmek, dedikodu yapmak, onları tan eylemek gibi fikirlerin doğru olmadığı dile getirilir. Yine bu minvalde bir hadis şerhi iktibası ile bir açılım gerçekleştirilir:

“Müslimīn ḥaḳḳında ḥayr u şalāh ḥāldedir diyü i’tikād eylemek ‘ibādetdir ve meşāyiḡ-i muḥaddisīn buyururlar ki ḥūsn-i zann, ‘aṭıyye vü iḥsān, sū’-i zann, ḥirmānve noḳşān meşābesindedir. Ya’nī ḥūsn-i zann şāḥibi hem kendi mu’ṭī vü muḥsin olur ve hem Cenāb-ı Ḥaḳḳ daḥi aña ‘aṭā vü iḥsān ider. Fe-emmā sū’-i zann şāḥibi hem kendüsi noḳşān ve ‘aybbīn olup mazanne olanı cennetden maḥrūm görür ve Cenāb-ı Allāh anıñ daḥi ‘aybını maḥzār-ı enbiyā vü evliyāda izḥār ve ifşā idüp duḡūl-i cennetden maḥrūm ider...⁶⁴”

Daha sonra yine rivayet ve hikayeler ele alınarak mezkur konuya katkı yapmak amacı ile örneklendirmeler yapılır. Aslında bu bölüm son bölüm olması bakımından da toparlayıcı bir nitelik arz eder. Mevlevî meclislerinde yapılanların

⁶³ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr, vr 67b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128 , vr 42a.

⁶⁴ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 68a-68b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 42a.

hepsi teker teker zikredilerek bu meclislerde günah işleniyor demenin insanı küfüre götüreceği söylenir:

“Huşuşan meclis-i Mevleviyye zıkr eyledüğünüz gibi şalât ve kırâ’at-ı Kur’ân ve hadîş-i şerîf ve tilâvet-i meşnevî-i şerîf ve semâ’-i tayyib ve tâhiri ve tevâcüd ve devrânı ve ‘alâ vecihî’l-birr ve’l-inkıyâd ve’l-iz’ân biri birine ta’zîm kaçdıyla inhinâyı ve havâşş u ‘avâmdan mü’minin ü müslimîne du’âyı ve zıkr-i enbiyâ ve evliyâ-yı şâlihîni ve anlara şenâ ve tarazî ve terahhümü ve bunlar emşâli daği nice tâ’ât ve ‘ibādâtı müstemil meclisdir. Hiç böyle meclis hużzârını ma’şiyet nisbet eyleyüp tefsîk ve ta’yîb, ricâl-i dîn-i İslâm’a lâyıf mıdır? Haţâ-yı fâhiş ve küfrdür.⁶⁵”

Bundan sonra birçok din büyüğünün ve ulemanın Mevlana’dan bu yana bu meclislerde hazır buldukları söylenerek kitabın telif sebebine geçilir.

C- ESERDEKİ MUSİKİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1- Mûsikî Âletleri (Ney, Kudûm ve Diğer Sazlar)

Ney ve kudûm metinde genellikle birlikte anılmıştır. Bunun sebebi, eserin özelde Mevlevîlerin tutumunu işlemiş olmasıdır. Ney, eserde Arapçası olan “nây” şeklinde geçmektedir. Kamış anlamına gelen nây Sümerlerden beri kullanılmakta olup en mükemmel şekline Mevlevîler sayesinde ulaşmıştır. Hatta Mevlânâ en ünlü eseri olan *Mesnevî-i Ma’nevî*’ye “dinle neyden” şeklinde başlayarak ney ile kamil insanı bir metaforla özdeşleştirmiştir. Ayrıca yine bu enstrümanın kutsal sayılması, ayinler icra edilirken baş saz olarak kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Semâ’ mukabelesinde baş ve ara taksimi her zaman ney sazı üstlenmiştir. Yine

⁶⁵ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 69a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 43a.

mukabeledeki taksimlere de Mevlevîler yaratılış üzerinden tasavvufî anlamlar yüklemişlerdir. Bunun sonucunda en meşhur neyzenler hep Mevlevîler içinden çıkmış ve ney sazını en çok yine Mevlevîler kullanmışlardır.

Tercümede ney sazının kullanımının caiz oluşu tarihsel rivayetler ile savunulmuştur. Örneğin İmam Ahmed Hanbel ve oğlu arasında geçen şu anektot aktarılmıştır:

“İmām Ahmed Hanbel hazretleri kavvāl olan nāyzenleri daḥi istimā‘ idüp redd ü inkār eylemez idi. Hattā oğlu Şālîḥ bir gün i‘tirāz idüp didi ki:

Nāy ve kavvāl diñlemek cā’iz midir degil midir? Ne ‘aceb istimā‘ idersiz. Cevābında buyurdılar ki: mekrūh olup istimā‘ cā’iz olmayan şol nāy ve kavvāldır ki maḥall-ı fişḳda ve yāḥūd ḥürmeti şābit olan şey ile ma’an isti’māl oluna. Yoḥsa bunlardan mā’adā maḥallerde ḥarām ve mekrūh degildir, helāldir diyü İmām Hanbel hazretleri buyurdılar...⁶⁶”

Bunun yanında yine Cüneyd-i Bağdadî, İbn Mesruk ve Ebî Muhammed Haririrî’nin ney dinleyip sema etmeleri hikâyesi aktarılır.⁶⁷

Eserde ney ile birlikte anılan diğerk bir saz da kudûmdür. Kudûmün tarih içindeki gelişimi tamamen Mevlevîler üzerinden olmuştur. Mevlevîler ayin ve mukabeleye eşlik etmek amacıyla çeşitli kudûm velleleleri icat etmişlerdir. Mukabelede “Devr-i Veleğî’nin” icra edilmesi için ayin peşrevleri devr-i kebîrin en düşük mertebesinde, muzaaf devr-i kebîr usûlünde bestelenip elli altı ayrı vuruşla şekillendirilmiştir. Yine ayin evferi ve mevlevî devr-i kebiri gibi usûller ayin icrası için Mevlevîlerin terkip ettiği usûllerdir. Ayinlerin üçüncü selamlarının son bölümleri en coşkulu kısımlar

⁶⁶ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 7a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 5a.

⁶⁷ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 53b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 33a.

olmakla birlikte kudûmzen başı burada yürük semaî usulünü devamlı yürüterek hızı artırır. Mûsikî ile zikir yapan diğer tarikatlerde genellikle bendir-def türü enstrumanlar mutlaka kullanılırken, kudûm, Mevlevîlerde zikiri yönetmek ve zikre eşlik etmek için kullanılmıştır. Kudûmzen başı denilen ve mutribda orkestra şefi görevini üstlenen mûsikîşinas yine Mevlevîlere özgüdür. Yani ney ve kudûme eserde vurgu yapılması Mevlevî âyini ve sema mukabelesinin enstruman açısından asgari şartı ney ve kudûm iştirakinin olmasıdır.⁶⁸

Bunun yanında “tabl, deff ve nakkâre” denilen vurmali sazlar da eserde geçmektedir. Özellikle def sazına vurgu dikkat çekicidir. Def veya tef denilen saz çok eski zamanlardan beri kullanılmakta olan bir müzik aleti olup genellikle karnak üzerine gerilen deriden müteşekkildir. Eserdeki defe olan özel vurgu, mûsikî-fıkıh münasebeti tartışmalarında defin merkezi bir konuma sahip olmasındandır. Nedeni ise hadiste yer alması ve bunun neticesinde fikhî tartışmalara malzeme teşkil etmesindedir. Düğünlerde def çalınması hakkındaki hadisin yanında bu hadise Münavî'nin yaptığı şerh de eklenmiştir:

“Cins-i düfûf ıtlâkı âlât-ı mutribeniñ li-zâtihâ ‘adem-i hürmetini ifâde ider ve bu haber-i laîf düğünlerde ve emşâli olan sürûr mağallerinde darb-ı düfûfuñ hıllına delâlet ider ve mezheb-i Şâfiyye eşnâ-yı sürûrda darb-ı deff muṭlaḳâ helâldir-celâciller ile daḫi olur ise-. Zîrâ şâri‘ ve mübeyyenü’l-hıll ve’l-hürmet olan server-i enbiyâniñ huzûr-ı ‘aliyyelerinde darb-ı deff olunduğı sened-i şaḫîḫ ile kütüb-i eḫdîşiñ mecmû‘unda muşarraḫdır...⁶⁹”

⁶⁸Çevikoğlu, *a.g.e.*, s. 95-105.

⁶⁹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 34a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 20b.

Bu şerhde ayrıca “celâcil” denilen ve yine mûsikî aletlerini ilgilendiren bir kelime daha mevcuttur. T2128 nüshasının derkenârında celacil defin zilleri şeklinde tanımlanmıştır. Yani def tarzı aletlerin düğün ilanlarında ve düğüne benzer eğlence yerlerinde çalınmasının –zilli def olsa dahi- helal olduğu açıkça belirtilmiştir. Hz. Muhammed’in ve ashabının deff dinledikleri çeşitli rivayetlerle aktarılmıştır. Hac vaktinde Mina’da Hz. Aişe, Hz. Ebubekr ve Hz. Muhammed beraberler iken ve Hz. Muhammed örtünmüş yatıyor iken iki cariyeye def çalıp şarkı söylemeye başlarlar. Bunun üzerine Hz. Ebubekr cariyelere engel olmaya çalışırken Hz. Muhammed buna karşı gelerek:

Onları men etme, bayram günüdür, halleri üzerine bırak. Def çalıp şarkı söylesinler demiştir. Bu rivayetin hemen ardından tercümede Veda Derbendi denilen yerde Hz. Muhammed’in karşılanış sahnesi aktarılmıştır:

“...bunlardan mâ‘adâ Resûlu’llâh -sallallâhu ‘aleyhi ve sellem- ba‘zı gâzâlarında sâlimen ve gânimen sürûr-ı tām ile teşrîf buyurup geldiklerinde Benât-ı Neccâr, Vedâ‘ Derbendi didikleri memleket ağzında çarb-ı düfûf ü ğinâ ile Resûlu’llâh’ı istikbâl iderlerdi ve envâ‘-ı sürûr u neşâtlar ‘arz iderlerdi. Hattâ ğinâlarında şi‘r:

طلع البدر علينا من تنيات الوداع

وجب الشكر علينا مادعى الله داعى⁷⁰

şi‘rini okurlardı ve Resûl-i Ekrem kendü kudûm-i pür-berekâtları içün izhâr-ı meserret ve çarb-ı deff ve tegannîyi mübâh eylemiş idi diyü kütüb-i mu‘teberâtuñ mecmû‘nda muşarrahdır.⁷¹”

⁷⁰ Veda tepesinden üzerimize ay doğdu, Allah’a davetinden bizlere şükür gerekti.

⁷¹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 46a-46b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 28b.

Bu olayın aktarılması eserde “sürûr meclisleri” şeklinde açıklanan meclislerde mûsikî yapmanın helal olduğu vurgusu vardır ki buradan Mevlevîlik özeline geçiş yapılacaktır. Fakihlerin yönelttiği eleştirilere Benât-ı Neccâr’a karşı Hz. Muhammed’in aldığı tutum delil gösterilir:

“Eger müttefike-i kâşır dirse ki Resûlu’llâh’ın vârid olan istimâ’-ı deff ü ğinâ eylemeleri eyyâm-ı ‘îda maḥşûşdur. Fuḫahâ daḫi kütüb-i fıḫḫiyyede eyyâm-ı ‘îd eşnâsında istimâ’ı deff ü ğinânuñ ibâḫetini taḫrîr ü taşrîc buyurmuşlar. Cevâb virüp diriz ki Benât-ı Neccâr’ın rûz-ı ḫudûm-ı Server-i Kâ’inât’da ḫarb-ı deff ve teĝannîleri ḫaberi her ḫâdiş ve zuḫûr eyleyen maḫall-i sürûrda ibâḫatini iḫtizâ ider.⁷²”

“Eger yevm-i muḫâbelede tamâm-ı fuḫarânuñ sürûrî vaḫtinde âlât-ı muḫribe çalınan meclis-i Mevleviyye’ye ḫâzır olanları bir kimesne fişka nisbet iderse Resûl-i Ekremĝazâdan ḫudûmleri sürûrıyla Benât-ı Neccâriyye’niñ ve yevm-i ‘îdda câriyye-i muĝaniyyelerün ḫarb-ı düfûf ve ğinâlarını istimâ’ı sebebiyle ol devletliyi daḫi ḫâşâ ve kellâ fişka nisbet itmiş olur. Ne’ûzu bi’llâh bu ise küfrdür. Resûlu’llâh’a ta’n itmiş olur.⁷³”

Tabl ve nakkâre de vurmali çalgılar olduğundan bunlar ile ilgili hükümler def ile birlikte anılmıştır. Düĝün, merasim, gaza, bayram zamanlarında bunların çalınması helal kabul edilmiştir:

“...fuḫahâ vü ‘ulemâ-yı dîniñ eyyâm-ı ĝazâ ve ‘ursda istimâ’-i ḫabl u naḫḫâreyi tecvîz gördükleri aḫvâl-ı sa’âdet-me’âlleri mâ-beyninde tenâḫuş olmaya. Zîrâ ĝazâ ve ‘urs lehv-i ḫarâmdan degildir ki ḫattâ çalınan ḫabl u deff, melâhî ve âlât-ı lehv olup ḫarâm ola. Eger melâhî ve âlât-ı lehv, ḫabl ve deff ve nâya maḥşûş ism olalardı

⁷² Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 46b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 28b-29a.

⁷³ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 47a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 29a.

ğazâ yüzünde ve vaqt-i nikâhda cevâz-ı isti'mâl ile lehv ü melâhî olmadan müsteşnâ ve muhrec olmazdı.⁷⁴

2- Mûsikîyi İlgilendiren Diğer Kavramlar

Mûsikî tartışmalarının içine dâhil edebileceğimiz bir grup mefhum eserde geçme sıklığı sırasıyla “levh, gınâ-tegannî, melâhî, lu'b ve tarab”dır. Bu kelimeler birbiri ile yakın anlamlar içermektedir. Mûsikî ile tamamen örtüşmesi bakımından semâ' kavramı da *Ukûdü'l-lü'lü'yye*'de merkezî bir kavram teşkil etmektedir.

Lehv kavramı Kur'an-ı Kerîm'de de geçtiğinden dolayı yukarıdaki kelimelerden eserde en çok yer verileni olmuştur. Hasirizâde Elif Efendi *Nûru'l Furkân*'da “lehve” maddesinde sözcüğü şu şekilde açıklar:

“Ya'nî fâidesiz söz ve haberden işgâl eden mâ-lâ-ya'nî demektir. Ve mizah ve hezl ve mudhikâta müte'allik söz ve esâtir-i bâtila ve fuzûl-i kelâmdır da denildi. Ve لهو الحديث 'den murâd gınâ ya'nî teganniyât ve çalgıdır da denildi... Lafzı la'ib ve gaflet ve oyalanmak ve çalgı çağanak ve onları isti'mâl ile hayrdan ve fâideli şeylerden meşgûl olmak ma'nâlarına da gelir.”⁷⁵

Elif Efendi'nin tanımlamasına mutabık olarak *Ukûdü'l-lü'lü'yye*'de de lehv kavramı “levh ü lu'b”, “levh ü tarab”, lehv ü gınâ”, lehv ü melâhî” şekillerinde geçmiştir. Elif Efendi “la'ibun” maddesinde de lehv ile yakın anlamlar verir:

⁷⁴ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 44a-44b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 26b-27a.

⁷⁵ Hasirizâde Elif Efendi, *en-Nûru'l-Furkân fi şerhi lugati'l-Kur'an* (Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi), TYEKB, C II, İstanbul, 2015, s. 236.

“Ya’ni “fâidesiz ve beyhûdedir”. Ve nâfi’ olan şey’den gayr-ı nafi’le meşgûl olmak da denildi. Ve ferâhdır da denildi ki çocukların oyunla ferâhlarıdır. “لعب” oyundur, ya’nî bir maksad-ı sahîh ve nâfi’le maksûd olmayan fi’l ve hareketdir”⁷⁶

Birinci fasıl başlamadan lehv kavramı tartışmaya alınmıştır. “Bütün lehvler haramdır” sözü etrafında hadislerden deliller getirilerek hangisinin haram ve hangisinin mübah olduğu açıklanmıştır. İkinci bölüme gelindiğinde ise lehv ve lu’bun hükümleri Ali Kârî-i Mekkî ve İmam Askalânî’den alıntılar ile açıklanmıştır. Beşinci bölümde lehv ve etrafındaki tüm kavramlar fakihlerin görüşleri ve hadislerle genişçe ele alınmıştır. Lehv-i haram ve lehv-i mübah terimleri zikredilerek lehv’in hangi durum, niyet ve şekillerde günah olup olmayacağı tartışılmıştır. Aynı bölümde âlât-ı lehv’in ney, def, tabl gibi çalgılara teşmil edilemeyeceği fakihlerin görüşleri çerçevesinde açıklanmıştır. Bölümün sonunda helalin haram kılınmasının sakıncaları ortaya konmuş ve bazı fıkıhçıların niyeti okunmuştur. Özellikle beşinci bölümün son kısmı Mevlevîlerin aletlerini içermesi ve bunların kullanmasının mübah olduğunu savunduğu için Mevlevîlik özeline ayrılmıştır denilebilir:

“Fe-emmâ fuḫahâ-yı dîn kütüb-i fıḫhiyyede taḫrîr buyurduḫları gibi istimâ’-ı melâhî ḫarâmdır. Yâḫûd âlât-ı lehvî diñlemek ḫarâmdır dise kāfir olmaz. Zirâ melâhî, lehv-i ḫarâmda müsta’mele olan âlâtıñ ismidir. Ol ise ḫarâmdır. Yuḫaruda zıkr eyledüğümüz gibi...

Pes imdi ḫadıṣ-i şerîfde vârid olduḫı gibi Resûlu’llâh’ıñ istimâ’-ı deff eylemeleri ḫarâmdan degil idi ki ḫattâ istimâ’-ı melâhî cennetden olup ḫarâm ola... Ammâ a’ceb-i ‘acâyibdendir ki ba’zı mütefaḫḫıh-ı ḫâşır-ı kibâr evlerine gitdikde ve kibâr ḫuzûrunda ḫarb olunan nây u ḫudûm ve sâ’ir envâ’-ı âlât-ı muḫribe ve elḫân-ı

⁷⁶ Elif Efendi, *a.g.e.*, CII, s. 229.

mütenevvi‘eyi istmâ‘ idüp telezzüz ü ta‘arrub ider ve şâhib-i hâneye ‘azîm ferah ve sürür ve rızâlar izhâr ider ve bunların ašlâ birin inkâr eylemez iken mescidde vâ‘z u ders için gitdikde inkâr idüp halkı daği nehy ider ve ‘azîm bu bâbda teşdîdler idüp ıtlâk üzre âlât-ı mezkûreniñ istimâ‘ı hâramdır diyü nâsa söyler ve mecâlis-i Mevleviyye‘ye hâzır olanları fişkına hüküm ider.⁷⁷”

Gınâ-tegannî kelimeleri nağmeli bir şey söylemek anlamındadır ve eser boyunca Hz. Muhammed’in tegannî edenleri dinlediği, hadis ve rivayetlerle sıkça anlatılmıştır. Benât-ı Neccâr, Hz. Ebubekr, Hz. Aişe ile ilgili aktarılan rivayetler buna örnektir. Harunü’r-Reşîd, İmam Hanbel, İmam Malik, İmam Azam Ebu Hanife’nin de tegannî edenleri dinledikleri çeşitli rivayetlerle hikaye edilmiştir.

Melâhî kelimesi ise lehv, gınâ, lu‘b, tarab gibi kavramlara nazaran daha olumsuz bir anlam taşımaktadır. Bezzâziyye‘de:

“Ya‘nî melâhî şavtını diñlemek ma‘şiyetdir ve ol şadânın yanında oturmak fişkıdır ve ol şavtla mütelezziz olup zevklenmek küfrân-ı ni‘met-i Hüdâ olmağdır.⁷⁸”

görüşü belirtilmiştir. Bunun üzerine bu melâhîden kasdın ne olduğu ve hangi mekânda icra edildiği konusunda bir tartışmanın ardından müellif şu sonucu çıkarmıştır:

“Bezzâziyye‘niñ melâhî ile murâdı baş eyledüğümüz minvâl üzre âlât-ı mu‘ribeniñ mağall-i hâramda isti‘mâl olunmasıdır.⁷⁹”

Eserde semâ‘ ve tevâcüd kavramları da gerek kullanılma sıklığı, gerek konu teşkil etmesi bakımından incelemeye değerdir. Raks kelimesi eserde merkezi bir

⁷⁷ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 48b ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 30a.

⁷⁸ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 40b-41a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 25b.

⁷⁹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 42a ; Ârif Ahmed, *a.g.e.* , T2128, vr 26a.

konum teşkil etmezken devr ve devran kelimeleri umumiyetle semâ' kelimesi ile birlikte anılmıştır. Salveleden birinci kısma kadar olan bölümde semâ'nın caiz olduğunu kanıtlamak amacı ile din büyüklerinin semâ karşısındaki tutumlarından örnekler tahkiye edilmiştir. Mevlevî meclislerinin“semâ'-ı tâhir ü nazîfi ve tevâcüd ve devrânî” ihtiva ettiği ve bunlar icra edilirken niyetlerin halis olduğu vurgulanmıştır.⁸⁰ Bu minvalde yine birinci bölümde Mekkî'nin meşhur eseri *Kûtü'l-kulûb*'dan alıntı ile tarihte semâ yapan din büyüklerine vurgu yapılarak semâ'nın Allah'a yakınlaşmada etkin bir rolü olduğu açıklanmıştır. Ehil olanın yapıp yapmaması sorusu üzerinde de durulmuştur ve bunun cevabının semâ' ile ilgili olan bölümde verileceği söylenmiştir:

“Bâ-ḥuşûş semâ' hakkında Ebu Tâlib-i Mekkî -rahîmehu'llâh-*Kûtü'l-Kulûb* nâm kitâbdabuyururlar ki:

Eger semâ' eriniñsemâ'larına ta'n idersen taḥḫîḳ budur ki yetmiş şadîke ta'n itmiş olursun. Ya'nî fuḫarânîñ semâ'larına nice daḥl ve ta'n ider bilürüz ki mertebe-i şiddîḳîni bulan ehlu'llâhîñ mecmû'ı semâ' eylediler ve semâ' eylemek evliyâ-yı 'izâmîñ ve 'ulemâ-yı 'âmilîniñ ḳadîmden kârlarıdır ki ol semâ' vâsıtasıyla niceler kesb-i ḳurb-ı kerâmet-i mevlâ ve niceler daḥi taḥşîl-i vuşlat-ı cenâb-ı kibriyâ eyleyüp nice ezvâḳ-ı rûhânî bulmuşlardır.

Pes imdi böyle kemâl taḥşîline sebep olup evliyâ-yı kibâr vaz' eyledikleri âyîn-i ṭarîḳat ve semâ'ları nice ḥarâm olur. Eger dîrsen semâ'a ehl olanlara ḥarâm

⁸⁰ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 11b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128 7b.

degildir, bilürüz ammâ ehl-i zamân-ı sâbıkda var imiş, zamânımızda bulunmaz. Anıñ cevâbı tafşîl üzre faşl-ı semâ'da gelse gerekdir.⁸¹”

İkinci bölümde semâ' hakkında Hz. Muhammed'in semâ'ı yasak etmediği ama zamansal farkın semâ'ı haram kılacağı üzerindeki tartışmalara cevap vardır. Yani günümüz insanların yaptığı semâ' geçmişteki gibi değildir ve bu yüzden haramdır yargısı üzerine cevap verilir:

“Yukarıda zıkr eyledüğümüz gibi eger müttefike-i mezbûr dirse Resûlu'llâh ben semâ'ı inkâr eylemezem didüğü zamân mâzîde olan ricâlu'llâhıñ semâ'ıdır. Yoğsa bu bizim 'aşrımız ricâliniñ semâ'ı degildir. Cevâb virip diriz ki Hâzret-i Resûl-i Ekrem -şallallâhu 'aleyhi ve sellem- bir semâ'ı bir semâ'-ı âhardan fark eylemedi. Bil ki ıtlâk üzre ben semâ'ı inkâr eylemezem didi. Sen vücûh-ı evveleden bir vechi İrâd eyleyüp hücet-i şahîhe ile işbâta kâdir misün ki Resulu'llâh'ın inkâr eylemeyüp tecvîz buyurdukları semâ' zamân-ı evvel ricâliniñ semâ'ına maşşûş ola... Zamânımız ricâli semâ'ınaıştimâli olmaya, hâşâ kâdir degilsün. Zîrâ semâ' için olan işâret-i nebeviyyeniñ 'umûmiyyeti vardır. İlä âhiri'd-devrân her zamânıñ ricâliniñ semâ'ını şâmildir.⁸²”

Semâ' hakkındaki ilginç sayılabilecek bir bilgi de aslında semâ'ya tarih boyunca çoğu kimse kötü gözle bakmamış ve bu bir ibadet değildir dememiştir. Yani problem modern bir problemdir denilebilir. Nablusî bu tip bir görüşün otuz kırk senedir türediğini şu sözlerle dile getirir:

Kibâr-ı dînden birisi gürûh-ı Mevleviyyeniñ devr ü semâ'ları 'ibâdet degildir dimemiş. Fe-emmâ şimdi otuz kırk seneden berü zühür iden hadâset-i sinn şâhibleri

⁸¹ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 24a-24b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 14b-15a.

⁸² Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 33a-33b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 20a.

ve ba'zı mertebe ke-ennehu sivādḥ'ānılg taḥşıl itmiş süfehā maḳūleleri āyın-i evliyāya ve meclislerine ḥāzır olanlara ta'n ve teşnī' ve tefsīk iderler imiş.⁸³

Tevâcüd kavramı da genellikle semâ'nın bir neticesi olduğu için semâ' ile birlikte ele alınmıştır ve altıncı bölüm devr ve tevâcüdü konu edinir. Deverân ve semâ' esnâsında tevâcüdün oluşması samimiyet çerçevesinden ele alınır. Tevâcüd hakkındaki olumsuz fikirler riya ve keramet davası güdenlere yöneliktir. Samimi şekilde vecde gelenler bu kapsamın dışındadır:

“Ya'nî yalandan tevâcüd idüp riyâ ile da'vâ-yı kerâmet ve velâyet eylemek Ḥudâ-yı müte'âle iftirâ eylemektir.⁸⁴

Pes bu 'ibârâtlardan fuḳahānıñ murâdları kizb ü riyâ ve da'vâ-yı kerâmet iden kimselerdir. Yoḥsa ḥâşâ ki fuḳahâ-yı 'izâm şâdıḳâne, ḥâlişâne tarîḳ-i Ḥaḳḳ'a sülûk eyleyen şūfiyyûnı ve aḥvâl-i maraẓiyyelerini inkâr ideler.⁸⁵”

İmam Kuşeyri'nin tevâcüd hakkındaki görüşleri bir hadis-i şerifle birlikte ele alınır. Kuşeyri tevâcüdü ihtiyar ile vecdi istemek şeklinde tanımlar. Akabinde hadiste ağlamazsanız dahi ağlar gibi görünün ibaresinden içte olmayan bir şeyin ortaya çıkması için, zahiren o içteki şey varmış gibi görünmek mübahtır sonucuna varılır:

“Baḥşinde buyururlar ki tevâcüd ihtiyârıyla vecdi taleb eylemege dirler. Ancak bu ihtiyâr ile taleb-i vecd eyleyen şâhib-kemâl olmaz. Faraẓâ kemâle bâliḡ olsa da daḡi mütevâcid olmaz. Bil ki vâcid olur. Zîrâ tefâ'ul bâbı ekşeriyâ bâtında olmayan şıfatı izḥâr içündür. Zâtında vecdi yok. Ancak izḥâr-ı vecd ider. Bu ise ehl-i kemâl ḥâli degildir ve likin eger zâtında vecdi zühür iderse mütevâcid iṭlâḳ olunmaz.

⁸³ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 69b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 43a-43b.

⁸⁴ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 51a; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 31a.

⁸⁵ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 51a; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 31b.

Vācid dinür. Şāhib-kemāl olur. ‘Ulemā-yı dīnden bir kavm tevācüd-i aşhābına müselleme degildirler. Mezmūmdur dirler. Tekellüfi mutazammın olup taḥkīkden ba‘id olduğundan ötürüdür dirler ve fuḫahā-yı ‘āmilinden bir kavm daḫi ma‘ānī-yi vecdiñ vicdānda ḫuṣūliçün mutaraşşid olan fuḫarā-yı mücerredine tevācüdi müselleme görmüşler.

...ya‘nī ümmetim siz bükā eyleyiñ. Eger ağlamazsañız daḫi bārī ağlar gibi oluñ diyü buyururlar. Pes bu ḫadīs-i şerīfden münfehim olur ki bātında olmayan bir emr-i memdūḫuñ ḫuṣūliçün ḫāricde anıñ emsāli şeyleri izḫāra cevāz u mesāğ vardır.⁸⁶

Neticede riyā, kibir, velayet ve keramet davası gütmek, iftihar cihetinde olan tevācüd nehy edilmiştir.⁸⁷Sûfi ulema arasındaki istilahde ise tevācüd kalbin ḫuṣūundan ibarettir.⁸⁸

D- ESERİN KAYNAKLARI

1- Kur’ân-ı Kerîm

Eserde değişik sebeplerden ötürü Kur’ân’dan ayet iktibasları yapılmıştır. İktibaslar bir ayetin tamamını kapsadığı gibi çoğu kez de kısmî iktibas şeklinde olmuştur. Bazen bir dua cümlesinin içinde iktibas yer alırken kimi zaman bir hadisin manasını açıklamak amacı ile kullanılmıştır. Bazen de ahkâm içeren bir veya birkaç ayet tartışmanın merkezine oturtularak eserlerin bölümü şekillendirilmiştir. Bunun

⁸⁶ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 53a-53b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 32b.

⁸⁷ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 54a; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 33a.

⁸⁸ Ârif Ahmed, *a.g.e.*, Oe Yz 1040, vr 54b; Ârif Ahmed, *a.g.e.*, T2128, vr 33b.

yanında hikâye ve rivayetlerde tahkiyenin arasında ve bölümler sonlandırılırken ayetler kullanılmıştır. Ancak mûsikî ile ilgili olarak lehde ve aleyhde herhangi bir ayet zikredilmemiştir ve herhangi bir âyet delil olarak gösterilmemiştir. Altıncı fasılda Mevlevîlerin devranının, tasavvufî derinliği tasvir için yaptıklarını anlatmak ve bunun bir zikir şekli olduğunu savunmak için âyetlere başvurulmuştur. Ayrıca vecd halinin hakikatini tartışma amacı ile bu bölümde hadis ve ayetler birlikte zikredilmiştir. Genel olarak bakıldığında direk Kur'an-ı Kerim'den yapılan alıntılardan(31 âyet) ve tartışmalardan hareketle ile bölümlerin kurulması söz konusu değildir. Birinci bölümde cemaat ile namaz kılmanın durumu tartışılırken Ahzab suresinin 4. âyeti merkeze alınarak bölümün ilk kısmı şekillenmiştir; ancak diğer âyet iktibasları genellikle edebî saikler ile eserde zikredilmiştir.

2- Hadis Eserleri

Eserde hadis alıntıları yapılırken hadis kaynaklarının adları umumiyetle verilmiştir. Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvud, İbn Mâce, Nesaî, Muvatta gibi hadis kaynaklarının yanında özellikle iki eserden çokça hadis nakledilmiştir. Bu eserler Suyûfî'nin *Camiu's-sagîr* ve Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs* adlı eserleridir. Tercümede eser *Müsnedü Firdevs* şeklinde geçmektedir. Deylemî babasından ve diğer hadis alimlerinden hadis öğrendikten sonra babasının eseri olan *Kitabü'l-Firdevs* adlı eserdeki hadis isnadlarını bir araya getirerek *Müsnedü Firdevsi'l-ahbar* ve *Firdevsü'l-ahbar bi-mesuri'l-hitab* adlarında anılan kitabını kaleme almıştır.⁸⁹ Deylemî'nin yeniden vücuda getirdiği bu eserdeki hadislerin bir kısmı sahih, ferd ve gaib olmakla birlikte çoğu zayıf hadislerden oluşmaktadır ve diğer hadis

⁸⁹Müctebâ Uğur, "DEYLEMÎ, ŞEHREDÂR B. ŞÎRÛYE" TDVİA, IX. Cilt, 1994, s. 266.

kaynaklarında yer almayan birçok ahlak hadisini ihtiva etmektedir.⁹⁰ Suyûtî'nin *Camîu's-sagîr* adlı hadis eseri de Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'ini kaynak olarak almakla birlikte bu hadisleri zayıf olarak tasnif etmiştir.⁹¹ Ayrıca yine tercümede Münâvî'nin *Camîu's-sagîr*'e yaptığı şerhden de geniş alıntılar mevcuttur. Münâvî'nin şerhi ile birlikte Bedreddin Aynî'nin Buharî şerhinden de iktibaslar vardır. *Camîu's-sagîr*'e Nablusî'nin çokça önem vermesinin nedeni bu eseri Emevî Camii'inde okutmuş olmasından da kaynaklanabilir. Bekri Alaaddin Nablusî biyografisinde şu ifadeler yer verir:

“Böylece, Hz. Yahya'nın türbesinin güney tarafında, Emevî Camiinde dersler verir. Öğleden önce birçok konuda dersler verirken; öğleden sonra ise, Suyûtî'nin *Câmîü's-sagîr*'i ve Nevevî'nin bir hadis kitabı ile ilgili hadis dersleri yapar.”⁹²

3- Diğer Eserler

Kur'an-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerîf eserlerinin dışında bazı biyografik kitaplar da esere kaynaklık etmiştir. Bunlar Hatîb el-Bağdâdî'nin *Tarihu Bağdâd*, Münâvî'nin *Tabakâtü'l-Evliyâ*, Ebu Nu'aym'ın *Hilyetü'l-Evliyâ* ve *Tabakâtü'l-Asfiya*, Abdülvehhâb Şa'rânî'nin *Levâkihu'l-ahbâr fi tabakâti'l-ahyâr* adlı eserleridir. Tasavvuf eserleri de eserin birçok bölümünün kurulumunda yer almıştır. Nablûsî eserini telif ederken umumiyetle tasavvuf literatürünün ana kaynaklarını kullanmayı tercih etmiştir. Bunlar Kuşeyrî'nin *Risâle*'si, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si, Arabî'nin *Fütühat ve tercemânü'l-eşvak*¹, Sühreverdî'nin *Avârifü'l-maârif*i, İbn Gânim'im *Hallü'r-rumûz*'u, Mekkî'nin *Kûtü'l-kulûb*'u sayılabilir. Bazı kitaplardan ise sadece tahkiyevî rivayet nakli yapılmıştır. Bunlara *Kitabü'l-agânî* ve Ebu'l Vefâ ibn Akil'in

⁹⁰ Müctebâ Uğur, “FİRDEVSÜ'L-AHBÂR” TDVİA, XIII. Cilt, 1996, s.130.

⁹¹ Müctebâ Uğur, “el-CAMİÜ'S-SAGİR” TDVİA, VII. Cilt, 1993, s.113.

⁹² Bekri Alaaddin, *a.g.e.*, s. 95.

Kitabu Füsûl eserleri örnek gösterilebilir. Ayrıca fikhî tartışmaların yer aldığı bazı yerlerde *Bezzâziyye*, *Füsûl-i İmâdî* gibi eserlerden faydalanılmıştır.

E-ESERİN NÜSHALARI

1- Nüshaların Tavsifi

Tespit edebildiğimiz kadarıyla “Ukûdü'l-lü'lü'ye” tercümesinin Türkiye kütüphanelerinde on bir adet nüshası vardır. Bunlardan yalnızca bir tanesine kütüphane restorasyonda olduğu için ulaşamamıştır. Bu eser Beyazid Devlet 3764 numarasında kayıtlı olup [126] ve [170] varakları arasındadır. Söz konusu nüshanın varlığını katalog kayıtlarından öğrendiğimiz için bu yazmanın çalıştığımız eserin bir nüshası olabileceği gibi başka bir eser olması da muhtemeldir. Zira kütüphanelerde kayıtlı olan nüshaların bazıları Müstakimzâde'nin “Ukûdü'l-lü'lü'ye” şerhi ile karışıklık göstermektedir. Eserin incelenen nüshaları şunlardır:

1. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane, TY. Nu. 2128

247x135 mm ölçülerindeki yazma nesihle 23 satıra yazılmış olup tamamı 75 sayfadır. Serlevhası tezhipli ve tüm sayfaları altın varak ile cetvellidir. Başlıklar ve keşideler kırmızı mürekkeplidir. Cildi yeşil ve altın yaldızlı zencireklidir. Eser Süleyman Sahib tarafından 1242 yılında istinsah edilmiştir. Birçok derkenar notu barındırmaktadır.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون اختتام بولدى

2. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane, TY. Nu. 2185

225x116 mm ölçülerindeki yazma talik hatla 18 satıra yazılmıştır ve tamamı 152 sayfadır. Fasil başlıkları ve keşideler kırmızı mürekkeplidir. Bordo-yeşil mukavva ciltlidir. Eserde bir sah ve bir matlab kaydı dışında herhangi bir kayıt yoktur. Eserin başında besmeleden önce kırmızı mürekkeple:

ترجمة رسالة عقود اللولويه فى طريق السادة المولوية للشيخ عبدالغنى انابلسى سلم الله تعالى

başlığı bulunmaktadır.

Baş: حمد و سپاس و ثنائى بى قياس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون غايتهده اختتام بولدى

3. Millî Kütüphane, 06 Hk 178

215x155 (155x115) mm ölçülerindeki yazma nesih kırması hat ile 26 satıra yazılmıştır ve 34 sayfa hacindedir. Bir mecmuada yer alan eser [79b]-[96a] arasında yer almaktadır. Üzüm salkımlı filigranlı kâğıda yazılmıştır. Nemli ve mürekkep lekeli. Keşideler ve fasil başları kırmızı mürekkeplidir. Kahverengi meşin sırtlı, kırmızı pandizot mıklepli yeni cilt içerisinde. Derviş Hüseyin Niyâzü'l-Mevlevî tarafından istinsah edilmiştir.

Baş: حمد و سپاس و ثنائى بى قياس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كونى غايتهده اختتام بولدى

4. Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Nu. 2165⁹³

230x150 (152x80) mm ölçülerindeki yazma talik hat ile 25 satıra ve 71 sayfaya yazılmıştır. Kahverengi ciltli, miklepli ve altın yaldızlı zencirekli cilt içerisindedir. Seyyid Abdülkâdir el-Mevlevî Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde 1211(1796) tarihinde istinsah etmiştir. Eser ortadan eksiktir.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجی كونی غایتنده اختتام بولدی

5. İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Bel Yz K500/03⁹⁴

195x130 (145x85) mm boyutlarındaki eser nesih hat ile 19 satıra yazılmıştır ve 99 sayfadır. Keşideler ve başlıklar kırmızı mürekkeplidir. Fersûde, açık ve koyu kahverenkli miklepli ve ebrulu cilt içerisindedir. Kağıdı mürekkep lekeli ve kurt yeniklidir. Muhammed el-Vâhidî el-Şabânî el-Halvetî el-Erzincânî tarafından 1122 yılında istinsah edilmiştir. Ortadan eksiktir.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجی كونی غایتنده اختتام بولدی

6. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 3038

21 satır ile 175 sayfaya harekeli nesih ile yazılmıştır. Keşideler siyah mürekkeplidir. Mürekkep lekeleri ve silinmeler mevcuttur. Son sayfaları nem almıştır. Başında ترجمه رسال عقود مستقیم زاده سلیمان بن عبدالرحمن ve hemen altında

⁹³ www.yazmalar.gov.tr'deki kayıttaki eser Sadeddîn Süleyman'ın "Şerh-i Ukûdu'l-lü'lü'iyе"si olarak görünmektedir.

⁹⁴ Katalog kaydında eser Sadeddîn Süleyman'ın "Şerh-i Ukûdu'l-lü'lü'iyе"si olarak görünmektedir.

للشيخ عبدالغنى انابلسى فى طريق السادة المولوية yazılıdır. Bu ibarelerin altında ise ىسلم الله تعالى yazılmış ve üstü çizilmiştir.

Baş: حمد و سپاس و ثناى بى قىياس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون غايتهده اختتام بولدى

7. Süleymaniye Kütüphanesi, H. Hayri-Abd. Ef. 99

Eser 25 satır ile 88 sayfaya talik hat ile yazılmıştır. Gümüş rengi şemseli ve zencirekli mor bir cilt içerisindeydir. Kurt yeniklidir. Serlevhasında kırmızı mürekkeple ترجمه رسال عقود اللولويه فى طريق السادة المولوية للشيخ عبدالغنى انابلسى سلم الله تعالى yazılıdır. Başlıklar, keşideler, ayetler, hadisler ve bazı özel isimler kırmızı mürekkeplidir. Satıraralarında ve derkenarlarda sah kayıtları ve eklemeler vardır. Sonunda değişik bir hat ve lacivert mürekkep ile “merhûm Hâce Abdullah Efendi hayr ile yâd oluna. 1323” kaydı vardır. Bunun yanında mukabele ve tashih edildiğine dair bir kayıt mevcuttur.

Baş: حمد و سپاس و ثناى بى قىياس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون غايتهده اختتام بولدى

8. Berlin Eyalet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 1905

210x150 (140x80) mm boyutlarındaki yazma 21 satır ile 109 sayfaya nesih hat ile yazılmıştır. Serlevhası altın yaldızlı ve tezhiplidir. İlk iki sayfa altın yaldızlı cetvel içerisindeydir. Duraklar, başlıklar, keşideler kırmızı mürekkeplidir. Süleyman Sahib tarafından 1246 yılında istinsah edilmiştir. Birçok derkernar-matlab notu mevcuttur.

Baş: حمد و سپاس و ثناى بى قىياس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كونى غايتهده اختتام بولدى

9. İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, OE Yz 601/01

210x150 (180x110) mm boyutlarında olan yazma 81 sayfaya nesih hat ile yazılmıştır. Genellikle sayfaları 25 olmakla birlikte eserin bazı sayfalarında satır sayısı değişmektedir. Ebru kaplı kahverengi mıklepli cilt içerisinde. Fasil başları ve bazı Arapça ibareler kırmızı keşidelidir. Kurt yeniklidir. Sonunda Şeyh Muhammed el-Yüsrî el- Mevlevî'ye ait bir temellük kaydı vardır.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كونى غايتهده اختتام بولدى

10. İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, OE Yz 1040

200x130 (150x80) mm boyutlarındaki yazma 138 sayfadan ibaretdir ve 17 satır talik hatla kaleme alınmıştır. Sayfalar kırmızı kalem ile cetvellidir. Kahverenkli ciltli ve altın yaldızlı cilt içerisinde. Başında bir fihrist vardır ve on faslın konu başlıklarını vermektedir. Serlevhası halkerlidir ve besmele ile birlikte هذا رساله ibaresi vardır. Keşideler ve bazı sah kayıtları kırmızı mürekkeplidir. Ayet ve hadisler harekelidir. 1264 senesinde Mevlana soyundan gelen ve Erzincan Mevlevîhanesi'nde görevli olan Mehmed Arif tarafından istinsah edilmiştir.

Baş: حمد و سپاس و ثنای بی قیاس

Sonu: ماه مزبورك اوتزنجى كون غايتهده اختتام بولدى

2-Tenkitle Metne Dâhil Edilen Nüshaların Seçimi

İ Ü	İ Ü	Mil 06	Konya	Bel Yz	Hacı	Hhayri	Ms. or.	OE Yz	OE Yz
T-2128	T-2185	Hk 178	2165	K0500	Mahmud Efendi 3038	Abdef99	oct. 1905	0601	1040
İzhār-1 meserret ve darb-1 deff ve teğannîyi mübâh	İzhār-1 mesrūr ve darb-1 deff ve teğannîyi mübâh iyi mübâh	İzhār ve sūrūr ve darb-1 deff ve teğannî yi mübâh	İzhār-1 sūrūr ve darb-1 deff ve teğannî yi mübâh	İzhār-1 sūrūr ve darb-1 deff ve teğannî yi mübâh	İzhār-1 mesrūr ve darb-1 deff ve teğannîyi mübâh	İzhār-1 mesrūr- ı darb-1 deff-1 teğannî yi mübâh	İzhār-1 meserre t ve darb-1 deff ve teğannî mübâh yi mübâh	İzhār-1 sūrūr ve darb-1 deff ve teğannî mübâh yi mübâh	İzhār-1 mesrūr ve darb- ı deff ve teğannî yi mübâh
aḥsen-i vech ü şalâhına ; virirüz ; imrâr-1 vaqt	Aḥsen -i vech ü şalâhın a ; virirüz ; imrâr-1 vaqt	aḥsen-i vech üzere şalâhına : imrâr-1 vaqt	aḥsen-i vech üzere şalâhına : imrâr-1 vaqt	aḥsen-i vech üzere şalâhına : imrâr-1 vaqt	aḥsen-i vech ü şalâhına ; virir- elif(!)ye(ع)-ze(ز); imrâr-1 vaqt	aḥsen-i vech ü şalâhına ; virür- elif(!)ye (ع)- ze(ز); imrâr-1 vaqt	aḥsen-i vech ü şalâhına ; viririz ; imrâr vaqt	aḥsen-i vech ü şalâhına ; virürриз; imrâr-1 vaqt	aḥsen-i vech ü şalâhına ; virür- elif(!)ye (ع)- ze(ز); imrâr-1 vaqt
devr ü hareket	devr-i hareke t	devr ü hareket	devr ü hareket	devr ü hareket	devr-i hareket (harekelen miş)	devr-i hareket	devr ü hareket	devr-i hareket	devr-i hareket
teceddüd i devriyye	Teced düdi ve	Tecedd üd devriyy	Tecedd üdi devriyy	Tecedd üdi devriyy	teceddüdi ve i'dâm-1 devriyyen	teceddü di ve i'dâm-1	Tecedd üdi devriyy	Teceddüd i devriyyen	teceddü di ve i'dâm-1

niñ	i'dām-	eniñ	enin	eniñ	iñ	devriyy	eniñ	iñ	devriyy
	ı					eniñ			eniñ
	devriy								
	yeniñ								
Bu vaqte	Bu	Bu	Bu	Bu	Bu vaqte	Bu	Buraya	Bu vaqte	Bu
dek	vaqte	vaqte	vaqte	vaqte	dek	vaqte	dek	dek	vaqte
	dek	dek	dek	dek		dek			dek
qayırmaz	Fa'iz	qayıрма	qayıрма	qayıрма	qayırmaz	qayıрма	qayıрма	qayırmaz	Fa'iz
	māz	z	z	z		z	z		māz
Lebīd	Lebīd	.....	.....	.....mıŝr	Lebīd gibi	Lebīd	Lebīd	.....	Lebīd
gibi	ki			a'	mıŝra'	gibi	gibi		gibi
	mıŝra'					mıŝra'			mıŝra'
hācetini	hāceti	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini	hācetini
bitürüp	ni	bitürüp	bitürüp	bitürüp	buyurup	bütürüp	bitürüp	bitürüp	qabül
	buyuru								buyurup
	p								
terkini	terkini	terkini	terkine	terkine	terkine	terkine	terkine	terkine	terkine
milhā	mekhā	milhā	bā'ış	milhā	mekhā	mekhā	milhā	mülhā	mekhā
								(mülhā	
								harekelen	
								miş)	

Yukarıdaki tablo nüshalardaki ortaklıkları gruplandırmak amacı ile metin içerisinde seçilmiştir. Yukarıdaki örnekler yazmaların iki ana koldan (İÜ T-2185, Hacı Mahmud Efendi 3038, Hasan Hayri Abdef99, OE Yz 1040 nüshalarının bir

koldan, İ Ü T-2128, Mil 06 Hk 178, Konya 2165, Bel Yz K0500, Ms. or. oct. 1905, OE Yz 0601 ayrı bir koldan) geldiğine işaret etmektedir.

Bel Yz K0500 numaralı nüshada [297b]'den [298a]'ya geçişte müşir tutmamıştır ve ortadan birkaç sayfa eksiklik vardır. Aynı kesiklik ve dolayısıyla eksiklik sayfadan sayfaya geçişte değil sayfa içerisinde Konya 2165 [7a] numaralı yazmada bulunur ki bu da Konya nüshasının Bel Yz K0500'den istinsah edildiğini gösterir. Bu iki nüsha ortadan eksik nüshalardır. Bunun dışında İÜ T-2128 ve Ms. or. oct. 1905 numaralı nüshalar aynı müstensih'in kaleminden çıkmıştır. İÜ T-2128 1242'de, Ms. or. oct. 1905 ise 1246'da Süleymân Sâhib tarafından istinsah edilmiştir. Buna rağmen yukarıda tabloda görüldüğü gibi iki nüsha arasında dahi farklılıklar mevcuttur. Tablodaki 2. ve 5. örneklerde Ms. or. oct. 1905 nüshasının diğer tüm örneklerden farklı bir varyant göstermesi müstensih'in dahlini açıkça göstermektedir. İlk koldan hem tam nüsha olması bakımından, hem de “sahh” kayıtları içermesi bakımından OE Yz 1040'ı esas almayı tercih ettik. Zira bu koldaki nüshalardan Hacı Mahmud Efendi 3038 nüshası harekeli olmasına rağmen birçok hareke hatası ise istinsah edilmiştir ve kopukluklar vardır.⁹⁵ İÜ T-2185 nüshasında sadece bir adet “sahh” kaydı mevcuttur ve bu kayıt cümlenin bağlamından kopuktur.⁹⁶ Ayrıca müstensih ismi ve istinsah tarihi bulunmamaktadır. Hasan Hayri Abdullah Efendi No: 99 nüshasında mukabele kaydı mevcuttur ancak OE Yz 1040 ile karşılaştırıldığında Hasan Hayri Abdullah Efendi No: 99'daki eksik olan cümlelerin ve düzeltmelerin OE Yz 1040'ta tam olduğu görülmektedir.⁹⁷

⁹⁵ Örneğin [67a]-[67b] arası “taleb-i vecd eyleyen şâhib-i kemâl olmaz”----“hikâye-i meşhûrdur ki”.

⁹⁶ [12b]'de “her biri” ibaresinden sonra gelmesi gereken kayıt [13b]'de bulunmaktadır.

⁹⁷ Hhayri Abdef99 [36b]'de mukabele ile yapılan düzeltme OE Yz 1040 [57a]'da tam olarak mevcuttur.

Diğer kolda ise İÜ T-2128'i tenkitli metne dahil etmesi uygun görülmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi Konya 2165 ve Bel Yz K0500 nüshaları birbirinden istinsah edilen eksik nüshalardır. Mil 06 Hk 178 ([92a]'da bir işaret ile birlikte) eksiklik bulunmaktadır. İÜ T-2128 ve Ms. or. oct. 1905 aynı müstensihin elinden çıkmasına karşılık İÜ T-2128 daha erken istinsah edilmiştir ve derkenâr notları açısından daha zengindir.⁹⁸ OE Yz 0601'de ise kurt yeniği mürekkep lekesi ve nem mevcut olmakla birlikte "sahh" kayıtları yerine karalamalar bulunmaktadır. Aynı zamanda satır sayıları karşılıklı sayfalarda dahi farklılık arz etmektedir.⁹⁹ Bunların yanında herhangi bir kaydın bulunmaması nüshanın özensiz biri tarafından istinsah edildiği hissini uyandırmaktadır.

---

⁹⁸ Mesela [28a]'da der-kenarda "gözleri kör olsun" şeklinde bir beddua mevcuttur.

⁹⁹ Örneğin [21a] ve [20b].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A- METİN KURARKEN TUTULAN YOL

1. Metin kurulurken ilmî eserlerde kullanılan aşağıdaki transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

ء ‘

ث Ş

ح Ğ

خ Ğ

ذ Z

ص Ş

ض D/Ž

ط Ṭ

ظ Z

ع ‘

غ Ğ

ق K

ك K/ñ/G

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler şöyle gösterilmiştir:

ا Ā

و Ū

ى Ī

Farsça vâv-ı ma'dûleler ā'dan önce üst konumunda (~) işaretiyle gösterilmiştir.

2. OE Yz 1040 numaralı yazmanın varak numaraları [] içerisinde T 2128 numaralı yazmanın numaraları kalın karakterle [] içerisinde gösterilmiştir.

3. Metin tamiri [] içerisinde gösterilmiştir.

4. Metinde geçen âyet, hadis Arapça, Farsça müstakil ibareler Arap alfabesi ile yazılmıştır. Ayrıca bu ifadelerin anlamları metinde yer almıyorsa dipnotta verilmiştir.

5. Âyetlerin Türkçe ma'nâsı Muhammed Esed mealinin Türkçe tercümesinden alınmıştır. Âyetlerdeki kısmî iktibaslarda âyetin tamamının anlamı verilmiş ve iktibas edilen kısım kalın karakterlerle gösterilmiştir.

6. Farsça muzari fiillerle yapılan bileşik kelimeler – ile ayrılmamış, Arapça ve Farsça ön ekler – ile ayrılmıştır.

7. Nüsha farklarında aparatta ilk olarak OE Yz 1040 daha sonra T 2128 yazmasının varyantları gösterilmiştir. Tercih edilen varyant ana metne konulmuştur. Arap alfabeli ibarelerin aparatında da sol tarafta OE Yz 1040, sağ tarafta T 2128 varyantları yer alır. Eğer bir varyantın karşılığında herhangi bir kelime yok ise // işareti kullanılmıştır.

B-TENKİTLİ METİN

[1b][1b]Hamd ü sipās ve şenā-yı bî-kıyās ol hāl-ı nūfūs u enfās ve kāşif-i ğumūm-ı vesvās olan Perverdigār-ı cinn ü ünās¹⁰⁰ hazretlerine olsun ki müsteḥak olanlarıñ āḥir ü ‘ākıbetlerin seyf-i Ḥaḫḫ ile ḫat’ eyledi ve kelam-ı bî-ma’nā-yı cūhhāli nūr-ı beyānuñ zūhūrı ve ṭulū’ı sebebiyle zelīl ü ḫor u ḫaḫīr eyleyüp redd ü def’ eyledi ve sālik-i ṭarīḫ-i Ḥaḫḫ olan fuḫarā-yı bābu’llāha i’tirāz eyleyen münkirin ve münāfıḫin ve¹⁰¹ tā’īnini rüsvāyīeyleyüp ḫāh-ı mehālik-i maġlūbiyyet ü maḫrūmiyyete düşürdi.

Ḳıṭ’a:¹⁰²

Keff-i dest-i cehāletle felekde encüm ü māhı

Ne mümkin maḫv u setr itmek gider bu fikr-i ğümrahı

Doḫunma¹⁰³ ḫānedānında yanan āsūde şīrāna

Seni ālūde ḫūn eyler anuñ şīr¹⁰⁴ pençe-yi āhı

Maḫrūse-yi Mıṣr’da¹⁰⁵ nām u şānı meşhūr ve evlād ü a’kāb ve fuḫarā ve aḫbābı müte’āref ü ma’lūm müteḫaddiminden [2a] Şeyh Ğamrī -ḫaddesallāhu sirruhu’l-‘azīz- hazretlerinüñ neslinden bir zāt-ı şerīfi bir töhmet ile ḫuzāt-ı Mıṣr’dan birisi ḫabs eyledikde ‘ālim ü ‘āmil ve ‘ārif ü kāmil eş-Şeyḫ¹⁰⁶ ‘Abdü’lvehhāb-ı Şa’rāvī¹⁰⁷- raḫmetu’llāhi ‘aleyh- hazretleri ol vaḫtde ḫayātde olmaġın mezbūruñ

¹⁰⁰ ünās : nās

¹⁰¹ // : münāfıḫin ve

¹⁰² Ḳıṭ’a : beyt

¹⁰³ Doḫunma : ṭoḫunma

¹⁰⁴ // : şīr

¹⁰⁵ Mıṣr’da : Mıṣr-ı Ḳāhire’de

¹⁰⁶ // : eş-Şeyḫ

¹⁰⁷ Genellikle Şa’ranî nisbesiyle anılan mutasavvıf metinlerde Şa’ravî nisbesi ile kayıtlıdır.

habs olduğundan habîr olduğda kâdî-yı merkûma mektûb tahtîr ü irsâl eylemişler. Maзмünunda egerçi hatt-ı Mısr-ı Kâhire'de merdân-ı Hüdâ ve evliyâu'llâh-ı bî-nihâyedir. Fe-emmâel-ân büyüt-ı mu'azzama ve hânedân-ı[2a] kadîme şâhibi ehlu'llâh ki evlâd u a'kâbı münkarız olmamış ve fuqarâ ve aḥbâbı mevcûd ve¹⁰⁸ şöhre-i âfâk dört hânkâhına tāk u âsitâne-yi¹⁰⁹ felek-revāk vardır ki şît u şadâsı velveleendâz-ı cihân ve debdebe-i kerâmât-ı 'adîdesi semâḥ-ı halk-ı 'âlemiyâna resîde olmuştur. Ol dört 'aded makâm-ı emn ü¹¹⁰ rāḥat olan cāy-ı sa'âdetpenâhdan birisi Şeyḥ Benû'l-vefâ -ḳaddesallâhu sirrihu'l-a'lâ- ḥazretlerinüñ hânkâhlarıdır. Yenâbî'-i ḥikmet-i İlâhî olan dehan-i dürrfeşânlarından hemvâre 'amme-yi nâsa âb-ı zülâl-i neşâ'ihleri cārî bir zât-ı şerîf imiş. Hattâ kelimât-ı ḳudsiyye-yi ḥikmetâmîzelerindendir ki buyurdular:

اولاد الفقراء كشجرة الزيتون الكبيرة فيها الزيت والصغيرة فيها الزيت وهي لا تخلو¹¹¹ من زيت طيب

Ya'nî mollâ-yı zamân bâb-ı 'izzet olan fuqarâ[2b] ve evliyânüñ evlâd u a'kâbı şecere-yi zeytûn gibidir. Büyük ağaçlarda zeytûn olduğu gibi küçüklerinde daḥi zeytûn ḥâşıl olur. Cenâb-ı Allâh medḥ ü ḳasem eyledüğü revḡan-ı zeyt-i ṭayyib ü tâhirden cins-i şecere-yi zeytûnuñ büyüğü ve küçüğü ḥâlî olduğu gibi merdân-ı Hüdâ ve daḥi evlâdları¹¹² ḥâlât-ı evliyâ-yı İlâh'dan ḥâlî degillerdir diyü buyururlar. Kec-nażardan ḥazer lâzım. Hattâ min ḳibeli'llâh mu'âhezeden biri olasın ve biri daḥi şeyḥ-i kâmil ü muḥakḳik Şeyḥ Muḥammed Ḥanefî -ḳaddesallâhu sirrihu'l-'azîz-

¹⁰⁸ // : ve

¹⁰⁹ âsitâne : âsitân

¹¹⁰ // : ü

¹¹¹ تخلو : تخلو

¹¹² evlâdları : evlâdı

hazretlerinün cāy-ı seniyy ve dergāh-ı ‘ālīleridir. Ol zāt –ı sūtūdehısāluñ dađı¹¹³ de’b-i şerīfleri dā’imā havāss u ‘avāma merhamete binā’en mevā’ız-ı hasene ve neşāih-i laṭīfe ile hüs-n-i terbiyye ve irşāda muḳayyed imişler. Hattā anlaruñ dağı mizāb-ı rahmet olan zebān-ı deryā-yı maḳāṭirlerinden teḳāṭur iden maḳālāt-ı hoş güftārlarındandır ki buyururlar:

إذا كان اولاد الفقراء رمادا فلا تطاه بقدمك تحترق ويوشك ان تقع في سوء الخاتمة

Ya’nī muḳarrebān-ı dergāh-ı Mevlā olan fuḳarā ve merdān-ı ilāhiyyeniñ evlād-ı kirāmīleri farazā ocaḳlarda muḫterik olmuş kül gibi¹¹⁴ dağı olursa, üzerine ayak ile başma. Cāiz ki içinde āteş muḫtefī ola, ayakların iḫrāk ider. Bil ki seni sū’-i ḫātıme ye ilḳāya isrā’ ider. Her ne ḳadar nazarda ḫor u ḫaḳīr görünürler ise de¹¹⁵ taḫaṭṭī ve taḫḳīr eyleme. Ebedī ḫırmāna bā’iş olur diyü naşīḫat iderler idi¹¹⁶[2b] ve biri dağı fāzıl[3a] [u] müdeḳḳik Şeyḫ Ebī ‘Abbās Ğamrī hazretleriniñ mekān-ı ḳuds-āşiyān ve maḳām-ı cennet-meşāmmlarıdır ve¹¹⁷ ol vücūd-ı pür-cūd-ı meleki’ş-şifātıñ dağı ‘ādet-i müstemirreleri hemīşe zümre-i mü’minīn ve gürūh-ı pür-şükūh-ı müslimīne üslūb-ı ḫakīm üzre leṭā’if-i ḫikemiyye ve maḫāsın-i edebiyye ile semt-i sedāda islāk ve ihtidā eylemek imiş. Hattā kān-ı cevāhir-i zevāhir olan ḳalb-i pür-envārlarından lisan-ı dürrerbārları vāsıtasıyla sünūh u zuhūr eyleyen zemzeme-yi şīrīn-edālarıdır ki buyururlar:

لحوم اولاد الفقراء مسمومة فمن تعرض لهم عجل هلاك نفسه بسم ساعة

¹¹³ // : dağı

¹¹⁴ // : gibi

¹¹⁵ // : de

¹¹⁶ // : idi

¹¹⁷ve : //

Ya'nî mahremân-ı harem-i hâşş ve mahzenân-ı esrâr-ı ihtîşâş olan fuکارâ ve kümmelîniñ sülale-yi tâhirelerinden vücûdpezîr olan maḥādîm-i muḥteremleriñ lühûmı mesmûmedir. Zehirlüdür. Her kim anlara sū'-i kaçd ile i'tirâz eyleye semm-i sâ'at¹¹⁸ ileya'nî bilâ-te'ḥîr kendü nefsiñ helâkine sūr'at itmiş olur. Mesmûm olup 'acâleten helâk olur. Kaṭ'â ehlu'llâhiñ evlâd u¹¹⁹ a'ḳâbına bil ki aḥbâb u¹²⁰ ḥuddâmına yaramaz fikr ile nazâr idüp tezlîl ü taḍlîl ile i'tirâz eyleme ki derhâl helâk olmağa sebeb olur diyü tenbîh¹²¹ buyururlar. Bu taḳdîrce mesbûkun bi'z-zıkr Şeyḫ Ğamrî neslinden ḥabs idildüğüñiz kimesne için zâhiren ve bâṭinen eksiklügi çekilmelidir. Benim ḳatımda fikr-i şâ'ib ve re'y-i ḥüsn “ilâc-ı vâḳı'a pîş ez-vuḳû' bâ-yed kerd”¹²² muḳaddemce tedârik görüp def'ine ilâc sa'y itmelü dirsiz.¹²³ A'lemdir[3b] benim maḳşûdum size naşîḥatdır. Kendüñize nâfi' olanı işlen diyü bu siyâḳda her¹²⁴ mektûbı taḥrîr ü irsâlde ḳâzî-yi mezkûra vâşıl olduğı gibi mütenebbih olup derhâl ol kimseyi¹²⁵ maḥbesden ıtlâḳ idüp envâ' nevâzişler ile istiḥlâl eyleyüp ḥâṭırın tatyîb eyledi ve 'özür diledi ve ol büyü-tü erba'anıñ biri daḫi çehâr yâr-i güzînden şiddîḳ-i ekber ve yâr-i ğâr-ı seyyidü'l-beşer Ḥazret-i Ebü Bekr raḍıya'llâhu te'âlâ 'anhiñ 'ırḳ-ı tâhirelerinden iki şu'be münşa'ibe olup biri el-ân Mışır'da Bekrîler ta'bîr olunan Ebâ Bekr Şiddîḳ ḥazretleriñ evlâd-ı emcâdlarınıñ ḥânedânlarıdır ve bir şu'besi daḫi diyar-ı Belḥ'de Ḥüseyn-i Ḥaṭîbî'niñ veled-i büzürgvârları ḥazret-i sultânü'l-'ulemâ dergeh-i püseriniñ aḥterleri Ḥazret-i Mevlânâ -min külli vücûhin evlânâ-[3a] efendimiz¹²⁶ ve sâ'ir 'âmme-yi aḥbâb ve etbâ'-ile Belḥ'den hicret

¹¹⁸ sâ'atin : sâ'at

¹¹⁹ // : u

¹²⁰ // : u

¹²¹ tenbîh : tenbîh-i nebîh

¹²² “İlaç, dert meydana gelmeden önce hazırlanmalıdır” anlamına gelen söz.

¹²³ itmelü dirsiz : itmelüdür sizler

¹²⁴ // : her

¹²⁵ kimseyi : kimesneyi

¹²⁶ // : min külli vücûhin evlânâ efendimiz

eyleyüp diyar-ı Rûm'da Qal'a-i Yûnāniyān didikleri belde-i 'azîme -ki Qonya dimekle ma'rûfdur- gelüp anda tavaṭṭun eyleyüp ḥāliyā maṭaf-ı qudsiyān olan türbe-yi münevvereleri ve ḥasretkeş-i ḥûr-ı 'în ve zînetde ferş-i zemîn olan āsitāne-yi ḥuldberînleri andadır ki 'avām u ḥavāşşîñ ma'lûmıdır ve el-ān evlād-ı vācibü'l-iḥtirāmı ve a'kāb u etbā'ı ve fuqarā vü dervîşānı bî-ḥadd u 'add anda mevcüddur.¹²⁷

İlā yevmi'l-ḳıyām yevmen-fe-yevmen teraḳḳîde olup himmet-i ehlu'llāh ve ḳût-i¹²⁸ rûhāniyyet-i Ḥazret-i Mevlānā ile munḳarız olmamışlar gerek ve yalnız Qonya'da değil bütün memalik-i İslāmiyye[4a] şehirlerinde ekseriye fuqarā ve etbā'ı için birer ḥānkāh-ı sa'ādetintisāb¹²⁹ ve ḥānedān-ı velāyetme'āb¹³⁰ binā olunup fuqarā vü dervîşānı ve evlād u etbā'ı sâkin olup de'b-i ṭarîḳlerin icrā ve iḥyā ve kitāb-ı müsteṭābların tilāvet idüp pençe-i mürdedillere ḥayāt-ı tāze i'tā ve nice gümrāh olanlar ol vāsıṭa ile rāh-ı hidāyet ve ṭarîḳ-i müstaḳîme ihtidā olunmadadır. Ḥattā ol büyü-tü merdān-ı Ḥudā ve¹³¹ ol mesākin-i fuqarā ve ehlu'llāhdan birisi Mışır'da mevlevîḥāne dimekle ma'rûf cāy-ı cennetāsādır ve biri daḫi vaṭan-ı me'lûfemiz olan Şām-ı behiştāşāmdadır. Ḳadîmü'l-eyyāmdan mebnî¹³² olup, fuqarā-yı Mevleviyye, meslek-i Ḥazret-i Mevlānā'ya sülûk idüp evlādı daḫi ābā vü ecdādlarına iḳtidā eyleyüp¹³³ ṭarîḳat-ı Ḥazret-i Ḥudāvendigār'da tekāpüde olup nāy ve kudüm ile semā'-ı ṭāhir [ü] nazîf idüp tevācüd-i laṭîf müşārünileyhe:¹³⁴ فانلم تبكوا فتباكوا

¹²⁷ mevcüd : mevcüddur

¹²⁸ kelimeḳuvvet olarak da okunabilir.

¹²⁹ sa'ādetintisāb : sa'ādetpenāh

¹³⁰ ḥānedān-ı velāyetme'āb : dergāh-ı velāyet-i destgāh

¹³¹ // : ve

¹³² mebnî : mübtenî

¹³³ idüp : eyleyüp

¹³⁴ Ağlamıyorsanız ağlamış gibi yapın.

ile ‘āşıkān u sālīkān u teşnegāñ-ı bihār-ı ‘ulūm u ‘irfān ez ser-i şıdk u İķān hıdmet-i meşnevī-yi şerīf iderler ve enva‘ birr ü tã‘āt ile rāh-ı Hāķķ’a giderler ve bunuñ nazīri Haķīb-i Baġdādī *Tārīhu Baġdād* da ‘Abdullāh ibn Mes‘ūd, İbn¹³⁵ Keşīr’den ve anlar daġi Ğafr¹³⁶’dan sened-i şaġīh ile rivayet idüp zıkr ider ki yüz seksen dört tarīhinde şıķāt-i eimme-yi ħadīş ve ‘udūl-ı kibar-ı muġaddişinden İmām Şāfi‘ī ve İmām Aġmed bin Hānbel ve daġi nice eimme-yi dīniñ üstādları olup[4b] ‘adāleti müttefaķun ‘aleyh mevşūķ u mü’temen Şeyh İbrāhīm Zührī -rağıya’llāhu ‘anh- ħāzretleri Baġdād’a teşrīf buyurdıklarında Hārūnü’r-Reşīd [3b] zamān-ı ħilāfetlerine müsādif olmaġın istiķbāl ve ikrām-ı tām ile şehre götürüp ‘azīm¹³⁷ izġār-ı birr ü iġşān ile ħonaklarına nüzūl itdürdiler ve Hārūnü’r-Reşīd ġınāniñ ħill ü ħürmetin kendüsinden su‘āl eyledikde itlāk üzre ħelāldir diyü cevāb ve fetvā virdi. Meger maġall-i fişķa muķārīn ola didi ve¹³⁸ ol vaķtde Baġdād’da bulunup ke-ennehu ‘ulemā-yı kibārdan ‘add olunanlardan bir ikisi kendüsinden istimā‘-i ħadīş için geldiklerinde İbrāhīm Zührī ħāzretlerini taġannī iderken görüp işitdiler ve didiler ki:

Sizden teberrüken ve teyemmünen ħadīş oķumaķ için ārzūmuz¹³⁹ var idi. Gelmiş idik. Fe-emmā ħünki kendü ħulaġımız ile istimā‘ eyledik ki¹⁴⁰ ġınā idersiz, ħarāmı mürtekibsiz, ‘adāletden sākıtsız. Sizden oķumaķdan ferāġat eyledik. İbrāhīm Zührī ħāzretleri cevāb virüp buyurdılar ki:

Ķasem ü ‘ahdim olsun ki mādām ki Baġdād’da ikāmet idem, bir ħadīş-i şerīf taġrīş itmeyem. Tā ibtidā-yı ħadīş-i şerīfe ta‘zīmen ġınā eylemediķce ġınāya nice

¹³⁵bin : İbn

¹³⁶ غفر şeklinde yazılmıştır.

¹³⁷azīm : ‘azīmi

¹³⁸// : didi ve

¹³⁹ ħırşımız : ārzūmuz

¹⁴⁰eyledik : eyledik ki

ḥarām¹⁴¹ dirsiz ki Resûl-i Kibriyâ ve aşḫâb-ı bâ-vefâ ğınâyı istimâ‘ eyledikleri benim sem‘ime sened-i şaḫîḫ ve rivâyet-i mütevâtir ile vâşıl olup ‘âmme-yi kütüb-i mu‘tebere-yi eḫādîşde meşṫurdur. Pes bu aḫvâl aḫâli-yi Bağdâd[5a] mâbeyninde şâyı‘ olup ḫattâ ḫalîfeniñ sem‘ine iriştı. İrtesi Hârûnü’r-Reşîd zaman-ıResûl-i Ekrem’de kibâr-ı Kureyş’den Maḫrûmiyye nâmında bir ḫâtûn ba‘zı ḫuliyy sırḫa eylemekle Ḥabîbu’llâh -şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- ol ḫâtunuñ elini ḫat‘ eyledüğü aḫvâlin tafşîlini ve aña müte‘allıḫ olan eḫādîs-i şerîfeyi Şeyḫ İbrâḫîm Zührî’den istifsâr eyledikde İbrâḫîm Zührî ‘ûd istedi. Hârûnü’r-Reşîd didiler ki:

mücmere de iḫrâḫ olunacak ‘ûd mi istersiz. Şeyḫ İbrâḫîm Zührî buyurdular ki:

ḫayr ḫıl sâzlarından ‘ûd ismiyle müsemma âlet-i ṫarabı isterim. Hârûn tebessüm eyledi. Şeyḫ İbrâḫîm fehmi eyleyüp buyurdular ki:

Yâ emîrû’l-mü’mînîn. Allâhu a‘lem dünki ğün ol süfehâniñ bize eyledüğü eziyyet mesmû‘uñuz olmak gerekdir. Bi’z-ṫarûrî yemîn eylemek iḫtizâ eyledi. Hârûn didi ki:

Ne‘am. Ḥaberim vardır. İştidim. Ve istediği ‘ûd-ı ṫarabı getürdiler. Kendüsi ‘ûd ḫalup bir miḫdâr ğınâ eyledi. Ḥattâ ğınâsında bu beyti oḫıdılar. Beyt:¹⁴²

يا ام طلحة ان البين قد افدا   قل الفراد لان كان الرحيل غدا¹⁴³

[4a]Ve andan soñra su‘âl olunan Maḫrûmiyye eḫādîşini rivâyet eyledi ve aḫvâlin söyledi. Ba‘dehu şeyḫ-i mezbûr¹⁴⁴ Hârûn’a didi ki:

¹⁴¹ // : ḫarām

¹⁴² Ms. Or. Oct. 1905 Derkenâr: جامی:جیست می دانی صدای جنگ و عود/انت ربی انت حسبی یا ودود

¹⁴³ Yâ Talhâ’nın annesi, hiç şüphesiz ayrılık bizi kurbân etti. Hicrânı azalt, çünkü yarım ayrılık olacak.

¹⁴⁴ mezbûr : müşârünileyh

Bilür misiz siziñ ‘ulemāñız hoş elhān ve nağamātı istimā‘a¹⁴⁵ kerih ‘add eyledikleriniñ aşlı nedir? Hāzret-i Allāh anların qalblerin rabt[5b] eyleyüp kemālmertebe-yi qasvet üzerine olduklarındandır. İstimā‘dan hazz eylemeyüp kerih‘add eylemeleri ve hürmetine zāhib oldukları yoḥsa hāşā zātında elhān-ı latīfe ve nağamāt-ı lezīze haram degildir. Muṭlaqā helāldir. Meger yukaruda didüğimiz gibi cāy-ı haramda isti‘māl ile muqayyed ola. Ol zaman haram olur tafşīli inşāallāh aşağıda gelür. Müzenī ve Haṭīb-i Bağdādī hikāye ider ki ‘azīz-i merķūm hāşşaten aḥkāma müte‘allik on yedi biñ ḥadīş-i şaḥīh hıfz eylemiş idi. Ammā İmām Buḥārī buyururlar:

Yalnız İbn İshāq muḥaddisden on yedi biñ ḥadīş aḥz u hıfz eylemiş idi. Sā’ir üstādlardan ḥod aḥz u kabz¹⁴⁶ eylediği eḥādīşe nihāyet yoğ-idi ve bu kadar eimme-yi ḥadīşe üstād olmuş ve zühd ü taqvā ve ‘adāletine ‘ämme-yi ‘ulemā-yı dīniñ ittifāqları vardır. Ehl-i şaḥīhiñ mecmū’unuñ üstādları anlardır ve qable’r-rivāyeti’l-ḥadīş ‘ūd çalup ğinā eylemesi ḥadīş-i Resūlu’lāh’a kemāl ta’zīmindedir¹⁴⁷. Nitekim fuqarā-yı Hāzret-i Mevlānā daḥi āyāt-ı Qur’āniyye ve eḥādīş-i nebeviyye ve kelām-ı kibar ḥuşūsā *Meşnevī-yi Şerīf* ‘ibārāt ve ma’naları tilāvet olunduğdan soñra hey’et-i ma’rūfe üzre ālāt-ı muṭribe ile semā’ ve safā ve tevācüd iderler. Kelām-ı Haḥḥ’a ve kelām-ı ehl-i Haḥḥ’a ta’zīm ve daḥi ol meclisde fehm ü iz‘ān eyledikleri ma’ānī-yi ğāmıza ve esrār-ı ilāhiyyeye ferḥan izḥār-ı sürür iderler. Siyyemā muḥabbet-i Ḥudā[6a] ve muḥabbet-i tā‘āt-i Ḥudā ğalebe idüp ‘alā ḥasebi tāqatihim qalkup devr ü¹⁴⁸ semā’ları ve vecd ü ḥāletleri ğayr degil illā rızā-yı Mevlā taḥşīli içündür.

¹⁴⁵ istimā‘a : istimā‘

¹⁴⁶ kabz : zabt

¹⁴⁷ ta’zīm ta’zīmindedir : ta’zīmindedir

¹⁴⁸ // : ü

Nitekim Münāvī *Ṭabaḳātü'l-evliyā*'da Ṭarsūsī'den ve anlar daḫi Ṭeberānī'den anlar daḫi 'Abdullāh ibn Ḥanbel'den naḳl u rivāyet iderler ki işitdim:

Pederim İmām Aḫmed Ḥanbel ḫazretlerine ba'zı kimesneler didiler ki: Bu ṭā'ife-i şūfiyye cevāmi' ve mesācidde bi-ḡayrin 'ilm, tevekkül üzre oturmuşlar. Bārī taḫşīl-i 'ilm ve kesb-i helāle sa'y eyleseler. Pederim buyurdılar ki:

Anlar ḫutām-ı dünyādan [4b] i'rāz itdüren, mücerred mecmū' evkātını beytu'llāh olan mesācidde 'ibādet ve zıkrü'llāh ile imrār için iclās itdüren¹⁴⁹ 'ilm degil midir? Egerçi zāhiren oḳuması yoḡısa da bātınan netīce-i 'ilm olan bu 'ālem-i dünyānıñ ve zīnetiniñ 'adem-i bekāsını ve 'ālem-i āḫiretiñ devām-ı ḫulūdını ve zād-ı āḫiretiñ tedārikini ehemmi umūr idüğünü müşāhede idüp yaḳīnen bilmesi sebebiyle ol semte sālīk ve müteveccih olmuşlar. Bu ise 'ayn-ı 'ilm degil midir ve ba'dehu didiler ki anlar himmetleri ancaḳ kisve ve ḫırḳadır. Ya'nī yiyecek pāre-i nān ile giyecek kisve taḫşīlinedir. Sa'y ve ḡuşşeleri ḡayrı degil. İmām Ḥanbel ḫazretleri buyururlar ki:

Gice gündüz mescidlerde oturup evḳātını Cenāb-ı Ḥaḳḳ 'ibādetine ḫaşr eylemek şıfatıyla muttaşıf olanlar ḫaḳḳında ancaḳ [6b] himmetleri loḳmaya ve ḫırḳaya maşrūfdur diyü su'-i zann eylemek ḡadr-ı 'azīmdir. Bundan büyük ḡadr bilmezem. Lāyık degildir. Niçün böyle ḡaddārлық idersiz. Ḳalblerinde olan niyyet ve 'azīmetlerin ne bilürsüz diyü ferāḡat ile tenbīh buyurdılar. Yāḫūd himmetlerin kisve ve ḫırḳaya ḫaşr şıfatıyla mevşūf oldukları şüretde farḫ-ı iḫtiyāclarından nāşī olmak gerek. İḫtiyāc ise 'özr-i ḳavīdir. Ben andan a'zam 'özr bilmezem. 'Özr ise ḫod 'inde kirāmi'n-nās maḳbūldür. Niçün ṭa'n idersiz didiler. Ba'dehu yine ol mu'terizīn

¹⁴⁹ mücerred mecmū' evkātını beytu'llāh olan mesācidde 'ibādet ve zıkrü'llāh ile imrār için iclās itdüren : //

didiler ki gürüh-i şūfiyye; elhān-i laṭīfe ve nağamāt-ı melīhayı istimā‘ eylediklerinde ayak üzere kalkıp raqş iderler. İmām-ı hümām-ı mezkūr¹⁵⁰ cevābda buyurdılar ki:

Terk eyleyün. Ol tā’ifeye i‘tirāz ve inkārdan rücū‘ eyleñ. Anlarıñ devr-i semā‘ ve raqşları nağamāt-ı lezīze ve ālāt-ı muṭribe şadāsından müte’essir olup qalblerinden ‘aşk u muḥabbet-i Mevlā zuhūrına ve¹⁵¹ ol mülābese ile nā’il-i esrār-ı ilāhiyye ve vāşıl-ı ezvāq-ı qalbiyye olduklarına kemāl mertebe-i feraḥ ve sürūrlarındandır diyü tenbīh ve naşīhat buyurdılar. Nitekim Ḥazret-i Mevlānā daḥi bir gazel-i ra’nalarında buyururlar. Beyt:

اکر تو یار بداری چرا طلب نکنی   وکر ییار رسیدی چرا طرب نکنی¹⁵²

Pes imdi¹⁵³ fuqarānıñ devr-ı semā‘ları ikiden ḥālī degil. Sālikīn-i mübtediyāna göre taleb ve¹⁵⁴ vāşılīn-i müntehiyāna[7a] göre ṭarabdır. Ebū’l-Vefā ibn ‘Aḳīl te’lif eyledikleri *Kitābu Fuşūl* ünde zıkr ider ki:

İmām Aḥmed Ḥanbel her bār oḒlı Şāliḥ’in qatında ğınāyı istimā‘ iderdi. Rivāyet-i şahīḥe ile müşbetdir ve Şāriḥ-i Muḥna‘ daḥi dir ki:

Sened-i qavī ve qavl-i [5a] şahīḥ ile şābitdir. İmām Aḥmed Ḥanbel ḥazretleri qavvāl olan nāyzenleri daḥi istimā‘ idüp redd ü inkār eylemez idi. Ḥattā oḒlı Şāliḥ bir ğün i‘tirāz idüp didi ki:

Nāy ve qavvāl diñlemek cā’iz midir degil midir¹⁵⁵? Ne ‘aceb istimā‘ idersiz. Cevābında buyurdılar ki: mekrūh olup istimā‘ cā’iz olmayan şol nāy ve qavvāldır ki

¹⁵⁰ mezkūr : //

¹⁵¹ // : ve

¹⁵² EḒer senin yārin varsa neden talep etmiyorsun

Ve eḒer yāre eriştıysen neden neşelenmiyorsun

¹⁵³ imdi : //

¹⁵⁴ // : ve

maḥall-ı fıskda ve yāḥūd ḥürmeti s̄abit olan şey ile ma‘an isti‘māl oluna. Yoḥsa bunlardan mā‘adā maḥallerde ḥarām ve mekrūh degildir, helāldir diyü İmām Ḥanbel ḥazretleri buyurdılar ve daḥi Sübkī *Ṭabaḳāt*’ında İmām İsmā‘īl el-Müzenī - raḥmetu’llāhi ‘aleyh¹⁵⁶- ḥazretlerinin tercemesinde İmām Müzenī’den naql ider ki buyururlar:

Bir gün İmām Şāfi‘ī ve İbrāhīm bin İsmā‘īl bin ‘Uleyye ile bir kimesneniñ ḥānesi yanından geçüp giderken istimā‘ eyledik ki bir cāriye derūn-ı hānede teḡannī ider. Ḥattā gınāsında bu beyti oḳurdı. Beyt:

خليلى مال¹⁵⁷ المطايا كاننا نراها على الاعقاب بالقوم تنكص¹⁵⁸

İmām Şāfi‘ī -raḍiya’llāhu ‘anh- ḥazretleri buyurdılar ki:

Bir miḳdār te’ḥīr eyleñ. Bu muḡanīyeyi istimā‘ [7b] idelim. Vāḳı‘ā emirlerine itā‘at idüp¹⁵⁹ cāriye itmām idinceye dek¹⁶⁰ biz mekṣ ve istimā‘ eyledik. Fāriḡ olduḡdan soñra İmām Şāfi‘ī ḥazretleri, Şeyḡ İbrāhīm bin İsmā‘īl’e didi ki:

Bu semā‘dan ṭarab u¹⁶¹ zevk ḥāşıl itdiñ mi¹⁶²? İbrāhīm didi ki¹⁶³:

Ḥayır. Zevklenmedim. İmām-ı mūmāileyh¹⁶⁴ buyurdılar ki:

Yā İbrāhīm. Seniñ ḥissinde noḳşān belki külliyyet ile¹⁶⁵ fiḳdān vardır. Eger sende ḥiss kemālıyla olaydı elbetde müte’eşşir olup zevḳyāb olurduñ. Ve Ebū’l-Ferec İşfehānī *Kitābü’l-agānī*’de ḥikāye ider ki:

¹⁵⁵ degil midir : mekrūh degil midir

¹⁵⁶ ‘aleyh : //

¹⁵⁷ يا مال: مال

¹⁵⁸ Ey dostum, ne oluyor da develerin kavmi gerisin geri getirdiklerini görüyoruz.

¹⁵⁹ idüp : //

¹⁶⁰ idinceye dek : idince

¹⁶¹ // : u

¹⁶² itdiñ mi : eylediñ mi

¹⁶³ // : İbrāhīm didi ki

¹⁶⁴ İmām-ı mūmāileyh : İmām-ı müşārünileyh

İmām Mālik bin Enes -radıya'llāhu 'anh- bir gün şa'ādethānelerinde otururken taşra soğağdan¹⁶⁶ bir kimesne teğannī iderek geğerken meger oğuyup ğınā eylediğı şey'in mağām ve uşul ve k̄ā'idesin ¹⁶⁷ol herif bir hoşca bilmeyüp ğalağ oğurmuş. İmām-ı mezbūr¹⁶⁸ ğazretleri 'ilm-i müsikārda ğāyet yed-i tülāsı olmağın pencereden mübārek başların çıkarup ol kimesneye mağām ve uşul ve k̄ā'ideyi ta'līm buyurdılar¹⁶⁹. Ol şahş tekrār i'āde buyuruñ. Gereği gibi zabğ idemedim didik de ğazret¹⁷⁰ tebessüm eyleyüp buyurdılar ki:

Añladım. İmām Mālik'den ağz eyledim. Baña bu şey'i anlar ta'līm eyledi dimek için tekrār¹⁷¹ istersün diyü vāğı'ā i'āde eyleyüp [5b] ta'līm buyurdılar. Kerāhet ve ğürmetine zāhib olmağ degil kendüleri [8a] ta'līm ve ruşsat virmişler ve İbn Kuteybe ve ğayrılar¹⁷² dağı İmām-ı A'zam Ebū Ħanīfe -radıya'llāhu 'anh- ğazretleri için ğikāye iderler ki:

Bir cār-ı mülāşıkī var idi. Her gice teğannī idüp anlar istimā' iderdi ve ğınālarında ekşeriyā bu beyti oğurdi. Beyğ:

اضاعونى اى فتى اضاعوا ليوم كرهية وسداد ثغر¹⁷⁴

İttifāğ bir gice ol cār-ı muğannīniñ şavt u şadāsıñ işitmeyüp su'al buyurdılar ki:

¹⁶⁵külliyet : külliyet ile

¹⁶⁶ soğağdan : zoğağdan

¹⁶⁷ k̄ā'idesin : k̄ā'ideyi

¹⁶⁸ mezbūr : hümām

¹⁶⁹ buyurdılar : buyurdılar ve

¹⁷⁰ ğazret : ğazret-i imām

¹⁷¹ tekrār : tekrār

¹⁷² ğayrılar : ğayrılar

¹⁷³ Beni kaybettiler, ne büyük bir yiğidi kaybettiler. Kötü bir günde ve düşmana karşı açılan cepheyi koruma gününde...

¹⁷⁴ ثغر : نعى

‘Acabā geçen gice bu qonşumuz qanda gıtmışdir ki gınāsin istimā‘ eylemedik? Didiklerinde cevāb dirler¹⁷⁵ ki:

Hālā vālī-i vilāyet olan Emīr ‘īsī’niñ sicinde bir tōhmet ile maḥbūsdur. Derḥāl İmām-ı A‘zam ḥazretleri ‘imāmelerin geyüp emīr-i mezbūra müteveccih oldılar¹⁷⁶. Ol kimesneniñ ıtlāqı-çün söyledikde emīr didi ki:

Ol kimesneniñ ismini bilmem. Ḥazret-i İmām buyurdılar ki:

‘Ömer’dir . Emīr fermān eyledi. Maḥbesde ‘Ömer nāmında ne qadar maḥbūs var ise cümlesin ıtlāq eylediler. Vaqtā-kim ol recül-i merḳūm geldi. İmām Ebū Ḥanīfe ḥazretleri aña didi ki:

Ey yigit. Biz seni zāyi‘ eyledik idi. Elḥamdül’illāh bulduq. Ol řaḥs didi ki:

Hāşā efendim sultānım. Zāyi‘ degil belki hıfz u řıyānet eyledüñiz. Ḥazret-i Allāh dünyevī ve uhrevī ḥüsn-i nażar ve himāye-i ‘aliyyelerin üzerimizde dā‘im eyleye. Pes imdi bu ḥikāyelerden ma‘lūm oldu ki eimme-i erba‘adan [8b] her birisi gınā ve ālāt-ı řarabī istimā‘ eylediler. Nehy itmediler ve anlarıñ istimā‘ları ibāḥata delālet ider. Bā-ḥuşūs mezḥebimiz řāḥibi sirāc-ı ümmet İmām-ı A‘zam Ḥazretleri bu qadar zühd [ü]vera‘ řāḥibi iken yine her gice istimā‘-ı gınā eylemeleri ibāḥatını i‘lām eyler. Ğayrıya ḥaml cā‘iz ve lāyıq degil. Fe-emmā bunuñ ḥilāfı eimme-i dīnden gınā ve ālāt-ı řarab¹⁷⁷ ḥaqqında vāki‘ olan rivāyet ve¹⁷⁸ aqvāl ve ‘ibārat-ı mütebereden murād zinā ve řürb-ı ḥamr ve emşāli olan fuḥşiyātdan birine muḳārin olan gınā ve sāzlardır ki qavlen ve¹⁷⁹ fi‘len mürtekib-i münker olurlar ve daḥi fuḳahā-yı dīniñ

¹⁷⁵dirler : didiler

¹⁷⁶ // : ve

¹⁷⁷ şarab : //

¹⁷⁸ // : ve

¹⁷⁹ // : ve

tahrīm-i melāhīde ¹⁸⁰«كل لهو حرام» kavliyle daği murādları mecālis-i fişķ ve muħarremāt gibi envā‘-ı kebā’irden birine mukārin olan lehvdır. Yoħsa ‘umūm üzre lehv murād degildir. [6a]

Zīrā ba‘zı lehv vardır ki mübāħdır. Nitekim *Cāmi‘ü’s-şagīr*’de mezkūrdur. İbn ‘Abbās -rađıya’llāhu ‘anh¹⁸¹- ħāzretleri Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden rivāyet-i şaħīhe ile rivāyet buyururlar ki:

قال عليه السلام «خير لهو المؤمن السباحة وخير لهو المرأة المغزل»¹⁸²

Ya’nī Cenāb-ı Risāletpenāh ħāzretleri¹⁸³ buyurdılar ki:

Mü’miniñ ħayırlu lehvi sibāħetdir¹⁸⁴. Ya’nī şuda yüzmek ve mü’mine ‘avret için ħayırlu lehv iplik egirmekdir ve kezālik ‘Abdullāh ibn Muṭṭalib [9a] rivāyetiyle Beyħākī taħrīc eylemiş ki:

قال عليه السلام «الهو والعبوا فاني اكره ان ترى¹⁸⁶ في دينكم غلظة»¹⁸⁵

Ve¹⁸⁷ daği *Cāmi‘ü’s-şagīr* ħadīşlerindedir. Kebā’ir ve fuħşiyātdan ħayrı, ya’nī irtikāb-ı muħarremāta mü’eddī ve terġīb iden lu‘bdan mā‘adā ve terk-i ferāīze sebep olup edā-yı vācibātdan işġāl iden oyunlardan mā‘adā olan lehv ü lu‘bı eyleyiñiz ve oynayıñız, zīrā ben, ey müslimīn ve mü’minīn! Siziñ dīniñiz olan dīn-i

¹⁸⁰ Lehvin hepsi harāmdır.

¹⁸¹ ‘anh : ‘anhūma

¹⁸² Suyūtī, *Cāmi‘ü’s-sagīr*, C. IV, s. 310.

¹⁸³// : sa‘ādetle

¹⁸⁴ sibāħedir : sibāħetdir

¹⁸⁵ Suyūtī, *a.g.e.*, C. II, s. 91.

¹⁸⁶ ترى : ترى

¹⁸⁷Ve : bu

İslâm'da gılgat ve şiddet göründüğünü kerih 'add itdim. Pes imdi¹⁸⁸ bu hadîş-i şerîfler delâlet ider ki fuḳahāniñ "كل لهو حرام" buyurdukları küll ile murād¹⁸⁹, muḥarremāta muḳārin olan lehviñ küllîsi dimekdir. Muḳayyedir, muḥlaḳ degildir.

Bundan aḳdem te'lif eyledüğümüz *İzāḥü'd-Delâlat fî Semā'i'l-Ālāt* nām kitābımızda bu maddeyi tafşîl üzre baş eylemişizdir. Murād iden ḳarındaşlar¹⁹⁰ aña müḥāla'a ve nazār eylesün ve bundan mā'adā daḫi saḫābe¹⁹¹-i kirām ve tābi'īn ve tebe'-i tābi'īn ve eimme-i müctehidīn ve 'ulemā-yı 'āmilīn -rıḍvānu'llāhi 'aleyhim ecma'īn- ḫazarātından nuḳūl-ı şādıḳa ve rivāyet-i şaḫīhe ile müşbet ve mütevātir olup ğınā ve ālāt-ı muḫribeyi istimā' idenleri ism ü¹⁹² resmiyle anda zıkr eylemişizdir.

من اراد فليطالع في ذلك الرسالة¹⁹³

Ve daḫi şalavāt-ı bī-ḫadd ü selām-ı bī-'add [9b] eşref-i maḫlūkāt ve mu'ciz-i mevcūdāt olan Server-i Kā'ināt Muḫammed Muştafā -şallallāhu te'ālā 'aleyhe ve 'alā ālihi ve şahbiḫi ve sellem- üzerine olsun ki ümmet-i merḫūmesin yine ḫayret ve ḫalāletden fezā-yı¹⁹⁴ rāḫat ve sa'ādete delâlet ve hidāyet eyledi ve āl ü aşḫāb u etbā'ı üzerine olsun ki anlar kāmīl ü mükemmillerdir. Noḳşān-ı cehl ü ğaflet ile ālūde olan zümre-i [6b] mü'mināne ta'līm-i 'ilm-i dīn ve ma'ārif-ı esrār-ı yaḫīn itmekle tekml̄ eylediler ve sā'ir 'ulemā-yı 'āmilīn ve dīn-i İslām'da muttaşif olup anlara taḫlīd iden¹⁹⁵ mü'minīn ü müslimīniñ mecmū'ı üzerine olsun ve¹⁹⁶ ba'dehu¹⁹⁷ 'abdun fakīr

¹⁸⁸imdi : //

¹⁸⁹ // : murād

¹⁹⁰ ḳarındaşlar : ḳarındaş

¹⁹¹ şaḫābī : şaḫābe

¹⁹² // : ü

¹⁹³ Kim isterse bu risaleyi mütaala etsin.

¹⁹⁴ fezā : fezā

¹⁹⁵ // : iden

¹⁹⁶ve : //

¹⁹⁷ba'de : ba'dehu

ilā mağfiretihi rabbihi'l-kaçır 'Abdülğani' ibn eş-Şeyh İsmā'īl Nāblīsī-yi Ğanefī seddehu'llāhu fi'l-kağvli ve'l-'ameli ve belegağu minhu ğāyete'l-emeli.

Bu risāle-i şerīfede aĥvāl-i tariķat-i Mevleviyyeyi ve resm-i¹⁹⁸ āyīnlerinde olan işārāt-ı maraziyyeden fehm ile müşerref olduğum ma'ānī-yi daķıķayı şerĥ ü beyān [eyledik ki]¹⁹⁹ her cāhil mütefaķķıh iz'ān ve i'tibār ve her mü'min-i müteyaķķın idrāk ve İşār eyleyüp ĥāb-ı cehl ü ğafletden bī-dār ve İmān ve İķāndan muhkem ve üstvār olalar ve bundan esbaķ-ı 'ahd-i ba'īd ve zamān-ı medīddir ki erbāb-ı tıruķun aĥvālını mübeyyin bir risāle-i nāfi'a te'līf olunmuş[10a] idi ki derūnunda mūnderic olan mesā'ili ilzām-ı ĥaşm eylemede süyūf-ı kātı'a gibi idi ve līkin taĥķīk-i 'ulūmda levāmi'-i envārı ziyāde ĥafī olduğuna bināen hücec ü berāhīni ĥālāt-ı ehl-i İlāhī fehm ü idrākden ķaşır u maĥrūm olan mütefaķķıhın zehrini mūnkesir eylemegin dest-i cehl²⁰⁰ ile ol risāle-i şerīfeniñ şümūs u²⁰¹ aķmārını tams u maĥv iderim diyü zann eylemeleri ile ğayret-i Ğudā-yı müte'āl cellet 'azametuhu 'ani'l-mişāl zuhūra gelüp nebāt-ı ĥasene gibi şānīyen ol risāleyi inbāt eyleyüp şuver ve ma'nālarına kisve-i zū²⁰² ve şu'le-i ilbās ile heybet-i ĥüsn ü şerefde izĥār ve ibrāz eylemegin evvelkiniñ ğayrı bir risāle-i cedīde te'līf olup taĥķīk-i ĥaķķda taşnīf-i evvel üzerine mūrtefi' ve²⁰³ 'ālī kılandı ve risāle-i evveliniñ ismi ile ki *'Uķūdū'l-lü'lü'kiye fī tariķi's-sādeti'l-Mevleviyye'* dir.

'Ayniyle işbu risāle-i şānīyye daĥı tesmiye olundu ki bunuñ meslekine sülūk vāzıĥ ve mütebeyyin ola. Cenāb-ı Vāhibü'l-'Aĥyā'dan niyāz ve temennā iderim ki aķvāl u ef'āl u aĥvālımızde ĥaķķı keşf ü izĥār eyleyüp her mü'min-i muttaşıfıñ daĥı

¹⁹⁸ resm-i : //

¹⁹⁹eyledige : eylemege

²⁰⁰ cehlī : cehl

²⁰¹ // : u

²⁰² Kelime đav' olarak da okunabilir.

²⁰³ // : ve

hâcetini kabûl buyurup²⁰⁴ maşşudını hâşıl eyleye ve şekk ü şübhemiz yoktur. Elbette izhâr-ı haqq ile huşul-i merâm-i mü'minîn mübeşşer olur. Zîrâ Allâhu 'Azîmü's-şân nâ-haqq yere mazlûmlara destdirâzlık [10b] idenleriñ elini men' ve def' ider ve mu'ânidîn ve câhilîni mehâlik-i dâlâletden geçürmek mümkün olmaduğı taqđirce anlarıñ 'ırkıını kaat' ider.

﴿فقطع دابر القوم الذين [7a] ظلموا، والحمد لله رب العالمين﴾²⁰⁵

-ve şallallâhu 'alâ seyyidînâ Muħammedin ve âlihi ve şaħbihi ecma'în âmîn-

Mütercim-i İn kitâb-ı haťir bu 'abd-i faķir-i keşirü't-taķşirü'l-muħtâc ilâ 'inâyeti'llâhi'l-meliki'l-kadîr eş-Şeyħ 'Ārif Aħmed²⁰⁶ ibn Şeyħ Muştafâ, el-Mevlevî meşreben, ve'l-Peçevî mevliden, ve'l-Filibevî mavtınan, şebbetu'llâhu kademehu 'alâ şerî'ati seyyidi'l-enbiyâ ve ce'alehu râsiħan müstaħkemen fî tariķati'l-evliyâ. Hâlâ²⁰⁷ medîne-i Filibe'de müceddeden ihyâ ve binâ olunan mevlevîhânede küşenişin-i bî-nişân olup etrâfımızda cem' olan fuķarâ-ı bâbu'llâh mâ-dâmeti's-semâvâtu ve'l-arđu keşşerehumullâh ile pişvây u muķdetâ-yı 'aşıķın rehnümâ-yı tâlibîn ü sâlikîn Ĥazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kuddise sirruhu'l-'azîziñ âyin-i tariķatlerin fî's-subħi ve'l-mesâ ĥasebe mâ-yumkinu icrâda mecd ve sâ'î olup işbu risâle-i şerîfeye bir tariķiyle zaferyâb olup manzûrumuz olduķda haqqâ ki bir zîbâ te'lîf-i müstetâb ve bir ra'nâ taşnîf ve kitâb vâķi' olmuşdur. Nażîri²⁰⁸ ve 'adîli kemyâbdır.

²⁰⁴ kabûl buyurup : bitürüp

²⁰⁵ Enam sûresi 45. âyet: ve (sonunda), zulüm işlemeye şartlanmış olan o toplumların son kalıntıları da yok olup gitti. Bütün övgüler yalnız Allah'a mahsustur.

²⁰⁶ 'Ārif eş-Şeyħ Aħmed : //

²⁰⁷ hâlâ : ĥâliyâ

²⁰⁸ Nażîri : Nażîr

Fe-emmā zebān-ı tazī ve ta‘bīrāt-ı ‘Arabī²⁰⁹ üzere olduğundan herkes ol devhadan ictinā-yı şimār [11a] ve ol büstāndan cem‘-i ezhār eylemege ‘adem-i iktidār²¹⁰ olmağın sükkān-ı zāviye-i mezbūrede olan ihvān-ı bā-şafā²¹¹ ve hullān-ı bā-vefānın her biri ve bā-ḥuşūş²¹² ḥāliyā dergāh-ı Mevlānā’da aşçı başı olan Derviş ‘Ömer ol eşnāda tekye-i mezbūrda²¹³ sâkin olmağla hezār hezār niyāz ve recā iderek ve gāhīce bi-tarīki’t-telmīh kâşkī bunu ‘arūs-ı ‘Arabī-i duḡter ve muḡaddire-i şirāzī-i perīpeyker²¹⁴ kisve-i diyār-ı Rūmiyye ve libās-ı zebān-ı Türkiyye ile cilveger olup menāşsa-i ‘ıyān u beyānda revnümā olsa ki ḡattā lisān-ı ‘Arabiyye’den²¹⁵ bī-behre olan fuḡarā ve²¹⁶ bī-çāregān daḡi envār-ı cemālī müşāhedesiyle pūr-tāb ve āşār-ı ḡüsn ve leḡāfeti ma‘āniyyesiyle zevḡyāb olsalar diyü kirāren ve mirāren bu faḡīrden ḡaleb ve iltimāsları ile vāḡı‘ā nef‘ī-yi ‘āmm ve fevāīd-i bī-encām ḡuşūli-çün ma‘a ‘ademi’l-istiḡāta küstāḡhāne ol emr-i ḡaḡīre cesāret olunmaḡ üzere mes’ulleri ḡarīn-i ḡabūl olup Cenāb-ı ḡazret-i²¹⁷ Pīre teveccūh-i tām birle müteveccih olup ḡuvvet-i rūḡāniyyelerinden istimdād ile ‘ināyet-i Perverdigār’a mütevessil olup zebān-ı Türkī’ye terceme olunmaḡa iḡdām ve ihtimām olundu. [7b] Ba‘zı maḡallerinde ‘ayniyle ‘ibārāt-ı ‘Arabiyye’niñ Türkī’si terḡīm ü taşḡir ve ba‘zı maḡalleriniñ daḡi me‘ālī ḡıfz u zābt olunup yine ‘ibārāt-ı kitābdan ḡāric olmamaḡ [11b] üzere ketb ü taḡrīr olundu. Müḡāla‘a buyuran aḡbāb u²¹⁸ dostāndan ve fuḡarā vü ihvāndan mutezarrı‘ ve mültemesdir ki bu ‘abd-i nācīzlerin du‘ā-yı ḡayr ile yād eyleyüp²¹⁹

²⁰⁹ ‘Arabiyye : ‘Arabī

²¹⁰ ‘adem-i iktidār : mün‘adimü’l-iktidār

²¹¹ bā-şafā : şafā

²¹² bā-ḡuşūş : ḡuşūşan

²¹³ tekye-i mezbūrda : tekyemizde

²¹⁴ muḡaddire-i perīpeyker : muḡaddire-i şirāzī-i perīpeyker

²¹⁵ ‘Arabiyye’den : ‘Arabiyye’den ve Fārisiyye’den

²¹⁶ ve : //

²¹⁷ // : ḡazret

²¹⁸ // : u

²¹⁹ idilüp : eyleyüp

vākī' olan haṭālarımızı ıslāh ile semt-i sedāda islāke himmet buyurup taqṣīrātımızı dāmen-i 'afv ile setr buyuralar ve billāhi't-tevfīķu nes'aluke'l-hidāyete ilā sevā'i't-ṭarīķ.

İ'lam ma'lūmuñ olsun ki mecālis-i sādāt-ı Mevleviyye ḥafeza'llāhu esrārahum ve ezhara envārahum ve seddedehum 'alā's-ṣerī'ati'l-Muḥammediyye envā'-ı ṭā'āt ve eṣnāf-ı 'ibādātı müṣtemil meclislerdir. Meşelā cemā'at-i müslimīn ile edā-yı ṣalāt²²⁰-ı mefrūze ve kırā'at-ı Qurān-ı 'azīm ve eḥādīs-i nebī-yi kerīm ve ihvān-ı dīn için envā'-ı mevā'ız ve neşāihī ve zıkr-i *Meşnevī-i Şerīf*ve semā'-ı ṭāhir ü²²¹ nazīfī ve tevācüd ve devrān ve meşāyih-i kirām için izhār, birr ü ṭā'at ve iz'ānı ve ed'ıye-i şerīfe ve eṣniye-i laṭīfeyi ve zıkr-i enbiyā ve şālihīn ve aṣḥāb-ı maḳāmāt-ı münīfeyi ve ḥuzūr-ı mü'minīn ü muvaḥḥidīn ve cem'ıyet-i ṭavā'if-i muḥtelifeyi ve bunlarıñ emşāli niçe ef'āl-i ḥayrātı cāmi'a-i²²² cem'ıyet-i kübrādır. Egerçi ecnās-i mütenevvi' olduğundan niyāt-ı muḡāyireden²²³ olmaķ ihtimāli vardır. Fe-emmā 'āmmē-i mecālis-i ehl-i İslām böyledir. Elbette ziḥām-ı nās olduğda vücūh-ı dā' ve devānıñ vücūdı muḳarrerdır. Ancaķ:[12a]

«انما الاعمال [12a] بالنيات، وانما لكل امرئ ما نوى»

ḥadīs-i şerīfī mişdāķınca herkes niyyete göre mücāzāt olunur. Farazā dīde-i inşāf ile

²²⁰ ṣalāt : ṣalavāt

²²¹ // : ü

²²² cāmi'a-i : cāmi'a bir

²²³ muḡāyireden : muḡāyirede

nazar eylemek cum'a namāzı edāsı-çün ve sâ'ir şalāt²²⁴-ı hamse ikāmeti-çün cevāmi' ve mesācidde olan cem'iyet-i nās ve kezālik va'z ve ders meclislerinde hāzır olan cemā'atın mecmū'ı niyyet ve 'azīmet-i vāhide üzre olmak ihtimālî yoktur.

Elbette hayr u şerrden ve nef' ü zarardan ve muvāfakāt ve muhālefātın hālî degildir. Öyle²²⁵ olunca ma'lūm oldu ki mücerred ecnās-ı mütē'addide olduklarından nāşī niyāt-ı muhtelifē üzerlerinedir diyü mevāzī'-i tātde cem' ve hāzır olanlara tāt ve tešnī' eylemek cā'iz degildir. [8a] Zīrā bu keyfiyet-i umūr-ı 'āmmendedir. Cemā'at-ı İslāmiyyeniñ her birinde bulunur.

Pes imdi hāliyā vaṭan-ı me'lūfumuz olan maḥmiyye-i Dımaşq'da ve sâ'ir bilād-ı İslāmiyyede envā'-ı beriyyeden hāş u²²⁶ 'āmmın²²⁷ ma'lūmlarıdır ki gürūh-ı fuḡarā-yı Mevleviyye'niñ mecālis-i hāletefzāları ikāmet olunmadadır. Ve līkin 'ilm-i dīnde kāşır ba'zı müttefaḡkılıh yine ba'zı zalemeniñ i'ānetleri sebebiyle ol tātife-i zī-şāniñ eṭvār u aḡvāl-i tārīḡatlerine ba'zı mertebe daḡl u ta'arruz eylemişlerdir. Maḡşūdları ancak hemān 'āmmē-i nās fuḡarā-yı bābu'llāh'a bulıña²²⁸. Çeşm-i ḡaḡāret ü ihānet ile nazar ideler ve²²⁹ [12b] ḡavāşş-ı kibār ḡatlarında ve²³⁰ daḡi cenāb-ı ehlu'llāhiñ 'arz u şānlarına bir tārīḡ ile şe'n ve noḡşān tārī ve 'arız olup nazar-ı iltifātın dūr ve mehcūr olalar ve²³¹ yalnız ikrām ve i'tibār ancak kendülerine ola. -ḡazelehumu'llāhi te'ālā- ḡazret-i Allāh ol maḡūle münkir ve münāfiḡ²³² ve ḡā'in²³³ ve sefihlerin²³⁴ her iki cihānda yüzlerin ḡara eyleyüp fuḡarāya eyledikleri

²²⁴ şalāt : şalavāt

²²⁵Eyle : Öyle

²²⁶// : u

²²⁷'āmmın : 'avāmiñ

²²⁸bulıña : bulıñam

²²⁹// : ve

²³⁰ve : //

²³¹// : ve

²³²// : münāfiḡ

²³³ḡā'inlerin : ḡā'in

sū'-ı zann ü kaçd u mekirleri yine kendülerine 'ā'id ve rāci' ola. Bi-hürmeti enbiyā ve evliyā Ma'a-hāzā Cenāb-ı Allāh celle celāluhu ve 'amme nevāluhu²³⁵ kendü hizbi olan fuķarāya her demde nāzır²³⁶ ve nāşır ve dostları olan evliyā-yı 'izāma her hālde mu'īn ve destgīrdır. Hāşıl-ı kelām merdān-ı Hudā müeyyedün min 'indi'llāhdırlar ve ķurb-ı kerāmet-i Mevlā'da derece-i rafī'aları bir mertebe-i 'ālīdir ki dāmen-i pür keremlerine her nākis ve bed-bahtıñ dest-i mülevveşi resīde olup hāşā telvīş idemez²³⁷.

Egerçi dūr-ā-dūr muķābele-i māhtābda seg-i 'av'avkūnendegān gibi hezeyāngūy ve jājhāy olurlar ise de ziyā-yı mäh-ı tābnāke zerre ve şemme kesr ü noķşān ĩrāş eylemediği gibi 'ıyālu'llāh meşābesinde olan merdān-ı Hudā'ya dađı bir zarar u gezend ĩcāb ve iķtizā eylemez. Bil ki āhara fikr eyledikleri hūle ve ğaddārlık 'ākibet yine kendülerine 'aks ider. İşte bu faķīr-i keşīrüt-taķşīr el-ān meclis-i Mevleviyyeniñ²³⁸ hāl ve şānını ve ol aĥvāl üzre terettüb [13a] eyleyen hūkm ü aĥkāmı²³⁹ efsāh-ı maķāl ve aşlah-ı me'al ile şerĥ ü²⁴⁰ beyāna şurū' eyledim ki²⁴¹ tā'ife-i 'aliyyeniñ meclisleri aĥvāl-i 'aşere üzerine olup hālāt-ı mezkūreniñ ba'zısı zāhir ü vāzıh ve ba'zısında dađı [8b] 'inde ba'zi'c-cūhhāl ba'zi eşķāl olmađın bi-meşıyyeti'llāhi te'ālā ve 'ināyetihi saña keşf ve i'lān ideyim.

Egerçi²⁴² vuzūhda ĩzāha muĥtāc degildir ve līkin cāhil-i mađrūr kemāl-i ĩzāh²⁴³ olmadıķca fehm ü idrākten dūr ve mehcūrdur ve ol aĥvāl-i 'aşereyi fuşūl-i

²³⁴ // : sefihlerin

²³⁵ // : 'amme nevāluhu

²³⁶ // : nāzır

²³⁷ telvīş ide : hāşā telvīş idemez

²³⁸ mūmāileyhiñ : meclis-i mevleviyyeniñ

²³⁹ aĥkāmı : aĥkāmını

²⁴⁰ // : ü

²⁴¹ eylemege ol : eyledim ki

²⁴² Egerçi : Eger

²⁴³ ifşāh : ĩzāh

‘aşere üzerine zıkr iderim ki her bir faşlı tarīkat-ı ehlu’llāh münkirlerini izāle için seyf-i kat’ ve müttefaqqıh-i kâşır ve mu‘ānidi ilzām için burhān-ı sātı’dır vallāhu velīu’l-hidāye ve minhu’l-‘ināye ²⁴⁴ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقُّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ve ni‘me’l-mevlā ve ni‘me’l-vekīl.

El-faşlu’l-evvel²⁴⁵

Evvelki faşl²⁴⁶ meclis-i Mevleviyye, cemā‘at-i müslimīn ile edā-yı şalāt-ı mefrūzeyi müştemil olduğın beyān eyler. Namāzı cemā‘at ile kılmak sünnet-i mü’ekkededir ammā ‘ulemādan ba‘zılar didiler ki:

Cemā‘at farz-ı ‘ayndır. Hazret-i Allāh’ın:

²⁴⁷ ﴿وَارْكَعُوا مَعَ الرَّائِعِينَ﴾

Qavl-i şerīfi delīl ile ve ba‘zılar daği farz-ı kifāye ve ba‘zılar daği vācibdir dimişler ammā qavl-i eşahh²⁴⁸ sünnet-i müekkede olmasıdır. Pes imdi²⁴⁹ bir kimesne cemā‘at ile namāz iķāmet olunan yere giden kimesneyi tefsīķ eylese ve yāhūd āşim [13b] olduñ dise ve yāhūd qavlen ve fi‘len hürmet ü ta‘zīmi terk eyleyüp istiħfāf eylese ne‘ūzu bi’llāh kāfir olur. Eger dirse ki²⁵⁰ ol mevzū‘da iķāmet-i şalāt

²⁴⁴ Ahzāb sūresi 4. āyetten kısmī iktibas:Allah hiç kimseye tek bedende iki kalp vermemiştir ve (aynı şekilde), “kendiniz için annelerinizin bedeni kadar haram” saydığınız eşlerinizi hiçbir zaman sizin(gerçek) anneleriniz kılmamış ve evlatlıklarınızı da (gerçek) çocuklarınız saymamıştır, bunlar ağzınıza doladığınız boş laflar(ın işaretlerin)den başka bir şey değildir; halbuki **Allah (mutlak) doğruyu söyler ve (size) doğru yolu ancak O gösterir.**

²⁴⁵ El- faşl-ı Evvel : El-faşlu’l-evvel

²⁴⁶ // : faşl

²⁴⁷ Bakara sūresi 43. āyetten kısmī iktibas: Namazda dikkatli ve devamlı olun, karşılıksız yardımda bulunun **ve namazda rüku edenlerle birlikte siz de rüku edin.**

²⁴⁸ saħīħ : eşahh

²⁴⁹ imdi : //

²⁵⁰ de : ki

eylediklerinden ötürü ben anları tefsîk eylemezem. Bil ki cihet²⁵¹-i uhrâ için ki anda emr-i münker icrâ olunur. Cevâb virüp diriz:

Sâ'ir mesâcidde daği böyle degil midir? Her birinde gice ve gündüz nice menâhî ve münkirât icrâ ve irtikâb olunuyor. Ez-cümle bu i'tirâz eyleyen bir mescidde ders-i 'âmm yâhûd vâ'iz ve nâşihdir. Elbette kalbine bu fikr ve i'tikâd²⁵² gelür ki huzzâr-ı meclisden ve ders okuyan tâliblerden kendüsi ekber ve eşref ve a'lâdır. Bu taqdîrce şıfat-ı kibr ile mevşûf olur. Tekebbürlük ise kebâ'irdendir.

Pes imdi câmi'-i şerîfe ders ve va'z için vaz' olunan kürsîlerde oturup Cenâb-ı Allâh kebâ'irdendir diyü nehy eylediği şıfat-ı tekebbürlüğü mürtekib olup ol emr-i münkeri işdâr iderler. Ma'a-hâzâ ne kendüleriniñ ve ne hod ol²⁵³ fi'l-i kebîre şâdir olan meclislerine dâhil olanlarıñ fışkıyla hüküm olunmayup hürmet-i duhûl daği şâbit olmaz ve²⁵⁴ 'ucb daği böyledir. Eger ol vâ'iz ve müderris ben 'ilm-i şer'îyi tâliblere ta'lîm idüp ahkâm-ı ilâhiyyeyi [9a] nâsa söylerim diyü nefsinde mu'ceb olursa kebâ'irden olup menhî olan 'ucbı câmi'lerde [14a] mürtekib olmuş olurlar. Bil ki fışk ve²⁵⁵ gurûr bâtından kendüyi tahtlîş idicek 'ilm-i nâfi'den câhil ü gâfil olmasıyla dâ'imâ bu kibr ve 'ucbe muşır ve mübtelâdır. Kendüniñ daği haberi yoğdur. Zîrâ bir gün taşfiyye-i derûna sa'y eylememiş. 'Ömrini lağlağa-i lisân ile geçürmüş ve okuduğı şeyler ile kaṭ'â 'amel eylememiş. Bil ki bildüğü mesâ'ilden birine yağıni daği yoğdur.

---

²⁵¹cihete : cihet

²⁵²i'tikâd : i'tikâdım

²⁵³// : ol

²⁵⁴ve : //

²⁵⁵// : ve

Nitekim *Meşābīh*'de mezkûrdur ki 'Abdullāh ibn Büreyde ve anlar daği pederlerinden anlar daği ceddlerinden rivāyet ider ki Resül 'aleyhi's-selām buyururlar:

«وان من العلم جهلا»

İmām Ezherī bu hadīş-i şerīf şerhinde buyururlar ki من teb'İZ içündür ve iki bile maşdar fā'il ma'nāsınadır. Ya'nī demek olur ki 'ālimlerden ba'zısı vardır ki cāhildir. Ya'nī bir ādem mecmū²⁵⁶ 'ulūmı kemāl üzre her ne kadar taḥşīl eylese mādām ki mūcibiyle 'ameli terk ve muḳteżā-yı 'ilm üzre 'amel eylemeye, 'ālim degildir. Resūlu'llāh aña cāhildir diyü buyururlar. Ḥazret-i Allāh'ın:

﴿مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا﴾²⁵⁷

Ḳavl-i şerīfi bu ma'nāya delālet ider. Pes bu maḳūle 'ilm ile 'āmil olmayup kendüsi irtikāb eyledüğü menhiyātdan ḥulḳı²⁵⁸ men' ve ta'n şadeddinde olan cāhilleriñ²⁵⁹ ve sefīhleriñ da'vāları bāṭıl ve zeḫārif, 'ibāretleri 'atıldır.

﴿يَقُولُونَ بِآلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ[14b] فِي قُلُوبِهِمْ﴾²⁶⁰

Āyet-i kerīmesine mā-şadaḳ olup

﴿كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾²⁶¹

²⁵⁶ mecmū' : mecmū'ı

²⁵⁷ Cum'a sūresi 5. āyetten kısımlî iktibas: **Tevrat'ın yükü ile onurlandırılmış iken bu yükü taşıyamamış olanların durumu, sırtına kitaplar yüklenmiş(ama onlardan habersiz bulunan) merkebin durumuna benzer.** Allah'ın mesajlarını yalanlamaya şartlanmış olanların durumu ne acıdır, çünkü Allah rehberliğini böyle zalim bir halka ihsan etmez.

²⁵⁸ ḥulḳ : ḥulḳı

²⁵⁹ cāhilleriñ : cāhil

²⁶⁰ Fetih sūresi 11. āyetten kısımlî iktibas: Geride kalan bedeviler sana: "Mallarımız ve ailelerimiz(e bakma mecburiyeti) bizi (gelmekten) alıkoydu; öyleyse (ey Muhammed) Allah'tan bizim için maḡfıret dile!" diyecekler. **(Böylece) onlar kalplerinde olmayan bir şeyi dile getiriyorlar.** De ki: "Allah size bir zarar vermek veya yararsaḡlamak isterse, kim Allah'ın istediği bir şeyi geri çevirebilir? Hayır, (kimse çeviremez) ama Allah yaptıklarınızdan tamamiyle haberdardır!

Mıṣdāqınca mürtekib oldukları ‘iṣyān sebebiyle yevm-i kıyāmetde:

«تقریض شفاهم بمقاریض من النار»

ḥadīṣ-i ṣerīfī mūcibince kendüleri ‘amel-i ṣālihe tevaḡḡul eylemediklerinden mā‘adā nāsı men‘ eyledikleri münkerātı mürtekib olmaları ile nārdan miḡrāşlar²⁶² ile dudaqları kaç‘ olunup eşedd-i ‘azāba giriftār olurlar. ‘Ulemā-yı bi’llāhdan teftīş ve tefahḡuşlarına kimesne taḡayyüd eylememek ile ḡātırlarına gelen sözleri söylerler. Ol ecildendir Şeyḡ Ebū’l-Ḥasan Şāzelī ḡuddise sirruhu’l-‘azīz buyururlar ki:

Bir kimesne ‘ālem-i āḡirete ḡitse ve bizim şūḡl eyledüḡimiz ‘ilm-i dīn ve ‘ilm-i taşavvufa şūḡl eylemese ve mūcibiyle ‘amele²⁶³ ve taşfiyye-i ḡalbe meşḡul olmasa kebā’ire muşırran fevt olup ölmüş²⁶⁴ olur ne‘ūzu bi’llāh. Zīrā ‘ilm-i nāfi‘ [9b] bunlardır. Ġayrı degil. Şeyḡ ibn ‘Allān Şıddīḡī-i Bekrī -rahimehu’llāh- *Şerḡ-i Hikem-i Ebī Medyen*’de kelām-ı Şāzelī’yi naḡl eyledikden şoñra buyururlar ki:

Ey ḡarındaş. Sen inşāf eyle. Bu rüzḡārda ḡanḡı şaḡşı ḡördüñ ki şā’im ola ve şavmına mu‘ceb olmaya ve ḡanḡı namāz ḡılan kimesneyi ḡördüñ ki namāzına ‘ucb eylemeye. Sā’ir tā‘āt daḡı böyledir. Elbette kişi bir ‘amel-i ṣālihe muvaffıḡ olup vüçüda ḡetürdiginden²⁶⁵ nefsi zālīm şāḡibini [15a] hīḡ olmazsa bārī kibr ve ‘ucba uğradur ki ben böyle eyü ‘amel şāḡibiyim. Sā’ir nās degildir diyü kendü kendüye mu‘ceb olur. Meger ‘ināyet-i Mevlā’ya muḡārin olup ādāb-ı şer‘-i şerīf ile mü’eddeb bir merd-i kāmiliñ şoḡbeti berekātıyla ve bir ḡabīb-i²⁶⁶ derūn, üstād-ı ḡāzıḡ, mürşid-i

²⁶¹ Saff sūresi 3. āyet: Yapamayacağınız şeyi söylemeniz Allah nazarında en tiksinti verici şeydir!

²⁶² Makasın çoḡulu olan bu kelime miḡrāş, miḡrāş, miḡrāz, miḡrāz şekillerinde de okunabilir.

²⁶³ ‘amel : ‘amele

²⁶⁴ fevt olup ölmüş : olmuş

²⁶⁵ ḡetürdiginden : ḡetürdiginde

²⁶⁶ ḡayyib : ḡabīb

kāmil tedbīri sebebiyle maraẓ-ı kibr ve ‘ucbden ḥalāş olup eyledügi a‘māl-i şālihāt kendüyi ğurūr ve tefevvuḵ vartasına düşürmeye ve ‘ucb ve enāniyyete uğratmaya. Kemā ḳāle²⁶⁷:

كما قال²⁶⁸ ﴿قل بفضل الله وبرحمته فبذلك فليفرحوا، هو خير مما يجمعون﴾²⁶⁹

-[el-āyet]²⁷⁰- ve daḥi bundan mā‘adā zamānımızda mesācid ve cevāmi‘de iḳāmet olunan şalāt²⁷¹-ı ḥamse daḥi vech-i sünnet üzre degildir. Meşelā ‘ulemā-yı ‘āmilīnden imāmete elyaḳ ve āḥar kimesne²⁷² var iken yā keşret-i mālından ötüri yāḥūd zalemeye istinād ve intisābından ötüri veyāḥūd şavt-ı ḥasen ve naḡamāt-ı lezīzesinden ötüri bir cāhil-i ebteri imām idüp aña iḳtidā iderler. Bu emr-i münker degil midir?

Nitekim *Cāmi’ü’s-şāḡir*’de ve *Ṭarīḳat-ı Muḥammediyye*’de meşūrdur ki Ebī ‘Ābis Ğifārī ḥazretleri Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden rivāyet-i şāhiḣe ile rivāyet idüp buyururlar:

قال رضى الله عنه انا سمعت رسول الله صلى الله عليه و سلم يقول «بادروا²⁷³ بالاعمال [15b]ستا، امارة السفهاء وكثرة الشرط وبيع الحكم واستحفافا بالدم وقطيعة الرحم ونشوا يتخذون القران مزامير يقدمون الرجل لغنيهم بالقران وان كان اقلهم فقها»

Ya‘nī rāvī-i mezbūr buyururlar ki:

²⁶⁷ Kemāḳāle : Kemāḳālallāhu te‘ālā

²⁶⁸ قال الله تعالى :

²⁶⁹ Yunus sūresi 58. āyet: Söyle (onlara), Allah’ın bu cömertliği ve rahmetiyle işte böylece sevinsinler: (sevinsinler ki,) bu onların toplayıp biriktirdiği her şeyden daha üstün, daha iyidir!

²⁷⁰ el-āyeh: الا ايه

²⁷¹ şalāt : şalāvāt

²⁷² kimesne : kimesneler

²⁷³ بادروا: بادرو

Ben işitdim. Cenāb-ı Risāletpenāh ḥāzretleri buyurdılar. Ümmetim aşḥābım işbu altı nesneniñ zūhūrı kıtında siz a‘māl-i şālihāta ziyāde sür‘at ve sebķat eyleyiñ. Zīrā bunlarıñ her biri fitne-i ‘azīmedendir. Pes imdi böyle eyyām-ı fitnede şālāh-ı ḥāle ziyāde sa‘y idüp dergāh-ı Ḥudā’ya ilticā lāzımdır ki ḥattā bu fitnelerden emīn ola. Biri sefīh ve aḥmaķ olan kimse serkāra geķüp beg ve ḥākim ve zābiķ olduķdadır ve biri daḡı [10a]²⁷⁴ vālīleriñ ve ‘āmilleriñ ve zālimler in a‘vān u enşarı çoġaldıġıdır²⁷⁵ ve biri daḡı ḥākimü’ş-şer‘i’ş-şerīf olanlar rüşvet ile ḥükm idüp²⁷⁶ o²⁷⁷ emr-i ilāhiyyeyi bey‘ eylemeleridir ve biri daḡı kıtl ile ihānet eylemekdir. Bir kimesneye ‘adāvet ve ihānet eylese anıñ kıtlıne sa‘y eylemekdir. Yāḡūd kıtılıñ kıtlını istiḥfāf eyleyüp muķābelesinde kışāşan anı daḡı kıtl eylememekdir ve biri daḡı kıtl-ı rahm eylememekdir. Ya‘nī aķrabāsına merḥamet idüp tatyīb-i ḥātır eylememekdir. Yāḡūd eyādī-i ehl-i İslām’da olup varup gelmesi ḥadd-i imkānda ise toġduġı yeri ziyāret [16a] idüp şılā-yı rahm eylememekdir ve biri daḡı ḥadāşet-i sinnī olan nev-zuhūrularıñ hevā ve heveslerin icrā eylemek şadedinde ķalınan düdüķler gibi Ḥāzret-i Kıur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-şān’ı daḡı mizmār ittiḡāz eylemekdir.

Ya‘nī bir cāhil-i ebter ki ‘ilm-i fıķıhdan bī-behredir. Mücerred şavt-ı ḥasenī olduġuna bināen imām ittiḡāz eylemekdir. Hattā anlara namāzda daḡı türkī çağırdıkları gibi Kıur‘ān’ı okurken daḡı teġannī eyleye. Eger dinilürse ki ḥadīş-i şerīfde fitne-i ‘azīmeden ‘addolunan budur ki²⁷⁸ vazīfeli imāmlardan mā‘adā bir yerde namāz kıılınmaķ lāzım gelse bir ‘ālim-i ‘āmil mevcūd iken ancaķ şavt-ı ḥaseninden ötüri bir cāhili teķaddüm itdürüp imām eylemekdir. Yoḡsa bir cāmi‘de

²⁷⁴ Derkenār T2128: Maḡzā ḥased zımnında baġırmaķ, fuķarāya göz dikmek ve mücerred ḥaz-ı nefy için su’-i zann eden münkirin inşāallāhu te‘ālā müşāhede-i cemāl-i Bārī’den maḡrüm olurlar.

²⁷⁵ çoġaldıġıdır : çoķalġıdır

²⁷⁶ idüp : eyleyüp

²⁷⁷ // : o

²⁷⁸ budur ki : //

vazîfeli bulunan kimesne şavt-ı hasenî olup câhil daği olursa fitneden ‘addolunmaz. Biz cevâb virüp diriz ki hadîş-i şerîfiñ ‘umûmiyyeti var. Gerek vazîfeli gerek vazîfesiz eimme-i ceheleniñ cümlesine şümülü vardır²⁷⁹. Aşıl vazîfeli olacak imâmları tecessüs ve teftîş lâzımdır. Zîrâ namâzda ‘umûm-ı nâsiñ emîni olsa gerek. ‘Âlim-i fakîh var iken câhil tekkaddüm itdürmek ‘ayn-i hatâdır, menhiyyâtıdır. Eger muhtedâ olanlar taḥvîline kâdir degiller ise kudret ü kuvvet şâhiblerine farz u ehemmi degil midir ki anı tebdîl ideler. Emr-i dîndir ammâ bu maḳûle kabîḥ-i münkeri ve lisân-ı şer‘-ile [16b] menhî olmuş şey’ söylemez ve inkâr eylemezsiñ. Yalnız hemân fuḳarâyı görürsün ve ancak anlara sū’-ı zann idersin ve daği ekşeriyâ bilâd-ı ‘Arabistân’da mesâcid ve cevâmi’iñ her kûşesinde şalât²⁸⁰ mefrûzeyi vaḳt-ı vâḥidde cemâ‘at-i müteferriḳe ve eimme-i müte‘addide ile kılarlar. Muşalliniñ rek‘ât ve secedâtı muhtell ve müşevveş olur. Bid‘at-i şeni‘edir. Kaṭ‘â câ’iz degildir. Meger bir cemâ‘at tamâm olduktan sonra cemâ‘at-ı uḫrâ iḳâmet eyleye. Bu emr-i mekrûhı ve bu bid‘at-i şarîhî ekşeriyâ mütefaḳḳıh ve müderrisîn [10b] ve vâ‘iz²⁸¹-i nâs olanlar ideyorlar ve bid‘at ve münker olduğunu bilürken aṣlâ def‘ ve inkâr eylemezler. Bil ki taḥsîn idüp cevâzına ba‘zı vücûh iḳâmetine sa‘y iderler. İnkâr ve²⁸² def‘ ve ref‘i umûr-ı dîniyyeden iken aṣlâ kimse muḳayyed olmaz ve bu cümle münkerâtıdan eşna‘ u aḳbeḫ şol emr-i menhiyyun ‘anhdır ki ekşeriyâ eşnâ-yı ramazân-ı şerîfde icrâ olunur.

Mü’ezzin henüz minârede ezâna başlamadın yâḫûd bed’ idüp tamâm itmedin mescid kûşelerinde ve olarda iftâra ‘aceleden ötüri tezce iḳâmet idüp kılarlar. Bu taḳdîrce namâzı ezân ve iḳâmetsiz kılmış olurlar. Zîrâ ezân ve iḳâmetde meşrû‘ ve

²⁷⁹ şümülü vardır : //

²⁸⁰ şalât // şalavât

²⁸¹ vâ‘iz : vu‘âz

²⁸² // : ve

mesnūn olan vaqt ḥulūlünde ibtidā ezān okuyup ba‘dehu sāmi‘ olanlar ābdest alacak miḳdārı te’ḥīr eyleyüp soñra iḳāmet eylemektir. Çünki ezāndan evvel ya ezān [17a] tamām olmadın ikāmet eyleye. Güyā evvel iḳāmeti²⁸³ daḫi itmemiş gibi olup ezān ve iḳāmetsiz kılmış olurlar. Bu ise mezāhib-i erba‘ada ve ‘āmmе-i müctehidīn ve fuḳahā-yı ehl-i İslām ḳatlarında ḳaṭ‘ā cā‘iz degildir. Ḥattā İbn Kemāl *Kitāb-ı Işlāḥ ve İzzāḥ*’da buyururlar ki:

Ezān edā‘en ve ḳazāen olan ferāīziñ sünnetidir. Ḳable‘ş-şuru‘ yoḫsa ḳable ḥulūli‘l-vaqt degil. Pes imdi mü‘ezzin ezānı tamām eylemediḳce namāz kılmak cā‘iz degildir. ‘Āmmе-i eimme-i müslimīn ḳatlarında pes bu maḳūle emr-i münkeri men‘ ve inkār eylemeyüp belki ekşeri²⁸⁴ kendüleri mürtekib olup ḳabāḫatlerin setr için fuḳarā-yı bābu‘llāh’a mürtekib-i münkerātdır diyü ṭa‘n ve teşni‘ idenler ‘aynıyla bu ḥadīs-i şerīfe mā-şadaḳdırlar ki²⁸⁵ *Ḥilye*’de Ebū Nu‘aym, Ebī Hureyre -raḳıya’llāhu ‘anh- ḫāzretlerinden rivāyet eyler²⁸⁶. Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyururlar:

قال عليه السلام «بيصر احدكم القذا في عين اخيه و ينسى الجذع في عينه»

Ya‘nī dimek olur ki siz dīn-i İslām’da bir mü‘min ḳarındaşınıñ gözünde olan çapağı ve tozu toprağı ufağını²⁸⁷ görürsüz. Fe-emmā kendü göziñizde olan ḫurmā budaḳların veyā büyük ağaçları ve kütükleri görmezsiniz. İmām Suyūtī *Cāmi‘ü’ş-şagīr*’de ve daḫi *Ravzatü’l-‘ulemā*’da zıkr ider ki:

Büldān ve ḳurādan her ḳanğı mevzi‘de ki ḫaḳḳ-ı ezān edā’ oluna. Ya‘nī [17b] minārelerinde mü‘ezzin ezān okuya. Şavt-ı ezān işitilecek maḫalledēñ evlerde ve bāğ

²⁸³ iḳāmet : iḳāmeti

²⁸⁴ ekşeri : ekşer

²⁸⁵ // : ki

²⁸⁶ eyler : ile

²⁸⁷ ufağını : ve şaman adağını

ve bāğçelerde [11a] cemā‘at ile bi-ğayrin ezān, namāz kılmak cā‘izdir. Aşlā kerāhet daği yokdur ve her kaçığı mevzi‘deki haqq-ı ezān edā olunmaya şahrālar ve tağlar ve berriyeler gibi eyle²⁸⁸ mağallerde ezānsız cemā‘at ile namāz kılmak mekrūhdur. İbtidā ezān virüp sonra kılmak gerek. Kaavl-i müftī²⁸⁹ budur ve *Mecma‘ü’l-mesā‘il* de mezkūrdır ki ricāl için şalāt-ı mektübeyi mesācidde cemā‘at ile ezān ve ikāmetsiz kılmak mekrūhdur ve bizim mezhebimizdeki -mezheb-i İmām-ı A‘zam’dır- kerāhet ile murād kerāhet-i taħrīmīyedir. Ammā evlerde ve bāğ ve bāğçelerde mekrūh degildir. *Müctebā* da İmām-ı A‘zam ebū Ĥanīfe ĥazretlerinden mervīdir ki buyururlar:

Bir mescidde bir cemā‘at ezān ve ikāmetsiz namāz kılsalar cümlesi güneħkār olurlar. Tevbe ve istiğfār lāzımdır. *Eşbāh ve Nezā‘ir* de meşūrdur ki her namāz ki bir vācib terkiyle veyā bir fi‘l-i mekrūh irtikābıyla edā oluna. Ol vaqt içinde yine ol namāzı i‘āde eylemek vācibdir. Pes böyle i‘āde-i şalāt vācib olacağ meretebe-i mekrūhātı mürteķib olanlar ne keyfīyetle bir āğara ta‘n idebilürler. Meger meretebe-i ‘ilmden dūr ve²⁹⁰ cāhil ve²⁹¹ ebter olalar. Ve yāħūd dā‘ire-i ‘ağldan meħcūr [ve] aħmağ [18a] olalar. Yoħsa kār-ı ‘ulemā ve ‘uğalā²⁹² degildir. ‘Ālim ve ‘āğıl ibtidā kendüyi her vechle taşħīhe sa‘y ider ve²⁹³ andan sonra āğarıñ işlāhına heves ider ve daği cevāmi‘ ve²⁹⁴ mesācidde irtikāb eyledikleri menāhīdendir ki leylen ve nehāren mescidlerde cem‘ olup ve²⁹⁵ üçer beşer bir yere gelüp dünyā kelāmın söyleşmek ve gülmek ve biri birin ġybet ve biri birin temeshūr iderler. Ma‘ahazā cümle nāsıñ ‘ilmi

---

²⁸⁸eyle : öyle

²⁸⁹müftī : müftīye

²⁹⁰ve : //

²⁹¹ve : //

²⁹² ‘ulemā ve ‘uğalā : ‘ālim ü ‘āğıl

²⁹³ // : ve

²⁹⁴ // : ve

²⁹⁵ // : ve

muḥīṭdir ki herkes bilür ki mübāḥ olan kelāmı bile mescidde söylemek mekrūh ve ḥarāmıdır. Kānde qaldı ki ḥarām kelām ola ve anıñ üzerine muşır olalar. Bil ki i'tiyāda bināen emr-i münkerden²⁹⁶ idügi daḡı gözlerine görünmez. El-'ıyāzu bi'llāh:

قال الله تعالى ﴿فِي بِيوت اذن الله ان ترفع ويذكر فيها اسمه﴾²⁹⁷ وهى المساجد وقال الله تعالى ﴿ومن

اظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه وسعى فى خرابها﴾²⁹⁸

Pes imdi²⁹⁹ ma'lūm oldu ki mescidlerde zıkrū'llāhı terk eylemek ve kelām-ı dūnyāyı söylemek cāmi'leri ḥarāb eylemektir. 'Ale'l-ḥuşūş kizb ve ġıybet ve mesāvī ve bühtān ve faşl ve temeshur ola. Bu maḡüle münkerātı icrā iderler. 'Avām ve ḥavāşşdan herkes [11b]³⁰⁰ ḥürmet-i mesācidi hetk iderler ve yine aşlā bir kimesne münkir olduğuna muḡayyed olmayup def'ine çalışmazlar. Ancaḡ hemān mecālis-i Mevleviyye'ye [18b] ta'n ve teşni' iderler. Fuḡarānıñ za'findan nāşī muḡāvemete ḡudretleri olmamaḡ ile seng-i melāmete hedef itmişler.³⁰¹ Yalñız emr-i menḡiyi mürtekib hemān³⁰² fuḡarāyı görürler³⁰³, kendülerin görmezler.

Ḥuşūsā leyālī-i tıvāde siyyemā ešnā-i ramazān-ı şerīfde mü'ezzinin şabāh ezānın ke-ennehu imsāke ihtimāmen ḡable ḡulūli'l-vaḡt oḡurlar ve ba'de tūlū'i'l-fecr tekrār ezān oḡumadın iḡāmet idüp ezānsız namāz ḡılalar. Ma'ahazā ezān

²⁹⁶münkerden : münker

²⁹⁷Nūr sūresi 36. āyetten kısmī iktıbas: **İçlerinde (yalnız) kendi ismi anılsın diye Allah'ın yükseltmelerine izin verdiği evlerde** O'nun kudret ve yüceliğini sabah akşam dile getiren (öyle)

²⁹⁸**Bakara sūresi 114. āyetten kısmī iktıbas: Allah'ın adının O'nun meclislerinde anılmasına mani olan ve onları tahrip etmek için çalışan kimselerden daha zalim kim olabilir?** İşte böylelerinin bu yerlere (Allah) korkusu dışında bir saikle girmeye hakları yoktur! Onlar için bu dünyada zillet, ahirette ise korkunç bir azap vardır.

²⁹⁹imdi : //

³⁰⁰ Derkenār T2128: La'nehumu'llāh, bilmem bu maḡüleler dīvān-ı Rabbū'l-ālemān ve ḡuzūr-ı enbiyā vü evliyāda ne cevāb virirler?

³⁰¹ T2128 nüshasında bir ara ibāre: Seng-i la'nete siper olsunlar. İlä āḡiri'z-zamān o maḡüle münkirler.

³⁰² // : hemān

³⁰³ T2128 nüshasında satırarası bir ibāre: Gözleri kör olsun!

mezhebimizde sünnet-i mü'ekkededir. Terki kerāhet-i taḥrīmiyye ile mekrūhdur. Ḥattā bir belde yā bir ḳarye ahālisi terk-i ezān itseler pādişāha vācibdir ki anlara muḳātele eyleye ve bir namāz ki kerāhet-i taḥrīmiyye ile edā oluna. İ'ādesi vācibir. Aşlā i'āde fikirlerine daḫi gelmeyüp³⁰⁴ bunuñ emşāli nice maḥrumātı işlerler ve Ḥaḳḳ Te'ālā ḫarām eyledügi şifāt-ı zemīme ile ya'nī kibr ve 'ucb ve ḫased ve riyā ve sum'a ve 'adāvet ve ḫıḳd şifatları ile muttaşif ve memlū oldukları daḫi şu'ūrları olmayup yine ke-ennehu cevāmi'de ders ve va'zlar idüp da'vā-yı 'ilm iden cāhiller fuḳarānıñ eṭvār-ı ṭarīḳatlarına münkerātdandır diyü inkār ve daḫl iderler. Ḥuşūşā ra'su külli ḫatī'etin olan ḫubb-ı dünyāya ez-cān u³⁰⁵ dil tevaḡḡul iderler ki Beyḫaḳī Resūl-i Ekremden rivāyer ider:

قال عليه السلام «حب الدنيا راس كل خطيئة»

Bil ki ḫubb-ı [19a] dünyā ekber-i kebā'irdendir. Nitekim *Müsnedü Firdevs*'de Deylemī rivāyetiyle şābittir:

قال عليه السلام «أكبر الكبائر حب الدنيا»

Pes ekber-i kebā'irden olan ḫubb-ı dünyāya müştāḡil ve andan teḫāşī eyleyüp yine ke-enne nāsa 'ulūm-ı şer'iyye naḳl ve ta'līm şadedinde olurlar. Ma'ahazā taḫşīl³⁰⁶ ve neşr eyledikleri 'ulūm daḫi cemī' müzahrefāt-ı dünyāya ve kesb-i ma'āş ve celb-i vazā'if ve menāşıba mü'eddī olacak 'ilmlerdir ki nazarlarında 'ulūm-ı nāfi'a budur diyü zann iderler. Ḥāşā ve kel'ā yoḫsa aşl-ı 'ilm-i nāfi' olan taḫşīl³⁰⁷-i merātīb-i āḫirete ve tezkiyye-i nefis ve taḫḫīr-i ḳulūba müşil olacak fūnūn-ı 'aliyyeye

³⁰⁴ fikirlerine gelmeyüp daḫi : fikirlerine daḫi gelmeyüp

³⁰⁵ // : u

³⁰⁶ taḫşīl : tehīl

³⁰⁷ taḫşīl : tehīl

ki erbāb-ı kılūbuñ Őā'ādāt-i edebiyye ve kemālāt-ı sermediyyelerine bā'is olan 'ulūm-ı dīniyye ve ma'ārif-i ilāhiyyedir. AŐlā bu 'ilimleriñ ta'līm ve ta'allūmüne ve taħŐil ve neŐrine tevaĒgul eylemezler.

Bil ki ŐuĒl idenleri daĒi cūnūn ve 'atehe ve zūll [12a] ü³⁰⁸ ŐeĒāvete nisbet ideler ve kemāli ancak kendū nefslerinde ve mesleklerinde görürler ve 'ulūm³⁰⁹-ı ilāhiyye ve esrār-ı eĒadiyye Őāhibleri olan ehlu'llāh ve tālibleri olan fuĒarāya ihānet ve ĒāĒaret nazarıyla nazār idüp ve 'ilimleriniñ dūnyāda ve āĒiretde nef'ini inkār iderler. Ol ecilden ne'ūzu bi'llāh hem đāl hem muđill olup kāfir olurlar. Nitekim İmām Suyūfī *Cāmi'ü'Ő-ŐaĒir*'de zīkr ider ki:

Deylemī *Mūsnedü Firdevs*'de ŐiĒhat ile taĒrīc eyleyüp İmām 'Alī - kerrem'ullāhu veche-den[19b] rivāyet iderler:

قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم «علم الباطن سر من اسرار الله عز وجل وحكم من حكم

الله يقذفه في قلوب من يشاء من عباده»

Ya'nī Resūl-i Ekrem buyururlar ki:

'İlm-i bāṭın esrār-ı ilāhiyyeden bir sırr-ı Ēafī ve aĒkām-ı Rabbāniyye'den bir hükm-i Ēavīdir ki Ēazret-i Allāh 'Azīmü'Ő-Őān diledüĒi 'abd-i mü'miniñ Ēalbine ve murād eyledüĒi Ēullarınıñ Ēönüllerine ilkā' ve ilhām eyler. Kemāl-i mertebe Ēalblerini kūdūrāt-ı nefsāniyyeden muŐaffā ve aĒlāĒ-ı reddiyyeden müberrā idüp rūz u Őeb cevārih-i zāhirelerin tā'āt-ı Mevlā'da ve bāṭınların fikr ü zīkr-i Ēudā'da i'māl

³⁰⁸ // : ü

³⁰⁹ 'ilm : 'ulūm

eylediklerinden ötüri yoḥsa ba‘zı müttefike ve süfehānī³¹⁰ zann eyledikleri gibi degildir ki ‘ilm-i taṣavvuf laḳlaḳa-i lisān ve aḳvāl-i dehān ola.

Bil ki bir nūr-ı ilāhīdir ki irāde-i zāt-ı Bārī ta‘alluḳ eyledüḡi ḳalb-i ṣāf-ı kümmelīne iṣrāḳ ider ve³¹¹ mādām ki bu ‘ilm-i bāṭın bir kimesneye zuhūr eylemeye mücerred ‘ilm-i zāhir ve a‘māl-i zāhire ṣāhibine nef‘ eylemez diyü İmām Kirmānī-i Ḥanefī te’līf eyledüḡi *Menāsik-ı Ḥacc* ibtidāsında ve İmām Suyūṭī daḡi *Cāmi’ü’s-ṣaḡīr*’de taṣrīḥ eylemişler ki Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem³¹² buyururlar:

«العلم علمان علم باللسان وليس له تحقيق في القلب فذلك العلم الضار وعلم بالقلب

فذلك العلم النافع»

Ya’nī ‘ilm iki nev‘dir. [20a] biri mücerred lisāna ta‘alluḳ ider ve ḳavl ve zebān ile kesb olunur. Ḳalb-i insān anıñla müteḫaḳḳıḳ olmaz. Ol ‘ilm-i zārrdır. Derūnda eṣer eylemedüḡinden ötüri ṣāhibine ḫüccetün leh olmaz, bil ki ḫüccetun ‘aleyh olur. Nef‘i yoḳdur. Zārar-ı küllīdir ki kiṣiyi kibr ü ‘ucba ve muḫabbet-i dünyā vartāsına düṣürür ve ‘ālem-i āḫiretde maḫcūcun ‘aleyh olup min ḳıbeli’llāh:

﴿لَمْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾³¹³

Ḥitābıyla muḫātab ve mu‘āteb olur ve bir nev‘i daḡi ‘ilm-i ḳalbdır ki ṭaraf-ı Ḥaḳḳ’dan ḳalb-i mü’mine ṣadāḳat ve ḫulūṣı³¹⁴ berekātıyla ihdā olunur. ‘İlm-i nāfī‘ budur. Nitekim ‘urefā-yı bi’llāḫdan birisi buyururlar. [12b] Beyt:

³¹⁰ süfehā : süfehānī

³¹¹ // : ve

³¹² ‘aleyhi’ṣ-salātu ve’s-selām : ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem

³¹³ Saff sūresi 2. āyetten kısmî iktibas: Siz ey imana ermiş olanlar! Niçin bir türlü söylüyor, başka türlü yapıyorsunuz.

علمی کہ از قلم زبرد پیدست کہ ازان چه خیزد علم انست کہ اللہ بر دل بندہ زبرد³¹⁵

Ve mecmū‘-ı enbiyā vü evliyāniñ ‘ilmi bu ‘ilm-i bātındır. Kişiyi varṭa-ı cehlden ḥalās idüp ıslāh-ı zāhir ve bātına sebep olan bu ‘ilm-i nāfi‘dir. Münāvī, *Cāmi‘ü’ş-şagīr Şerhi*’nde İmām Mālik’den naql ider ki buyururlar:

Bir kimse³¹⁶ ‘ilm-i zāhiri taḥşīl eyleyüp mūcibiyle ‘amel eylese Ḥazret-i Allāh ol kimesneniñ ḳalbine ‘ilm-i bātıni feth ider ve henüz ol vaḳtde aña ‘ālim demek şaḥīh olur. Yoḥsa ‘ilm-i keşret rivāyetiyle degil bil ki nūr-ı hidāyet iledir. Şeyḫ Tūnusī raḥimehu’llāh buyururlar ki:

Şeyḫ ‘ārif-i bi’llāh ‘Alī Vefā ile İmām Bulḳīnī bir yerde cem‘ olup şoḥbet-i ḥaḳḳāniyye eşnāsında Şeyḫ ‘Alī Vefā’nıñ [20b] beş olduğu³¹⁷ ma‘ārif ve ḥakā’iḳ ve kelimāt-i ḳudsiyyeyi İmām Bulḳīnī idrāk eylemeden ‘āciz ve müteḥayyir olup didi ki: bu tekellüm ve³¹⁸ tefevvūh buyurduguñuz ḥakā’iḳ ve kelimāti ḳandan taḥşīl eyledüñiz. Şeyḫ ‘Alī cevāb buyurdılar ki Ḥazret-i Allāh’ıñ:

﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ، وَتَعَلَّمُوا اللَّهَ، وَاللَّهُ﴾³¹⁹

³¹⁴ ḥulūşı : ḥulūşımı

³¹⁵ Kalemnden çıkan (dökülen) ilim, ondan ortaya çıkan bellidir. İlim odur ki Allah kulun gönlüne döksün (Allah’ın kulun gönlüne döktüğü ilim, ilimdir).

³¹⁶ kimse : kimesne

³¹⁷ olduğu : eylediği

³¹⁸ // : ve

³¹⁹ Bakara sūresi 282. âyetten kısmî iktibas: Siz ey imana ermiş olanlar! Ne zaman belli bir vade ile borç verir veya alırsanız yazıyla tesbit edin. Bir yazıcı, tarafsız olarak onu kaydetsin. Ve hiçbir yazıcı, Allah’ın ona öğrettiği gibi yazmayı reddetmesin: öylece, olduğu gibi yazsın. Borçlanan kaydettirsin, Rabbine karşı sorumluluğunun bilincinde olsun ve taahhüdünden bir şey eksiltmesin. Ve eğer borç altına girenin akli ve bedeni bir zaafı varsa veya kendisi (işlemi) kaydettirebilecek durumda değilse, onun menfaatinin kollamakla görevli olan kimse, onu adil bir şekilde kaydettirsin. Ve içinizden iki erkek şahit tutun; eğer iki erkek bulunmazsa, kabul edebileceğiniz kimselerden bir erkek ve iki kadını şahit tutun ki onlardan biri hata yaparsa diğeri ona hatırlatabilsin. Ve şahitler çağırıldıklarında reddetmesinler. Küçük olsun, büyük olsun, her anlaşma maddesini vade tarihi ile birlikte yazmaya üşenmeyin: Bu Allah nazarında daha adil, kanıtlanma açısından daha güvenilir ve (sonra) sizi şüpheye düşmekten alıkoymakta dah uygun olanıdır. Ama eğer (aranızdaki muamele) birbirinize doğrudan

Ḳavl-i şerīfinden ya'nī taḳvā sebebi ile Ḥudā-yı müte'āl kemāl-i kereminden baña ta'lim eyledi ve daḫi şerḫ-i mezkūruñāḫar mevzi'nde Ebū Ṭālib-i Mekkī'den menḳūldür ki 'ilm-i zāhir ve 'ilm-i bāṭın eḫaveyindir. Eḫadü hümā āḫardan müstaḡnī olmaz. Ancak³²⁰ mücerred 'ilm-i zāhir kemālden 'addolunmaz. Zīrā maḫreci lisāndır ve ḳulaḡı tecāvüz eylemez. Ammā 'ilm-i bāṭınıñ maḫreci cenāndır.

Cevārih-i zāhireniñ ve bāṭınanıñ mecmū'una sirāyet eyledikten soñra ḳalbe daḫi te'şīr ider diyü buyurmuşlar ve vereş-e-i enbiyā olan 'ulemā-yı 'āmilīn peyḡamberān ve enbiyā-yı 'izāmdan bu 'ilme vāriş olmuşlar ve bu 'ilmiñ aşḫābına 'ālim ıtlāḳı şahīḫ olur. Mā'adāsı cāhildir. Her ne ḳadar laḳlaḳa-i lisān ile olan 'ilmi taḫşīl daḫi eylese ve daḫi bu 'ilm-i bāṭın her ḳalbde ṭulū' eylemez. Zīrā ḫayş-ı niyyet ve sū'-i ḳaşd ve ittibā'-ı şehvet bu nūr-ı 'ilm-i bāṭınıñ ḳalbde zuhūrına māni'dir. Ḳāla'lāhu te'ālā³²¹:

﴿فَأْوَرَدَهُمُ النَّارَ، وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ﴾³²²

Ve daḫi Ebū Ṭālib-i Mekkī *Ḳūt-i Ḳulūb*'da zıkr ider ki:

Zamānımızda ekşeriyā 'ulemādan ta'dād olunan [21a] zevāt Ḥazret-i Allāh'ıñ ba'zı eylediḡi evşāf-ı zemīme ile muḳayyedlerdir. Böyle olıcaḳ 'ilm-ı bāṭın nice anlarda zuhūr eylesün? Meşelā ekşeriyā taḫşīn-i hey'et ve güzel libās geymege ve güzel atlara binmek mā'illerdir ve rızḳları ve ma'aşlar ve beye'n-nās raḡbet ve

doḡruya devredeceḡiniz hazır mallar ile ilgiliyse onu yazmamanıza bir mahzur yoktur. Ve birbirinize alış veriş yapacaḡınız zaman bir şahit bulundurun, ancak ne yazıcı ne de şahit bir zarara uğramasın; eḡer onlara (zarar verici bir iş) yaparsanız, unutmayın ki, bu sizin için günahkarca bir davranış olacaktır. **Allah'a karşı sorumluluḡunuzun bilincinde olun, çünkü sizi eğiten Allah'tır** ve Allah, her şeyin bilgisinine sahiptir.

³²⁰ Ancak : Ammā

³²¹ Ḳāle'lāhu : Ḳāle'lāhu te'ālā

³²² Ḥūd sūresi 98. āyetten kısmî iktibas: (Ve bu yüzden de) Kıyamet Günü halkının önüne düşüp,(bu dünyadaki batıl yönetimin bir) **sonuc(u) olarak onları ateşe sürükleyecek; ne kötü bir menzil sürüklendikleri!**

i'tibârları noqşân bulmasun [13a] diyü gice gündüz qalblerinde 'azîm havfları var. Hubb-ı riyâset derûnlarında cāygîr-i medh ü şenâ olunmadan hazz iderler. Mertebe-i 'âliyye ve menâşib-ı refî'aya t̄alibler zulme ve³²³ aġniyāya tabaşbuş eylemede ve fuqarāyı taħķîr idüp mevzi'-i hıkdâ istikbâr iderler. Kendü dîn qarındaşları olan mü'minlere hıkdâ ve 'adâvet ve buġz iderler ve kendü 'arz ve³²⁴ şânlarına noqşân t̄arî olmasun diyü iktizâ eyledikde Hakk kelâmı ketm iderler ve dâ'imâ hevâ ve heves ve ġayret-i cāhiliyyeye müte'allik söz söylerler. Dünyāya raġbet ve³²⁵ hırş-ı kemâlde ve şuhh³²⁶ ve baħl ile mevsûf tül-ı emele mâ'iller ve baqar ve sürür ve ġîll u ġışş ve mübâhât ile âlûdeler³²⁷ ve kârları dâ'imâ riyâ ve sum'a ve halkıñ 'aybların tecessüs eylemede müdâheneyi severler.

Nefsine 'ucb idüp beyne'n-nâs kendülerin tezyîn idüp öġünmege ve ululanmaġa ve 'izzet-i nefse harîşler ve hemîşe qasvet-i qalb ve³²⁸ ġîlzet ve yorġunluġ ve sū'-i hulq ve dîq-ı şadr üzre olup dünyâ ile feraħ ve fevt ile hazendedirler [21b] ve terk-i qanâ'ât idüp 'inâd ve cefâ ve 'acele ve şiddet ve hiddet eylemede halka merħameti az belki hîç yok. Tâ'atına i'timâd ider ve memâlik olduġı mâl u emlâk u erzâqın qazâen bir t̄arîq-ile elinden gitmesinden emîn fuzül-i kelâm ve şehvet-i hafıyyelerin icrâda 'izzet ve mansıb t̄alibi ve âşikâre qarındaş ittiħâz eyledüġi kimselere sırrında 'adâvet eylemede ve sözlerine i'tirâz idenlere ġazab itmede ve³²⁹ Allâh'dan ġayrı cemî' maħlûqâta tasalluq ve ġalebelik talebinde ve bir kimesneye şey'-i qalîl içün intiqâm şadedinde olup halk ile ünsiyyet ve haqdan ve

---

³²³ // : ve

³²⁴ // : ve

³²⁵ // : raġbet ve

³²⁶ Kelime şahh, sıhş şekillerinde de geçmektedir.

³²⁷ âlûde : âlûdeler

³²⁸ // : ve

³²⁹ T2128 nüshasında ara ibare: Hâşâ elinden gelse ana daħi nüfûk ve müdâhele qaydında olur ma'âzallâh...

ehl-i Hakk olan fuqaradan vahşet iderler. Ğıybet ve hased ve nemîme ve cevr ve eziyyet ve ‘adâvete mâ’iller. Ve’l-hâşıl bu mezkûr olan evşâf-i zemîmeniñ cümlesi mezbele gibidir. Bunlar ile derûnların memlû idüp zâhirlerin a’yün-i nâsda şavm u şalât³³⁰ ve zühd ve³³¹ vera‘ ve envâ‘-ı tã‘ât ile müzeyyen gösterirler. Ammâ hużûr-ı Hakk’a varıldıkda:

﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾³³²

Olup her kesiñ gizlü işleri âşikâre ve derûn-ı hâli zâhire çıkup keşf-i ğıtâ olduĝda koĝmuş mezbele maķûlesi olan murdâr şıfatlar zuhûra gelüp ‘ämme-i enbiyâ vü evliyâ maķzarında rüsvâyî [13b] ve melâmet olur ve³³³ ol ‘âlimiñ hezâr arzû-yı cismâniyye ve shevât-ı nefsanıyye ile taķşîl iden³³⁴ ‘ilm-i zâhir ile kendü nefsinı ve ‘ilmını taşannu‘ ve riyâdan taķlîşe [22a] kâdir olmayup setr eylediĝi³³⁵ mecmû‘ı ‘aybları zâhir olmaĝ ile ‘indallâh kıymeti daĝı münhaţt ve me‘yüb olur. El-‘ıyâzu bi’llâhi te‘âlâ ve Şeyh Muħyi’ddîn³³⁶-ķuddise sirruhu’l-‘azîz-kitâb-ı *Fütûhât-ı Mekkiyye* ‘inde bâb-ı veşâyâda buyururlar ki:

Eimme-i dîn ve ‘ulemâ-i ehl-i yakînden ba‘zısına yine ba‘zı aķbâbı dirler ki:

Sultânım bize bir vaşîyyet eyleñ ki aniñla ‘amel idelim. Ol ‘âlim-i müttaķî cevâb idüp buyururlar ki:

Bir kavmiñ mücâleset ve muşâhebetinden hâzer ve ictinâb üzre oluñ ki ol kavm dürûĝâmîz olan kelimât ile biri birine tekellûf iderler. Nâsı aldamaĝ için

³³⁰ şalât : u şalavât

³³¹ // : ve

³³² Târik sûresi 9. âyet: Bütün sırların ortaya serileceĝi gün.

³³³ // : ve

³³⁴ olduĝı : iden

³³⁵ olduĝı : eylediĝi

³³⁶ OEYZ 1040 derkenâr: Maţlab ve şîit şeyhü’l-ekber ķuddise sirruhu’lezher.

kelâmlarında temellük iderler. Fe-emmâ kalbleri gışâvet ve ğill ve ğased ve kibr ve hırş ve ama‘ ve buĝz ve ‘adâvet ve mekr ve ħîle ile dolu³³⁷ ola ve dînleri ta‘aşsub ve i‘tikâdları nifâk, ‘amelleri riyâ ola ve shevât-i dünyeviyyeyi ihtiyâr idüp ‘âlem-i dünyâda ħulûdı temennî eyleye. Ma‘ahazâ bilür ki bu ‘âlemde beķâ mutaşavver degildir. Yimege ve eskidmege ķâdir oldukları mertebe mâl ve rızķ ve libâs-i dünyâyı cem‘ idüp sâkin olmak mümkün olmayacak mikdârı binâlar ihdâş eyleyüp eli yetişmediĝi³³⁸ şeyleri ârzü idüp ħarâmı kesb ve ma‘âşîyeyi³³⁹ infâk iderler ve ħalka emr-i bi’l-ma‘rûf idüp kendüleri münkerâtı irtikâb iderler.

Hâşıl-ı kelâm bu maķûle [22b] kimseler ile muşâhebet ve muķârenet ve ülfet kaķ‘â câ‘iz degildir diyü ‘azîz-i merķûm tavsiye ve nařîĥat ve tenbîh buyurmuşlar... Pes imdi benim cânım, eger nazâr-ı inşâf ve ‘ibret ile bakup müdâhene ve münâfaķatı terk iderseñ ve toĝruca im‘ân iderseñ bu zıkr olunan evşâf-ı mezmûmeniñ mecmû‘ını zamânımız ‘ulemâsında bulursuñ³⁴⁰. Te‘emmül ile dîn-i Muĥammedî ve şer‘-i Muřtafavî‘de böyle aĥlâķ-ı rediyye şâhibleri ne vech üzre aĥķâm-ı ilâhiyye emîni olurlar. -Hâşâ ve kellâ- Ma‘a-hâzâ bu dîn-i İslâm‘da ħelâl ve ħarâmı, nâsa anlar beyân itse gerek... Sözlerine nice i‘timâd olunup mûcibiyle ‘amel olunsun ki bu ķadar evşâf-ı ķabîhe ile inşâflarından mâ‘adâ zaleme kapularuna varup mübâhât ve tefâĥurlar idüp zalemeniñ murâdları üzerine³⁴¹ temşiyet idüp ħâĥırları-ĉün ve anlara intisâb ve taķrib iĉün zalemelerine mu‘âvenet ve bi’l-muvâcehe [14a] medĥ ü şenâlar ve zâhir işledikleri fiřķların ĥüsn-i terbiye ve bâtıl işlerin kâlîb-ı ĥaķķa ifrâĝ idüp efendim sultânım ma‘ķûl buyurursız. Bu işleriñiz ‘ayn-ı işâbetdir. Vâķ‘â böyle

³³⁷dolu : olu

³³⁸yatışmaduĝı : yetişmediĝi

³³⁹ma‘âşîye : ma‘âşîyeyi

³⁴⁰zamânımız ‘ulemâsında bulursuñ : zamânımızda bulunan ‘ulemâda bulursun

³⁴¹üzerine : üzre

olmadıkça halk zabt olunmaz. Hemān bu huşūşda gūyā min ‘indi’llāh mülhem olduñuz diyü ol zālimlerin mel‘anetlerine hezār bu gūne kelimātıyla taḥsīn ve āferīn derler. -Ne‘ūzu bi’llāh- Pes her ne vaqt kim [23a] bu maḳūle ‘ālim geçinen süfehā ve³⁴² aḥmaḳlar bir emr-i münkeri inkār ve bir şey’iñ ḥürmet ve ibāḥatin ihbār eyleseler Ma‘a-hāzā bu didügümüz evşāf ve aḥvāl üzre kendüleri muşırr olalar. Pes eyle³⁴³ kimesneleriñ emr-i bi’l-ma‘rūf ve nehy-i münker eylemeleri mu‘teber ve ma‘ḳūl degildir.

Hāşılı sözlerine ber-vechle i‘timād cā’iz degildir. Meger ḥürmeti ḳaṭ‘iü’s-şübütve ‘umūmuñ ma‘lūm olan şeylerden ḥaber vire. Meşelā zīnā gibi³⁴⁴ ve sırḳa gibi şürb-ı ḥamr ve riyā ve sum‘a gibi bunlarda i‘timād olunur. Ammā anlarıñ³⁴⁵ lisānından şudūr eyledüğünden ötüri degil bil ki Cenāb-ı Allāh kelām-ı ḳadīminde naşş-ı şarīh ile beyān eyledüğünden ötüri bilüp i‘timād ideriz.

Fe-emmā ba‘zı kütüb-i fiḳhiyye ibāretlerinden bi-ğayri taşriḥin bir şey’iñ ḥürmeti ḥaḳḳında münfehım olunan ma‘nāyı naḳl ve ḥaber virseler ‘ulemā-yı dīn ve eimme-i ehl-i yaḳīn ḳatlarından ḳaṭ‘ā mu‘teber ve maḳbūl ve mesmū‘ degildir. Zīrā mezkūr olunan³⁴⁶ envā‘-ı kabāyiḥ irtikābkarından nāşī başār-ı başīretleri maṭmūs olup kemā huve ḥaḳḳuhu ol mes’eleniñ ḡavrına ve murād-ı fukahā-yı ‘izāma vāşıl olup³⁴⁷ añlamamışlar. Cemī‘ sözleri ‘aḡrāz-ı nefsāniyye ile meşüb u maḥlūṭdur. Nitekim İmān Suyūṭī *Cāmi’ü’s-şāḡīr*’de İbn ‘Ömer -raḳıya’llāhu ‘anh³⁴⁸- ḥazretlerinden rivāyet ile zıkr ider ki:

---

³⁴² // : ve

³⁴³eyle : öyle

³⁴⁴ // : gibi

³⁴⁵anlarıñ : anlar

³⁴⁶olunan : olan

³⁴⁷olup : //

³⁴⁸ ‘anh : ‘anhümā

قال عليه السلام «العلم دين والصلوة³⁴⁹ دين»

[23b] ya'nī Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyururlar ki³⁵⁰:

Nāsa ta'līmi ile me'mūr olduğum 'ilm-i ma'hūd ki uşūl-i dīn olan 'ilm-i kitāb ve sūnnetdir, dīndir ve namāz daḡi kezālik dīndir. 'Abd-i mü'min üzerine bilüp öğrenmesi ve edāsı lāzım ve vācibdir.

«فانظروا من تأخذون هذا العلم»

Pes imdi aşḡābım ümmetim siz naẓar eyleñ. Bu 'ilm-i dīni kimden aḡz ve ta'līm idersiz. 'Adāleti kemāilde mevşūḡ ve mü'temen ve müttekī olan kimselerden ta'allüm ve aḡz eyleyiñiz. Nitekim ḡadīs-i āhirde buyururlar:

«يحمل هذا العلم من كل حلف عدولى»

[14b] Ya'nī bu 'ilm-i dīn taḡvā ve 'adālet ve salāḡ ve diyānet ile mevşūf ve ma'rūf olan kimselerden aḡz ve telaḡḡī olunur. Yoḡsa 'ālim olup 'ilmiyle 'amel eylemeyen sūfehādan, yāḡūd ancak sivādḡān³⁵¹ olup 'ibārāt-ı fukāḡā-yı kirāmiñ zāhirlerine baḡup murād eyledikleri ma'nāya muḡtali' olmayup kütüb-i müdevveneyi tetebbu'eylemeyüp bil ki müḡāla'asına daḡi ḡādir olmayan mütefaḡḡihīn ve ḡumeḡādan bir mes'ele ta'līm ve aḡz eylemeḡe heves eylemek sizi³⁵² izlāl ve iḡvā ider.

³⁴⁹والصلوة : والصلوات

³⁵⁰ki : //

³⁵¹Oe Yz 1040 nüshası derkenar: Ya'nī yalnız siyāḡ mürekkebi yalayup.

³⁵²sizi : sizin

وكيف تصلون هذه الصلوة، فانكم تسئلوا يوم القيمة³⁵³

Ve şalavât-ı hamseyi daği ne keyfiyet ile edâ idersiz; nazâr eyleyüp taqayyüd eyleñ, yoğsa başdan şavmaq eylemeñ. Zîrâ yevm-i kıyâmetde bu ikisinden [24a] su'âl olunursız diyü buyururlar. Pes bir kimse dîn-i İslâm'da kime iktidâ ideyor ve kimiñ sözüni isgâ idüp muqtezâsıyla 'amel ideyor, nazâr eylemek gerek. Her câhil ve³⁵⁴ ebtere ve 'âlim geçinen ehl-i hevâ süfehâya iktidâ ve kavline i'tibâr ve işgâ câ'iz degildir. Ne 'amellerinde ve ne hod 'ilmlerinde hülüşdan eşer yoğdur. Bil ki hülüşuñ vüçübuna daği kâ'il degillerdür³⁵⁵. Hattâ anıñla muttaşif olalar ve ehline hizmet ideler³⁵⁶.

Böyle iken yine ümmet-i Muğammed'den sâdedil kimesneler bunlarıñ zâhirleri güzel hey'et ve kıyâfetlerini³⁵⁷ 'ulemâ libâsında görüp ammâ derünları bî-hülüş ve pür ğaraž ve mezbele gibi ahlâğ-ı seyyi'e³⁵⁸ ile memlü idügin bilmeyüp sözlerine inanurlar ve i'timâd iderler. Hattâ nice derdmend kimesneleri gördüm ki ol ğaražâlüd tã'ife, fuğarâ-yı Mevleviyye'nin eyyâm-ı muğâbelede eyledikleri semâ' ve şafâları harâmdır ve meclislerine daği varmaq câ'iz degildir diyü vesvese ve iğvâ eyleyüp inandırmışlar. Bâ-ğuşuş semâ' hağğında Ebu Tâlib-i Mekki -rahimehu'llâh- *Ğütü'l-Ğulüb* nâm kitâbda³⁵⁹ buyururlar ki:

³⁵³ Bu namazı nasıl kılıyorsunuz? Kıyamet günü bundan sual olunacaksınız.

³⁵⁴ ve : //

³⁵⁵ // : ki

³⁵⁶ iderler : ideler

³⁵⁷ kıyâfetleri : kıyâfetlerini

³⁵⁸ seyyi'e ahlâğ : ahlâğ-ı seyyi'e

³⁵⁹ kitâbında : kitâbda

Eger semā‘ eriniñ³⁶⁰ semā‘larına ta‘n idersen taḥkīk budur ki yetmiş şadīke ta‘n itmiş olursun. Ya‘nī fuqarāniñ semā‘larına nice daḥl ve ta‘n idebilürüz ki mertebe-i şiddīkīni bulan ehlu’llāhiñ mecmū‘ı semā‘ [24b] eylediler ve semā‘ eylemek evliyā-yı ‘izāmıñ ve ‘ulemā-yı ‘āmilīniñ kadīmden kārlarıdır ki ol semā‘ vāsıtasıyla niceler kesb-i kurb-ı kerāmet³⁶¹-i mevlā ve niceler daḥi taḥşīl-i vuşlat-ı Cenāb-ı Kibriyā eyleyüp nice ezvāq-ı rūhānī bulmuşlardır.

Pes imdi böyle kemāl taḥşīline sebep olup evliyā-yı kibār vaz’ eyledikleri [15a] āyīn-i tarīkat ve semā‘ları nice³⁶² ḥarām olur. Eger dersen semā‘a ehl olanlara ḥarām degildir, bilürüz ammā ehl-i zamān-ı sābıkda var imiş, zamānımızda bulunmaz. Anıñ cevābı tafşīl üzre faşl-ı semā‘da gelse gerekdir. Niçün zamānımızda semā‘a ehl yoḡdur dirsün ve ḥükm idersün³⁶³. Sen görmemekle ve bilmemek ile ‘ālemde merdān-ı Ḥudā mefkūd olmaḡ lāzım gelmez. Beyt:

هر بيشه كمال مير كه خالست   شايد كه پلنگ خفته باشد³⁶⁴

Ve’l-ḥāşıl bu maḡüle-i mütefaḡkīh ve sefihleriñ ta‘līm ve igvāsıyla şadedil ümmī mü’minleri evliyā ve fuqarā ḡaḡkında su’-i i’tikāddan ḡıfz için ve ḡelāle ḡarām diyü zann ve i’tikād idüp çāḡ-ı delālete düşmeden şıyānet için izḡār-ı ḡaḡk idüp li-vechillāhi ve ḡaleben li-merzāti’llāhi fuqarā-yı Mevleviyye’niñ āyīn-i tarīkat ve semā‘ ve şafāları bābında olana eimme-i müctehidīniñ ve ‘ulemā-yı ehl-i yaḡīniñ cevāb-ı bā-şevāb ve akvāl-i sa‘ādetme’āblarını [25a] beyāñ idüp bu risāleyi cem‘ ve te’līf eyledim.

³⁶⁰eriniñ : erbābınıñ

³⁶¹kerāmet : //

³⁶²// : nice

³⁶³idersün : idersin

³⁶⁴Her ormanlığın boş olduğunu düşünme

Belki kaplan uykuya dalmıştır

Egerçi benim ol ʃarīʃate intisābım yokdur. Ancağ görürüm ki ‘ibād-ı mü’minīn bu bābda su’-i zann ve i’tikād-ı bātıla ve³⁶⁵ fāsıde mübtelā olıyorlar. Mağşūdum li’llāhi te’ālā fuḡarā ḡaḡḡında ezhān ve şudūr-ı nāsı ve efhām ve³⁶⁶ ḡulüb-ı mü’minīni evhām-ı bātıla ve efkār-ı ‘aḡıldan taḡlīşdir. Yoḡsa ta’n ve teşnī‘ iden mütafaḡḡıha ve süfehāya i’tirāz ve su’-i ḡāllerin redd degildir. Zīrā cevābü’l-aḡmaḡ es-sükūtdur. Yarın yevm-i ḡıyāmetde ḡuzūr-ı ḡaḡḡ’a varıldıḡda müfsid ve muşliḡ zāhir ve āşıkāre olur.

﴿وَاللّٰهُ يَهْدِيْ اِلَى الْحَقِّ وَاِلَى طَرِيْقٍ مُّسْتَقِيْمٍ﴾³⁶⁷

El-faşlu’s-şānī

Faşl-ı şānī meclis-i Mevleviyye, ḡırā’at-i Kur’ān-ı ‘Azīmü’s-şān’ı ve rivāyet-i ḡadīs-i şerīf-i Server-i Kā’ināt’ı müştemil olduḡın beyān eyler³⁶⁸. Şekk yokdur ki bunlar efḡal-i tā’āt ve eşref-i ‘ibādātdır.

Pes imdi bir kimse ḡur’ān ve ḡadīş oḡunan meclise varmaḡ ḡarāmdır dise ne’ūzu bi’llāh kāfir olur. Eger dirse ki biz ḡur’ān ve ḡadīş oḡunduḡundan ötüri meclis-i Mevleviyye’ye varmaḡ ḡarāmdır dimeziz. Bil ki emr-i uḡrā³⁶⁹ iḡün ki anda münker olan şey’i iḡāmet iderler. Anıñ iḡün ol meclise varmaḡ ḡarāmdır diriz. Anlara cevāb-ı bā-sevāb faşl-ı evvelde zıkr eyledüḡümüzdür ki menākır-i muḡarreme tekebbürlik ve ‘ucb ve riyā gibi olan menḡıyyāt cevāmi‘ ve mesācidde ve³⁷⁰ [25b] mecālis-i müderrisīn ve vu’āzda [15b] daḡı mevcūddur. Anlar bu mezkūr olan

³⁶⁵ // : bātıla ve

³⁶⁶ // : ve

³⁶⁷ Ahkāf sūresi 30. āyetten kısmī iktibas: Onlar, “Ey halkımız!” diye seslendiler, (Tevrat’tan) geriye hakikat adına ne kalmışsa hepsini teyid (ve tasdik) eden, Musa(nınkin)den sonra indirilmiş olan bir vahyi dinleyip geldik. (Ve anladık ki) bu (vahiy) **hakikate ve dosdoḡru yola götürmektedir.**

³⁶⁸ // : ve

³⁶⁹ uḡrāī : uḡrā

³⁷⁰ // : ve

münkerâtdan teḥāşî ve ictinâb eylemeyüp Qur'ân-ı 'azîm ve ḥadîş-i şerîf-i Resûl-i Kerîm'i okurlar ve anlarıñ meclislerine varmaḡ ve anda ḥâzır olmaḡ ḥarâmdır dimezsiñ. Eger dirlerse ki sen vu'âz ve müderrisînde bulduḡuñ menâkir ve ḡabâyiḡi - ki kibr ve 'ucb ve emşâlidir- umûr-ı bâḡınadandır, zâhirde degildir.

Farazâ su'al eyleseñ inkâr idüp bizde eyle aḡlâḡ-ı seyyi'e yoḡdur dirler. Biz cevâb idüp diriz ki Ḥudâ-yı Mûte'âlîñ ism-i şerîfiyle yemîn eylemeḡe ḡâdirler midir ki kendülerinde ol evşâf-ı zemîme olduğuna ve telâmîze ve müstemî'înden kendülerin ekber ve a'lâ görmediklerine ve³⁷¹ kendü nefslerine mu'ceb olup ḡaḡḡu'llâhı edâda taḡşîrâtlarına ve ḡafletle kibr ve 'ucb ve ḡaşed şıfatları zuhûr eyledikde derḡâl tevbe ve istiḡfâr eylemeḡe ve ba'de'l-yevm bu maḡûle ḡabâyiḡi mürtekib ve muşır olmaḡa, eger bunlara yemîn iderse ne ḡüzel i'timâd ideriz. Fe-emmâ ber-vechiyle yemîne cür'et idemezler. Farazâ eyleseler daḡi ḡizb itmiş olurlar. Zîrâ bu didüḡümüz şıfât-ı mezmümeden teberrâ ḡâyet müşkildir. Meger 'inâyet-i Ḥaḡḡ ola. Eger dirlerse ki ne keyfiyetle yemîn teklîf idersin. Bu mâdde³⁷² anlara yemîn lâzım gelmez. Zîrâ meḡâmil-i ḡasene üzerine maḡmûllardır. Cevab [26a] virüp diriz ki ne'am. Anlar meḡâmil-i ḡasene üzerine maḡmûllardır. Eger kendü ḡâllerinde olup kendü nefsleri aḡvâline meşḡûl olsalar ve ḡayra ta'n ve teşnî'e eylemekden lisânlarıñ keff ve men'e eyleseler. Ammâ eyle³⁷³ degil...

Bil ki mescidlerde zikru'llâh ve tilâvet-i Qur'ân ve 'ulûm-ı şer'iyye naḡl ve ta'lîmine vardıklarında Qur'ân ve ḡadîş-i âlet idüp ḡalka envâ'-ı ta'rîzler ve naşîḡat yüzünden ḡasda muḡârin tevbîḡ ve zecrler ve nâsa envâ'-ı ḡaraż ile doḡunmalar iderler. Pes böyle 'ibâdu'llâha ve fuḡarâya tevbîḡ ve fer'e ve zecr idenler ol mezkûr

³⁷¹ // : ve

³⁷² mâdde : mâddede

³⁷³eyle : öyle

olan şifāt-ı kabīhe ile mevşūf olmadıklarına şer‘en yemīn teklīf olunur. Nitekim İmām Müslim, Tirmizī ve Nesā’i, Ebī Sa‘id-i Ĥudrī’ye isnād ile bu ĥadīş-i şerīfi şihhat ile³⁷⁴ taħrīc eylemişlerdir.

«ان رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج على حلقة³⁷⁵ من اصحابه فى المسجد فقال ما اجلسكم

قالوا جلسنا³⁷⁶ تذكر الله ونمجده³⁷⁷ على ما هدنا للاسلام³⁷⁸ ومن علينا قال الله ما اجلسكم الا

ذاقالوا الله ما اجلسنا الا ذاك قال اما انى لم³⁷⁹ استحلفكم تهمة لكم ولكنه اتانى جبرائيل فاخبرنى ان

الله عز و جل يباهى بكم الملائكة» الحديث

Ya‘nī Ebū Sa‘id ĥazretleri buyururlar ki:

Bir gün Ĥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu³⁸⁰ ‘aleyhi ve sellem mescid-i şerīfe [26b] gelüp saĥābī-i kirāmdan bir kac kimesneyi gördiler ki ĥalka olmuşlar. Su‘āl buyurup didiler ki:

Sizi bu mescide ne şey’ cem‘ eyleyüp iclās eyledi? Cevābında didiler ki:

Yā Resūlu’llāh! Allāhu Te‘ālāyı zıkr itmek için ve Cenāb-ı Ĥaĥķ’a ĥamd ü senā için oturmuşuz ki bize envā‘-ı luṭf u kerem idüp dīn-i İslām’a hidāyet eyledi. Ĥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunlara yemīn teklīf eyleyüp Allāh

³⁷⁴ şihhat ile : şihhate

³⁷⁵ حلقة : حلقه

³⁷⁶ جلسنا : اجلسنا

³⁷⁷ نمجده : بحمده

³⁷⁸ للاسلام : الاسلام

³⁷⁹ لم : لم

³⁸⁰ şallallāhu : şallallāhu te‘ālā

haqqı-çün mi bu maḥalde sizi iclās eylemedi illā zıkr ü ḥamd ü şenā-yı Ḥudā? Aşḥābı daḥi yemīn eyleyüp didiler ki:

Allāh haqqı-çün bizi iclās eylemedi. İllā didüğümüz mādde ya'nī ḡayrı şey' için gelüp oturmadıq. İllā Ḥudā-yı mute'āle şükr kezālik ve zıkr ü şenā itmek için ḡayrı kaşdıımız yoqdur. Server-i Kā'ināt buyurdılar ki: āḡāḥ olun aşḥābım. Taḥḳıḳ ben kelāmıñızda kizb [ve] ittihāmī cihetinden size yemīn virmedim. Ya'nī sizde töhmet-i kizb zannıyla ve ol mülāḥaza ile size yemīn virdirmedim ve līkin Ḥazret-i Cebrā'il-i Emin gelüp ḥaber virdi ki Allāhu 'Aẓīmü's-şān melā'ike-i kirāma siziñle mübāḥāt ve tefāḥur ider.

Ya'nī melā'ike-i kirām üzerine sizi tafđıl ider. Pes geldim ki³⁸¹ gördüm. Ne işdesiz ki ḥattā Ḥazret-i Allāh'ın melekleri [27a] üzerine sizi tafđıl eylesine ne gūne 'ameliñiz bā'ış olmuşdur. İmdi ma'lūm oldu ki şaḥābī-i kirāmiñ mescidde ḥalka olup oturmaları maḥāmīl-i ḥaseneden mā'adāya ber-vechle maḥmīli yoḡ-iken mücerred taḥaḳḳuqa bināen çünki Ḥazret-i Resūlu'llāh aşḥāba yemīn virdi. Cā'iz olmasa Ḥabīb-i Ekrem itmezdi. Biz daḥi mezkūrlarıñ ḥulūşlarında şadāqatlerine taḥaḳḳuḳ taḥşīli için anlara yemīn teklīf ideriz. Eger umūr-i bāḫınalarında ve daḥi karā'in-i aḥvāl-i zāhireleri ile bilinmeyen umūrda mücerred ḡaraż-ı nefşāniyye olmayup [16b] mārru'z-zıkr evşāf-i ḳabāyiḥ ile muttaşif olmadıqlarına yemīn iderlerse ne güzel taşdıḳ ideriz ve illā³⁸²fe-emmā şarīḥan gördüğümüz işlerine yemīn ve şāhid lāzım degildir.

³⁸¹ki : //

³⁸² illā : illā felā

Ez-cümle medāris ve mesācidde ḥīn-i ta'lim ve müzākerede ṭālibler ile olan ğavġā ve mücādelelerine ne dirsün? Bu dīn-i İslām'da menhiyyun 'anh degil midir? Nitekim İmām Suyūṭī *Cāmi'ü's-ṣaġīr*'de zīkr ider ki:

Muḥammed bin Ka'b-ı Kuraẓī rivāyetiyle İbn 'Asākir şihḥat ile³⁸³ taḥrīc eylediği ḥadīṣ-i şerīfde münker ve menhī olduğuna işāret vardır.

قال النبي عليه الصلوة والسلام «ما تجالس قوم مجلسا فلم ينصت³⁸⁴ بعضهم ببعض الا نزع

الله من ذلك³⁸⁵ المجلس البركة»

Ya'nī Resūl-i Ekrem buyururlar ki:

Bir ḳavim bir meclisde mücāleset [27b] eylemezler ve ba'zısı ba'zısını işġā eyleyüp sükūt eylemezler. İllā Ḥāzret-i Allāh ol meclisden bereketi ref' ider. Ya'nī her ḳanġı meclis erbābı biri söyleyüp ġayrılar diñlemez. Bil ki her ḳafadan bir ses³⁸⁶ olup yāḥūd biri biriyle ġavġā eyleyeler. Ol meclisiñ bereketi merfū'dur. Münāvī *Şerḥ-i Cāmi'ü's-ṣaġīr*³⁸⁷'de İmām Ġazālī'den naql ider ki:

Her celīse mendūb ve müstaḥsen olan budur ki muşāḥabeniñ kelāmını diñleye. Müdāhele eylemeye ve bu ḥadīṣ-i şerīf mücerred eşnā-yı dersde müderrisīniñ ṭalebe ile veyā ṭalebe bir biriyle eyledikleri ġavġāyı zemm ü ḳadḥ beyānındadır diyü taşrīḥ eylemişdir ve bu didigümüz mücādele ve 'inād olan

³⁸³ şihḥat ile : şihḥate

³⁸⁴ ينصت : ينصت

³⁸⁵ ذلك : ذلك

³⁸⁶ pürsiş : bir ses

³⁸⁷ Münāvī'nin *Feyzū'l-kadīr şerḥu'l-Cāmi'i's-saġir* adı altında bir şerhi bulunmakla beraber, müellif bu şerhi daha sonra kısaltarak et-Teysīr bi-şerhi'l-Cāmi'i's-saġir adıyla yeniden yazmıştır.

meclisten ancak bereket ref' olur. Ammā eger³⁸⁸ ğavġā ve 'inād ve riyā ve sum'a ve kibr ve 'ucb ve ihtifā ve fuġarā ve redd-i ğayr ve techīl-i nās ħaŝdıyla olursa ki - 'ulemā-yı zamānıñ ekşeriyā 'ādet-i müstemirre ve ŧān u ŧöhretlerindendir- ol meclisiñ yalnız bereketi ref' olmak degil bil ki cümlesi āŧim olurlar. Zīrā maħz-ı ħarāmdır. Aŧılda bu mezkūr olan ŧıfāt ħarāmdır. 'Inād ve ğavġāya muġārenetle bi-tarıġı'l-evlā ħarām olur. Zamānımız 'ulemāsınıñ aħvāli ise [ma'lūmdur ve ħafı]³⁸⁹ degildir. Zī-inŧāf olup müdāhenesiz anlar ile muħālaġa eyleyen 'uġalāya³⁹⁰ eger ħaġġ üzre naġar idüp ednā mertebe te'emmül [28a] ve tedbīr iderlerse ma'lūm olur ki ħāl ve ŧānları [17a] bu didiġümüz gibidir. 'Ālem-i āġiretde ise yaġıncacıġ Ĥāzret-i Allāh keŧf eyleyüp 'alā ru'usi'l-eŧhād herkesiñ ma'lūmı olur ve fazāġatları āŧikāre olur.

Nitekim İmām Müslim ħāzretleri Ebū Hureyre -rađıya'llāhu 'anh- ħāzretlerine isnād ile bu ħadīŧ-i ŧerīfi Resūl-i Ekrem ŧallallāhu 'aleyhi ve sellemden rivāyet ider. Ķāle semi'tu Resūl'llāh ŧallallāhu 'aleyhi ve sellem yeġül³⁹¹ Ebū Hureyre ħāzretleri didiler ki Ĥāzret-i Ĥabīb-i Ekremi³⁹² iŧitdim ki dir idi:

«ان اول الناس يقضى عليه يوم القيامة»

taġġīġān üzerine yevm-i kıyāmetde ħükm ü ħazā olunan nāsıñ evveli ya'nī kıyāmet gününde ef'āl ve aħvālinden su'al olunan benī ādemiñ ibtidāsı:

«رجل ستشهد فاتى به فعرفه نعمه فعرفها»

ŧol bir recüldür ki dest-i kāfir ile ħatlı olunmuş bulundu. Pes ol kimesne min kıbeli'llāh da'vet ve iħzār olundu ve der-'aġab Ĥudā-yı lā-yezāl ol zāta 'ālem-i

³⁸⁸eger : eger ol

³⁸⁹ ma'lūmdur, ħaġġı : ma'lūm ve ħafı

³⁹⁰ 'aġāya : 'uġalāya

³⁹¹ // : yeġül

³⁹²ekremi : ekrem

dünyāda ihsān eylediği ni‘am-i celīleyi ta‘rīf eyleyüp bildirdi. Ya‘nī küffār ile mükātēle idecek mertebe ve virdüğü miknet ü kuvveti ‘ömr-i tavīl ve³⁹³ şihhat-i beden ve sā’ir aña virdüğü ekl ü şürb ve mesken ü melbūsāta müte‘allik olan ni‘metleri ol³⁹⁴ şahşa ta‘rīf eyledi ve bu ta‘rīfden murād tebkīt ü ilzāmdır. Ya‘nī mün‘im-i ‘aleyhe hüccet ile gālib [28b] olup ilzām eylemekdir. Pes ta‘rīf-i Hüdā sebebiyle ol kimesne muḳaddemā nā’il olduğu ni‘metleri bilüp i‘tirāf eyledi.

«فقال فما عملت فيها»

Pes Cenāb-ı Allāh buyurdılar ki:

Bizim sana ihsānımız olan ve şükri vācib olan ni‘metler çünki seniñ muḳadder ve ma‘lūmuñ oldu. Pes ol³⁹⁵ ni‘am-i celīle ḥaḳḳında ve muḳābelesinde ne gūne ‘amel işlediñ.

«قال قاتلت فيك حتى استشهدت»

Cevābında o kimesne didi ki i‘lā-yı kelimetu’llāh için fī sebīli’llāh kāfirler ile mükātēle eyledim. Hattā şehīd bulundum. Ya‘nī şehīd olunca çalışdım. Bir avuc ḳanımı bezl eyledim dīn-i mübīn uğurına...

«قال كذبت ولكنك قاتلت لان يقاتل رجل جرى ففدقيل»

Allāhu ‘Azīmü’ş-şān buyurur ki:

Kizb eylediñ, belī küffār ile sen ceng [17b] ü ḳıtāl eyleyüp ölünce sa‘y eylediñ. Ammā niyyet ve ḳaşd ve ‘azīmetiñ³⁹⁶ lillāhi degil idi. Bil ki sā’ir nās saña

³⁹³ // : ve

³⁹⁴ ol : //

³⁹⁵ ol : //

cerī ü şecī‘ ü bahādırdır disünler için idi. Vākı‘ā mecmū‘-ı nās saña taḥsīn ve medḥler eylediler.

«ثم امر به فسحب على وجهه حتى القي في النار»

Andan soñra min ‘indi’llāh emr olundu. Ol şahş yüzi üzre cezb ü cerr olundu. Ḥattā nāra ilķā olundu. Ya‘nī ‘azāba müvekkil olan melekler emr-i Ḥaḳḳ’la derḥāl anı [29a] yüzi üzre nāra ilķā iderler. Gerçi ‘ameli güzel ammā ğarażı fāsıd ve ‘azīmeti kāsıd olmağ-ile bu ‘azāba giriftār olur.

«ورجل تعلم العلم وعلمه وقرأ القرآن³⁹⁷»

Ve daḥi bir recül ki ‘ilm-i şerīfi kendüsi öğrendi ve sā’ir ḥalkā öğretti ve³⁹⁸ ta‘līm eyledi ve Ḥazret-i Ḳur‘ān-ı ‘Azīmü’ş-şān’ı daḥi oğudu ve oğutdı.

فاتى به فعرفه نعمه فعرفها

Pes ol kimesne daḥi ḥuzūr-ı Ḥaḳḳ’a da‘vet ve iḥzār olunup Ḥazret-i Allāh³⁹⁹ aña daḥi ‘ālem-i dünyāda iḥşān eyledüğü fehm ve faşāḥat ve ta‘līm ve ta‘allüm⁴⁰⁰ ilm-i dirāyet ve rivāyet ve Ḥazret-i Ḳur‘ān’ı kırā’at ve sā’ir ni‘metleri birer birer ta‘rīf eyleyüp aña bildirdi ve ol daḥi bilüp mu‘terif oldu.

قال فما علمت فيها

³⁹⁶ niyyet ve ḳaşd ve ‘azīmetiñ : niyyet ve ğarażıñ ve ḳaşd ve ‘azīmetiñ

³⁹⁷ القرآن : قرآن

³⁹⁸ // : ve

³⁹⁹ Allāh : Perverdīgār

⁴⁰⁰ ta‘līm ve ta‘allüm : ta‘allüm ve ta‘līm

Cenāb-ı Hakk buyurdu. Çünkü bilürsin⁴⁰¹ ya ol ni‘metler hakkında ne gūne ‘amel işlerdiñ ki her biriniñ şükri vācibdir. Ne yüzden şükrüzārlik eyledik.

«قال تعلمت العلم وعلمته وقرئت فيك القرآن»

Cevāb virüp didi ki:

Yā Rabb! Seniñ rızāñ taḥşīli için ‘ilm-i şerīfi ta‘allüm ve āḥara ta‘līm eyleyüp Hāzret-i Qur‘ān’ı tilāvet eyledim.

«قال كذبت ولكنك تعلمت العلم وعلمته ليقال انك عالم وقرئت القرآن ليقال هو قارئ فقد قيل ثم امر به

فسنجب عليوجهه حتى القى فى النار»

Hāzret-i Allāh buyurdu ki:

[29b] Yalan söylediñ ve belī ‘ilm oқuduñ ve oқutduñ ve Qur‘ān dađi oқuduñ. Ammā benim rızām için degil bil ki ḥalk seni medḥ eyleyüp ne güzel ‘ālimdir ve ne güzel mücevvid-i Qur‘ān’dır disünler için⁴⁰² ve ḥadd-ı zātında eyle⁴⁰³didiler. Andan şoñra emr olundu ki⁴⁰⁴ o dađi yüzi üzerine cerr olundu ve cehennme ilķā olundu. [18a] Zīrā anıñ dađi egerçi ‘ameli şālih ve⁴⁰⁵ güzel idi. Ammā lillāhi olmayup temeddūḥ-i nās kaşdıyla olmağın müsteḥak-ı āteş-i nīrān olur. El-‘ıyāzu bi’llāh!

ورجل وسّع الله عليه واعطاه من اصناف المال كله

⁴⁰¹bilürsiñ : bilürsin

⁴⁰²içün : //

⁴⁰³eyle : öyle

⁴⁰⁴// : ki

⁴⁰⁵// : ve

Ve dağı bir recül ki Allāhu teālā anıñ üzerine māl ve rızķı tevsī‘ eyledi. Zeheb ve fiđđa ve mevāşī ve emlāk-i san‘atıñ mecmū‘undan ħaber virdi.

«فاتی به فعرفه فعرها»

Pes ol recül dağı iĥzār olundu ve Ĥazret-i Allāh aña dağı dūnyāda iĥsān eylediği māl ve rızķ ve emlāk-i ni‘metlerin ta‘rīf eyleyüp ol dağı mu‘terif oldı.

«قال فما عملت فيها»⁴⁰⁶

Pes Cenāb-ı Allāh buyurdu ki ol mālİK olduğun ni‘ama ĥünki mu‘terifişñ. Muķābelesinde anlar ile ne ‘amel işlediñ?

«قال ما تركت من سبيل تحب ان ينفق فيها الا نفقت فيها لك»

Cevābında didi ki sen yā Rabb infāķı sevdigüñ sübülde bir tarīķi terk eyledim. İllā anda mālİK olduğum memlūkümü bezl ü infāķ eyledim. [30a] Seniñ rızān içün ya‘nī sen rāzī ve ĥoşnūd olduğun masārife mālımı ĥarc u şarf eyledim. Binā-yı mescid ü medāris ve ‘imārāt gibi ve i‘tā-yı zekāt ve şadaķāt gibi ve sār bunlarıñ emşāli ĥayrāt ve ĥasenātı eyledim didik de:

«قال كذبت ولكنك فعلت ليقال هو جواد فقد قيل ثم امر به فسنجب على وجهه ثم القى فى النار»

Ĥudā-yı mü‘teāl buyurdu ki:

Kızb eylediñ. Yalan söylediñ. Sen ol bezl ü infāķı benim rızām ĥuşūli-ĥün eylemediñ ve lākin⁴⁰⁷ ĥalk saña ne güzel cömerd devletlüdür diyü medĥ eylesünler içün ol ‘amelleri eylediñ. Vāķı‘ā seni nās, medĥ eyleyüp cevād didiler. Andan şoñra

⁴⁰⁶// : فيها

⁴⁰⁷ lākin : lākin

min ‘indi’llāh emr olunur. Ol kimesne daḥi yūzi ūzerine cezb olunur. Qa‘r-ı cehenneme ilqā olunur.

Pes imdi bu eşnāf-ı selāşeden her biriniñ ‘amelleri gerek mūcāhede ve muqātele ve gerek ta‘allūm ve ta‘līm-i ‘ilm ve qırā‘at-ı Qur‘ān ve gerek bezl ü infāq ve ḥayrāt u ḥasenāt cümlesi zātında güzel ‘amellerdir. Ammā çünki aşḥābınıñ derūnlarında niyyetleri ḥālīş olmayub marzāt-ı Raḥmān’a muqārin olmaya. Bil ki i‘rāz-ı nefsanīyye ve maqāşıd-ı şehvāniyye ile vücūda gele. Bu maqūle ‘amelleriñ [18b] birinden aşlā zerre kadar⁴⁰⁸ fā‘ide olmaz. Ta‘zīb-i ḥayvān bilā fā‘ide itmiş olur ve ‘azāb-ı dūzaḥa [30b] mübtelā olur-ne‘ūzu bi’llāh-. İmdi herkese ehemm ve elzem⁴⁰⁹ ḥāne-i qalbī ibtidā taḥīre sa‘y idüp ḥulūş-ı niyyet ve şadākat taḥşīli diriz. Farz idelim ki fuqarāya ta‘n ve teşnī‘ iden ‘ulemāniñ va‘z u naşīḥat meclisleri ve ta‘līm ü ta‘allūm ve qırā‘atları mezkūr olan ‘agrāz-ı nefsanīyyeden ‘ārīdir. Cümle ḥālīşāne, şadīkānedir. Su‘-i qaşdları yoqdur. Şıfāt-ı zemīmeden derūnları ḥālīdir didügümüz şüretde ne fā‘ide. Çünki Ḥudā-yı lā-yezāl serā‘ir ve⁴¹⁰ zamā‘irimizde ‘ālimdir. ⁴¹¹ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْر El-ān⁴¹² naḥnu mā fīḥāya gelelim.

Fuqarā-yı Mevleviyye’nin eyyām-ı muqābeledde semā‘ ve şafāya mübāşeretlerinde qırā‘at-ı Kur‘ān ve ḥadīş ile bed‘en eylemeleri degildir. İllā ‘alā vechi‘t-teberrük ve‘t-teyemmün. Nitekim imām-ı ‘ārif-i bi’llāh İbn Gānim Maqdisī - raḥimehu’llāhi ‘aleyh⁴¹³- kitāb-ı *Ḥallū‘r-rumūz*‘da Mimşād Dīneverī -raḥīya’llāhu ‘anh- ḥazretlerinden ḥikāye ider ki ‘ulemā-yı ‘āmilīn ve meşāyiḥ-i müttakīniñ

⁴⁰⁸ zerre kadar : //

⁴⁰⁹ ehemm ve elzem : elzem ve ehemm

⁴¹⁰ve : //

⁴¹¹ Tegābun sūresi 4. āyetten kısımī iktibas: O, göklerde ve yerde olan herşeyi bilir; ve O, sakladıklarınızı da, açığa vurduklarınızı da bilmektedir. **Çünkü Allah, (insanların) kalpler(in)de olanın her türlü bilgisine sahiptir.**

⁴¹² Elān : //

⁴¹³ ‘aleyh : //

kibārındandır. Buyurlar ki Resül-i Ekrem şallallāhu aleyhi ve sellem efendimizi⁴¹⁴
‘ālem-i menāmda gördüm ve⁴¹⁵didim ki yā ḥabībī! Yā Resūlu’llāh:

«هل تنكر من هذه السماع شيئاً»⁴¹⁶

Ya’nī erbāb-ı ṭurukuñ semā‘larından bir şey’ inkār ider misiñ?

«فقال ما انكر منه شيئاً»⁴¹⁷

Resül-i şaḳaleyn⁴¹⁸ cevāb idüp buyurdılar ki:

Ḥayır, ben⁴¹⁹ anlarıñ semā‘larından bir şey’ [31a] inkār itmezem ve lākin⁴²⁰:

«قل لهم ان يفتحواقبله بالقران ويجمعون بعده بالقران»

Ve lākin semā‘ eyleyen ‘āşıqlara di ki:

Semā‘dan evvel Ḳur’ān-ile iftitāḥ ve ibditā eylesünler ve⁴²¹ ba‘dehu āḥirinde
daḫi Ḳur’ān-ile ḥatm u itmām eylesünler.

«قلت يا رسول الله انهم يوذوننى»

Ben didim ki yā Resūlu’llāh! Anlar baña ezā ve cefā ideyorlar.

«فقال عليه السلام «احتملهم يا ابا على»

Ḥazret-i Resül’ullāh buyurdılar ki:

⁴¹⁴ // : efendimizi

⁴¹⁵ // : ve

⁴¹⁶ شيئاً : شيئاً

⁴¹⁷ شيئاً : شيئاً

⁴¹⁸ Resül-i şaḳaleyn : Resūlu’s-şāḳaleyn

⁴¹⁹ben : //

⁴²⁰ lākin : lākin

⁴²¹ve : //

Yā Ebā ‘Alī! Sālik-i rāh-ı hāķīķat olan ‘uşşāk ve fuķarānıñ cevr ü eziyetlerine şabr u taħammül eyle. Hattā ‘azīz-i merķūm⁴²² Mimşād Dīneverī -rađıya’llāhu ‘anh- ħāzretleri ‘ömri olduķca bunuñla tefāhur iderler idi ki fuķarānıñ semā’ları bābında olan müşkilimiz vāsıtasıyla [19a] şoĥbet-i Resūlu’llāh’a vāşıl olup Ebū ‘Alī künyesiyle bize ĥıţāb buyurup ol künyeyi bizim için ta’yīn ve iĥsān eylediler diyü ĥamd ü şenā iderlerdi ve Ebū Tālib-i Mekkī ĥāzretleri daĥi isnād-ı şaĥīĥ ile *Ķūtü’l-ķulūb*’da rivāyet idüp taşrīĥ buyurular ki:

Bir kimesne Ĥāzret-i Resūlu’llāh’ın meclis-i şerīflerine daĥil oldu ve ol vaķtde meclis-i Resūl-i Ekrem’de bir ķavm Ķur’ān-ı ‘Azīmü’ş-şān tilāvet iderdi ve bir ķavm daĥi şi’r oķurlardı. Feķāle ol taşradan gelen kimesne didi ki yā Resūlu’llāh! Ķur’ān ve şi’r... Yā Resūlu’llāh! Hem Ķur’ān hem şi’r oķurlar.

فقال [31b] عليه السلام «فى هذا مزة وفى هذا مرة»

İmām Suyūţī *Cāmi’ü’ş-şāğīr*’de İbn Enbārī’den ve anlar daĥi Ebī Bekr eş-şiddīķ⁴²³ -rağıya’llāhu ‘anh- ĥāzretlerinden rivāyet ile bu ĥadīş-i şerīfi şıĥĥat ile taĥrīc eylemişlerdir ve murād olunan tilāvet-i Ķur’ān ile kelām-i mevzūn olan şi’ri oķumaķdır. Münāvebe ile olsun ve def’aten olsun. Ya’nī her ikisini cem’ idüp bile oķumak cā’izdir⁴²⁴.

Yāĥūd gāh birin gāh bir āĥarın⁴²⁵ oķumaķ nevbet-ile diyü Münāvī taşrīĥ eylemişdir. Pes bu aĥbār-ı menķūleniñ ve nazā’iriniñ vücudı delīl-i kāfīdir ki fuķarānıñ ķable’s-semā’ ve ba’de’s-semā’ tilāvet-i Ķur’ān eylemeleri ‘ulemā-yı fuĥūl ķatlarında emr-i maķbūl ve müsteĥasendir ve kezālik ķable’s-semā’ hadīş-i şerīf-i

⁴²² merķūm : müşārünileyh

⁴²³ // : eş-şiddīķ

⁴²⁴ cā’izdir : cā’iz

⁴²⁵ gāh birin gāh birin birin āĥir : gāh birin gāh bir āĥirin

Mustafavî'yi nakl ü rivāyet eylemeleri daḡi hazret-i ur'ān-ı 'Azīmü's-šan tilāveti ḡaında vārid olan aḡbār ve āsar-ı nebevī abālındendir. Ma'a-hāzā kitābıñ evvelinde zıkr eylemiş idik ki *Tārīḡu Bağdād* da ḡaḡīb-i Bağdādī nakl ve zıkr ider ki:

İmām-ı 'ālim ve⁴²⁶ 'ādil [ve] mevşū u mü'temen Şeyḡ İbrāḡīm Zührī ḡazretleri ki İmām Buḡārī'nin ve sār nice eimme-i ḡadīşīñ üstādıdır. Her bār ki ḡalīfe-i Bağdād olan Hārūnū'r-Reşīd ḡuzūrunda bir ḡadış-i şerīf nakl ü rivāyet lāzım gelse ibtidā-yı kelām ḡabību'llāḡ'a ta'zīm iın ve ḡuzzār-ı meclise [32a] ḡadış-i nebevī ez-cān u dil gūş ve işgāya ḡaleb ve⁴²⁷ şev ve ḡuzūr-ı alb ḡuşūli-ın 'ūd didikleri [19b] sārı bir midār alarlardı ve andan soñra rivāyet idecek ḡadış-i Server-i Kā'inātı ourlardı.⁴²⁸

Pes imdi eger 'ūd alma abl-i ḡadış-i şerīfde küstāḡlık ve kelām-ı Resūlu'llāḡ'a ihānet olaydı eimme-i muḡaddişīñ üstādı olan imām-ı ḡümām mecma'-ı 'ulemāda ve maḡzar-ı cemā'at-i keşīrede ve meclis-i Hārūnū'r-Reşīd'de eylemezdi. Bil ki maḡz-ı ḡayr ve bereket olduğuna delālet ider. Eger aşırū'l-fehm olup faḡīḡ⁴²⁹geinen cehele dirlerse ki biz kütüb-i fıḡhiyyede avāl⁴³⁰-i fuahāyı bulduk, taşriḡ eylemişlerdir. Bir kimesne ur'ān'ı deff ve dūdük alınur iken ousa kāfir olur ve *Baḡrū'l-ḡaā'ik* da mezkūrdır. Zıkrū'llāḡ eşnāsında ve na't-ı Resūlu'llāḡ oundūda deff ve nāy alma daḡi böyledir ve 'Alī ārī-i Mekki zıkr ider ki:

Zıkrū'llāḡ vatinde el ele urma daḡi böyledir. Bunların her birin işleyen kāfir olur. Biz ol 'ālim geinen süfehāya cevāb virüp diriz ki avāl-i fuahāyı

⁴²⁶ve : //

⁴²⁷ve : //

⁴²⁸ Ms. Or. Oct. 1905 Derkenār: چيست می دانی صدای جنگ و عود/انت ربی انت حسبی یا ودود

⁴²⁹ faḡīḡ : mütefaıḡ

⁴³⁰avāl : avl

idrâkde hezâr kuşûruñuz var. Ma‘zûr olsun. Zîrâ bunlar cümlesi lehv ü lu‘b kaçdı üzerine maħmûldür. Eger âyât-ı kûr‘ânîye ve zikru’llâh ve na‘t-i nebevîyi lu‘b ve tarab [32b] kaçdıyla def ve düdük ve sâ‘ir sâzlar ve nağmeler yanınca oğurlar ise tekfîr olunurlar ve illâ huşû‘ u hużû‘un ve taraf-ı Hakk’a şevk ve⁴³¹ zevkiñ izdiyadı için oğurlar ise şer‘en emr-i maḥlûb ve memdûhdur.

Nitekim kitâb-ı *Mevâhib-i Ledüniyye*’de İmâm ‘Askalânî⁴³² semâ‘a müte‘allik kelâm-ı tavîl irâdetinden soñra zıkr ider ki ‘ârif-i kebîr Seyyid ‘Alî ‘Örfevî⁴³³ hazretleri beyne‘l-‘ulemâ ve‘l-‘urefâ meşhûr ve müte‘ârif olan hizb ve münâcâtların elhân-ı lezîze ve evzân-ı laḥîfe üzre vaz‘ ve⁴³⁴ te’lîf eylediler ki hattâ sâmi‘înden olan kulûb-ı mü‘minîni tenşîḡ ve esrâr-ı sâlikîni tervîḡ eyleye. Zîrâ nefsi-nâḡıkanıñ ve tab‘-ı selîmiñ nağamât ve elhândan ḡazz ve naşîbi vardır. Her ne vakt kim mevârid-i nebeviyye-i Muḡammediyye’den fâ‘ize olan vâridât-ı seniyyeyi -ki eḡadîş-i Resûlu’llâhdır- ve daḡı na‘t-ı şerîf ve zikru’llâhınağamât-ı fâ‘ize ve evzân-ı lâ’ike ile kırâ‘at ve ḡabûl eyleseñ ‘âşık-ı Ḥudâ olan sâliklerin cemî‘ ‘urûk ve a‘şâb ve a‘zâsı ol vâridât-ı Muḡammedî ve ol zıkr-i celîden neş‘edâr olurlar ve bâğ-ı cinânlarında eşmâr-ı leḡâ‘if-i [20a] dîniyye ve ezhâr-ı ma‘ârif-i ledüniyye zuhûra gelür diyü ‘*Avârifü’l-ma‘ârif*’de İmâm Sühreverdî ḡuddise sirruhu‘l-‘azîz taşriḡ ve beyân eylemişdir [33a] ve bu didiklerimiz kırâ‘at-i Kûr‘ân ve ḡadîş ve nağamât ve elhân ve semâ‘ ve nây ve sâ‘ir sâzlar biri biriyle muḡtelîḡ olduḡı şürettedir ki lehv ü lu‘b kaçd olunmadıkca zarar virmez. Bil ki taraf-ı Hakk’a teşvîḡ-i sâlikîn olduğda meḡbû‘ ve mergûbdur. Ma‘a-hâzâ meclis-i Mevleviyye’de bunlar biri biriyle maḡlûḡ

⁴³¹ // : ve

⁴³²Kaynaklarda Askalânî’ye ait bu isimde bir esere rastlamadık. Eser Kastallânî’nin Mevahibü’l-ledüniyye’si olabilir.

⁴³³(سید علی عرفوی)Şeklinde yazılan şahsiyeti kaynaklarda rastlayamadık.

⁴³⁴ // : ve

olup def'aten icrā olunmaz. Bil ki ibtidā Qur'ān okunup soñra hadīs rivāyet olunur. Ba'dehu semā' ve nāy ve kudūm çalınur. Anlardan soñra Qur'ān ile hatm olunur.

Mimşād Dīneverī -rağıya'llāhu 'anh- hazretlerinīn vāqı'alarında olan Resūlu'llāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimizin⁴³⁵ emrine muṭābıķ iderler. Yuķaruda zıkr eyledüğümüz gibi eger müttefike-i mezbūr dirse Resūlu'llāh ben semā'ı inkār eylemezem didügi zamān māzīde olan ricālu'llāhıñ semā'ıdır. Yoħsa bu bizim 'aşrımız⁴³⁶ ricāliniñ semā'ı degildir. Cevāb virip diriz ki Hazret-i Resūl-i Ekrem -şallallāhu 'aleyhi ve sellem⁴³⁷- bir semā'ı bir semā'-ı āħardan fark eylemedi. Bil ki ıtlāķ üzre ben semā'ı inkār eylemezem didi. Sen vücūh-ı evveleden bir vechi ĩrād eyleyüp hüccet-i şahīḩe ile işbāta ķādir misün ki Resūlu'llāh'ıñ inkār eylemeyüp tecvīz buyurdıkları semā' zamān-ı evvel ricāliniñ semā'ına maḩşūş ola... Zamānımız ricāli semā'ına [33b] iştimāli⁴³⁸ olmaya, ḩāşā ķādir degilsün. Zīrā semā' için olan işāret-i nebeviyyeniñ 'umūmiyyeti vardır. İlä āħiri'd-devrān her zamānıñ ricāliniñ semā'ını şāmildir. Hüccet-i muḩaşşışa yoktur. Zīrā uşūl nev'indendir. Aşl⁴³⁹ ise beķāumā-kān 'alā mā-kāndır. Şavm u şalāt⁴⁴⁰ ve envā'-ı tā'āt ve ma'āşī gibi zamān-ı evvelde nice ise bi-'aynihi zamānımızda daḩi eyledir. Mādām ki teğayyürine yā ziyāde ve noķşānına naşş vārid olmaya. Ale'l-ḩuşūş darb-ı deff ve nāy ve şā'ir ālāt-ı muṭribe 'inde'l-fuķahā bi'zzāt ḩarām degildir. Bil ki bi't-tab' zīrā eger bi'zzāt ḩarām olaydı Hazret-i ḩabīb-i ḩudā ešnā-yı nikāḩda ve dügünde ta'āmī vaķtinde darb-ı deffı istişnā buyurmazlardı.

⁴³⁵ Resūl 'aleyhi'sselāmıñ : Resūlu'llāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem efendimizin

⁴³⁶ 'aşrımız : 'aşrımızda olan ricāliñ

⁴³⁷ şallallāhu 'aleyhi ve sellem : //

⁴³⁸ iştimāli : iştimāli

⁴³⁹ Uşūl : Aşl

⁴⁴⁰ şalāt : şalavāt

Nitekim Hâzret-i ‘Ā’iše⁴⁴¹[20b]radıya’llāhu ‘anhā ‘an ebīhā rivāyetiyle Tirmizī-i şahihe⁴⁴² ile taḥrīc eyleyüp İmām Suyūṭī *Cāmi’ü’s-şagīr*’de zīkr eylediği ḥadīṣ-i şerīf ile şābit olmuştur⁴⁴³.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «اعلنوا⁴⁴⁴ هذا النكاح⁴⁴⁵ واجعلوه فى المساجد واضربوا⁴⁴⁶ عليه بالدفوف»

Ya’nī aşḥābım ümmetim siz nikāḥı i’lān ve izhār u aşikāre eyleyiñiz ve deffler çalıñız ki mecmū‘ ümmet-i Muḥammed añlasunlar ve bilsünler ki anda emr-i Ḥudā ve sünnet-i Resūlu’llāh icrā olunur. Münāvī *Cāmi’ü’s-şagīr* [34a] *Şerḥi*’nde dir ki:

Cins-i düfuf ıtlākı ālāt-ı muṭribeniñ li-zātihā ‘adem-i ḥürmetini ifāde ider ve bu ḥaber-i laṭīf düğünlerde ve emşālī olan sürür maḥallerinde ḍarb-ı düfūfuñ ḥıllına delālet ider ve mezheb-i Şāfiyye eşnā-yı sürürda ḍarb-ı deff muṭlakā ḥelāldir-celāciller⁴⁴⁷ ile daḥi olur ise-. Zīrā şāri‘ ve mübeyyenü’l-ḥıll ve’l-ḥürmet olan server-i enbiyāniñ ḥuzūr-ı ‘aliyyelerinde ḍarb-ı deff olunduğı sened-i şaḥīḥ ile kütüb-i eḥādīsiñ mecmū‘unda muşarraḥdır ve ḥadīṣ şerīfde vāқи‘ olan “azri büvā” emriniñ iktizāsı budur ki ḍarb-ı deffde recül ile ümerāniñ⁴⁴⁸ farkı olmaya ve ḳavl-i eşaḥḥ daḥi budur -intihā-yı kelāmü’l-Münāvī raḥimehu’llāh-. Pes imdi deff ü nāy sār ālāt-ı muṭribe çalmaḳ bi’zzāt ḥarām degildir. Bil ki ḥarām olması bunlara ‘arız olan emr-i aḥar iledir.⁴⁴⁹ Meşelā ḥarām olan maḥallerde fişḳ ve ma‘āşī meclislerinde isti‘māl

⁴⁴¹ ‘Ā’iše : ‘Ā’iše-i şiddiḳe

⁴⁴² şahihe : şihḥate taḥrīc

⁴⁴³ şābit olmuştur : şābittir

⁴⁴⁴ اعلنوا

⁴⁴⁵ النكاح : لنكاح

⁴⁴⁶ واضربوا : واضربوا

⁴⁴⁷ T2128 derkenār: Celācil defīñ zilleri.

⁴⁴⁸ ümerāniñ : mirāniñ

⁴⁴⁹ ile : iledir

olunursa haram olur. Harama teba'iyet ile tilâvet-i Kur'an-ı 'azîm ve zikru'llâh daği böyledir. Zâtında emr-i müstahsen ve helâl iken çünkü bunlarla mücerred lehv ü lu'b kaçdıyla ta'arrub ve tenâğgum olursa haram olur. İmdi ma'lûm oldu ki fuqarâ-yı Mevleviyye'niñ nây ve kudüm ve deff çalınup semâ' eylemeleri ve na't-ı Resûl ve Kur'an ve hadîş okumaları ve sâ'ir [34b] devr ü semâ' erbâbı olan aşhâb-ı tûrukuñ hîn-i zikru'llâhda nağamât-ı lezîze ve elhân-ı latîfe ile cânib-i Hudâ'ya teşvîk-i ihvân için ilâhiyât ve şugl⁴⁵⁰ ve taqsîmler okumaları mücerred lehv ü lu'b kaçdıyla olmadığı meclisleri meclis-i fışk olmadığı azharun mine's-şemsdir. 'Âlim ü⁴⁵¹ câhil, sâlik ü münka'atı', havâşş u 'avâmdan bir ferde hafî degildir. [21a] Zîrâ hey'et-i ma'rûfe üzre fuqarâniñ devr ü semâ'larına ve zikru'llâh itmelerine ve nağamât ve âlât-ı mu'ribeyi darb eylemelerine bir kimesne lu'b ıtlak eylemez. Meger derûnı pür-garağ olup fuqarâyı 'adüvv ittihâz eyleyen kimesne⁴⁵² ola, ne isterse söylesün. Haşm ve 'adüvv sözine i'tibâr olunmaz. Zîrâ doğrusını⁴⁵³ söylemege 'adâvet komaz, ma'zûrdur. Meşâyih ve fuqarâniñ kaçd ve niyyetleri ise Cenâb-ı Haqq'a kulluk ve 'arz-ı şevk ve muhabbet ve 'ubüdiyyetdir. Ne güne olur ise olsun iş ise çünkü "inneme'l a'mâlü bi'n-niyyât"⁴⁵⁴ muktezâsınca niyyete râci'dir ve âsândır. İnşâ'allâhu te'âlâ⁴⁵⁵.

el-Faşlu's-şâliş

Meclis-i Mevleviyye, ihvân-ı fuqarâya ve sâ'ir cemâ'at-i hâzirîne va'z u naşîhati ve bi-hasebi sevki'l-keâm fî zâlike'l-mağâm zikr-i kışaş-ı şâlihîn ve ahbâr-ı enbiyâ ve mürselîni müstemil olduğın beyân eyler. Bunlar ise [35a] efdal-i tã'âtden

⁴⁵⁰ // : şugl

⁴⁵¹ ve : //

⁴⁵² kimesne : münâfık

⁴⁵³ doğrusını : toğrusını

⁴⁵⁴ Ameller niyetlere göredir.

⁴⁵⁵ İnşâ'allâh : İnşâ'allâhu te'âlâ

bir t̄a't ve eşref-i kırbâtdan bir kırbet idüğine şekk ü şübhe yokdur. Her şol kimesne ki böyle meclise h̄azır olunañ fısqına hüküm eylese ne'uzu bi'llâh kâfir olur. Eger evvel⁴⁵⁶ didikleri gibi bunda dağı dirse ki meclis-i Mevleviyye'de bu t̄a't olduğı cihetden h̄azır olanları tefsîk eylemez. Bil ki emr-i âhar için h̄uzzâr olanları⁴⁵⁷ tefsîk iderem. Zîrâ anda nice emr-i menhiyyun 'anhu icrâ iderler. Cevâb idüp diriz. Farz idelim fuqarâ-yı Mevleviyye'nin eyledikleri semâ' u şafâları emr-i münker ve menhî imiş diyü bu h̄uşûşda saña teslîm olalım. Fe-emmâ ol münkeri bu fuqarâyâ ve semâhânelerine kaçır ve taşşîş niçündür?

Evvelki faşılarda didigümüz gibi nice menâkir ve menhiyyât mesâcid ve medârisde mecâlis ve vu'âz ve müderrisinde dağı vardır. İnşâf ile nazır iderseñ görürsün ve lîkin elbette bir fâ'ide ümmîdi ile ol meclislere h̄azır olanları biz tefsîk ve ta'n itmiyoruz ve:

﴿مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ﴾⁴⁵⁸

Meclis-i Mevleviyye dağı ol meclisleriñ biridir. Va'z ve naşîhat ve ta'lîimde ve kâ'ide-i meşhûre degil midir de:

ان المعاصي لاتمنع الطاعات

Ya'nî 'işyân t̄a'âti men' eylemez. Bir mücrim ve günehkâr-ı bî-çâre⁴⁵⁹ namâz kılsa [35b] namâzı şahîh degildir, şâ'im olsa şavmı şahîh degildir dimeziz. Hacc dağı böyledir. Mâl-ı harâm ile hacca gitse haccı şahîh olmaz [21b] dimeziz hâşâ. Bil ki

⁴⁵⁶evvel : evveki

⁴⁵⁷ h̄uzzâr olanları : h̄uzzârı

⁴⁵⁸ Nisâ Sûresi 123. âyetten kısmî iktibas: **Kötülük işleyen(in) cezalandırılacak (olması)** ve kendisini Allah'a karşı savunacak ve yardım edecek bir kimse bulunmaması, ne sizin kuruntularınıza uygun düşer, ne de geçmiş vahiy mensuplarının kuruntularına.

⁴⁵⁹ günehkâr : günehkâr-ı bî-çâre

şavm u⁴⁶⁰ şalāt⁴⁶¹ u hacc⁴⁶² cümlesi şahîhdir ve muḳābelesinde ecr-i cezîl ile müşāb ve me'cūr olması emr-i muḳarreddir. Ancak ol irtikāb eylediği 'işyān için ve kesb eylediği māl-ı ḥarām için mu'āteb ve mu'āheze olunur. Eger Tañrı Te'ālā⁴⁶³ kerem idüp maḡfired itmez ise pes imdi müttefaḳḳıha-i ḳāsırın fehmine göre semā'-ı Mevlevî -ḥāşā-⁴⁶⁴ ḥarām olduğu şüretde bu kadar ḫā'āte muḳārenet ile ol meclis erbābı nice tefsīḳ olunur⁴⁶⁵. Ma'a-hāzā ḥāşā ki ḥarām ola. İnşā'allāh ḳarīben faşl-ı semā'da anın ḫaḳḳında olan aḳvāl-ı 'ulemā-yı 'āmilīni ve aña müte'alliḳ terettüb eyleyen su'al ve cevābı zıkr ideriz.

Nazar-ı inşāf ile bakup te'emmül eyle ki 'ulemā-yı kāmīlīnden evliyā-yı ehl-i yaḳīnden lāyu'ad velā yuḥşā fuḫūl-i kibār va'z u naşīḫat ve 'ulūm-ı ḫaḳā'ik-i ilāhiyyeye müte'alliḳ şuver-ı eş'ār ve ḳaşā'id ve⁴⁶⁶ ḡazeliyyede nice kitāblar te'līf eylemişlerdir ki nüfūs-ı beşeriyye işḡāya ziyāde ta'aşşuḳ eyleye ve nice şanāyi'-i ş'iyye ve elḫān ve naḡamāt üzerine tertīb eylemişlerdir ki esmā'ından ḳulūb-ı sālīkīne feraḫ ḥāşıl olup [36a] dīn ü İmān ve İḳān-ı menāfī'ni mutazammın nice ma'ānī-yi ḡāmızaya nā'il olup bi-tevfīḳ'illāhi te'ālā⁴⁶⁷ ve bi-'ināyet'il-mevlā efhām-ı sāmī'ine eşer eyleye.

Şeyḫ Muḫyi'ddīn 'Arabī ḳuddise sirruhu'l-'azīz ḫazretleri bir vaḳtde⁴⁶⁸ umre niyyetiyle şehir-i recebde Mekke-i mükerrmeye varup eşnā-yı ḥacca dek mücāvır olduklarında⁴⁶⁹ teberrüken veteyemmünen ma'ārif-i rabbāniyye ve esrār-ı rūḫāniyye

⁴⁶⁰ // : u

⁴⁶¹ şalāt : şalavāt

⁴⁶² ḥaccı : ḥacc

⁴⁶³ // : te'ālā

⁴⁶⁴ // : ḥāşā

⁴⁶⁵ olunur : //

⁴⁶⁶ // : ve

⁴⁶⁷ // : te'ālā

⁴⁶⁸ Oe Yz 1040 Derkenār: Maḫlab: ḫikāye-i Şeyḫ Muḫyū'ddīn ibnū'l-'Arabī ḳuddise sirruhu.

⁴⁶⁹ olduklarında : oldukları hengāmede

ve ‘ulūm-ı ‘aqliyye ve tenbihāt-ı şer‘iyyeye müte‘allik teşvīk-i nüfūs-ı t̄alibīn ve tevķīr-i da‘ī-yi işgā-yı sāmī’īn için ‘ibāret-i mevzūne ve ğazeliyye⁴⁷⁰ ile *Tercemān-ı Eşvāk*⁴⁷¹ nāmında bir kitāb-ı ‘adīmü’n-nāzīr tanzīm ve te’līf eyleyüp soñra luṭf-ı ‘āmm olsun için yine kendüleri şerḥ daḥi eylemişlerdir ve ol şerḥiñ sebep-i te’līfini dībācesinde bu minvāl üzre taḥrīr buyurmuşlar ki veled-i Bedrū’l-Ḥabeşī ve veled-i İsmā’il bin Sevdegīr⁴⁷² nāmında iki zāt-ı şerīf gelüp su’āl eylediler ki Ḥaleb’de ba’zı fuḫahādan istimā’ eyledik ki siziñ ḥaḫķıñızda inkār idüp dīn ü taḫvāda şāḥib-kemāl degildir dirler ve eyādī-i [22a] ‘avāmdan taḥlīş-i dāmen ve girībān için ba’zī mertebe setr-i ḫaşd idenlerden daḥi degildir diyü te’līf eyledüğünüz *Tercemānū’l-eşvāk* kitābını daḥi inkār idüp esrār-ı rabbāniyye ve tenzilāt-ı ilāhiyyeyi cāmi’ maḫālātından degildir. [36b] Şaḥiyyāt maḫūlesidir dirler, sizler ne buyurursız didikleri vaḫtde derḥāl manzūme-i mezbūreniñ şerḥine şurū’ eyledim ve ol eyyāmda Ḳādī bin ‘Adīm nāmında ‘ulemā-yı dīnden bir ‘ālim-i muttaḫī mecma’-i fuḫarā ve maḫzar-ı cemā’at-i müslimīnde kitāb-ı mezkūruñ ba’zı maḫallini faḫīrdan telemmüz eyleyüp oḫudu. Muḫaddemā Ḥaleb’de inkār iden faḫīhler işidüp ve şerḥi görüp evvelki inkārları cehillerinden olduğın i’tirāf eyleyüp meşāyiḥ-i ‘izām ve fuḫarā-yı bābu’llāha ve anlardan şudūr eyleyen⁴⁷³ kelimāta ister mevzūn ister menşūr ne ğüne olursa olsun ba’de’l-yevm inkār eylememek üzre tevbe ve istiġfār ile inkārlarından rücū’ eylediler.

Ḥāşıl-ı kelām maḫzūrāt-ı kelimāt⁴⁷⁴-ı ḫudsiyyeyi evliyā-yı ‘izām ekşeriyā şūret-i naẓm ve ğazelde revnümā olması ma’ārif-i ilāhiyye ve ḥaḫā’iḫ-i rabbāniyye

⁴⁷⁰ // : ve ğazeliyye

⁴⁷¹ *Tercemān-ı Eşvāk* : *Tercemānū’l-eşvāk*

⁴⁷² Metinde İsmā’il bin Sevdegīr olmakla birlikte bu şahsın Fūsus şarihi İsmā’il bin Sevdekīn olması muhtemeldir.

⁴⁷³ eyleyen : iden

⁴⁷⁴ kelimāta : kelimāt

taraflarına isticlāb-ı kulüb-ı ‘āşıkīn içündür. Kezālik mecmū‘-ı ihvān-ı dīn ü cemā‘at hātırın için olan va‘z u naşīhat meclislerine daği ‘ibād-ı mü‘minīn ber-emr-i mübāh ile isticlāb olunduğda ol menfa‘at-i sūriyye ve uḥreviyye⁴⁷⁵ arzūsiyla cem‘ olup meclis-i va‘zda⁴⁷⁶ nice menāfi‘-i dīniyye-i külliyye taḥşīl iderler. Ammā eger bir şey’-i ḳalīl ile isticlāb olunmasa ‘avām-ı nās gelüp [37a] diñlemeler ve fevā’id-i dūnyeviyye ve uḥreviyyeden maḥrūm ḳalurlar. Meşelā görmez misün fülān cāmide mevlūd oḳunur dinilse elbette mevlūdlerde şerbet ve şeker bezl olunmaḳ mu‘tādına bināen ḫalk şerbet için şeker yiriz diyü bahāne ile cem‘ olur⁴⁷⁷. Bir ta‘ām mażannesı⁴⁷⁸ daği olsa⁴⁷⁹ böyledir ve ol ta‘ām ve şerbet ve şeker arzūsiyla gelenleriñ çoğı ol⁴⁸⁰ meclis-i mevlūdde ve va‘zda nice menāfi‘-i dīniyye ve mesā’il-i şer‘iyye ögrenüp şemere-i ‘ilm ü⁴⁸¹ ‘ulemādan ḫişşemend olurlar. Egerçi evvelki fikri ve arzūsi ekl ve şerbet idi. Ancaḳ ol niyyetle gelmiş idi. Soñra daği a‘lāsı zuhūr eyledi. Fevā’id-i şūriyye-i cüz’iyye [23b] hevesiyle geldi. Fevā’id-i ma‘neviyye-i külliyye buldı.

Pes imdi ‘ibādu’llāhı bu vech ile tarīḳ-i Ḥaḳḳ’a⁴⁸² ve rāh-ı sedāda isticlāb-ı emr-i müstaḥsen ve maḫlūbdur. Nitekim çok müderrisīnde daği⁴⁸³ görülmüşdür. Tālibleri kelām-ı leyyin ile ve ba‘zı mertebe ḫürmet ve ta‘zīm ile ve ta‘ām-i nefīse iḫ‘ām ve ziyāfet eylemekle bil ki bir miḳdār vazīfecikler ta‘yīn eylemekle ḫullābı şayd ve cezb ve celb iderler. Maḳşūd ol bahāne ile meclise ḫāzır olup cem‘ olsunlar ve anlar daği ol cüz’ī fā’ide taḥşīli için gelerek külle yevm umūr-i dīniyyeden nice

⁴⁷⁵ ve uḥreviyye : cüz’üyye

⁴⁷⁶ va‘za : va‘zda

⁴⁷⁷ olur : olurlar

⁴⁷⁸ mażanne : mażannesı

⁴⁷⁹ // : olsa

⁴⁸⁰ ol : //

⁴⁸¹ // : ü

⁴⁸² Ḥaḳḳ’a : //

⁴⁸³ // : daği

mesā'il-i şer'iyye ve fevā'id-i külliyye [37b] bulup ta'allüm iderler. Fuḡarānıñ ise it'ām ve⁴⁸⁴ zīyāfete iktidārları olmaduğundan nağamāt-ı lezīze ve elhān-ı laṭīfeyi it'ām gūş-ı ihvān için i'dād u ihzār eylemişlerdir. Nitekim İbrāhīm bin İshāḡ Mevşilī'den naql olunur ki her bār-geh babam İshāḡ Mevşilī huzūrında İbn Ebī Ḥafşa⁴⁸⁵ hāzır olup bir ta'ām yise⁴⁸⁶ ba'deṭ-ṭa'ām babama ḡitāb idüp buyururlar idi ki ḡarnımız it'ām eyledik. Ammā isterim ki ḡulağımı daḡi it'ām idesin. İlḡāḡ eylemeleri ile elhān ve nağamāta ve sāz ve ḡalğıya müte'alliḡ bir şey' ihşār iderdik.⁴⁸⁷ Mütelezziz ve mütezevviḡ olurlardı ve Şa'bī -raḡimehu'llāh- hazretleri bir gün bir zīyāfete da'vet olunup ba'del-icābe teşrīf buyurdıklarında şāḡib-i da'vete ḡitāben buyurdılar ki bu maḡalle cenāze namāzına mı hāzır olmuş? Siz ki⁴⁸⁸ ḡinā ve defe ve sāza ve söze müte'alliḡ bir şey'iñiz yoḡdur. Eger zīyāfetden murādınız ihvān bir yere cem' olup ezvāḡ-ı şūriyye ve ma'neviyye kesb ve taḡşīl⁴⁸⁹ eylesünler ise elbette ednā mertebe bārī deff ve ḡinā lāzımdır. Yoḡsa mücerred ṭa'ām için bir yere cem' olmaḡ 'ādet⁴⁹⁰-i bahāyim ve ṭuyūrdur ve herkesiñ ḡānesinde 'alā ḡadri'l-istiṭā'at ekl üşürbe müte'alliḡ bulunur. Yalnız şikem ṭoḡluḡuna ḡanā'at [38a] şıfat-ı ḡayvāniyyedendir. Ādemiyyet ve insāniyyet mecmū'-ı ḡavāss ile şūrī ve ma'nevī kesb-i ezvāḡ eylemek, sa'y eyleyüp her birinde nice ma'rifet ve ma'nā taḡşīl eyleyüp ol cihetledir. Gāḡ Mevlā'ya ḡarīb peydā eylemege himmet eylemektir.

El-faşlu'r-rābi⁴⁹¹

⁴⁸⁴ // : ve

⁴⁸⁵ Ḥafşa : Ḥafza

⁴⁸⁶ yise : tenāvül eylese

⁴⁸⁷ iderdikçe : iderdik

⁴⁸⁸ ki : //

⁴⁸⁹ // : ve taḡşīl

⁴⁹⁰ // : 'ādet

⁴⁹¹ El-faşlu'r-rābi' : faşl-ı rābi'

Faşl-ı rābi⁴⁹², meclis-i Mevleviyye kırā'at-i *Meşnevī-i şerīfi* müştemil olduğın beyān [24a] eyler. Hāḡḡā ki kitāb-ı *Meşnevī-i Ma'nevī* 'ulūm-ı ilāhiyye ve ma'ārif-i rabbāniyye ve ḡaḡā'ıḡ-ı İḡāniyyede ber-te'līf-i 'ālā ve ber-tašnīf-i müte'ālīdir ki... Beyt:

Görmemiş mişlini 'uyūn-ı fuḡūl

İrmemiş ḡavrına o baḡrın 'uḡūl

İşārāt-ı āyāt-ı⁴⁹³ ḡur'āniyyeyi ve esrār-ı eḡādīs-i nebeviyyeyi ve ḡaşaş ve mevā'ız-ı İmāniyyeyi ve emşāl ve nazā'ir-i ḡükm-i 'irfāniyyeyi müştemil bir baḡr-ı bī-kerāndır ki hezār ḡavvaşān-ı fūnūn⁴⁹⁴ ve iz'ān ve seyyāḡān-ı 'ulūm u 'irfān şādef-i ḡurūf-ı fūnūn⁴⁹⁵ ve elfāz-ı zūrūfundan envā'-ı cevāhir-i ma'ānī ve ešnāf-ı la'lī vü mercānī yevmen fe-yevmen ilā hāze'l-ān bel ilā āḡiri'd-devrān cem' ve taḡşīl idüp vi'ā'-ı ḡalbleriniñ vūs'ati miḡdārı memlū ve pür iḡşān olurlar. Yine⁴⁹⁶ aşlā ol deryā-yı bī-pāyān ḡüherlerine zerre miḡdārı noḡşān terettüb eylemez ve bir bostān ve ḡadīḡa-i lā-yetenāhīdir ki hem-vāre dil-i 'uşşākān-ı ilāhī envār-ı [38b] ezhār ile pür nūr ve ezvāḡ-ı işmār ile pür sürūr olup leylen ve nehāren 'ālā ḡadri merātibi [isti'dādātihim]⁴⁹⁷ ictinā ile kesb-i ḡuzūr itmededirler. Yine ol ravza-i şafā ve bāḡçe-i bā-vefādan ne bir ḡül-i ra'nā ḡuşūr ve ne ḡod bir mīve-i dilḡüşā dūr u mehcūr olmadadır⁴⁹⁸ ve hemişe dest-i ḡazān-ı ḡarfendāzı a'dādan ve berf-i şitā-yı kelimāt-ı serdiyi ḡussāddan maşūn ve maḡfūz olup ilā yevmi'l-ḡıyām ḡālibin ve sālīkine ḡayāt-

⁴⁹² Faşl-ı rābi' : //

⁴⁹³ // : āyāt

⁴⁹⁴ //: fūnūn

⁴⁹⁵ fūnūn : //

⁴⁹⁶ yine : //

⁴⁹⁷ 'ālā ḡadri merātibi [isti'dādātihim] : 'ālā ḡadri isti'dādhim

⁴⁹⁸ olmadadır : olur

1 taze ve⁴⁹⁹ nuşret-i bî-endāze bahş ve i'tā eylemededir. 'Ale'l-ḥuşuş o⁵⁰⁰ ḥazret-i sultān-ı taht-ı⁵⁰¹ ḥaḳīḳat ve burc-ı şems-i eflāk-ı sa'adet, tercemān-i cenāb-ı eḥadiyyet ve lisān-ı ḡaybü'l-ḡayb-ı ulūhiyyet, şeyḥ-i şüyüh-ı 'ālim ve⁵⁰² edīb, üstādān-ı benī nev'-i ādem, şāh-ı selāṭīn ve 'ulemā, mürebbī-i fuželā ve etḳıyā, baḥr-i 'ināyet, nūr-ı hidāyet, pīrimiz sultānımız dūnyā vü āḫiret⁵⁰³ destgīrimiz, efendimiz⁵⁰⁴ Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī ḳaddesallāhu rūḥahu ve neşera ile'l-aḥbābi fütūḥahu ḥazretleriniñ mi'zāb-ı raḥmet olan dehān-ı nūrefşānlarından lü'lü'vār silk-i nazm ve 'aḳd-i intizāma mütsellik ve muntazam zuhūra gelüp lisān-ı ehl-i cenān olan 'Arabī ve Fārisī kendüleriniñ zebān-ı dürrnişārları⁵⁰⁵ olduğuna bināen ekşeriyā luḡat-ı Fārisī dürrü üzerine ve dībāce-i şelāsesi [24b] luḡat-ı [39a] 'Arabiyye üzre cem' ve te'lif olunmuşdur. Beyt:

Mālik-i iḳlīm-i cān ol pādişāh-ı ma'nevī

Kadr-ı 'ālī şān ki burhān-ı kāfī Meşnevī

Ḥattā bu faḳīr-i ḳalilü'l-bıḍa'a⁵⁰⁶ in risāle-i şerīfe teberrüken ve teyemmünen Ḥazret-i Meşnevī'nin 'Arabī olan üç dībācesin ba'zı fuḳarā-yı ṭarīḳat-ı Mevleviyye'nin ṭaleb ve iltimāsları ile küstāḫāne şerḥ⁵⁰⁷ ü beyāna cesāret eyleyüp şirāṭü's-sevā *Şerḫü Dībācāti'l-Meşnevī* ismiyle tesmiye eyleyüp 'avāḳıbında ma'a 'ademi'l-istiṭā'a medḫ-i Ḥazret-i Mevlānā Celāle'ddīn-i Rūmī'yi ve medḫ-i Ḥazret-i

⁴⁹⁹ // : ve

⁵⁰⁰ o : ol

⁵⁰¹ // : taht

⁵⁰² // : ve

⁵⁰³ dūnyā vü āḫiret : dūnyevī ve uḫrevī melce ve penāh

⁵⁰⁴ // : efendimiz

⁵⁰⁵ nişārları : nişārı

⁵⁰⁶ ḳalilü'l-bıḍa'a : ḳalilü'l-bıḍa'a müellif

⁵⁰⁷ // : şerḥ

Meşnevî-i Ma'nevî'yi müstemil bir kaşîde-i ra'nâ ve gâzel-i hoş-edâ ile ihtimâm eyledim.

تقبل⁵⁰⁸ الله بقبول حسن⁵⁰⁹

Meclis-i Mevlevî'de maḥşûsân iki kürsî vaz' olunup biri şeyḫ için biri daḫi fuḫarâ-yı Mevleviyye ıstılâhında ḳârî müderrisîn beyniñde mu'îd ta'bîr olunur-dervîş için-. Pes ol ḳârî olan dervîş, kürsinişin olup ta'zîmen ve tekrîmen kemâl-i edeb ve vaḳâr ile kelimât-ı ḳudsiyye ve enfâs-ı raḥmâniyye ile memlû kitâb-ı müsteṭâbı ḳırâ'at idüp şeyḫ olan kimesne daḫi fuḫarâ ve ihvâna ve sâ'ir müstemi'ine lisân-ı Türkî ile tercüme ve münâsebet ile şurrâhîñ yazduḡı üzre ve meşâyihden telaḳḳî ve aḫz eyledüḡi gibi [39b] nice ḫikâyât-ı ḡarîbe ve rivâyât-ı 'acîbe naḳl ve mażmûnunda ḫuzzâr-ı meclise envâ'-ı naşîhatler idüp cemâ'at-i ḫâzırîn daḫi her biri şıdḳ ve âdâb ile istimâ' iderler. Bu keyfiyyet ise tâ'ât-i ilâhiyye ve 'ibâdât-ı marâziyyeden olduḡuna şekk ü şübhe yoḳdur. Fehm ü⁵¹⁰ idrâk idenler ḫişşemend olurlar. İz'an idüp añlamayanlar ol ḫ'ân-ı bî-dirîḡ berekâtından maḫrûm ḳalurlar.

Pes imdi⁵¹¹ böyle meclise dâḫil olanları bir kimse fişka nisbet eylese ne'ûzu bi'llâh kâfir olur. Zîrâ ol meclisde ḳırâ'at olunan 'ulûm-ı ilâhiyye-i Ḳur'âniyye ve zübde-i tevḫîd-i cenâb-ı ehâdiyye ve esrâr-ı dîn-i İslâm-ı Muḫammediyye'yi inkâr itmiş olur. Bu ise küfr-i maḫz'dır. Zîrâ bundan daḫi ednâ istihânet idenleriñ küfri ile fetvâ dirledüḡini gördük. Ez-cümle Şeyḫ İmâm ibn Ḥacer el-Heysemî eş-Şâfi'î – rahimehu'llâh- fetvâsında naḳl buyururlar ki kendülerinden [istiftâ] eyleyüp *Maḳâmât-ı Ḥarîrî* didikleri kitâb ḫaḳḳında kızbdır diyen Zeyd 'ilm-i şerîfi istihzâ

⁵⁰⁸ تقبل : نقبل

⁵⁰⁹ Allah en güzel şekilde kabul eylesin.

⁵¹⁰ // : ü

⁵¹¹ imdi : //

eylemesiyle şer‘en tekfir olunur mı [25a] diyü su‘âl eylediklerinde cevâbında didim ki *Maḳāmât-ı Harîrî* egerçi zâhir elfâzı kizb görünür, ammâ haḳîḳate kizb degil ‘ayn-ı şevâbdır. *Ḍurüb-ı emsâlde* taraf-ı ğarîbe vü şanâyi‘-i [40a] bedî‘adan esrâr-ı ‘acîbeye müşt Emil ve ḥâvî bir taşnîf-i ‘adîmü’l-mişl ve’n-naẓîrdir⁵¹² ki resm ve tarz ve âyînî bu âna dek bir üstâdîñ bâl ve ḥâtırına ḥuṭûr ve bir edîbîñ ḳalb ü fikrine zuhûr eylememişdir.

شك شكر الله سعى واضعها وسقى عهد صانعها⁵¹³

Eger bir kimesne bu kitâbîñ derûnunda mûnderic olan ‘ulûm u fûnun-ı şettâyi istihzâen kizbdır dise ne‘ûzu bi’llâh kâfir olur. Zîrâ ‘ilm-i şerîfi ve ‘ulemâ-yı dîni istihzâ itmiş olur. Ammâ eger istihzâ ve istiḥfâf murâd eylemedin ancak zâhir elfâzı ve şûreti i‘tibârıyla şûret-i kizbde mer‘î olduğuna binâen⁵¹⁴ gönderdi ise kâfir olmaz. Ammâ ‘ulemâ-yı muḳaddimînden nicesi daḫi istihzâ ḳaşd eylemedin mücerred:

قصعة التريدي خير من العلم

Ya‘nî bir çanak terîd cins-i ‘ilmden ḥayırludur dise kâfir olur diyü fetvâ virmişler. Eger istihzâḳaşd eylemez ise bile ne‘ûzu bi’llâh eger istihzâ ve istiḥfâf ḳaşdıyla tekzîb iderse bi-ṭarîki’l-evlâ tekfir olunur. İntihâ-yı kelâm⁵¹⁵ İbn Ḥacer Pes⁵¹⁶ imdi ma‘lûm oldu ki ḳanĝı ‘ilm idüĝi mu‘ayyen olmadın muṭlaḳ‘ilmi istihzâ iden tekfir oluncaḳ yâ‘ilm-i ilâhî-i rabbânîyi müşt Emil kitâbı istihzâ idenler ve ol kitâb naḳl u kırâ‘at olunan meclise ḥâzır olanları [40b] fısḳa nisbet idenler bi-ṭarîki’l-evlâ tekfir olunur.

⁵¹² ‘adîmü’l-mişl ve’n-naẓîrdır : ‘adîmü’l-mişldir

⁵¹³ Allah (bu sanatı) ortaya koyanın ahdine su versin ve çabasını versin (artırsın).

⁵¹⁴ binâen : mebnî

⁵¹⁵ İntihâ-yı kelâm : İntihâü’l-keâm

⁵¹⁶ pes : //

اعوذ بالله من سوء ظن الجاهلين وطعن الطاعنين⁵¹⁷

El-faşlu'l-hāmis⁵¹⁸

Beşinci faşl⁵¹⁹ meclis-i Mevleviyye, def ve nāy gibi olan⁵²⁰ ālāt-ı muṭribe⁵²¹ ile semā'-i ṭayyibī müştemil olduğunu beyān eyler. Pes imdi⁵²² bu ṭā'ife-i 'aliyyeniñ eyledikleri semā'ları ve ol eṣnāda çaldıkları ālāt-ı muṭribe bunlarıñ birisiniñ aṣlā münkirāt ve ḥürmete iktirānı yokdur. Bil ki mücerred ṭarīḳ-i 'allāmi'l-güyūba sālik olan ṭālibiniñ ḳalblerine feraḥ ve neṣāt ilḳāsi içündür. Ammā şol kimseler ki semā' ve nāy ve ḳudūmūñ ḥürmetine zāhib olmuşlardır. 'Ulemā-yı dīniñ te'lif ve taṣnif eyledikleri kütüb-i fiḳhiyyede vāki' olan ba'zı 'ibārātı temessük ittiḥāz eylemeleridir. Ma'a-hāzā mütemessik oldukları 'ibārātıñ birinde li-zātihi bunlarıñ ḥürmeti fehm olunmaz. Hemān kelām-ı 'ulemā-yı bi'llāhiñ [25b] ḡavrına vāşıl olmada hezār 'acz u taḳṣīrlerinden ve cehl ve 'adem-i vuḳūflarından nāşī yañlış añlamışlar, beyāna gitmişler, ez-cümle şāhib-i *BezzāziyyeFetevā* sında taṣriḥ ider ki⁵²³:

استماع صوت الملاهى معصية والجلوس عليها فسق والتلذذ بها كفرى كفر بالنعمة

Ya'nī melāhī şavtnı diñlemek ma'şiyetdir ve ol şadāniñ yanında [41a] oturmak fişḳdır ve ol şavtla mütelezziz olup zevḳlenmek küfrān-ı ni'met-i Ḥudā olmaḳdır. Zīrā vācib olan budur ki cemī' a'zāsını cevāriḥini Tañrı'nıñ ḳulaḡına şarf eylemekdir ki ḥattā ol a'zā ve cevāriḥ ni'metiniñ şükrini edā itmiş ola. Eger bunuñ ḥilāfında isti'māl iderse küfrān-ı ni'met olur. Pes her ferde lāzım ve vācib olan budur ki mecmū'ı cevāriḥini mā-ḥuliḳa lehuniñ ḥilāfında isti'mālden ḥazer eyleye. Bā-

⁵¹⁷ Tan edenlerin tanından ve cahillerin su-i zannından Allah'a sığırım.

⁵¹⁸ El-faşlu'l-hāmis- Faşl-ı hāmis

⁵¹⁹ Beşinci faşl : //

⁵²⁰ olan : //

⁵²¹ muṭribe : ālāt-ı muṭribe

⁵²² imdi : //

⁵²³ Oe Yz 1040 derkenār: Maṭlab; fetvā-yı Bezzāziyye şāhibine ta'rīzdir.

huşuş kulağı şavt-ı melāhī isgāsından ziyāde hıfz eylemek vācibdir. Nitekim Hāzret-i Resūlu'llāh'dan mervīdir ki:

انه عليه السلام: «ادخل اصبعيه في اذنه عند سماعه»

Ya'nī Hābīb-i Hūdā şadā-yı melāhī olan maḥallere vardıklarında mübārek kulaıklarına parmaıkların idḥāl iderdi ki ol şavtı işitmeye diyü kitābında taḥrīr buyurdukları 'ibārātı aḥlāmıyup yañlış zāhib olurlar. Zīrā erbāb-ı fiṭnat ve zekāyā ḥafī degildir ki zıkr-i melāhī yā bir tā'at-i mefrūzeniñ terkine milhā⁵²⁴ ve bā'is olan şadāya işāretidir. Fevt-i şalāt gibi yāḥūd bir ma'şiyet-i muḥarremeniñ icrā olunmasına milhā⁵²⁵ ve bā'is olan şadādan 'ibāret olur. Zinā ve emşālī gibi yoḥsa muṭlaḳ lehv murād degildir. Yuḡaruda zıkr olunduğı gibi [41b] zīrā bā'zı lehv vardır ki mübāḥdır ve bu didüğümüz ma'nā ise İmām Suyūṭī *Cāmi'ü's-şāğīr*'de zıkr eylediğı 'İmrān bin Huşayn rivāyetiyle Tirmizī şıḥḥate⁵²⁶ taḥrīc eylediğı ḥadīs-i şerīf işāretinden fehm olunur. Nitekim buyururlar:

قال صلى الله عليه وسلم: «في هذه الامة حسفومسح وقذف اذا اظهرت القيان والمعازف

وشربت الخمر»⁵²⁷

“Ḳıyān” “ḳayne”niñ cem'idir. Mer'e-i muḡaniyyeye dirler. “Me'āzif” ise mi'zefiñ cem'idir ki kesr-i mīm ile⁵²⁸ daḡi zā' ve fā [26a] ile ālet-i lehv ü ṭaraba dirler. Deff ve ṭanbūr ve emşālī gibi, ya'nī Cenāb-ı Risāletpenāh buyururlar ki:

⁵²⁴ mekhā : milhā

⁵²⁵ mekhā : milhā

⁵²⁶ şıḥḥate ile : şıḥḥate

⁵²⁷ Oe Yz 1040 derkenār: Yere batmaḳ : حسف

şūret-i ādemiyyinden ḡayvāniyye tebdil olmaḳ : مسح

ṭaraf-ı semādan ṭaş ile remy olunmaḳ : قذف

⁵²⁸ // : ile

Ümem-i sālīfe mübtelā olup benim ümmetimden merfū‘ olan ‘azāb-ı istīṣāl ki yere batmak ve şüret-i insāndan şüret-i ḥayvāna tebdil olmak ve cānib-i semādan taşlanmaqdır. Benim ümmetimiñ içinde daḥi bunlar vāki‘ olur. Kaçan muḡaniyye, cāriyeler ve ālāt-ı lehv ü ṭarab ve şüreb-ı ḥamr bir yerde cem‘ olsa şürīolmaduḡı taḡdīrce ma‘nevī ‘azāb-ı istīṣāl zuhūrı muḥaḡḡaḡdır. Pes Ḥāzret-i Resūlu’llāh me‘āzifi kıyān ile şüreb-ı ḥamr mā-beyninde zıkr buyurmalarından münfehim olur ki ma‘ārif dinilen ālāt-ı muṭribeniñ mecmū‘unda ḥürmeti şüreb-ı ḥamr ve zinā ve bunlar emṣālī ḥarām yerlerde isti‘māl iledir. [42a] Yoḡsa zātında ḥarām degillerdir. Fe-keyfe ki ḥelāl olan meclisde isti‘māl ile nice ḥarām olur? Ve’l-ḥāşıl şāḥib⁵²⁹-i *Bezzāziyye*’niñ melāhī ile murādı başt eyledüḡümüz minvāl üzre ālāt-ı muṭribeniñ maḥall-i ḥarāmda isti‘māl olunmasıdır. Nitekim bundan muḡaddem te‘līf eyledüḡümüz *İzāḥü’d-delālāt fi Semā’i’l-ālāt*nām risālemizde daḥi ber-vech tafşil [ü] beyān olunmuştur ve daḥi ‘ayn-ı mu‘cemeniñ kesriyle *Mübteḡī* nām kitābda *Bezzāziyye* ‘ibārātı gibi vāki‘ olmuştur:

قال واستماع الملاهى والجلوس عليها فسق⁵³⁰ والواجب ان يجتهد ما امكن حتى لا يسمع

Ya‘nī melāhīyi istimā‘ ve çalınan yerde oturmak fişqdır. Vācib olan kadar mā-emken ictihād lāzım ki istimā‘ eylemeye diyü melāhī ile kayd eylemiş bi-ḡayri ıtlāḡın eger ālet-i muṭribeniñ çalınması ḥarām olaydı lehv ü lu‘b ṭarīḡı üzre çalınan melāhī için taḡşış ve taḡyīd eylemezdi ve daḥi *Muḡtaşar-ı Muḡīf* de:

واستماع صوت الملاهى كالضرب بالقضيب وغيره حرام الا ان يسمع بغتة فيكون معذورا وينبغى ان

يجتهد ما امكنمن استماعه ولا بأس بان يتغنى وحده اذالم يكن على سبيل اللهو

⁵²⁹ // : şāḥib

⁵³⁰ // : فسق

Ya'nī def ü düdük ve emşāli gibi olan [42b] aşvāt-ı melāhīyi istimā' harāmıdır. İllā meger bi-ğayri kaçdin bağıteten, ansızın işide. Ol vaqıtde ma'zürdur. Pes her ki lāzımdır ki meh-mā-emken melāhīyi istimā' eylememek için ictihād [26b] eyleye. Fe-emmā bir kimesne lehv tarīķı üzre degil bil ki hānesinde yalnız tenhā otururken kendü kendüye teğannī eylese lābe'sdir. Kaçırmaz. Cā'izdir ve Ḥāsen bin Ziyād:

لا بأس بضرب الدف في العرس

Ya'nī düğünlerde def çalmaķ lābe'sdir, kaçırmaz diyü buyururlar ve Ebī Yūsuf ḥāzretleri:

لوضربت المرأة الدف في غير⁵³¹ العرس الصبي⁵³² لا للغنلا بأس⁵³³

Ya'nī eger bir 'avret düğünüñ ğayrında lehv ü ğinā için olmayup ancaķ ma'sūmları eglendirmek için deff çalsa lābe'sdir diyü buyurmuşlar. İmdi benim cānım! Bu 'ibārātīñ mecmū'unda melāhī kaydına nażar eyle. Saṭḥī baķma. Takyīd eyle. İm'ān ile nażar eyle⁵³⁴. Murād-ı fuķahānedir? Añlamağa sa'y eyle. Ḥuşūşan:

اذالم يكن على سبيل اللهو⁵³⁵

Şartı dağı bunı iķtizā itmez ki 'alā vechi'l-lehvi'l-mübāḥi'l-ḥarām⁵³⁶ olan aşvātı işğā ḥarām ve 'alā vechi'l-lehvi'l-mübāḥ olan aşvātı işğā dağı mübāḥ ola.

⁵³¹ غير : غير

⁵³² للبيبي: البيبي

⁵³³ بأس به: بأس

⁵³⁴ İm'ān ile nażar eyle : İm'ān-ı nażar eyle.

⁵³⁵ Eğlence kabilinden olmazsa.

⁵³⁶ vechi'l-lehvi'l-mübāḥi'l-ḥarām : vechi'l-lehvi'l-ḥarām

Hāşıl-ı kelām ‘āmme-i kütüb-i fıkhıyyede hürmete semā‘ müte‘allık olan ‘ibārātın mecmū‘ı zıkr-i lehv ile [43a] muḳayyedir. ‘Alā sebīli’l-lehv olunca hürmete semā‘ şābit olur. Yoḫsa ‘alā sebīli’l-lehv olmadıkça ālāt-ı mezkūre muḫarremetü’s-semā‘ olmaz. ‘Umūman fuḳahā-yı dīn ü ‘ulemā-yı ehl-i yaḳın kitāblarında taşrīḫ eylemişler, melāhī ve ālāt-ı lehv olmağa muḫtācdır. Ḥattā istimā‘ı ḫarām ola. Ednā mertebe şāhib-i tettebbu‘ olan idrāk ider⁵³⁷. Kemāl⁵³⁸-i İzāḫ ve ifhām için lehvin keyfiyyetin ‘ale’t-tafşil beyāna şurū‘ idelim. ‘İbārāt-ı mezkūre ve ḡayrīde vāki‘ olan lehv ile murād lehv-i ḫarāmdır. Yoḫsa lehv-i mübāḫ degildir diyü yuḫaruda bir ḫac def‘a zıkr eyledik. Pes lehv-i ḫarām ālete müsta‘melesiz daḫi ḫarām ider. Ammā lehv-i mübāḫ degil. Zīrā her ne⁵³⁹ şey ki fışḫ u ḫarāma dā‘ī ve mü’eddā ola⁵⁴⁰. Fışḫ u ḫarāmdır. Pes imdi meclis-i fışḫ u ḫarāmda müsta‘mele olan melāhī fışḫ u ḫarāma dā‘ī olmuş olur.⁵⁴¹ Bu taḳdīrce ḫarām-ı maḫz olur. Fe-emmā bir şey ki böyle olmaya. Fışḫ u ḫarāma dā‘ī ve mü’eddā olmaya. Ḥarām olmaz. Kelām-ı fuḳahā-yı ‘izāmdan münfehim olan ma’nā budur ve murādları daḫi budur. Kemāl-i mertebe maḫall-i tedbīr ve te’emmüldür ve fehm ü iz‘ānı vācib olan şeylerdendir ki ḫattā bu maḫall ile fuḳahā vü ‘ulemā-yı dīniñ eyyām-ı ḡazā ve ‘ursda istimā‘-i ṭabl u naḳḳāreyi tecvīz gördükleri aḳvāl-ı sa‘ādet-me’ālleri mā-beyninde tenāḳuş olmaya. Zīrā ḡazā ve ‘urs [43b] lehv-i ḫarāmdan degildir ki [27a] ḫattā ḫalınan ṭabl u deff, melāhī ve ālāt-ı lehv olup ḫarām ola. Eger melāhī ve ālāt-ı lehv, ṭabl ve deff ve nāya maḫşuş ism olalardı ḡazā yüzünde ve vaḳt-i nikāḫda cevāz-ı isti‘māl ile lehv ü melāhī olmadan müsteşnā ve muḫrec olmazdı.

---

⁵³⁷ ider : eyler

⁵³⁸ // : kemāl

⁵³⁹ // : ne

⁵⁴⁰ dā‘ī ve mü’eddā ola : dā‘ī olmuş olur

⁵⁴¹ Fışḫ u ḫarāmdır. Pes imdi meclis-i fışḫ u ḫarāmda müsta‘mele olan melāhī fışḫ u ḫarāma dā‘ī olmuş olur. : //

Pes imdi⁵⁴² havāşş u⁵⁴³ ‘ulemādan ve cehele vü ‘avāmdan bir⁵⁴⁴ ferde cā’iz ve lāyık degildir ki fuḫahā-yı dīn kütüb-i fıkhıyyede evşāfdan bir şıfat-ı mu‘ayyene ve maḫşūşa ile mevşūfe ve ḫuyūdātdan bir ḫayd-ı ma‘lūm ve müte‘ayyin ile muḫayyede mesā’il-i dīniyyeden bir mes’eleyi zıkr buyurduklarında, meşelā “‘istimā‘u şavtü’l-melāhī ḫarāmın” ḫavli gibi ve daḫi buña mümāsil aḫvāl ve mesā’il gibi ol mevşūfa ve maḫşūşa ve muḫayyede olan mes’eleyi muḫlaḫ fehm eyleyüp lizātihā ālāt-ı muḫribeniñ aşvātı ḫürmetine zāhib olup kelām-ı ‘ulemā-yı dīnde zıkr-i lehv ve zıkr-i melāhī ḫaydlarını ilgā eylemek ḫaḫ’an cā’iz degildir. Murād-ı fuḫahā-yı ‘izāmı fehm eylemeyüp yāhūd ‘an-ḫaşdin kendü ḫabī‘atine muvāfiḫ anlarıñ kelimātını taḫyir ve tebdil ve murādları olmayan vech üzre ma’nalar virüp istiftā eyleyen nāsa lehv-i ḫarāmda ve ḫayrīde ne keyfiyyetle isti‘māl olunursa olsun istimā‘-i ālāt-ı muḫribe ıtlāḫ üzre ḫarāmıdır diyü fetvālar virmek dīn-i İslām’da emr-i şeni‘ ve beyne’l-müslimīn ‘ilm-i şerīfe ve ‘ulemāya [44a] ḫıyānet degil midir? ‘Acabā bu emr-i ‘azīme cür’et iden cāhil-i maḫrūr ‘ulemā-yı dīn ve eimme-i müslimīnden ālāt-ı muḫribeyi istimā‘ eyleyen kibāri muḫḫıyye ve ḫalālete nisbet olduḫın mülāḫaza itmez mi ve ‘ulemā vü fuḫahā ḫaḫḫında su’-i zann eyleyüp evliyā-yı ‘izama münker ü ḫā’in ḫıyās eylemekle⁵⁴⁵ günāh-ı ‘azīmeye girdüḫini fikr eylemez mi ve ehl-i şer‘-i şerīf ile ehlu’llāh millet-i vāḫide ve dīn-i mütteḫid üzre iken bunları ḫāşā⁵⁴⁶ müteferriḫ-i milleteyn ve müte‘addid-i dīnin zann u gümānında olmaḫla ‘azāb-ı düzaḫa ve pençe-i düzaḫyāna⁵⁴⁷ giriftār olacaḫın ḫāḫırına getürmez mi? Ne‘ūzu bi’llāh ḫudā-yı

---

⁵⁴²imdi : //

⁵⁴³u : //

⁵⁴⁴ // : bir

⁵⁴⁵eylemekle : itmekler

⁵⁴⁶ // : ḫāşā

⁵⁴⁷ // : ve pençe-i düzaḫyāna

mu'teāle şıgınurum. Böyle cāhiller⁵⁴⁸ 'ulemā vü fuḫahāniñ bi-ḫasebi'z-zāhir muhtelifu'l-lafz ve mütteḫidu'l-ma'nā olan kelimātını taṭbīke ḳādir olmayup şān-ı 'ulemāya ve evliyāya şe'n viricek mertebe cehl-i cibillileri muḳtezāsınca ta'n ve teşnī' şadedinde fetvālar ve ḫalka [27b] cevāblar vermege taşaddī ider. Ya 'acabā kelimāt-ıẗzāhire 'ulemā-yı dīni fehm ü⁵⁴⁹ idrākde 'acz ve ḳuşūrı olanlar evliyā-yı kibārniñ kelimāt-ı ḳudsiyyesin nice iz'ān ider ve sözlerin añlamadıḳça ḫāl ve şānlarına nice intikāl idüp mertebe-i farḳ ve temeyyüze getürebilürler ve anlarıñ re'y ve emr-i 'ālilerine muḫālif semt-i ḫilāf ve⁵⁵⁰ iḫtilāfa nice 'āzim olup "sāzları diñlemek ıtlāk üzre ḫarāmıdır" ne vechle diyebilürer. Ma'a-hāzā Ḥazret-i Mevlānā [44b] Celāleddīn-i Rūmī ḳuddse sirruhu'l-'aziziñ te'lif eyledikleri *Kitāb-ı Meşnevī-i Şerīf*lerinde istimā'-i nāy eyle diyü emr buyururlar ki *Meşnevī-i şerīf*⁵⁵¹:

552 بشنو از نی چون حکایت میکند از جدایبها شکایت میکند

Ya'nī ey tālib-i Ḥaḳḳ! Gūş-ı hūşuñ küşāde eyleyüp nāy-ı vücūd-ı merd-i kāmili ez-cān u dil isti'mā eyle ki ne ḫikāyeler eyler. Bil ki cüdālıḳlardan şikāyet ider ki vaṭan-ı aşliyyesi olan mertebe-i ıtlākdan ve 'ālem-i eḫadiyyetden hemvāre fuyūzāt-ı celīle-i Bārī ile ter ü tāze iken irādet-i Ḥudā ta'alluḳundan nāşī deryā-yı baḫr-i eḫadiyyed temevvüc eyleyüp 'ulvī ve suflī merātib-i mālānihāye ve maḳāmāt-ı bī-ḡāye seyr ve ḳaṭ' iderek

553 ﴿وَنَفَّحْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾

⁵⁴⁸ cāhillerden ki : cāhiller

⁵⁴⁹ // : ü

⁵⁵⁰ve : //

⁵⁵¹ *Meşnevī-i şerīf* : *Meşnevī*

⁵⁵² Dinle neyden ne hikāye ediyor

Ayrılıklardan şikāyet ediyor

Vasıtasıyla bu ‘âlem-i şehâdete gelüp maḥbes-i cihât-ı sittede kıyûdât-ı ‘anâşır-ı erba‘a ile muḳayyed olup ol ‘âlem-i ḥaḳîkatden dūr ve ol şafâ-yı sermedden mehcūr olduğundan ve bunlardan mâ‘adâ nice bi-‘âdât-ı keşîreye mübtelâ olduğundan şikâyet ider. Ez-cümle bi-‘âd-ı ṭabî‘at-ı külliyye ve bi-‘âd-ı hareket-i felekiyye ve bi-‘âd-i anâşır-ı mâddiyye ve bi-‘âd-ı ṭabî‘at-ı cüz’iyye ve bi-‘âd-ı nefis-i ḥayvâniyye ve bi-‘âd-ı şuver-i cismâniyyeden⁵⁵⁴ ve bunlarıñ emşâli nüzûlı ve ‘urûcı nice eb‘âdden şikâyet eyledügin Ḥâzret-i Mevlânâ fuḳarâ ve aḥbâba emr iderler ki nây-ı şūrî şadâsını istimâ‘ eyleyüp anda bu ma‘nâları [45a] ve bunlara müte‘alîk nice ma‘ânî-yi gâmızayı fehm ü idrâk eyle diyü ta‘lîmen ve irşâden emr buyururlar. Yoḥsa ‘alâ ṭariḳi’l-lehv ve’l-gâflet nây istimâ‘ ile dimezler.

Pes imdî mecmû‘-ı meşâyiḥ-i kibâr ve fuḳarâ-yı bâbu’llâhîñ istimâ‘ eyledikleri elḥân u naḡamât ve nây u ḳudüm ve ṭabl u naḳḳâre ve sâ’ir sazlar ki vardır. Cümlesi⁵⁵⁵esrâr-ı ilâhiyye ve ma‘ârif-i rabbâniyye taḥşîli ḳulaḡı ile istimâ‘ [28a] iderler. Yoḥsa seniñ ḡann eyledügin lehv ü lu‘b ve arzû-yı şehvâniyyeleri ḳulaḡı ile diñlemezler. Zirâ şehvât-ı cismâniyye ve⁵⁵⁶ beşeriyyeden anlar ḥalâş olmuşlardır. Pes⁵⁵⁷ meclis-i Mevleviyye’de ḥâzır olup fehm ü idrâki olanlar âyin-i evliyâdan nice ḥaḳâ’îḳ ve ma‘ârif taḥşîl iderler ve dergâh-ı Ḥudâ’ya ḳurbet bulurlar ve fehmdede ḳuşûrı olanlar egerçi şâḥib-i iz‘ân gibi olmazlar ise de ol ehl-i ḥuzūr ile ma‘ân bulunmalarıyla anlarıñ muḳâreneti berekâtından, rûḥâniyyet-i evliyâdan ḥişsemend olup maḥrûm ḳalmazlar. Nitekim *Müsnedü Firdevs*’de Deylemî rivâyetiyle şâbitdir ki Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyururlar:

⁵⁵³ Hicr sûresi 29. âyet ve Sad sûresi 72. âyetden kısmî iktibas: Ona belirli bir biçim verip de **ruhumdan üflediğim** zaman yere kapanın.(Hicr 29 meali) ; Ona en uygun biçimi verip **kendi ruhumdan kattığım** zaman onun önünde yere kapanın. (Sad 72 meali)

⁵⁵⁴ cismâniyye : cismâniyyeden

⁵⁵⁵Cümlesi : Cümlesin

⁵⁵⁶ // : ve

⁵⁵⁷ Pes : //

يدفع الله عن امتي [من] يصلني [بمن] 558 لا يصلني

Ya'nî Hâzret-i Allâh benim ümmetimiñ muşallâ ve suleḥâsı ve 'âşık-ı şâdıqları ḥürmetine anlarla bile bulunup nefesine tâbi' olan ehl-i hevâya dünyâda ve âḥiretde nâzil [45b] olacaḫ beliyyât-ı şüriyye ve ma'neviyyeyi def' ider. Ve'l-ḥâşıl evliyâ dergâhında şuleḥâ ile bile olmağın fâ'idesi budur ki eyüler berekâtıyla rahmet ve 'inâyet-i rahmâna nâ'il olup 'azâbdan emîn olur. Dünyâ ve âḥiretde rāḫat bulur ve daḫi aşvât-ı âlât-ı muṭribeyi istimâ' idenleri tefsîḫ eyleyen cāhil ve ebter dimez mi ki ḥâşâ ve kellâ Resûl-i Ekrem'i ve aşḫâb-ı güzîniñ nicesin tefsîḫ itmiş olur. Zîrâ rivâyât-ı şaḫîḫe ile müşbetdir ki Resûlu'llâh ve aşḫâbı⁵⁵⁹ deffi istimâ' eylediler ve anlarıñ istimâ'ları 'alâ sebîli'l-lehv olmaduğı ezḫaru mine's-şemsdir. İmâm Müslim ve Buḫârî şıḫḫat ile⁵⁶⁰ taḫrîc eyleyüp 'Urve'den ve anlar daḫi Hâzret-i 'Â'işe-i şiddîkeden -raḫıya'llâhu 'anhâ- rivâyet iderler ki buyururlar:

Eyyâm-ı ḫiccede Minâ'da olduğumuz eṣnâda Hâzret-i Server-i Kâ'inât benim ḫonağımda eşvâbına bürünmüş yatar iken iki muğaniyye cāriyye gelüp ḡinâ ve ḫarb-ı deff iderlerdi. Babam Hâzret-i Ebâbekr-i Şiddîḫ teşrîf buyurup gördüklerinde men' ü def' eylemek murâd eylediler. Hâzret-i Resûl-i saḫaleyn⁵⁶¹ mübârek yüzlerinden şevbi ref' ve keşf eyleyüp sa'âdetiyle buyurdular ki:

«وعهما يا ابا بكر فانها ايام عيد»

558 عن: عمّن

559 aşḫâbı şadâyı : aşḫâbı

560 şıḫḫat ile : şıḫḫate

561 resûl-i saḫaleyn : resûlü's-saḫaleyn

Ya'nî yâ Ebâbekr! Ol cāriyye-i muğaniyyeleri men' eyleme, hālî [46a] üzere terk eyle. Eyyâm-ı 'iddir. Vaqt-i sürür u⁵⁶² neşâtdir. Teğannî⁵⁶³[28b] ve⁵⁶⁴ darb-ı deff eylesünler ve hadîs-i âhârda yine Hâzret-i 'Â'îşe -rağıya'llāhu 'anhâ hâzretleri⁵⁶⁵- buyururlar ki bir gün Resûl -'aleyhi'sselâm- benim hücreme gelüp teşrîflerinde iki muğaniyye cāriyye teğannî iderlerdi. Firâşlarında muztacı' olup yüzlerin dīvāra tahvîl buyurup isgâ iderlerken babam Hâzret-i Ebû Bekr gelüp muğaniyyeleri gördükde hücre-i Resûlu'llāh'da mezâmîr-i şeytân neyler diyü men' eylemek şadedinde iken Habîb-i Hüdâ -şallallāhu 'aleyhi ve sellem- "دعهم" emriyle hâllerine қо, ne istersiñ yâ Ebâ Bekr diyü tenbîh buyurduklarında babam dağı hücreniñ bir küşesinde iztıcâ' eyleyüp anlar dağı diñlerken her ikisi uyur gibi gözlerin kapadıklarında cāriyyeler taşra gitdiler ve bunlardan mâ'adâ Resûlu'llāh -sallallāhu 'aleyhi ve sellem- ba'zıgâzâlarında sâlimen ve⁵⁶⁶ gânimen sürür-ı tām ile teşrîf buyurup geldiklerinde⁵⁶⁷ Benât-ı Neccâr, Vedâ' Derbendi didikleri memleket ağzında darb-ı düfûf ü ğinâ ile Resûlu'llāh'ı istikbâl iderlerdi ve envâ'-ı sürür u neşâtlar 'arz iderlerdi. Hattâ ğinâlarında şî'r⁵⁶⁸:

569 طلع البدر علينا من ثنيات الوداع   وجب الشكر علينا ما دعى الله
داعى⁵⁷⁰

şî'rini okurlardı ve Resûl-i Ekrem kendü kudüm-i pür-berekâtları için [46b] izhâr-ı meserret⁵⁷¹ ve darb-ı deff ve teğannîyi mübâh eylemiş idi diyü kütüb-i mu'teberātuñ mecmû'nda muşarrahdır.

⁵⁶² // : u

⁵⁶³ Ya'nî : Teğannî

⁵⁶⁴ // : ve

⁵⁶⁵ // : hâzretleri

⁵⁶⁶ // : ve

⁵⁶⁷ buyurup geldiklerinde : buyurduklarında

⁵⁶⁸ şî'r : beyt

⁵⁶⁹ Veda tepesinden üzerimize ay doğdu, Allah'a davetinden bizlere şükür gerekti.

⁵⁷⁰ داعى : داعى

Pes imdi bu aḥbār-ı menķülenüñ mecmū'ıyla şābit oldı ki Server-i Kā'ināt ḍarb-ı düfūf ve ğınāyı istimā' iderlerdi. Eger yuķaruda zıkr olunan fuķahānuñ istimā'-ı melāhī ḥürmetiyle murādları ıtlāk üzre ālāt-ı muṭribenüñ keyfemā kān ve ḥaysümā kān istimā'ı ḥarām olaydı Resūlu'lāh'ıñ müşbet olan istimā'ına redd olurdı ve anlaruñ daḡı istimā'ı ḥāşā⁵⁷² ḥarām olmaķ lāzım gelürdi. Ḥāşā ki fuķāhā-yı dīn ü eimme-i müslimān taḥrīm-i şavt-ı melāhī ile ta'mīm-i murād ideler ve bu ulemā-yı dīne iftirā-yı maḥzıdır. Eger mütefaķķıh-ı ķāşır dirse ki Resūlu'llāh'ıñ vārid olan istimā'-ı deff ü ğınā eylemeleri eyyām-ı 'ıda maḥşūşdur. Fuķahā daḡı kütüb-i fiķḥiyyede eyyām-ı 'id eşnāsında istimā'-ı deff ü ğınānuñ ibāḥetini taḥrİR ü taşrİḥ buyurmuşlar. Cevāb virüp diriz ki [29a] Benāt-i Neccār'ıñ rüz-ı ķudūm-ı Server-i Kā'ināt'da ḍarb-ı deff ve tegannİleri ḥaberi her ḥādiş ve zḥūr eyleyen maḥall-i sūrūrda ibāḥatini iķtizā ider. Ḥattā Münāvī 'umūmiyyetle üzerine naşş İrād idüp şerḥinde taşrİḥ daḡı eylemişdir ki muķaddemā zıkr olunmuş idi.

Pes imdi⁵⁷³ fuķarā-i Mevleviyyenüñ yevm-i muķābelede nāy ü ķudūm çalmaları bu ķabİlendir⁵⁷⁴. Zİrā sālİk-i rāh-ı Ḥaķķ [47a] olan fuķarā-yı bābu'llāh meclis-i zıkru'llāhdan ğayrı maḥall-i sūrūr ve vaķt-i feraḥ ve ḥuzūr olmaz. Eger tā'inİN aḥvāl-i fuķarāya ba'zı mertebe ta'n idüp taķşİrāt nisbet iderlerse, meşelā sema'ḥānede cem' olan dervİşleri hep bilürüz... Anlaruñ İçinde zıkru'llāhdan zevķlenüp kesb-i sūrūr-ı uḥrevİ idecek ādem yoķdur diyü i'tirāz iderlerse müslimüñ aḥsen-i vech ü şalāḥına ḥaml eylemek vācib degİl midür diyü redd ile cevāb virürüz. Vāķı'ān cemī' 'ömrini fuķarā ve ehlu'llāha inkār u cūḥūd ve istİkbār ile imrār-ı vaķt

⁵⁷¹ mesrūr : meserret

⁵⁷² // : ḥāşā

⁵⁷³ imdi : //

⁵⁷⁴ ķabİlden : ķabİlendir

eyleyen kimesne aḥvāl-i kûmelîni nice bilsün ki dâ'imâ anlara nazâr-ı 'inād u inkâr ile bakmışdır. Hüsn-i cihetini göremez.⁵⁷⁵

Eger yevm-i muḳābelede tamām-ı fuḳarānuñ sürürü vaḳtinde ālāt-ı muḫribe çalınan meclis-i Mevleviyye'ye ḥāzır olanları bir kimesne fişka nisbet iderse Resül-i Ekrem ğazādan ḳudūmleri sürürüyle Benāt-i Neccāriyye'niñ ve yevm-i 'idda cāriyye-i muğaniyyelerüñ ḍarb-ı düfûf ve ğinālarını istimā'ı sebebiyle ol devletliyi daḫi ḥāşā ve kellā fişka nisbet itmiş olur. Ne'üzü bi'llāh bu ise küfrdür. Resülu'llāh'a ta'n itmiş olur. Nitekim İbn 'Arabî-i Malikî faḳihden libās-ı aḫmeri lebs eyleyen Zeyd'e 'Amr ve ta'yīb eylese ne lâzım gelür diyü istiftā⁵⁷⁶ idenlere kāfir olur diyü cevāb virmişler. Zīrā lābis-i aḫmeri ta'yīb [47b] Resülu'llāh'ı ta'yībdir. Ḥattā bu fetvā ile ol kimesneyi ḳat⁵⁷⁷ eylemişlerdir diyü Şeyḫ 'Abdü'r-rûf Münāvî *Cāmi'ü's-şāġir Şerḫi*'nde:

كان النبي صلى الله عليه وسلم «يلبس⁵⁷⁸ بردة الاحمر في اليوم العيد والجمعة»⁵⁸⁰⁵⁷⁹

Ḥadiş-i şerîfi zımmında zıkr ider. Egerçi İbn 'Arabî'den bu ğüne fetvā vaḳt-i tehevürlerine müşādifeyi iḳtizā ider. Zīrā lāyıḳ olan Resül-i Ekreme nisbet [29b] eylemeyüp ta'yīb-i 'ale'l-ğayr ile te'vîl eyleyüp ol müslim üzerinden küfri şarf eylemek idi ve bunuñ nazîri Şeyḫ 'Abdü'lvehhāb-ıŞa'rāvî -raḫimehu'llāh- kitāb-ı *Levāḳıhu'l-envār fî tabaḳāti'l-aḫyār*'da evliyā-yı kibāruñ ba'zından naḳl ider ki:

Bir velî-i kāmil oĝlı ile bile oturup ḳabaḳ yerler iken oĝlı didi ki:

⁵⁷⁵ T2128 derkenâr: Gözleri kör olsun.

⁵⁷⁶ isti'sā : istiftā

⁵⁷⁷ ḳat' : ḳatl

⁵⁷⁸ يلبس : بلبس

⁵⁷⁹ الجمعة : الجمعة

⁵⁸⁰ Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem Cuma ve bayram günleri kırmızı hırkasını giyer idi.

Ben kabağı sevmem. Derhāl babası kılqup eline bir seyf-i kâti‘ alup Resūlu’llāh sevdiği şeyi sevmem demekle kāfir olduñ diyü oğlanuñ başını kesdi. Pes ‘ulemā-yı dīnūñ ve evliyā-yı kirāmuñ gayretleri ve Resūlu’llāh’a muḥabbetleri bu mertebedür ki evlādı daḡi ölürse Resūl-i Ekreme ‘adem-i tab‘iyyeti zāhir olıcaḡ eger ednā te’vīl ile hezār gūne maḡmel-i şaḡīḡ-i āḡara ḡaml daḡi mümkün olursa da te’vīl eylemeyüp küfrine ve ḡatline ḡüḡm icrā iderler ve ‘aynıyla bu mes’eleyi müteḡaddimīnden fuḡahā-yı dīn kütüb-i fiḡḡiyyede bu minvāl üzre taşrīḡ ü beyān buyurmuşlardır. [48a]

ولو قيل له كان النبي صلى الله عليه وسلم يجب كذا مثلا الفرع فقال رجل انا لا احبه كفر كذا روى

عن ابى يوسف نضا

Ya‘nī eger⁵⁸¹ bir kimesne bir āḡar kimesneye dise ki⁵⁸² Resūlu’llāh fülān şeyi sever; meşelā kabağı sever, ol kimesne daḡi dise ki ben sevmem, kāfir olur. Ḥattā İmām Ebī Yūsuf’dan rivāyetle taşşīş ü iḡticāc iderler. Ammā ‘ulemā-yı müte’āḡirīn dirler ki eger Resūlu’llāh sevdiği kabağı ‘alā vechi’l-ihānet ben sevmem dirse kāfir olur ve illā ihānet ḡaşdıyla dimezse olmaz. Kezālik eger bir kimesne bir āḡarda dise ki⁵⁸³ başuñ tırāş eyle, tırnaqlarıñ kes, sünnet-i Resūlu’llāh’dır. Ol kimesne sünnet daḡi olur ise eylemezem dise kāfir olur. Zīrā sünnet-i Resūlu’llāh’ı ‘alā sebīli’l-inkār ve’r-redd dimiş olur. Ne‘ūzu bi’llāh bu ise küfrdür. Sā’ir sünen daḡi böylecedir. Ḥuşūşan sünen-i ma‘rūfe ki tevātür ile şābit olmuş ola. Misvāk isti‘māli gibi ve daḡi aña beñzer şeyler gibi... Farażā bir kimesne bir ḡayrı kimesneye dise ki şāribiñ düzüp bıyıqlarıñ kırḡ, sünnetdir. Ol daḡi cevābında kırḡmazam dise, eger ‘an-aşlin

⁵⁸¹ // : eger

⁵⁸² de : ki

⁵⁸³ // : ki

bıyık kırkmağ sünnet idüğün inkâr tarîhiyle dirse kâfir olur diyü *Fuşûl-i 'İmâdî*'de ve *Bezzâziyye*'de muşarrahdır. Pes imdi bu mezkûrâta göre eger bir kimesne bir kimesneye dise ki Resûlu'llâh [48b] deff ü ğinâyı istimâ' eyledi, ol kimesne [30a] daği cevâbında dise ki ben istimâ' eylemezem, yâhûd ıtlâğ üzre her yerde daği istimâ' eylemek ħarâmdır. 'Alâ kıyâs-ı mâ zükira kâfir olur.

Fe-emmâ fuğahâ-yı dîn kütüb-i fıkhıyyede taħrîr buyurduğları gibi istimâ'-ı melâhî ħarâmdır, yâhûd âlât-ı lehvî diñlemek ħarâmdır dise kâfir olmaz. Zîrâ melâhî, lehv-i ħarâmda müsta'mele olan âlâtıñ ismidir. Ol ise ħarâmdır. Yuğaruda zıkr eyledüğümüz gibi...

Pes imdi⁵⁸⁴ ħadış-i şerîfde vârid olduğı gibi Resûlu'llâh'ıñ istimâ'-ı deff eylemeleri ħarâmdan degil idi ki ħattâ istimâ'-ı melâhî cennetden olup ħarâm ola... Ammâ a'ceb-i 'acâyibdendir ki ba'zı mütefağğıh-ı kâşır-ı kibâr evlerine gitdikde⁵⁸⁵ ve kibâr ħuzûrunda ħarb olunan nây u kudûm ve sâ'ir envâ'-ı âlât-ı muṭribe ve elĥân-ı mütenevvi'eyi istmâ' idüp telezzüz ü taṭarrub ider ve şâhib-i ħâneye 'azîm ferağ ve sürür ve rızâlar izĥâr ider ve bunların aşlâ birin inkâr eylemez iken mescidde vâ'z u ders içün gitdikde inkâr idüp ħalkı daği nehy ider ve 'azîm bu bâbda teşdîdler idüp ıtlâğ üzre âlât-ı mezkûreniñ istimâ'ı ħarâmdır diyü nâsa söyler ve mecâlis-i Mevleviyye'ye ħâzır olanları fişkına ħükm ider⁵⁸⁶. Bu dîn-i İslâm erbâbı [49a] beyninde emr-i şenî' degil midir? Allâh'ı severseñ mülâğza ile inşâf eyle. 'Âlim olup da kavli fi'line muṭâbık olmamağ lâyığ mıdır? Beyne'n-nâs izĥâr eyledüğü ağvâliñ ħilâfı olan ef'âli derûnunda ızmâr eylemek dîne ve 'ilme ħıyânet degil midir? Beyt:

Kimiñ uymaya ħalbine dehâni

⁵⁸⁴imdi : //

⁵⁸⁵gıtdikde : gider

⁵⁸⁶ider : eyler

Kesilsün tiğ-i qahr ile zebānı

Mücerred arzū-yı tabī‘yyesi huşūli-çün beyne’l-müslimīn nifāk ü şikāk ilķāsı cehl-i maḥz⁵⁸⁷ ü dālālet degil midir? Muṭlaķ hemān bu maḥūle kimselerin ḳulūb-ı ḥabīşeleri emrāz-ı ma‘neviyye üzerine müterākim olduğundan nāşī lisān-ı nā-pākleri daḥi aḡrāz-ı nefşāniyye ile tekellüm eylemege i‘tiyādlarına bināendir. Ğayrı degil. Zīrā Resūlu’llāh buyururlar:

Ḳavl-i ḥabīş şādır olmaz illālisān-ı ḥabīşden. Kezālik zann-ı ḥabīş daḥi ḳalb-i ḥabīşden sünūḥ ider.

كل اناء [يترشح] بمافيه⁵⁸⁸ مصراع⁵⁸⁹ اذا ساء فعل المرء ساءت ظنونه⁵⁹⁰

Estaḡfiru’llāh estaḡfiru’llāh estaḡfiru’llāh el-‘aẓīm, şūret-ı ehl-i İslām’da[30b] olup esmā-ı mü‘minīn ile müsem mā olup bil ki ba‘zı mertebe ḳāle yeḳūlu dimegi öğrenüp ‘ālim geçünüp de yine bu mertebe şuleḫā ve mü‘minīne ḥıķd u ḥased ü ‘adāvet sebebiyle Allāhu Te‘ālā ḥelāl itdüğünü taḥrīm ve ḥarām eyledüğünü taḥlil ve aḡrāz-ı tabī‘yyesi vücūd bulmaḳ için [49b] bu ḳadar menākiri bi-ğayri zarūretin irtikāb idinüp Allāh’dan ḳorḳmayup peyğamberden ḥayā itmeyüp ‘āmmē-i ‘ulemā-yı dīne ve evliyā-yı ‘iẓām ve ehlu’llāha ifk ü⁵⁹¹ iftirā iden kimselerden ḥazer eylemek gerek.

لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم وهو بكل شئ عليم⁵⁹²

⁵⁸⁷ maḥz cehl : cehl-i maḥz

⁵⁸⁸ Her kap içindeki şeyle bilinir.

⁵⁸⁹ مصراع : //

⁵⁹⁰ Kişinin yaptığı iş kötü olursa zanları da kötü olur.

⁵⁹¹ // : ü

⁵⁹² Güç de kuvvet de yüceler yücresi olan Allah iledir. O Allah her şeyi bilendir.

el-Faşlu's-sâdis⁵⁹³

Altıncı faşl⁵⁹⁴, meclis-i Mevleviyye devrân-ı ma'rûfe ile tevâcüd-i me'lûfeyi müstemil olduğın beyân eyler. Hâzret-i Mevlânâ fuqarâ için resm-i tarîkat olmak üzere vaz' eyledikleri devrân-ı Mevleviyye 'âlem-i halka nisbet ile hareket-i devriyye-i felekiyyeyi i'lâm eyler. Ya'nî devrân-ı fuqarâ-yı a'zam, ecsâm-ı maḥlûkat-ı 'ulviyye olan felek-i a'zam ve sâ'ir eflâk-ı halk olaldan berü muḥabbet-i ilâhiyye ile devr ü⁵⁹⁵ hareketde derkâr olduğını bildirür ve 'âlem-i emre nisbet ile hareket-i devriyye-i teceddüdiyyeye işâret buyurlar ki mebde'-i evvelden mübdi'-i kâ'inât olan Cenâb-ı Rabbü'l-'ibâd⁵⁹⁶ bilâ meded ve lâ imdâd 'âmme-i maḥlûkatı taḥşîl-i kemâl ve ma'rifete⁵⁹⁷ mebde' ve me'âd için halk u icâd eylediği gibi neş'e-i âhîretde daḥi şâniyen ḥilkat-ı evvel teceddüd bulup 'ivâz u mükâfât virmek için i'âde-i mevcûdât idüp cemî' maḥlûkatıñ halkını devriniñ teceddüdüni iş'âr eyler. Yâḥûd⁵⁹⁸ ayet-i kerîmesi muḳtezâsınca Ḥudâ-yı müte'âlîñ [50a] ânen fe-ânen mecmû'-ı mükevvinâtı halk u icâd ve i'dâm eyledüğüne işâret içündür ki cemî' eşyâ fî külli vaḳt u ân teceddüd ve intiḳâlde ve bir hâlden hâl-i âhîre irtihâldedir. Ancak üslûb-ı ḳadîm üzere vetîre-i vâḥidede görüldüğü te'âḳub-ı emşâl ve teceddüd-i eşbâhîledir. Hadd-i zâtında⁵⁹⁹ هَالِكٌ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ ayet-i kerîmesinde olan lafz-ı “هَالِكٌ” daḥi bunı iḳtizâ ider ki Cenâb-ı Allâh'ıñ şîfat-ı raḥman u⁶⁰⁰ raḥîmiyyetini 'âmme-i mevcûdâta ifâza-i vücûd eyleyüp halk eyleye ve yine derḥâl şîfat-ı ḳahhâriyyeti anı

⁵⁹³el-faşlu's-sâdis- faşl-ı sâdis

⁵⁹⁴ Altıncı faşl : //

⁵⁹⁵ // : ü

⁵⁹⁶ Rabbü'l-'ibâd : Rabb-ı 'ibâd

⁵⁹⁷ma'rûfe : ma'rifete

⁵⁹⁸ Rahman sûresi 29. âyetten kısmî iktibas: Göklerde ve yerdeki bütün mevcudat O(nun kanunları)na tabidir: (ve) **O, her gün kendini bambaşka (şaşkınlık verici) bir yolla ifade eder.**

⁵⁹⁹ Kasas sûresi 88. âyetten kısmî iktibas: Yani, Allah'la beraber tutup başka bir tanrıya yalvarmaya kalkma! (Çünkü) O'ndan başka tanrı yok; (çünkü) O'nun (ebedi) Zat'ından başka **her şey, herkes, yok olmaya mahkumdur**; hüküm bütünyle O'nun elindedir ve sonunda O'na döneceksiniz.

⁶⁰⁰ // : u

i‘dām u ihlāk eyleye ve yine der-‘aḳab şıfat-ı raḫman ve raḫīmiyye⁶⁰¹ i‘ḫā-yı vüçüd idüp şıfat-ı ḳahhāriyye i‘dām [31a] itmekdedir.

Ğavvāşān-ı baḫr-ı ‘irfān olan ‘urefā-yı bi’llāh hem-vāre Ḥudā-yı lā-yezālīñ ānnen fe-ānen ḫalk u ihlāk-ı maḫlūḳātda⁶⁰² derkār idügin ‘ilme’l-yaḳīn ve ‘ayne’l-yaḳīn müşāhede iderler ve fuḳarā-yı Mevleviyyeniñ daḫi devrānları bu icād u i‘dām teceddüdi ve i‘dām-ı devriyyeniñ⁶⁰³ ḫareketini aḫbār ider. Nitekim Cenāb-ı Allāh’ıñ:

﴿وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ﴾⁶⁰⁵ ve daḫi ﴿بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾⁶⁰⁴ ve daḫi

﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدَّا عَلَيْنا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾⁶⁰⁶ āyāt-i ‘izāmında keşf ü şuhūd şāḫibi

olan erbāb-ı taḫḳīḳ bu minvāl üzre tefsīr ve taḫḳīḳ itmişler.⁶⁰⁷ من اراد فليطالع تفاسيرهم

[50b] ve lākin herkesiñ ḫavşala ve idrākine şıgmaz. Bunları iz‘ān ü idrāk eylemek şāḫib-i sülūk olan ‘ulemā-yı ‘āmilin ü muḫaḳḳikīn ve ‘urefā-yı vāşılın ü müdeḳḳikīn kārıdır. Yoḫsa mütefaḳḳıḫ ve cāhiller أضلّ هُم أَضَلُّكَ كَأَلْتَعَامِ بَلْ هُم أَضَلُّ⁶⁰⁸āyet-i kerīmesine mā-şadaḳ olup ḫımār-ı nāḫiḳ gibi ekl ü şürb ve ğıdā-yı ḫayvāniyyeden ğayrı şeye ‘aḳılları yetişmez.

⁶⁰¹ raḫman-ı raḫmiyyetini : raḫman ve raḫīmiyye

⁶⁰² maḫlūḳātında : maḫlūḳātında

⁶⁰³ i‘dām-ı devriyyeniñ : devriyyeniñ

⁶⁰⁴ Kaf sūresi 15. āyetten kısmī iktibas: O halde, Biz(im) yoktan var etme ile yorgun düş(tüğümüz nasıl düşün)ülebilir? **Hayır, ama bazı insanlar yeni bir yaratma(nın mümkün olduğun)dan (hala) şüphe duymaktalar!**

⁶⁰⁵ Kamer sūresi 50. āyet: Bizim (bir şeyi) takdir etmemiz ve (onun meydana gelmesi) göz kırpması gibi bir anlık bir (fiil)dir.

⁶⁰⁶ Enbiyā sūresi 104. āyetten kısmī iktibas: O Gün gökleri sayfaları dürer gibi düreceğiz; (ve) **alemi ilk kez nasıl yarattıysak onu yeniden öyle yaratacağız; gerçekleştirilmesini kendi üzerimize aldığımız bir sözdür bu: şüphesiz, Biz (her şeyi) yapabilecek güçteyiz!**

⁶⁰⁷ Kim isterse tefsirlerini mütalaa etsinler.

⁶⁰⁸ Araf sūresi 179. āyetten kısmī iktibas: Gerçek şu ki, Biz, cehennem için, kalpleri olup da gerçeği kavrayamayan, gözleri olup da göremeyen, kulakları olup da işitmeyen görünmez varlıklardan ve insanlardan çok canlar ayırmışızdır. **Hayvan sürüsü gibidir bunlar; hayır hayır, doğru yolu kavramakta onlardan da aşağı:** Körçesine dalıp gitmiş olanlar işte böyleleridir.

﴿قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ﴾⁶⁰⁹

Ancak inşāallāhu te‘ālā erbāb-ı zāhiriñ fehm ü⁶¹⁰ idrākleri mertebe ve ‘avāmu ceheleniñ meşreb ve iz‘ānları⁶¹¹ haddince devrān-ı fuḡarā ḡaḡḡında olan mebhāşı ve ol bābda kütüb-i fiḡhiyye ‘ibāretlerini ve murād-ı ‘ulemā-yı dīni taḡrīr ve taḡḡīḡ idelim. Bi ‘avnillāh bi faẓlillāh... Evvelā bu devrān mes’elesi ḡaḡḡınfa fuḡahā raḡş ve tevācüddir diyü zıkr iderler. Meşelā:

يَمْنَعُ الصَّوْفِيُّ مِنَ الرَّقْصِ وَالتَّوَاجُدِ وَتَحْرِيقِ الشِّيَابِ وَنَحْوِ ذَلِكَ⁶¹²

dirler ve şūfī ile mutaşavvıfı murād iderler. Mutaşavvıf ise şol kimseye dirler ki ‘alā vechi’l-kizb ve’r-riyā taşavvuf iddi‘āsında ola, nās kendülerine muḡabbet eyleyüp ḡaklarında ḡüsn-i i‘tiḡād eylemeden ötüri... Pes öyle mürā’i ve kezzāblar⁶¹³ raḡş ve tevācüd ve taḡrīḡ-i şiyābdan men‘ olunur-Ne şübhe-. Ṭarīḡ-i muḡammediyyede mezkürdur ki:

ومن الافتراء على الله التواجد وهو ادعاء الكرامة والولاية كما فعل بعض [51a] متصوفة زماننا

Ya’nī yalandan tevācüd idüp riyā ile da‘vā-yı kerāmet ve velāyet eylemek ḡudā-yı müte‘āle iftirā eylemektir. Nitekim zamānımızda ba‘zı mutaşavvıfa eydürler ve daḡı ba‘zı ‘ibārāt-ı fuḡahāda mutaşavvıfı:

⁶⁰⁹ Bakara sūresi 60. âyetten kısmî iktibas: Ve yine bir keresinde Musa, kavminin su ihtiyacı için (Bize) yalvarmıştı ve Biz de kendisine: “Asanla kayaya vur” demiştik. Bunun üzerine oradan on iki kaynak (birden) fıskırmıştı ki **halkın tümü nereden (hangi kaynaktan) içeceğini bilsin.** (Ve Musa demişti): “Allah tarafından verilen rızıktan yiyip için, ama yeryüzünün yozlaşmasına ve çürümesine yol açacak bozgunculuk yapmayın.

⁶¹⁰ // : ü

⁶¹¹ Oe Yz 1040 derkenâr: Mebhāş-i taḡḡīḡü’l-devrān

⁶¹² ذلك : ذلك

⁶¹³ kezzāblar : kezzāb

ای المتکلف فی المتصوف

[31b] Diyü zıkr iderler⁶¹⁴. Pes bu ‘ibārâtlardan fuḫahāniñ murādları kizb ü riyā ve da‘vā-yı kerāmet iden kimselerdir. Yoḫsa ḫāṣā ki fuḫahā-yı ‘izām ṣādıḫāne, ḫālīṣāne tarīḫ-i Ḥaḫḫ’a sülük eyleyen şūfiyyūnı ve aḫvāl-i marāziyyelerini inkār ideler. Ḥattā kütüb-i fiḫhiyyeniñ bāb-ı vaḫfında bir kimesne bir şey şūfiyyeye vaḫf eylese yāḫūd a‘ḫal-ı nāsa vaḫf eylese⁶¹⁵ ol vaḫf dünyādan i‘rāz eyleyüp cemī‘ evḫātını ‘ibādet-i mevlā ile imrār iden zühhād-ı şūfiyyūna şarf olunur diyü taḫrīr buyurmuşlar. Pes fuḫahā, şūfiyyūnı a‘ḫal-ı nāsdandır diyü ḫükm eyledikten soñra anları nice inkār iderler. Ancaḫ ‘inde’l-fuḫahā bir ādemiñ zühhād ve şūfiyyeden olması muḫaḫḫaḫ olmaḫ iki vechiñ biriyle olur. Yā budur ki nās ol ādemiñ şalāḫ ve zühdüni taḫḫiḫ ve taşdıḫ itmekle yāḫūd ol kimesne ba‘zı mertebe ef‘āl-i zühd ve şalāḫıñ fā‘ili oldığı cihetden ḡalebe-i ḫüsn-i ḫann ile bilinür. Yoḫsa mücerred ḫann ile bir kimseniñ aḫvāli bilinmez. Ḥüsn-i ḫann daḫi olursa

﴿إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ [51b] شَيْئًا﴾⁶¹⁶

dır. Fe-emmā eger sū’-i ḫann olursa ‘ulemā-yı ‘izām ḫāṣā anı irtikāb itmezler. Zirā Cenāb-ı Allāh sū’-i ḫann-ı tecessüsi nehy eylemişdir.

قال الله تعالى⁶¹⁷ ﴿يا ايها الذين امنوا اجتنبوا كثيرا من الظن، ان بعض الظن اثم ولا تجسسوا ولا يغتب

بعضكم بعضا، يحب احدكم ان ياكل لحم اخيه ميتا فكرهتموه﴾⁶¹⁸ الايه

⁶¹⁴iderler : ider

⁶¹⁵eylese : //

⁶¹⁶ Yunus sûresi 36. âyetten kısmî iktibas: Onların çoḫu sadece zanna uymaktadır. **Oysa zan hiçbir şekilde hakkın yerini tutamaz.** Gerçek şu ki, Allah onların yaptıklarını bütünüyle bilmektedir.

ve Resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daħi nehy ü taħzīr buyururlar.

Nitekim İmām Mālik *Muvattā*’da ve İmām Aħmed bin Hānbel ve İmām Müslim ve Buħārī ve Ebū Dāvūd ve Tirmizī şihhātinde ittifāķ eyleyüp Ebū Hureyre - rađıya’llāhu ‘anh- ħāzretlerinden rivāyet buyururlar:

قال صلى الله عليه وسلم «اياكم والظن»

Ya’nī zanna tabī’atden yāhūd müsteħaķ olmayana sū’-i zanndan ħazer ü ictināb eyleñ ⁶¹⁸ فان الظن zīrātaħķīķan zann zihn-i sāmi’inde müsnedün-ileyh olan zann ziyāde temekkün olup ictinābına ķandırmaķ için ism-i zāhiri mużmer yerine irād buyurdılar الحديث الكذب ilkā-yı şeytāniyye⁶¹⁹ olmağ ile nefsiñ kelāmlarınıñ ekzebidir. Yāhūd zanna ekzeb-i ħadīş buyurmaları ‘alā tariķi’l-mecāz ola. Zanndan neş’et eyleyen kelām, ekzeb-i ħadīşdir veyā kelām-ı dürüg [32a] gibi vāķı’a muṭābıķ degildir. ⁶²⁰ ولا تجسسوا daħi setr ve ħafī olan şeyiñ keşf ve ⁶²¹ i’lānı için bir kimensenin [52a] aħvānili teftiş eylemeñiz ve cāsūslar gibi ‘avārız-ı nāsdan baħş eyleyüp şan’at ve leṭāfet ile ħaber almağa sa’y eylemeñiz. ⁶²² ولا تجسسوا Daħi ħüsn ile ħafıyyeten istirāķ-ı sem’ gibi ve ibşār gibi bir şey taleb eylemeñiz ya’nī maħfice diñlemek ile ve ırāķdan gözetmek ile bir kimesne bir şeye ittılā’a sa’y eylemeñiz ve daħi dinilmişdir: Tecessüs, ‘avrāt-ı nāsa ve bevāṭın-ı umūrlarına hem kendü nefsiyle ve hem āħarıñ i’ānet ve tavassuṭuyla tefahħuşa dirler. Tehassüs ise ħā-i mühmele ile āħarıñ imdād ü i’ānetsiz ancak kendü nefsiyle tefahħuşa dirler.

⁶¹⁷ // قال الله تعالى

⁶¹⁸ Çünkü zan.

⁶¹⁹ şeytāniyye : şeytān

⁶²⁰ ولا تجسسوا : ولا تجسسوا

⁶²¹ // : ve

⁶²² ولا تجسسوا : ولا تجسسوا

623ولا تنافسوا داہی ba‘zîñiz ba‘zîñızı şerr ve huşūmete terğîb eylemeñiz داہی لا تنا عضوا bibiriñiziñ ni‘metiñiz zevālini istemeñiz داہی لا تنا عضوا ‘aṭā eylemeñ, ya‘nî birbiriñize ‘adāvet eylemeñ. داہی لا تنا بروا ‘adāvetden nāşî arқа ile dönüp yüz çevirmeñ. داہی لا تنا بروا كونا عباد الله احوانا. Ya‘nî⁶²⁴ ey ‘ibād-ı Hūdā! Siz birbiriñiz ile iḥvān oluñ. Eger ibtidā-yı ḥadiş-i şerîfden bu vakte dek mezkūr olan evşāf-ı zemīmeyi terk iderseñiz qarındaş gibi olursız ve illā terk eylemezseñiz biri biriñize ‘adüvv olursız.

ولا يخطب الرجل على حطية [52b] اخيه حتى ينكح اوتترك

ve⁶²⁵ daہی bir kimesne nikāḥ-ı şer‘î ile bir⁶²⁶ ḥuṭbe oқuyup alacaқ ḥātūn için bir ğayrı kimesneye olmaқ üzre ḥuṭbe oқumaya. Meger ol qarındaş terk eyleyüp ferāğat idince қayırmaz. Kimüñ için oқurlarsa oқusunlar ḥāşıl-ı kelām sū’-i zann eyü degil. Şāhibini elbette ma‘raż-i su‘āle getürür. Vāqı‘a muṭābıқ olduқda taḥlîş-i dāmen bil ki mümkin; ammā vāqı‘a⁶²⁷ muṭābıқ olmazsa cevāb virmek müşkil olur. Ḥüsn-i zann ise böyle degil. Kimse ḥüsn-i zann dan zarar görmemiş. Farazā vāqı‘a muṭābıқ olmasa da me‘müldür ki Cenāb-ı Allāh mu‘āḥeze eylemeye.

Bil ki ḥüsn-i zann berekātıyla Tañrı Te‘ālā қullarını tekzîb [32b] itmeyüp mażanne olan sū’-i ḥalde daہі olursa ‘afv ü kereme sezā ola. Ve yāḥūd ‘ināyet-i Bārî ile tebdîl-i aḥlāқ eyleye. Hele şüret-i şalāḥda gördüğümüz kimesne için biz ḥüsn-i zann eylesek Ma‘a-hāzā ol kimesne kiżb ve sā‘ir şuleḥāya lāyıқ olmayan aḥlāқ ve evşāf ile mevşūf olsa bize andan қаṭ‘ā ziyān ve noқşān ṭārî olmaz. Mürtekib olduğı

623ولا تنافسوا : ولا تنافسوا

624 Ya‘nî : //

625ve : //

626bir : //

627 // : vāqı‘a

yaramaz şıfatlarıñ cezāsın kendüsi çeker. Öyle olunca bize lāzım olan ziyy-i fuḳarā ve zühhādda olanlarıñ kemāline ḥaml eylemekdir ve murād-ı fuḳahā-yı dīn daḥi budur. Ancaḳ bir zātıñ zūhd ve şalāḥına ḥükm eylemek yā şehādet-i [53a] müslimīn veyā ef‘āl-i zühhādda derkār olduḡı mu‘āyene olunduḡdan soñradır. Buyurduḡları ‘ibād-i mü‘mīne nuşḡ u taḥzīr içündür ki şuleḫādan geçinen kimesne dā‘imā tā‘āt ü ‘ibādātta olup ḫilāfı olan ef‘āl kendüden şadır olmamaḡa sa‘y ideler. Ve sā‘ir ümmet-i Muḫammed ḳarındaşları ile ḫüsn-i zindeḡānī ideler ki ḫaḳḳında şālīḫ ve zāhiddür diyü şehādet ideler.

Ammā tevācüde gelelim. Tefā‘ul bābındandır. Vecdi olmayanlar zıḳru’llāḫ eşnāsında vecd ü şevḳ ḫuşūliçün tekellüf-i vecd dirler. Bu ise mezmüm degildir. Nitekim *İmām Ḳuşeyrī Risālesi*’niñ evāilinde:

فى الفرق بين الوجد والتواجد

Baḡşinde buyururlar ki tevācüd iḫtiyārıyla vecdi taleb eylemeḡe dirler. Ancaḳ bu iḫtiyār ile taleb-i vecd eyleyen şāḫib-kemāl olmaz. Farazā kemāle bālīḡ⁶²⁸ olsa da daḥi mütevācid olmaz. Bil ki vācid olur. Zīrā tefā‘ul bābı ekşeriyā bāḡında olmayan şıfatı izḫār içündür. Zātında vecdi yoḳ. Ancaḳ izḫār-ı vecd ider. Bu ise ehl-i kemāl ḫālī degildir ve līkin eḡer zātında vecdi zūḫūr iderse mütevācid ıḫlāk olunmaz. Vācid dinür. Şāḫib-kemāl olur. ‘Ulemā-yı dīnden bir ḳavm tevācüd-i aşḫābına müselleḡ degildirler. Mezmümdür dirler. Tekellüfī mutazammın olup taḫḳīḳden ba‘id olduğundan ötüridür⁶²⁹ dirler [53b] ve fuḳahā-yı ‘āmilīnden bir ḳavm daḥi ma‘ānī-yi

⁶²⁸bālīḡ : resīde

⁶²⁹ötüridür : ötüri

vecdiñ vicdānda huşūliçün mutaraşşıd olan fuḫarā-yı mücerredine tevācūdi müselleme görmüşler. Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ⁶³⁰:

«ابكوا فان لم تبكوا فتباكوا»

ḥadīs-i şerīfi delili ile ya‘nī ümmetim siz bükā eyleyiñ. Eger ağlamazsanız daḫi bārī ağlar gibi oluñ diyü buyururlar. Pes bu ḥadīs-i şerīfden münfehim olur ki bāḫında olmayan bir emr-i memdūḫuñ huşūliçün ḥāricde anıñ emsāli şeyleri izḫāra cevāz u mesāğ vardır. Nitekim dinilmiştir, [33a] mısra‘:

‘Āşık olmaz isen ey dil hele bārī yelten⁶³¹

Sen de ‘āşık olmaz isen⁶³² hele bārī yelten. Hikāye-i meşhūredir ki bir gün Cüneyd ḫuddise sirruhu’l-‘azīz ḫazretleriniñ meclislerinde Ebī Muḫammed Ḥarīrī ve İbn Mesrūḫ ve ‘eizze-i kirāmdan daḫi nice kimesneler⁶³³ mevcūd iken nāyzenler gelüp nāynüvāzlıg eylediklerinde cümle ḫużzār-ı meclis ḫalkup semā‘ ve devr ve tevācūd eylediler. Ammā Cüneyd ḫazretleri ḫalkmayup şākit ü şāmut oturmağ ile Ebī Muḫammed Ḥarīrī didiler ki:

Sultānım, cenābıñız daḫi semā‘ ve devr itmez misiz? Cevābında Ḥazret-i Ḳur‘ān’dan:

﴿وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ﴾⁶³⁴

⁶³⁰sellemiñ : sellem efendimiziñ

⁶³¹ ‘Āşık olmaz isen ey dil hele bārī yelten : //

⁶³² olmaz isen : olamazsıñ

⁶³³kimesneler : zātlar

⁶³⁴ Nemi sûresi 88. âyetten kısımlî iktibas: **Ve o kadar yerinden oynatılmaz sandığın dağların, (o gün) bulutlar gibi geçip gittiğini görürsün:** her şeyi şaşmaz bir düzene bağlayan Allah’ın işidir bu! İşin doğrusu, O edip eylediğiniz her şeyden haberdardır!

āyetini okudılar. Ya'nī yüce tağları ki sen şüretā cāmid ve sākit görürsün. Ammā anlar bulutlar gibi [54a] mürürda ve seyr-i ma'nevī ile seyr ü hareketdedir⁶³⁵. Ya'nī Hzret-i Cüneyd egerçi zāhiren devr ü hareketim yoğ ise de bāṭinen cibāl-i rāsihāt⁶³⁶ gibi hareket-i ma'neviyye ile teḥarrük⁶³⁷ ve semā' ve devr-i ma'nevī ile sāmī' ü dā'ir idügin iş'ār buyurdılar. Ba'dehu Cüneyd ḥazretleri:

Yā Ebī Muhammed! Devr ü⁶³⁸ semā' ile sen nicesiñ?

Diyü su'āl buyurduklarında Ebī Muḥammed Ḥarīrī dir ki:

Yā seyyidī! Her ne vakt kim bir mevzi'-i semā'da bulunsam ki anda muḥteşem ismiyle müsem mā olan şahş-ı ma'hūd buluna. Yāḥūd şāḥib-i ihtişām olan aḡniyā buluna. Kendü nefsimi imsāk eyleyüp tevācüd ve devr ü semā' eylemezem. Fe-emmā ol meclis-i semā'ı bu didiklerimden ḥālī bulsam devr ve tevācüd iderim diyü söyledi ve Cüneyd ḥazretleri daḡi tevācüd eyleme diyü men' ve inkār eylemedi.

Vāḡı'ā anlarıñ ḡatlarında daḡi tevācüd mezmüm degil imiş ki 'adem-i inkārı memdūhiyyetine delālet ider. Pes ma'lüm oldu ki fuḡarāya tevācüd eylemek ıtlāḡ üzre menhī olan degildir. Bil ki menhiyyun 'anh olan riyā ve iftiḡār ve tekebbürlükdür ve da'vā-yı velāyet ve kerāmet cihetinde olan tevācüddür.⁶³⁹ Her şol kimesne kim mecmū'-ı fuḡarāniñ eyledikleri tevācüdi 'umum üzre nehy eyleye⁶⁴⁰. Kelām-ı fuḡahā-yı 'izāmı fehm ü idrākda ḡuşūrı olup [54b] ḡaḡā-yı 'aḡīme mübtelā olur. Bā-ḡuşūş fuḡahāniñ وجد ببادعاء الوجد ve daḡi بلفظ المتصوفة diyü [33b] taşriḡ buyurdukları

⁶³⁵ hareketdedir : hareketdedirler

⁶³⁶ ve eşḡāb : rāsiḡān

⁶³⁷ teḡarrük : müteḡarrik

⁶³⁸ // : ü

⁶³⁹ tevācüd : tevācüddür

⁶⁴⁰ eyleye : eylese

aķvāl-i mu‘teberelerine i‘tibār itmemiş olur. Bu ecildendir ‘ulemā-yı müteķaddimīniñ ba‘zısı buyurmuşlar ki:

Bizim ķavlimiz ile fetvā virmek bir ferde cā’iz degildir tā ol ķavlimizin me’ħazımı bilmedikce... Pes vecd-i şādık ve daħi vecd-i şādık ħuşūliçün bi’l-iħtiyār tevācüd-i ‘āmmeyi fuķahā ķatlarında emr-i maķbūl ve müstaħsendir. ‘Ale’l-ħuşūş ‘ulemā-yı şūfiyye ışıllāħında vecd ve tevācüd, zikru’llāħ eśnāsında olan ķalbiñ ħuşū‘undan ‘ibāretdir. ħuşū‘ ise naşş-ı Ķur’ān ve ħadīş ile müşbet olan tā‘ātdandır. Pes⁶⁴¹ bir şey ki tā‘āt ü ‘ibādet ola. Anı ħarām ‘add eyleyüp ħalkı andan nehy eylemek cehl-i maħz degil midir ve küfr lāzım gelmez mi?

قال الله تعالى ﴿أَمْ يَأْنٍ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾⁶⁴²

Ve [Tirmizī] ve Nesā’i şihħat ile⁶⁴³ taħric eyleyüp Resūl’llāħ -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem⁶⁴⁴- ħāzretlerinden rivāyet iderler ki dā’imā böyle du‘ā iderlerdi:

«اللهم انى اعوذ بك من قلب لا يخشع»

Ya‘nī⁶⁴⁵, yā Rabb! Ben saña şıgınırim. Şol ķalbden ki ħuşū‘ı ve ħavfı olmaya ve bu mādde fuķahā-yı dīn ħaķķında daħi fuķarā-yı ħuşū‘dan nehy iderler diyü sū’-i zann eylemegi [55a] iķtizā ider. Bu ise ħaĥā-yı fāħiş ve küfr degil midir? Ĥāşā ki fuķahā anı murād ideler. Eger dirlerse⁶⁴⁶ ki ħuşū‘dan nehy eylemeziz, bizim

⁶⁴¹ Pes : //

⁶⁴² Hadid Sûresi 16. âyetten kısmî iktibas: **İmana ermiş olanların kalplerinin Allah’ı ve (kendilerine) indirilen hakikati anarken acizliklerini fark etmelerinin zamanı gelmedi mi?** (Ve vakti gelmedi mi) kendilerine daha önce vahiy indirilmiş olanlara ve zamanın geçmesiyle kalpleri katılaşıarak çoğu (bugün) yoldan sapmış olanlara benzememelerinin?

⁶⁴³ şihħat ile : şihħate

⁶⁴⁴ // : şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

⁶⁴⁵ // : Ya‘nī

⁶⁴⁶dirse : dirlerse

mağşūdumuz meclis-i Mevleviyye'ye huzürdan nehy eylemekdir. Aña cevāb virüp diriz ki bu vechle nehy eylemek nüfūs-ı mütelevvineyi fuqara-yı Mevleviyyede 'inde zikri'llāhi te'ālā eşer-i huşū' olan vecdiñ hürmetle hüküm eylemegi iktizā ider. Bu şüretde hem huşū'ı ve hem vecd-i şahīhi inkār itmiş olurlar. Bi-ṭarīki'l-evlā -el-'ıyāzu bi'llāh- kāfir olurlar.

Zirā vecd-i mezkūruñ eşeri için hareket-i mağşūşa yoqdur. Nice olursa olsun siyyemā fuqarā-yı Mevleviyye zu'm-ı mütefaqqıh-i cāhile göre kâşır⁶⁴⁷ oldukları taqdırce anlar 'amel-i tevācüd ve semā'da kendülerinden evvel gelen kümmeline teşebbüh iderler. Nitekim hadīs-i şerīfde vārid olmuşdur. *من تشبه قوما فهو منهم* Hattā şeyh-i 'ārif İmām Sühreverdī -ḳuddise sirruhu- daḫi buyururlar. Beyt⁶⁴⁸:

وان لم [34a] تكونوا مثلهم فتشبهوا ان التشبه بالكرام فلاح

Terceme⁶⁴⁹:

Eyülerden degilsen çün teşebbüh itmege⁶⁵⁰ sa'y it

Kemāl ehline taqlid eyleyenler buldı 'ālī cāh

Faşlü's-sābi⁶⁵¹

Yedinci faşl, meclis-i Mevleviyye inḫinā-yı zāhr ile izhār-i ṭā'at ve iz'āni müşt Emil olduğın beyān eyler. Zirā her hālde ādāb-ı ṭarīkat ile mü'eddeb olmağ ve herkese inḫinā ve tevāzu' [55b] ve meskenet izhār eylemek fuqarā-yı bābu'llāhiñ şānındandır.

⁶⁴⁷ kâşır : kâşır

⁶⁴⁸ Beyt : //

⁶⁴⁹Terceme : Beyt

⁶⁵⁰itmegi : itmege

⁶⁵¹el-faşlü's-sābi' - faşlü's-sābi'

Fuḫahā-yı ‘izām selām vaḫtinde ğayra inḫihā eylemek mekrūhdur buyurdukları āḫara selām virildüğü vaḫte maḫşūddur. İtlāk üzre degil. Fuḫarā-yı Mevleviyyeniñ ise devrān ve tevācüd ḫālinde ve ḫīn-i mülākātta biribirine inḫināları vaḫt-i selāmda degildir ki ḫattā mekrūh ola. Münkir-i erbāb-ı tarīḫ olanlar ise fuḫarāniñ bu inḫināların ḫālet-i selāma kıyās eyleyüp muḫlaḫ kerāhiyyete⁶⁵² zāhib olanlarıñ kıyāsları merdūdun ‘aleyhimdir, bāıdır. Zīrā kütüb-i fiḫhiyyede fuḫahāniñ vaḫt-i selāmda ğayra olan inḫināları⁶⁵³ mekrūhdur diyü taḫrīr buyurdukları muḫayyedir, muḫlaḫ degildir. Görmez misiñ insān bir şey’ tenāvül eylemek için yāḫūd lebs-i şevb için ve bunlar emsāli şeyler için inḫinā eylese selām için münḫanī olmamış olur. Bil ki ğayrı şey için ki ol tenāvül-i ta‘ām ve lebs-i libās ve emsālidir, mekrūh olmaz. Selām için olan inḫinādan mutaşarrıf olduğundan ötüri eger mütefaḫḫih-ı ḫāşır-ı münkir-i cāhil⁶⁵⁴ bu inḫinā-yı fuḫarā⁶⁵⁵ namāz içinde cenāb-ı Ḥaḫḫ’a maḫşūş olan rükū‘a müşābehet ile mekrūh olur dirse cevāb viririz ki fuḫarāniñ ḫuzūr-ı şeyḫe olan kıyām ve ḫu‘ūdları daḫi lillāh olan namāziñ kıyām ve ḫu‘ūddına müşābihdir. [56a] Öyle olunca imdi bunlar daḫi mekrūh olur. Yoḫsa yalnız maḫşūşan inḫināların ‘ibādet olan rükū‘a teşbīh eyleyüp nehy eylemek ve kıyām ve ḫu‘ūdların daḫi teşbīh eylemeyüp görmemek li-ġarażin olduğuna delālet ider. Aşlā ma‘nāsı yoḫdur. Ma‘a-hāzā namāzda ḫuşū‘ ve ḫuzū‘ [34b] ile oturdukları gibi -aşḫāb-ı güzīn rıḫvānu’llahi ‘aleyhim ecma‘īn- ḫuzūr-ı Resūlu’llāh’da⁶⁵⁶ – şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem⁶⁵⁷- bir mertebe sekīnet ve ādāb ve heybet-i

⁶⁵² kerāhiyyete : kerāhetine

⁶⁵³ inḫināları : inḫinā

⁶⁵⁴ // : cāhil

⁶⁵⁵ “inḫināyı, fuḫarā” şeklinde de okunabilir.

⁶⁵⁶ Resūlu’llāh’da : Resūlu’llāh

⁶⁵⁷ // : şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem

habību'llāhdan şiddet [ve] vaķār üzre oturlar idi ki gūyā başlarında tūyūr oturur ve Şeyh 'Aynī-i Hānefi *Şerhu Buḥārī*'de zīkr ider ki:

İşāķ Şa'īdī buyururlar ki her bār [Yaḥyā Kaṭṭānī] şalāt-ı 'aşr⁶⁵⁸ edāsından soñra gördüm ki⁶⁵⁹ mescidiñ mināresinde müsteniden oturlardı. Eimme-i dīn ve 'ulemā-yı ehl-i yakīnden 'Alī ibn Medīnī⁶⁶⁰ ve Şāzkūnī ve 'Amr bin 'Alī⁶⁶¹ ve Ahmed bin Hānbel ve Yaḥyā bin Ma'in ve daḥi niceleri gelüp ḥuzūrunda ayaķ üzre tā aḥşāma dek durup ḥadīs-i şerīf su'al iderlerdi ve oқurlardı. Bir kimesneye aşağı otur dimezdi ve anlar daḥi heybetinden oturmayup ta'zīmen karşıusunda ayaķ üzre dururlardı.

Pes imdi meşāyih-i 'izām ḥuzūrlarında kıyām, menhī degildir. Ku'ūd ve rükū' daḥi böyledir. Ma'a-hāzā bunlarıñ her biri erkān-ı şalātdandır. Niyet ile ḥuşūl-i 'ibādetde [56b] mābeynlerinde fark yokdur. Muḳtazā-yı ta'līl üzre 'ibādetde müşābihlerdir. Böyle iken 'ulemā-yı dīn tecvīz görüp mekrūhdur dimemişler. Ancaķ ba'zı cāhilleriñ muṭlak inḥinā-yı zahrı rükū' zann idüp kıbleniñ ğayrına daḥi olur ve ābdestsiz daḥi olursa ke-ennehu şurūṭ-i şalāti bilmez. Nice olursa olsun inḥināya rükū' tesmiye idüp selām ğayrında da cā'iz degildir dimesi bātıldır. Muṭlak inḥinā-yı zahr 'ibādet ve vechi üzere olmadıķda rükū' olmaduđı gibi Allāh'dan⁶⁶² ğayrıya 'ibādet niyyetiyle olmayan secde daḥi muḳtezā-yı tekfir degildir. Nitekim *Eşbāh ve'n-nezā'ir*'de fenn-i evveliñ niyyet baḥşinde zīkr ider ki:

Eger bir kimesne şalāt ü 'ibādet niyyetiyle degil bil ki mücerred pādişāha ta'zīm ve taḥiyat kaşdıyla secde eylese tekfir olunmaz. Zīrā eger küfri icāb ideydi

⁶⁵⁸ 'aşir : 'aşr

⁶⁵⁹ gördüm ki : görürdüm ki

⁶⁶⁰ el-Medīnī : Medīnī

⁶⁶¹ 'Amr bin 'Alī : 'Amr ve bin 'Alī

⁶⁶² Allāh'dan : Cenāb-ı Hāķķ'dan

Ḥazret-i Allāh⁶⁶³ melā'ike-i kirāma Ādem –şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh⁶⁶⁴- için [35a] secde ile emr itmezdi ve Ḥazret-i Yūsuf'a - şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh⁶⁶⁵- qarındaşları secde eylemezdi. Farazā eger bir pādişāh 'ibādet vechi üzre kendüye secde eylemek için bir kimesneye қatl ile ikrāh eylese iderse efđal olan budur ki şabr eyleye. Secde eyleye. Қatl iderse şehīd olur. Zīrā 'ibādet niyyetiyle Tañrı Te'ālā'dan ğayrıya secde eylemek küfrdür. Secde eyleyüp kāfir olmaқdan ise қatl olup şehīd [57a] olmaқ evlādır.

Fe-emmā taḥiyyet ü ta'zīm vechi üzerine secde için қatl ile ikrāh eylese efđal olan secde eylemekdir. Zīrā ta'zīm қаşdıyla Allāh'dan ğayrıya secde küfri icāb eylemez. Қatl olunmadan ise ḥarīfe ta'zīm niyyetiyle secde eyleyüp қatlden ḥalāş olmaқ evlādır. Kezālik fuқarā-yı Mevleviyye şeyḥlerine ta'zīm ü taḥiyyet murād idüp secde eylese kāfir olmazlar⁶⁶⁶. Fe-keyfe ki⁶⁶⁷ rükū' secdeniñ mā-dūnidır? 'İbādet vechi üzre ve selām vechi üzere olmayup ancaқ ta'zīm ü tebcil ve iḥrām u inқıyād ve iz'ān қаşdıyla şeyḥlerine inḥinā eylese nice mekrūh ve menhī olur. Bil ki kerāhet 'alā vechi's-selām olduğı şürettedir. İbn Māce, Enes -rağıya'llāhu 'anh- ḥazretlerinden rivāyet idüp Tirmizī şıḥḥat ile⁶⁶⁸ taḥric eyledüğü eḥādīşdendir:

قال «قلنا يا رسول الله صلى الله عليه وسلم⁶⁶⁹ اينحنى بعضنا لبعض قال لا قلنا ايعانق بعضنا بعضا

قال لا ولكن تصافحوا» الحديث

Ya'nī dimek olur ki Enes ḥazretleri buyururlar:

⁶⁶³ Ḥazret-i Allāh : Ḥazret-i ḥālıku'l-cin ve'l-ins

⁶⁶⁴ // : şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh

⁶⁶⁵ // : şalavātu'llāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyh

⁶⁶⁶ olmazlar : olmaz

⁶⁶⁷ // : ki

⁶⁶⁸ şıḥḥat ile : şıḥḥate

⁶⁶⁹ // : صلى الله عليه و سلم

Biz Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellemden su’âl eyledik. Yâ Resûlu’llâhşallallâhu ‘aleyhi ve sellem⁶⁷⁰! Bizim ba‘zımız ba‘zımıza inhinâ ider mi? Ya‘nî ta‘zîmen başını ve arkasını egdürür mi? Cevab virdiler ki: Hayır, eylemez. Yâ ba‘zımız ba‘zımız ile mu‘ânağa ider mi? Cevâb buyurdular ki: Eylemez ve lâkin hîn-i mülâkatda biri biri ile muşâfağalaşur [57b] Necmü’l-Ġazzî⁶⁷¹-rahîmehu’llâh- te’lîf eylediği *Hüsnü’t-teşebbüh fi’t-teşebbüh’de*⁶⁷² olan bâbü’t-teşebbüh bi-ehli’l-kitâbda ‘aynıyla bu hadîs-i [35b] şerîfi zîkr eyledikten sonra buyururlar⁶⁷³:

Bu haber-i latîfde mu‘ânağadan nehy ıtlâk üzre degildir. Kerâhet üzerine mahmûldür ve⁶⁷⁴ mu‘ânağanın mekrûh ve menhî olması ‘âlâ vechi’t-temellük olduğu şürettedir. Yoğsa dost dostdan tûl u dırâz ayrıldıktan sonra olan mülâkatlarında yâhûd dostun bir seferden kudümünde veyâ sefere ‘azîmet eşnâsında olan tevdî‘de mu‘ânağa sünnet-i seniyye-i Server-i Kâ’inât’dır. Zirâ Hâzret-i ‘Â’işe-i Şiddîka rağıya’llâhu ‘anhâ ve ‘an ebihânın naql ü rivâyetiyle Dârekuṭnî şihhatiyle⁶⁷⁵ taḥrîc eyledükleri hadîs-i şerîfiyle şâbitdir ki şahâbî-i kirâmdan Ca’fer ibn Ebî Ṭâlib - rağıya’llâhu ‘anh- hâzretleri Hâbeş’den geldiklerinde Hâzret-i Sultân-ı Kevneyn - şallallâhu ‘aleyhi ve sellem- anıyla mu‘ânağa eyledi. Kezâlik ğayra inhinâ daḥi böyledir. Kerâhet olduğu şüretde⁶⁷⁶ müdâhene ve münâfaḳat ve riyâ vechi üzerine olduḳdadır. Huşuşan ba‘zı ‘ulemâ-yı hükkâm ve zaleme⁶⁷⁷ ve kuzâta dünyâlık cihetinden ‘ulüvv-ı derecelerinden ötüri yâhûd mâlik oldukları emlâk ve

⁶⁷⁰ // : şallallâhu ‘aleyhi ve sellem

⁶⁷¹ Nablûsî’nin hocası olan Necmeddin el-Gazzi kastedilmektedir.

⁶⁷² TDV ansiklopedisi Necmeddin el-Gazzi maddesinde ahlaka dair 7 ciltlik bir eser olan eser ile aynı eser olduğunu düşünüyoruz. Mezkur maddede eserin ismi üç şekilde geçmektedir; Hüsnü’t-tenebbüh li-mâ verede fi’t-teşebbüh, et-Tenbîh fi’t-teşbîh, et-Tenebbüh fi’t-teşebbüh.

⁶⁷³buyururlar : buyururlar ki

⁶⁷⁴ve : //

⁶⁷⁵ şihhatiyle : şihhate

⁶⁷⁶ şüretde : //

⁶⁷⁷ve zaleme : //

erzâklarından hişsemend olmağ ümniyyesiyle ve yâhūd kendü rütbe ve manşıbından süķūṭ ve ‘azl ḥavfıyla inḥinā iderler. [58a] Mekrūhdır ve menhīdir ve kezālik ‘alā vechi’s-selām daḥi⁶⁷⁸ inḥinā olunursa mekrūh ve menhī olur. Sünnet-i Resūlū’llāh’a muḥālefetden ötüri yoḥsa fuḳarā-yı Mevleviyyeniñ şeyḫlerine ve şeyḫiñ daḥi fuḳarāya inḥinā eylemeleri ba‘zıba‘zınıñ aḥvāline vāḳıf olduklarından ‘alā vechi’l-inḳıyād ve’l-iz‘ān daḥi ‘alā vechi’l-iṭ‘at ve’l-birr ve’l-iḥsāndır. Bu ise emr-i maḳbūl ve müstaḥsendir. ‘Āmme-i fuḳahā-yı dīn ḳatlarında ‘ale’l-ḥuṣūṣ birr eylemek ancaḳ vālideyne münḥaşır degildir. ‘Umūmiyyeti vardır. Nitekim *Müsnedü Firdevs*’de Deylemī rivāyet ider ki:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «بر امك ثم اباك ثم اخاك ثم اختك»

Rivāyet-i āḫar:

«بر والدك فولدك»

Ve daḥi⁶⁷⁹ rivāyet-i āḫarda:

«بر ولدك»

Vāḳi’ olmuş. Ya’nī Ḥazret-i Ḥabīb-i Ekrem -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem-sa‘ādetle⁶⁸⁰ buyururlar:

Sen [36a] ibtidā, vālideñe birr eyle. Andan şoñra pederiñe ve andan şoñra ḳarındaşıña ve andan şoñra kız ḳarındaşıña. Pes bu ḥadīş-i şerīfden ma‘lūm oldu ki

⁶⁷⁸ // : daḥi

⁶⁷⁹ Ve daḥi : //

⁶⁸⁰ // : sa‘ādetle

din karındaşları olan ümmet-i Muhammed biri birine birr eylemek vâcibdir ve itâ'atdendir. Aña binâen fuqarâ şeyhlerine ve şeyh daği fuqarâsına tã'ât-ı birri edâ eylemek için birbirlerine inhinâ iderler ve mezkûr olan لا بعضنا لبعض قال hadîş-i şerîfde olan "lâ" kelimesiyle inhinâdan nehy iktizâ eylemez ve kezâlik [58b] mu'ânaqadan daği nehy iktizâ eylemez. Bil ki nefydir ki istifhâm cevâbında vâқи' olmuşdur. Nehy degildir ve bunuñ nazîri Hâzret-i İmâm 'Alî kerremu'llâhu vecheye isnâd-ı şahîh ile mesned olup Tirmizî rivâyet itdügi hadîş-i şerîfidir:

قال لما نزل ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا﴾⁶⁸¹ قالوا⁶⁸² يا رسول الله صلى الله عليه وسلم⁶⁸³ «افى كل عام قال لا»

Ya'nî Hâzret-i 'Alî -rağıya'llâhu 'anh- buyururlar ki bu âyet-i mezkûre⁶⁸⁴ nâzil olduğda aşhâb-ı güzîn -rıdvânü'llâhi 'aleyhim ecma'in- hâzerâtı⁶⁸⁵ didiler ki:

Yâ Resûlu'llâh! –şallallâhu 'aleyhi ve sellem-⁶⁸⁶ Beher sene mi hacc eylemek farz oldu? Cevâbında Hâbîb-i Hudâ buyurdılar ki: lâ, hayır. Her sene farz olmadı istiñâ'ati oluna. 'Ömründe ancak biricik hacc eylemek farz oldu. Ziyâde degil. Pes imdi⁶⁸⁷ bu hadîş-i şerîfde olan "lâ" kelimesi daği⁶⁸⁸ "افى كل عام" istifhâmına cevâb vâқи' olmuşdur. Her sene hacc farz olduğünü nefy idüp yoğsa her sene hacc eylemeden nehy iktizâ eylemedügi gibi kezâlik بعضنا لبعض istifhâmına cevâb

⁶⁸¹ Âli İmrân sûresi 97. âyetten kısmî iktibas: Apaçık işaretlemlerle dopdolu. (Orası) bir zamanlar İbrahim'in durduğı yer(dir)İ kim içine girerse huzur bulur. **Bundan dolayı, mabedi haccetmek, gücü yeten bütün insanların Allah'a karşı yerine getirmek oldukları bir görevdir.** Hakikati inkar edenlere gelince, bilsinler ki, Allah, yarattığı alemlerden bağımsızdır, her bakımdan kendine yeterlidir.

⁶⁸² قالوا : قالو

⁶⁸³ // : صلى الله عليه وسلم

⁶⁸⁴ Âli İmrân 97. âyet kastediliyor.

⁶⁸⁵ hâzerâtı : //

⁶⁸⁶ // : –şallallâhu 'aleyhi ve sellem-

⁶⁸⁷ // : imdi

⁶⁸⁸ // : daği

olan “lā” daği vaqt-i selāmdaba‘zīnba‘zına inhinā eylesini nefy ider yoħsa mutlak her hālde inhinādan nehy eylemek ma‘nāsına degildir. Fe-emmā şeyhü’l-ekber - rağıya’llāhu anh- *Fütühāt-ı Mekkiyye*’de yetmiş üçüncü bābda evliyā-yı rāki‘ini zıkr eylediği maħalde buyururlar ki:[59a]

‘Urefā-yı bi’llāhiñ cebābere tã’ifesine ve daği ‘ulemā-yı mütekebbirine tevāzu‘ ve inhinā eylemeleri ol tavā’ifiñ zātlarına degildir. Bil ki anlarda zühür eyleyen şifāt-ı ilāhiyyeyedir. [36b] Zırā ‘ārifler hemīşe⁶⁸⁹ mecmū‘-ı eşyāda şun‘ ve kudret u kuvvet ve sã’ir şifāt-ı ilāhiyyeyi müşāhede iderler. Öyle olunca ‘ārifān-ı Hudā ihvānlarına hın-ı mülākatda ve selām eşnāsında daği inhinā eyleseler anlara olmamış olur. Bil ki ol inhinā Cenāb-ı Hākk’a olur-bi’l-vesā’it-. Pes ol inhinā olunan şahş-ı ceheleden ise nefsinde ‘azīm ‘ucb ider ve mesrūr olur ki ben rütbe-i ‘āliyye ve derece-i refi‘e şāhibi yāhūd ‘ilm ü⁶⁹⁰ ma‘rifet şāhibi olmasam baña rükū‘ mertebesi inhinā itmezlerdi diyü ‘azīm hazz ider. Cehele-i E’ācim gibi mābeynlerinde ancağ ‘örf ve ‘ādete bināen biri birlerine iderler. İtmeseler ‘azīm mükedder olurlar. Farğ-ı cehillerinden⁶⁹¹ nāşidir. Tevāzu‘ ve inhinā kimden kimedir ve ne içündür bilmezler. Ammā ‘ākıl ve ‘ārif ve ‘ālim ve kāmil olanlara hemvāre müşāhedeysi ceberūt-ı İlāhī eylediklerine bināen her hālde izhār-ı tevāzu‘ ve inhinā vācibdir. Zırā nazarlarında Hākk’dan ğayrı yokdur ve Hākk’dan ğayrı görmezler. Lebīd gibi ⁶⁹² لا كل شيء ما خلا الله الباطل dirlerve bātıl olan ‘ademdir. Vücūd ise Hākk’ıñ vücūdıdır ki dā’im [59b] bākīdir. Fānī ve hālik olacağ vücūd-ı ma’düm hükümündedir. Bātıl ve ‘ademdir.

Pes imdi mecmū‘ı rāki‘niñ rükū‘larıña vāqi‘ olur. Ne yüzden olursa olsun degildir. İllā vücūd-ı Hākk’adır. Hāşā ki ma’düm olan ‘ayn-ı maħlūka ola... Maħall-i

⁶⁸⁹ ‘ārifler hemīşe : hemīşe ‘ārifler

⁶⁹⁰ // : ü

⁶⁹¹ cāhillerinden : cehillerinden

⁶⁹² Allah’tan başka her şey bātıldır.

daķıķdır. Fıkr eyle ve te'emmül eyle ve inşāf eyle. Bir kimesne ki fuķarānıñ bu hāllerini ve bu nazar ve bu fıkrde olduklarını istiħfāf eyleyüp ve böyle olduklarına bināen birbirlerine eyledikleri inhinā sebebiyle meclislerine hāzır olanları fıskā nisbet eylese tekfır olunmaz mı? Zırā maħzūr⁶⁹³ şer'ı yoğ iken mecālis-i zākirini taħķır itmiş olur. Bu ise küfrdür -ne'ūzu bi'llāh- ve hadiş-i şerifde vārid olmuşdur ki zākirini zıkru'llāh eyledikleri hālde melā'ıke-i kirām ihāta iderler. Keyfiyyet-i zıkr⁶⁹⁴ iķün ĥod bir taħřıř yoķdur ki andan mā'adāsı bi-hasebi's-řer' menhiyyun 'anh ola. Bil ki nice maħalde gerek nařř-ı Kır'ān ve gerek nařř-ı hadiş ile [37a] zıkru'llāh eylemege me'mūrız. Ne hāl ile olursa olsun zākirin bu teşrifiyle mükerremlerdir. Pes imdi resm-i řarıkāterleri üzre devrān iderek ve lisānıyla ĥafıyyeten⁶⁹⁵ esmāu'llāhdan bir ism ile Cenāb-ı Haķķ'ı zākir olan fuķarā-yı Mevleviyyeniñ de'b ve⁶⁹⁶ āyın-i řarıkāterinde muħālif-i řer' ve muğāyir-i sünnet bir vaz' ve ĥareketleri yoķdur. Cümle eťvār [60a] ve evzā'ları maťbū' ve müstaħsendir. Eger řāhib-i inşāf olup nazar-ı inşāf ile baķarsan kaťā menhiyyāta müte'allıķ bir řey yoķdur ki⁶⁹⁷ göremezsın ve illā ġaraż-ı nefis-ile baķarsan iř ġayrıdır. Ĥaťā idersin -ne'ūzu bi'llāh- küfre mü'eddı olur. Zıkru'llāhı ve ehlini ki min 'indi'llāh mağfıret ile mübeşşerlerdir. Ĥudā'nıñ maķbül kullarıdır. Sen anları taħķır ve tağlil itmiş olursun -estağfiru'llāh-.

Nitekim İmām Suyūřı *Cāmi'ü's-řağır*'de Sehl bin Ĥanťala'dan ve anlar dađı Süfyān bin Ĥāsen'den rivāyet-i řāhibe ile Resūlu'llāh řallallāhu 'aleyhi ve sellemiñ⁶⁹⁸ bu hadiř-i řerifini rivāyet ve zıkr iderler ki:

⁶⁹³maħtūr : maħzūr

⁶⁹⁴zākir : zıkr

⁶⁹⁵ħafıyyeten de okunabilir.

⁶⁹⁶// : ve

⁶⁹⁷ki : //

⁶⁹⁸ Resūlu'llāh'ın : Resūlu'llāh řallallāhu 'aleyhi ve sellemiñ

قال عليه السلام «ما اجتمع قوم⁶⁹⁹ على ذكر فتفرقوا عنه الا قيل لهم قوموا⁷⁰⁰ مغفورا لكم»

Lafz-ı zıkr'de tenkîr 'umūmiyyeti iktizā ider. Ya'nî bir kavm Allāhu Te'ālā'yı zıkr itmek için ne yüzden olursa olsun bir yere cem' olup zıkr eyleyüp tamām eyledikten sonra dağılıp müteferriḳ olmazlar. İllā Ḥazret-i Allāh tarafından ol kavme ḥiṭāben dinilür ki: maḡfūr olduḡuñuz ḥālde siz mekāniñizden ve yeriniñizden ḳalkuñuz. Zākirin için büyük müjde ve tebşîr degil midir? Bir ṭā'ifeye Cenāb-ı Ḥaḳḳ günāhların 'afv olmasıyla tebşîr eyleye. Bundan ilerü ve bundan eyü müjde olmaz. Benim cānım Cenāb-ı Kibriyā'niñ bu gūne luṭfuna mazhar ve sezā olan [60b] ṭā'ifeye kec nazār eyleme ve⁷⁰¹ inkār ve 'adāvetlerinde olma. Dünyāda ve āḫiretde zārārın görür ve's-selām ve bi'llāhi'l-müste'ān 'alā zuhūri'l-ḥaḳḳi beyne'l-iḫvān.

Faşlu's-şāmin⁷⁰²

Sekizinci faşl, meclis-i Mevleviyye ed'iyye-i şerīfe[yi] müştemil olduḡın beyān eyler. Bu tarīḳat-i 'aliyye ricāliniñ de'b ve⁷⁰³ şānlarındandır. Dā'imā ḥuzūr-ı ḳalb ve şafā-yı derūn ile dergāh-ı Ḥudā'ya müteveccih olup ibtidā, kendü zātları için, ba'dehu sā'ir iḫvān-ı [37b] dīn ü⁷⁰⁴ tarīḳat olan fuḳarā-yı bābu'llāha ve 'umūman meclislerinde ḥāzır olanlara ḥuşuşan ḥıfz u ḥimāye-i Bārī'de maşūn ve nuşret ve tevfiḳ-i Perverdigār'a mazhar olmaḳ için Pādişāh-ı İslām -ḥullidet ḫilāfetuhu ilā yevmi'l-ḳiyāme- ḥazretlerine ve sā'ir erkān u a'yān-ı devlete ve asākir-i ehl-i⁷⁰⁵ İslām ve gūzāt-ı mü'mināne⁷⁰⁶ ve sākin olduḡları beldenin kibārına ve ḳāzī

699 قوم : قوما

700 قوموا : //

701 // : ve

702 el-Faşlu's-şāmin : Faşlu's-şāmin

703 // : ve

704 // : dīn ü

705 // : ehl

ve hükkāmına ve'l-ḥāşıl cemî' mü'minîn ü mü'minât ve müslimîn ü müslimât için du'â-yı ḥayr eyleyüp Cenâb-ı Ḥaḳḳ'dan⁷⁰⁷ cümleye luḫ ü 'ināyet ve 'afv ve⁷⁰⁸ kerem ve merḥamet ricā iderler. Bu ise ekber-i ṭā'āt ve efḍal-i ḳurubāt u meşübâtdır. Zīrā "inneme'l- a'malu bi'nniyyâtdır⁷⁰⁹". Nitekim *Kitâb-ı Ğeylāniyân*'da Ümmü Kürz'den Ebū Bekr -raḳıya'llāhu 'anh⁷¹⁰- ḥāzretleri rivāyet buyururlar:

قال عليه السلام «دعوة الرجل لآخيه بظهر لغيب مستجابة ومملك عند راسه يقول امين

[61a] ولكيتمثله»

Ya'nî Resûl-i Ekrem-şallallāhu 'aleyhi ve sellem- buyururlar ki bir kimesne dinde⁷¹¹ ḳarındaşı için zāhr-ı ḡaybdan olıçı olduğı ḫâlde du'â eylese, ya'nî ḡā'ibinde; zīrā ḡā'ibde du'â icābete esra'dır. Du'â eylese du'āsı 'inda'llāh maḳbûl ve müstecâbdır ve başı ucında bir melek âmîn diyüp ol du'ānıñ icābetini Allāh'dan⁷¹² ricā iderler⁷¹³ ve du'â idene daḫi du'āsı mişillü şey Ḥaḳḳ'dan ricā ve niyāz iderler⁷¹⁴ ve daḫi Ṭaberānî, İbn 'Abbās -raḳıya'llāhu 'anhümâ-dan rivāyet ider:

قال عليه السلام «دعوتان ليس بينهما وبين الله حجاب دعوة المظلوم ودعوة المرء لآخيه بظهر

الغيب»

⁷⁰⁶ mü'minîne : muvaḫḫidîne

⁷⁰⁷ Ḥaḳḳ'dan : vāhibü'l-'atāyādan

⁷⁰⁸ // : 'afv ve

⁷⁰⁹ bi'nniyyât : bi'nniyyâtdır

⁷¹⁰ // : raḳıya'llāhu 'anh

⁷¹¹ diniñ : dinde

⁷¹² Allāh'dan : Cenâb-ı Ḥaḳḳ'dan

⁷¹³ iderler : ider

⁷¹⁴ iderler : ider

Ya'nî iki kimesneniñ du'asıyla Allāhu 'Azîmü's-şān beyninde hicāb yokdur. Tefsîr:⁷¹⁵⁷¹⁶ Cenāb-ı Hakk̄ hicābdan münezzehtir. Zirā hicāb, maḥsūsâtı ihāta iden şeye dirler. Cenāb-ı Hakk̄ ise bu⁷¹⁷ cümleyi 'ilmiyle Muḥîit'dir, muḥât degil ve hiss-i beşeriyye ile maḥsūs olmaḡdan daḡi münezzehtir. Denilür ise bu vechle cevāb-ı şavāb virilür ki⁷¹⁸: böyle maḡallerde hicāb-ile murād, maḡlūkāt kendüyi görmesini men' eylemekdir. Yāḡūd maḡlūkuñ gözlerini men' eylemekdir. Diledügi şey ile keyfe mā yeşā'... Bu⁷¹⁹ ḡadîş-i şerîfde ise muḡlaḡ māni' ve reddden isti'āredir ki anı nefy buyururlar. [38a] Ya'nî buyururlar ki⁷²⁰ bu iki kimseniñ du'asına māni' ve redd yokdur ki maḡşūda vuşūldan men' eyleye. Pes imdi [61b] çünki māni' yokdur. Şübüt-ı icābet muḡarrerdir. Biri maḡlūmuñ du'asıdır. Redd olunmaz ve biri daḡi ḡā'ibāne bir kişiniñ dīn ḡarındaşı için eyledügi du'adır. Redd olunmaz, 'indallah ḡabūl olur ve Aḡmed ve Müslim ve İbn Māce Ebū'd-derdā -raḡiya'llāhu 'anh-ḡazretlerinden rivāyet buyururlar:

قال عليه السلام «دعاء المرء المسلم مستجاب لآخيه بظهر الغيب عند راسه ملك موكل به كلما دعا

لآخيه بخير قال الملك امين ولك بمثل ذلك»

Ya'nî ḡazret-i ḡabīb-i ḡudā buyururlar ki:

Bir merd, meslek-i dīn ḡarındaşı ḡaḡḡında zāhr-ı ḡaybdan olıcı olduḡı ḡālde eyledügi du'ā ol ḡā'ib için müstecābdır ve anıñ başı ucunda du'asına te'mīn ile

⁷¹⁵ // : tefsîr

⁷¹⁶ T2128 derkenār: Maḡlab, su'al-i muḡaddereye cevāb.

⁷¹⁷ // : bu

⁷¹⁸ lākin : Denilür ise bu vechle cevāb-ı şavāb virilür ki

⁷¹⁹ Bu : ve bu

⁷²⁰ // : buyururlar ki

mü'ekkil bir melek oturur ve⁷²¹ her ne vakt kim İslâm'da olan qarındaşına hayr ile du'â eyleye. Āmīn dir. Ya'nī Tañrı'dan⁷²² du'ānıñ icābetini ricā ider ve du'â idene dañi qarındaşına eyledügi du'ānıñ mişli⁷²³ ecr ü⁷²⁴ şevābı ricā ider. Yāhūd melek-i Cebbār tarafından ol du'ānıñ mişli ecr ü şevāba nā'il olduğını iħbār eyler. Emr-i Haqq ile ol melek levħ-i maħfūzdan ol minvāl üzre ketb olduğuna muṭṭalı' olmağ ile yāhūd taraf-ı 'ilmden ğayrı vechiyle itṭilā' hāşıl eylemekle ve dañi Bezzār, 'İmrān ibn Hūşayn'dan rivāyet [62a] ider ki:

قال عليه السلام «دعاء الاخ لاخته بظهر الغيب لا يرد»

Ya'nī Server-i Kā'ināt sa'ādetle⁷²⁵ buyururlar ki:

Bir qarındaşıñ dīn-i İslām'da bir qarındaşına zahr-ı ğaybdan olıcı olduğı hālde⁷²⁶ du'āsı redd olunmaz. 'İnda'llāh hedef-i icābete qarīn olur. Ale'l-ħuşūş ol ğayrı⁷²⁷ dā'īye bir şey iħsān itmiş ola. Hāliyā sākin olduğumuz diyārımızda ve sā'ir hānķāh-ı Mevleviyye olan bilādde kibār u a'yān-ı memleket bu ğürūh-ı 'āliyyeye in'ām u iħsān eyleyüp hātırların tatyīb iderler. Fuqarā dañi ğöñül hoşluğuyula kendü muħsinleri için ol du'āyı ki iderler. Ber-mūcib-i hadīs-i şerīf indallāh müstecābdır. Nitekim Deylemī *Müsnedü Firdevs*'de İbn 'Ömer -rağıya'llāhu 'anhümā- hāzretlerinden rivāyet buyururlar: [38b]

قال النبي عليه السلام «دعا المحسن اليه للمحسن لا يرد»

⁷²¹ve : //

⁷²² Tañrı'dan : //

⁷²³ mişlini : mişli

⁷²⁴ // : ü

⁷²⁵ // : sa'ādetle

⁷²⁶ zahr-ı ğaybdan olıcı olduğı hālde : ğa'ibāne olan

⁷²⁷ ğayrı : ğayr

Ya'nî Resûlu'llâh şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem sa'âdetle⁷²⁸ buyururlar ki:

İhsân olunmuş kimesne ihsân iden hakkında her ne du'â iderse redd olunmaz. 'İndallâh maqbûl ve müstecâbdır. Hıuşusan muhsenun ileyh eşref-i tûruk ve akreb-i sebîl ilâ Allâh olan tarîkat-i hazret-i Mevlânâ olan kıaddesnâ Allâhu bi-sirri'l-a'lâ ricâlinden ola ve ol devletliniñ meslegine sülûkda tekâpû idenlerden ola. Bilâ-şübhe kuvvet-i rûhâniyyet-i Hazret-i Mevlânâ inzımâmı emr-i muhakkağdır.[62b] Pes öyle dâ'iniñ du'âsı indallâh müstecâb olmasında iştibâh yoğdur. Ve'l-hâşıl bu mezbûr u mezkûr olan ehadîş-i nebeviyyeniñ mecmû'ı İmâm Suyûfî'niñ *Câmi'ü's-şagîr*'inde meştûrdur ve ehadîş-i şahiğedir⁷²⁹. Muğbir-i şadıkiñ haberleri şadığdır. İmânımız bununñ üzerinedir. Bir kimesne böyle meclis-i du'âya hâzır olanları fıska nisbet eylese el-'ıyâzu bi'llâh kâfir olur. Zîrâ muğh-ı 'ibâdet olan du'âya fısğ ve meclis-i du'â huzzârına⁷³⁰ fasağa dimiş olur. Bu ise küfrdür. Tirmizî, Enes bin Mâlik -radıya'llâhu 'anh- hazretlerinden⁷³¹ rivâyet ider:

قال عليه السلام «الدعا مخ العبادة»

Ya'nî buyururlar ki du'â ibâdetiñ hâlişidir. Zîrâ Cenâb-ı Hakk'a du'â eyleyen kimesne görür ki bir kimesneden fâ'ide yoğ, her ne tarafa yüz çevirse iş bitmez. 'Âkıbet muğtarr olup cümleden münkağı' olur ve Tañrı Te'âlâ hazretlerine teveccüh ider⁷³² ve du'â ider. Allâh'dan ister. Bu ise tamâm-ı hağıkat-i tevğid ve ihlâşdır ve bundan mâ'adâ dağı du'â 'ibâdetleriñ a'zamı ve hâlişidir. Zîrâ du'âda izhâr-ı 'aciz ve

⁷²⁸ hazretleri : şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem sa'âdetle

⁷²⁹ meştûr ehadîş-i şahiğedir : meştûrdur ve ehadîş-i şahiğedir

⁷³⁰ du'â huzzârına : du'âya huzzâr olanlara

⁷³¹ hazretlerinden : hazretleri tarafından

⁷³² ider : idüp

iş‘ār-ı zillet ve iftiḳār vardır ve şenā ve cūd u keremi ancak Cenāb-ı Hāḳḳ ḫāzretlerine inḫiṣār vardır. Ol ecden ḡayrıdan yüz döndürüp Hāḳḳ’a müteveccih olur. Aḫmed bin Ḥanbel ve İbn Şeybe ve Ebū Dāvud ve Tirmizī ve Nesā’i ve İbn Māce ve İbn Ḥibbān, Nu‘mān bin Beşir’den [63a] rivāyet-i şaḫiḫe ile rivāyet iderler:

قال عليه السلام⁷³³ «الدعاء هو العبادة»

Ya’nī Resūl-i Ekrem şalallāhu ‘aleyhi ve sellem sa‘ādetle⁷³⁴ buyururlar ki ibā‘det ancak du‘ādır, ḡayrı degil. [39a] Yāḫūd a‘zam-ı ‘ibādet ve ekber-i rükn-i ‘ibādet du‘ādır. Deylemī *Müsnedü Firdevs*’de İbn ‘Abbās’dan⁷³⁵ rivāyet ider:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «الدعاء مفتاح الرحمة والوضوء مفتاح الصلوة والصلوة

مفتاح الجنة»

Ya’nī buyururlar ki du‘ā raḫmetiñ miftāḫıdır. Abdest namāziñ miftāḫı olduḡı gibi... Namāz ise cennetiñ miftāḫıdır. Zīrā cennet ḳapuları ḳapanmışdır, açılmaz. İllā tātāt ḫaḳḳıyla açılır. Namāz ise tātātiñ a‘zamıdır. Miftāḫ elde olunca ḳapuyu açmak ve murādına vāşıl olmak āsāndır. İmdi lisānda daḫi du‘ā miftāḫları olunca raḫmet-i Ḥudā⁷³⁶ ḳapuları açılır ve murāda zafer bulunur ve daḫi İbn Ebī Ba‘lī, İmām ‘Alī kerrema’llāhu vecheden rivāyet ider ki:

قال عليه السلام «الدعاء سلاح المؤمن وعِمَادُ الدِّينِ وَنُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ»⁷³⁷

⁷³³ النبي صلى الله عليه ب سلم: عليه السلام

⁷³⁴ // : şalallāhu ‘aleyhi ve sellem sa‘ādetle

⁷³⁵ İbn ‘Abbās’dan : İbn ‘Abbās raḫıya’llāhu anḫümādan

⁷³⁶ raḫmet : raḫmet-i Ḥudā

⁷³⁷ المؤمنون : المؤمنون

Ya'nî Resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem⁷³⁸ hazretleri beşâretle⁷³⁹ buyurlar ki du'â mü'miniñ silâhıdır. Bir kimesne düşmâniniñ şerr ve şürını üzerinden silâh ile def' eyledügi gibi mü'min daği şerr-i şeytân ve şerr-i nefsi üzerinden du'â ile def' ider ve daği du'â dîniñ 'imâdıdır. Dîn-i İslâm'la mütedeyyin-i mü'min'in du'âya i'timâd iderler ve 'amme-i mü'mininiñ menâfi'-i[63b] dünyeviyye vü uhreviyyeleri du'â ile huşulpezir olur. Ol ecluden dîniñ diregidir ve semâvât u 'arziñ nûrıdır. Ya'nî 'umûman, âsumân u zemîn sükkânı envâr-ı du'â-yı mü'min'in ile münevverlerdir ve daği⁷⁴⁰ Hâkim, Şevbân -rağıya'llâhu anhu- hazretlerinden rivâyet ider ki:

قال النبي عليه الصلوة⁷⁴¹ والسلام «الدعاء يرد القضاء وان البر يزيد في الرزق وان العبد ليحرم الرزق

بالذنب يصيبه»

Ya'nî Hazret-i Habîb-i Hudâ⁷⁴² buyurlar ki eger haqîqaten kazâ murâd olursa du'â nâzil olan kazâyı âsân eyler ve du'â sebebiyle dâ'i kazâya râzî olmak rızkıyla merzûk olur ve⁷⁴³ eger hod kazâ mecâzen 'abda nâzil olacak mekrûhâtdan isti'âre olursa ma'nâ böyle olur. 'Abd, du'âya ma'âzeti⁷⁴⁴ olmak sebebiyle kendüye nâzil olacak [39b] mekrûhât mündefi' olur ve⁷⁴⁵ gelmez ve hâlâş olur ve herkese iyilik ve ihsân itmek ve emr-i Haqq'a tâ'at eylemek rızkı ziyâde ider ve bir 'abd-i bî-

⁷³⁸ // : şallallâhu 'aleyhi ve sellem

⁷³⁹ // : beşâretle

⁷⁴⁰ve : ve daği

⁷⁴¹الصلوة : الصلوة

⁷⁴²hazret-i habîb-i Hudâ : hazret-i şefî'-i rûz-ı cezâ a'nî bihi Muhammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhi esnâhâ ve ezkâhâ

⁷⁴³ve : //

⁷⁴⁴ma'âzeti : muvaffaq

⁷⁴⁵ // : ve

çāre kendüye işābet iden zünüb sebebiyle rızqdan maḥrūm olur ve daḥi İbn ‘Asākir, [Temīm]⁷⁴⁶ bin Evs’den rivāyet ider ki:

قال عليه السلام «الدعاء جند من اجناد الله تعالى مجند يرد القضاء بعدان يبرم»

Ya‘nī Ḥāzret⁷⁴⁷-i Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyururlar ki:

Du‘ā Ḥāzret-i Allāhu ‘azīmü’şāniñ cünūdundan müctemi‘ olmuş bir çeridir ki⁷⁴⁸ ya‘nī Cenāb-ı [64a] Ḥaḳḳ’ın⁷⁴⁹ nuşret ve i‘ānetinden cem‘ olmuş bir ‘avn-ı Bārī ve bir nuşret-i ilāhīdir ki mübrem olan ḳazā-yı Ḥudā’yı bile def⁷⁵⁰ ve redd⁷⁵⁰ ider. Ya‘nī bir ḳazāniñ ṭaraf-ı Ḥaḳḳ’dan nüzulı şābit ve muḥaḳḳaḳ olduğu taḳdīrce du‘ā berakātiyla Ḥāzret-i Allāh teshil ü āsān eyler ve şāhibine elem virmez. Güyā nāzil olmamış gibi olur ve daḥi Ḥākim, İbn ‘Ömer -raḳıya’llāhu anḥümā- ḥāzretlerinden rivāyet ider ki:

قال⁷⁵¹ صلى عليه وسلم «الدعاء ينفع مما نزل ومما لم ينزل فعليكم عباد الله بالدعاء»⁷⁵²

Ya‘nī Server-i Kā’ināt buyururlar ki:

Du‘ā eylemek nāzil olan beliyyāt u meşā’ib ü mekārīhe nef⁷⁵³ ider. Ya‘nī suhūlet ve şabr ve taḥammül irāş ider. Yāḥūd şol mertebe rızā-baḥş ider ve rāzī olur ki def⁷⁵⁴ini temennī eylemez ve daḥi henüz nāzil olmayan beliyyāt u meşā’ib ü mekārīhe nef⁷⁵⁵ ider. Du‘ā berakātiyla andan şarf olunmağla ve dā’iye işābet eylememekle vaḳtā kim du‘ā sebebiyle ḳazā-yı nāzileye şabr u taḥammül ve rızā ile merzūḳ olup ve ḳazā-yı ḡayr-ı nāzileyi daḥi du‘ā ile redd eylemek muḳarrer oldısa yā

⁷⁴⁶ Nüşhalarda “Temir”

⁷⁴⁷ // : ḥāzret

⁷⁴⁸ çeridir ki : ‘askerdir

⁷⁴⁹ Ḥaḳḳ’ın : vācibü’l-vücūdun

⁷⁵⁰ def⁷⁵⁰ ve redd : redd

⁷⁵¹ قال نبی : قال

⁷⁵² الدعاء : بالدعاء

‘ibādu’llāh, ey Hāzret-i Allāh’ın ‘ubūdiyyetine ehl ü sezā olan kullar! Siz du‘āya müdāvemet ve muvāzebet eyleyiñiz. ‘İbādu’llāh diyü zıkr buyurmaları du‘āya tahriż⁷⁵³ için olup du‘ā, ‘ibādet olduğuna [64b] işāret buyururlar ve daği Ebū’ş-şeyh Ebū Hureyre hāzretlerinden rivāyet ider ki:

قال عليه السلام «الدعاء يرد البلاء»

Ya’nī Resūlu’llāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem⁷⁵⁴ buyururlar ki:

Du‘ā ‘āmm-e-i beliyyātı redd ider. Şāhibine isābet eylemez. Zirā Cenāb-ı Allāh med‘uvven ‘aleyh olan [40a] kimseniñ⁷⁵⁵ def ü reddini murād itmese ol dā‘iye bāb-ı du‘āyı fetḥ itmezdi. Çünkü du‘āya muvaffıq oldı. Min ‘indi’llāh beliyyāt ve mekārıhe daği redd olur. Pes imdi bu eḫādī’s-i şerīfeniñ mecmū’ı *Cāmi’ü’ş-şagīr*’de meşṭürdur. İnşāf ile nazar eyle. Fazīlet-i du‘ā ne mertebedir, gör ve añla. Cenāb-ı Hāḫḫ’a her hālde kendüñ için ve sā’ir mü’minin için du‘ādan hālī olma ve du‘ā olan meclislere hürmet ve ta’zīm eyle ve ma‘ānan hāzır olmağa ve bile bulunmağa sa’y eyle. Tā kim ol meclis-i du‘āda olan ḫayr u bereketden ḫişşemend olasın ve rütbe-i ‘āliyye bulasın.

Faşlü’t-tāsi⁷⁵⁶

Doğuzuncı faşl meclis-i Mevleviyye, medā’ih ü eşniyye-i evliyā-yı ‘izāmı müştēmil olduğın beyān eyler. Hāzret-i Mevlānā min külli vücūhin evlānā ḫaddesenā Allāhu bi-sirrihi’l-a’lāniñ⁷⁵⁷ merāsım ve de‘b-i ṭarīḫat-i ‘aliyyelerindendir ki fuḫarā-yı Mevleviyye eyyām-ı muḫābelede iḫvān-ı şafā ve ḫullān-ı bā-vefā ile āyın-i ṭarīḫat-

⁷⁵³tahriż : tahriş

⁷⁵⁴// : şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

⁷⁵⁵kimseniñ : kimesneniñ

⁷⁵⁶el-Faşlü’t-tāsi : Faşlü’t-tāsi

⁷⁵⁷a’lāniñ : a’lā efendimiziñ

ı merdān-ı Hudā olan semā‘ u şafāyı ve tilāvet-i Qur‘ān ve zıkr [65a] ve şükr-i Mevlā bi-tamāmihi icrādan sonra ‘avākıbında selefden geçen evliyā-yı kümmelini ve meşāyiḥ-i ehl-i yakīni ve şulehā-yı müteḳaddimīni⁷⁵⁸ vü müteāḥirini esmā vü elkābıyla zıkr eyleyüp teraḥḥum ve tarāzzī iderler ve tilāvet olunan Ḥazret-i Qur‘ān ve ezkā-ı mülk-i sübhāniñ ecr ü şevābın ervāḥ-ı ṭayyibelerine ihdā iderler⁷⁵⁹. ‘Ale’l-ḥuşuş ḳutb-ı evliyā-yı ‘izām ve faḥr-ı şafā-yı kirām cenāb-ı pīr-i ṭarīḳat ve rāhnümā-yı erbāb-ı ḥaḳīḳat, sulṭānū’l-‘āşıḳīn ve⁷⁶⁰ burhānū’l-vāşilīn maḥzen-i gencīne-i esrār-ı tevḥīd ve maṭla‘-ı envār-ı füyūzāt-ı Rabb-ı Mecīd, şāḥib-i kitāb-ı *Meşnevī-i Ma‘nevī*, Mevlānā Celāle’ddīn-i Rūmī -ḳaddesallāhu rūḥahu ve neşera ‘aleynā fütūḥahu-ḥazretleriniñ teberriken ve teyemmünen nām-ı sāmīlerini tezkīr ve ḳuvvet-i ḳudsiyyelerinden istimdād ü isti‘āneti tekrīr eyleyüp peder-i büzürgvārları pīşrev-i mürşidān-ı nehc-i ḳavīm, hādī-i ṭalibān-ı şırāṭ-ı müştāḳīm, ‘umde-i evliyā-yı ḥayy u⁷⁶¹ ḳadīm, mazḥar-ı tecellī-i ‘alīm ü⁷⁶² ḥakīm, deryā-yı ḥaḳā’iḳ-i esrār-ı Hudā, baḥr-ı bī-kerāne-i fūnūn-ı şettā, mevlāü’l-mu‘azzam, sulṭānū’l-ulemā, ḳaddesenā Allāhu bi-sirrihi’l-a‘lāniñ ve yār-ı vefādār-ı şādık [40b] ve hemnişin ve hemşoḥbet ve ‘āşıḳları olan ‘ārif-i ma‘ārif-i ḥaḳīḳat, sālīk-i mesālīk-i ṭarīḳat, zübde-i bālānişin-i eyvān-ı ‘irfān, ber-güzīde-i ‘uşşāḳ-ı ser-bāzān-ı cihān, reyyān⁷⁶³-ı āb-ı [zülāl]-ı şehādet⁷⁶⁴ ve ‘andelīb-i gülistān-ı devḥa-i muḳaddem-i⁷⁶⁵ velāyet, kāmīl-i muḥaḳḳiḳ [65b] Şemse’ddīn Tebrīzī ḳuddise sirruhu’l-‘aziziñ ve sā’ir aḳāb u⁷⁶⁶ aḥfādlarınıñ esāmī-i kirāmīleri yād olunup isticābet-i du‘āya aniñla tevessül olunur. Siyyemā

⁷⁵⁸ müteḳaddimīni : müteḳaddimīn

⁷⁵⁹ve tilāvet olunan Ḥazret-i Qur‘ān ve ezkā-ı mülk-i sübhāniñ ecr ü şevābın ervāḥ-ı ṭayyibelerine ihdā iderler : //

⁷⁶⁰ve : //

⁷⁶¹// : u

⁷⁶²// : ü

⁷⁶³zebān : reyyān

⁷⁶⁴ zilāl, zilāl-ı şehādet : zilāl-ı şehādet

⁷⁶⁵ gülistān-ı revḥa-i muḳaddem-i : revḥa-i gülistān-ı

⁷⁶⁶// : u

şāhān-ı bārgāh-ı nübüvvet ve vāliyān-ı memālik-i fütüvvet, meşārık-ı envār-ı fazl u kerem ve maşādır-ı esrār ve haqāyık-ı levh ü qalem, enbiyā-yı ‘izām ve peygamberān, vācibü’l-ikrām ‘aleyhim minallāhi şalāt ü selām hāzerātınıñ medh ü şenāları olunup huşūşan ol sultān-ı bārgāh-ı risālet ve hākān-ı tahtgāh-ı celālet, şehsüvār-ı⁷⁶⁷ “سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى” ve muqarreb-i maqām-ı⁷⁶⁸⁷⁶⁹ “ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى”, tenhārev-i⁷⁷⁰ “قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”⁷⁷¹ merdüm-i dīde-i enbiyā⁷⁷², dīde-i merdüm-i dānā, tācdār-ı⁷⁷³ “وَلَقَدْ كَرَّمْنَا”, mertebedār-ı⁷⁷⁴ “تَكَالَرُ سُفُفْنَا”, pertev-i şem‘-i cem‘-i ilāhī, gevher-i eşdāf-ı elṭāf-ı nā-mütenāhī, h̄āce-ı kevneyn ve şadr-ı hūfıqayn, muqtedā-yı maşrıkān ü mağribān, şāhib-i şefā‘at-i ‘uzmā a‘nī bihi⁷⁷⁵ Hāzret-i Muḥammed Muştafā şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ālihi ve şāhbihi ve sellem hāzretleriniñ rūh-ı pūr-fütūhlarına hezār gūne qalb-i şāf ve dehān-ı şıdḡ-ittişāf birle ta‘zīm ve tebcil ve tekrīm ile şalāt ü şelām ve medh ü şenā-yı bī-encām eyleyüp ārāyendegān-ı şuffe-i haqāyık ve pīrāyendegāh-ı qubbe-i daqāyık, seyyāregān-ı ‘ālem-i ‘ulūm, sitāregān⁷⁷⁶-ı “aşhābī⁷⁷⁷ ke’n-nücüm”, muḥerremān-ı ka‘be-i celālet ve maḥremān-ı perde-i risālet olan çehār-yār-i güzīn ve sār āl ü aşhāb-ı raḥmeten li’l-‘ālemīn olan sādāt-ı kirām-ı

⁷⁶⁷ İsrā sūresi 1. āyetten kısmî iktibas: **Yüceliğinde sınır olmayan O (Allah) ki** kulunu geceleyin, kendisine bazı alametlerimizi göstermek için (Mekke’deki) Mescid-i Haram’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya **götürdü**. Çünkü, gerçeketen her şeyi işiten, her şeyi gören O’dur.

⁷⁶⁸ // : maqām

⁷⁶⁹ Necm sūresi 8. āyet: ve sonra yaklaşarak yanına geldi.

⁷⁷⁰ Necm sūresi 9. āyetten kısmen iktibas: Aralarında **iki yay mesafesi** kalıncaya kadar, **hatta daha da yakına**.

⁷⁷¹ // : tenhārev-i “قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”

⁷⁷² enbiyā : بلينا

⁷⁷³ İsrā sūresi 70. āyetten kısmî iktibas: **Gerçek şu ki**, Biz Âdemoğullarını **üstün ve onurlu kıldık**; karada ve denizde onların ulaşımını sağladık; temiz besinlerle onları rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın pek çoğundan üstün tuttuk.

⁷⁷⁴ Bakara sūresi 253. āyetten kısmî iktibas: **Bu elçilerin** bazılarına diğerlerinden daha fazla **meziyetler bahsettik**: içlerinden kimi ile Allah(bizzat) konuşmuş, kimini de daha üst derecelere yükseltmiştir. Biz, Meryem oğlu İsa’ya hakikatin tüm kanıtlarını bahsettik ve o’nu kutsal ilham ile destekledik. Ve eğer Allah dileseydi, o(elçiler)den sonra gelenler, kendilerine hakikatin bütün kanıtları geldikten sonra birbirleriyle çatışmazlardı; ancak(vaki olduğu üzere) onlar karşıt görüşlere kapıldılar ve bazıları imana ererken diğerleri hakikati inkara yöneldi. Buna rağmen Allah dileseydi, birbirleriyle çatışmazlardı. Ama Allah dilediğini yapar.

⁷⁷⁵ // : a‘nī bihi

⁷⁷⁶ seyyāregān : sitāregān

⁷⁷⁷ aşhābī : aşhāb

hazerāta taşliyye [66a] vü tarziyye ve nām-ı mübāreklerin zıkr eylemekle du‘ālarının icābetine vāsiṭa idüp mücerred enbiyā ve evliyānıñ ezkār-ı cemīleleri maḥz-ı t̄ā‘at-ı Ḥudā olduğuna bināen bu yüzden daḡi dergāh-ı lā-yezālīde ‘arz-ı ‘ubūdiyyet idüp kibār-ı dīnden istişfā‘ iderler. Nitekim Deylemī *Müsnedü Firdevs*’de [41a] ‘Ā’işe-i Şiddīka -raḡıya’llāhu anhā-Ḥazretlerinden rivāyet ider ki:

قال النبي عليه السلام «ذكر الانبياء من العبادة وذكر الصالحين كفارة وذكر الموت صدقة وذكر القبر يقر بكم من الجنة»

Şadaḡ Allāhü’l-‘azīm⁷⁷⁸. Ya‘nī ḡazret-i⁷⁷⁹ Server-i Kā’ināt buyururlar ki:

Enbiyā-yı ‘izāmı tarāzī ve teraḡḡum ile zıkr eylemek yāḡūd menāḡıb ve fazā’llerin yād eylemek yāḡūd va‘z u naşīḡatlerin ve nezāfet ve ṡahāretlerin zıkr eylemek ‘ibādetdir ve kezālik selef-i şālihīn daḡi ḡayr ile ve medḡ ü şenā ile añmak yāḡūd anlardan ḡadış-i şerīf rivāyet idüp ba‘zı menāḡıb ve aḡvāllerin tezkīr eylemek kefareti zünūbdur. Taḡşīrātın ‘afv olunmasına sebebdir ve mevti zıkr eylemek şadaḡadır. Meşelā bir muşaddıḡ ne ḡadar şevāba nā’il olursa tezkīr-i mevte eyleyen daḡi ol miḡdār ecre nā’il olur ve ḡabri añmak ve ḡabriñ aḡvālīn hevli ve ḡaṡarların zıkr eylemek ḡişiyi cennete yaḡın ider. Zīrā aḡvāl ve ehvāl-i ḡabr-i a‘zam mevā’ız ve ma‘āşīden eşedd-i zevācirdir⁷⁸⁰ ve t̄ā‘āt ü ‘ibādete ḡandırucıdır. Elbette mevte ve ḡabri [66b] ḡatırına ḡetürüp zıkr eyleyen kimesne emri-ḡaḡḡ üze ḡareket eylemege sa‘y eyler. Emri-ḡaḡḡ’a ri‘āyet ise ḡişiyi cennete idḡāl ider. Pes imdi bu ḡadış-i şerīf delāletider ki enbiyā ve evliyā ve şuleḡāyı zıkr ve medḡ eylemek t̄ā‘at ve ‘ibādet-i Ḥudā’dır. Aña bināen fuḡarā-yı Mevleviyye ol ‘ibādeti daḡi fi‘le ḡetürürler. Pes bir kimesne enbiyā ve evliyā ve şālihīn zıkr olunup anlarıñ evşāf-ı cemīleleri yād olan

⁷⁷⁸ // : Şadaḡ Allāhü’l-‘azīm

⁷⁷⁹ ḡazret : //

⁷⁸⁰ T2128 derkenār: ḡaberde vārid olmuştur: كفى بالموت واعظا

meclise gidenleri ta'yīb eylese yāhūd tefşīk eylese ne'ūzu bi'llāh kāfir olur. Zīrā tā'at-ı Hūdā'ya ma'şiyet tesmiye itmiş olur. Bu ise küfrdür- el-'iyāzu bi'llāh-. Böyle meclislere hāzır olmağa sa'y eyle. Yoğsa hāzır olanları men' ve tefşīke heves eyleme. Haberinin bile olmaz, kāfir olursun⁷⁸¹. Dermend ü⁷⁸² bī-çāre.

اللهم اصلح حالنا ونظم امورنا بحرمة الانبياء والاولياء امين⁷⁸³

Faşlü'l-'āşir⁷⁸⁴

Onuncı faşl meclis-i Mevleviyye'de cemā'at-ı müslimīn ve tavā'if-i muhtelifeniñ niyyāt-i mütenevvi'e ve maqāşid-ı müteferrike ile müctemi' olduğın beyān eyler. [41b]

Mecālis-i Mevleviyyeniñ şānındandır ki eyyām-ı muqābelede havāşş u 'avāmdan ve 'ulemā vü cühelā ve ricāl ü şübyān ve⁷⁸⁵ zekūr u nisvān, şāliha vü tāliha⁷⁸⁶ bil ki Yehūdā vü Naşarā ve ğayrı, milel-i şettā, ecnās-ı muhtelif ve gürüh-ı mütenevvi'e cem' olurlar ve her biri bir güne niyyet ve kaşd ile ve bir dürlü fikr ve 'azimet-ile [67a] gelüp hāzır olurlar. Ammā her mü'min ü müslime vācib ve lāyık olan⁷⁸⁷ budur ki kendü dīn qarındaşı müslimīn ü mü'minini bil ki mecmū'-ı efrād-ı insānī her hālde kaşd-ı ḥasene ve 'azimet-i tayyibe üzerine ḥaml eyleye.

Farāzā 'ālimiñ gelmesini evliyā-yı 'izāmīñ meclisleri müstecābü'd-da'vet maḥalleridir. Hālāt-ı ehlu'llāh ile müteḥakkık olup şıfat-ı kibr ü 'ucbdan ḥalāş olmağ

⁷⁸¹ T2128 derkenār: Elbette küfr didikleri şey tavul be surna ile gelmez. Yarın rüz-i cezāda ma'lūmı olup peşimān olur, ammā çi sūd!

⁷⁸² // : ü

⁷⁸³ // : امين

⁷⁸⁴ el-Faşlü'l-'āşir: Faşlü'l-'āşir

⁷⁸⁵ ve : //

⁷⁸⁶ şāliha vü tāliha : şāliḥ ü tāliḥ

⁷⁸⁷ olan : //

ümîdiyle gelür diyü haml idesiñ. Cāhil gelürse mesā'il-i şer'iyye⁷⁸⁸ ve mevā'ız-ı dīniyyeden bir mes'ele veyā bir naşihat aḥz eylemek için geliyor diyesin. Havāşş gelürse 'indallāh du'ā kabūl⁷⁸⁹ olacak yerdir. Şūrī vü ma'nevī imtidād-ı devlet ve ḥayr ile 'ömr-i ṭavīl du'āsın temennī için gelüp fuḡarā ile bir ānılg bile bulunalım, ola kim⁷⁹⁰ Cenāb-ı Allāh rüz-ı cezāda daḡi anlar ile ḥaşr eyleye diyü bu fikr ile gelür. 'Avām geldikde bölüğe naşihat te'sīr idüp hevāyīlikden ve irtikāb-ı muḡarremātdan tā'ib ü müstaḡfir olaydım diyü ol niyyet ile gelür. Şāliḡ gelürse cinsi olan şāliḡler ile bile ḥaşr olam diyü gelür. Tāliḡ gelürse bölüğe şāliḡler soḡbeti berekātıyla⁷⁹¹ ben daḡi şalāh-ı ḡāl taḡşīl idem⁷⁹² diyü gelür. Ricāl gelürse mücerred Qur'an ve tefsīr ve ḡadīş ve kelām-ı kibār naḡl ve tilāvet olunup zıkru'llāh meclisidir, bile bulunup istimā'ına ve ta'allümüne me'mūr [67b] rız diyü gelür. Nisvān gelürse ḡazret-i Allāh Qur'an'da⁷⁹³ her ne maḡallde ki mü'minīn zıkr eylemiş ise mü'mināt daḡi zıkr eylemişdir. Müslimīn daḡi kezālik müslimāt ile ma'an mezkūrdur. Anlar daḡi min kıbeli'llāh me'mūr olduklarına bināen dünyā⁷⁹⁴ vü āḡiretlerine nāfi' mesā'il-i dīniyye taḡşīl ve ta'allüm idüp zıkru'llāh ve du'āda bile bulunmaḡa ve 'ibādet-ı [42a] ḡudā'da merdān gibi cedd ü ceḡd idüp taḡayyüd ve ḡüşşleri berekātıyla mübelliḡ-i ricāle vāşıl olmaḡ için gelürler. Şübūyān gelürse küçükdēn Allāhu 'Azīmü's-şān'ın zıkr ü şükrüne ve⁷⁹⁵ ḡulluḡına i'tiyād taḡşīli için gelür. Kefere gelürse⁷⁹⁶ "فَأَجْرُهُمْ فَتَبَيَّنَّا مَا لَلَّاهُ" naşş-ı kerīmi muḡtezāsınca ruḡşat virilür. Cā'iz ki rūḡāniyyet-i

⁷⁸⁸şer'iyye : şer'iyyeden

⁷⁸⁹ kabūl : maḡbūl

⁷⁹⁰ kim : ki

⁷⁹¹ ile : berekātıyla

⁷⁹² idem : ideydim

⁷⁹³ Qur'an'da : naşş-ı kerīminde

⁷⁹⁴ dünyā : dīn

⁷⁹⁵ // : ve

⁷⁹⁶ Tevbe sūresi 6. āyetten kısmī iktibas: Ve Allah'tan başkalarına tanrılık yakıştıranlardan biri senin korumana başvurursa, **onu koruma altına la, olur ki(senden) Allah'ın sözünü işitip anla(yabili)r;** ve

evliyā te'sīr idüp īmāna gelmesine sebep ola... Ḥattā çoğuna vāki' olmuşdur. Şemme fe-şemme her biriniñ gelmesini maḥmel-i ḥaseneye ḥaml eylemek farz u vācibdir. Yoḥsa bunlar bu maḥalle bu meclise fenā fikr ile yaramaz niyyet ile sū'-i ḳaşd-ile cem' oluyolar dimeyesin⁷⁹⁷. Zīrā naql olunan vechiyle 'ibādet olunan yerlere 'ibādu'llāh niyyet-i fāsīde ile gelmezler ve geldikleri şūretde⁷⁹⁸ Ḥazret-i Allāh⁷⁹⁹ ḥayra tebdil ider⁸⁰⁰ ve saña lāyık ve lāzım olan budur ki bunların birisini böyle 'ibādet meclislerine fenā ḥāle daḥi görürsenḥüsn-i ḥāle şarf eyle.

Nitekim Necme'ddīn Ğazzī [68a] -raḥimehu'llāh- buyururlar ki bir mü'min ḳarındaşını farazā bir nā-ma'ḳūl işde daḥi görürsen vücūh-ı 'özrden bir 'özr eyle, ma'zūr bil. Eger ḥod bir vech-ile 'özrini beyāndan 'āciz olursañ⁸⁰¹ elbette bir 'özri olmak gerek. Ancaḳ bizim aqlımız iḥāta eylemez demek gerek ve Ḥazret-i 'Ömer -raḥıya'llāhu 'anh- buyururlar ki nāsıñ 'āḳıl-ı rāḡi⁸⁰² kimesne ol kimesnedir⁸⁰³ ki nāsıñ a'zārı⁸⁰⁴ olsa⁸⁰⁵ ve kimesneye ta'yīb eylemeyüp bil ki şūret-i 'aybda daḥi görürse vech-i ḥüsn üzere anuñçün bir 'özr beyān ve irād eyleye. Ḳande ḳaldı ki ma'yüb olmayana isnād ve ifk ve iftirā eylemek ve sū'-i zann eylemek... Nitekim Ebū Dāvūd ve Ḥākim, Ebū Hureyre ḥazretlerinden isnād-ı şaḥiḥ ile rivāyet iderler ki:

قال النبي عليه السلام «حسن الظن من حسن العبادة»

sonra onu, kendini güvenlik içinde hissedebileceği bir yere ulaştırır; bu (davranışın), onların(belki de yalnızca) (hakkı) bilmedikleri için(günah işleyen) kimselerden olmaları ihtimalinden dolayıdır.

⁷⁹⁷dimesek : dimeyesin

⁷⁹⁸şūretde : taḳdirce

⁷⁹⁹Allāh : Muḥavvilü'l-aḥvāl

⁸⁰⁰ider : eyler

⁸⁰¹olursañ : olursun

⁸⁰² Tenkitli metne dahil ettiğimiz nüshalarda kelime "rāḡi" şeklindedir. Ayrıca Bel 500 nüshasında kelime "ra'ī" veya "dāi" şeklinde istinsah edilmiştir.

⁸⁰³ kimesne ol kimesnedir : ol kimesdir ki

⁸⁰⁴Bu kelime "a'zārı" şekliyle sadece H.Hayri 99'da geçmektedir. Diğer nüshalardaşeklinde اعذرى istinsah edilmiştir

⁸⁰⁵olsa : ola

Münāvī –[raḥimehu’llāh]⁸⁰⁶- bu ḥadīṣ-i şerīf şerḥinde buyururlar ki Resūl-i Ekrem-şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- buyururlar:

Müslimīn ḥaḳḳında ḥayr u şalāh ḥāldedir diyü i’tikād eylemek ‘ibādetdir ve⁸⁰⁷ meşāyih-i muḥaddiṣīn buyururlar ki ḥüsn-i zann, ‘aṭiyye vü iḥsān, sū’-i zann, ḥirmān [42b] ve noḳşān meşābesindedir. Ya’nī ḥüsn-i zann şāḥibi⁸⁰⁸ hem kendi mu’tī vü muḥsin olur ve hem Cenāb-ı Ḥaḳḳ daḥi aña ‘aṭā vü iḥsān ider. Fe-emmā sū’-i zann şāḥibi hem kendüsi noḳşān ve ‘aybbīn olup mażanne olanı cennetden maḥrūm görür ve Cenāb-ı Allāh anıñ daḥi ‘aybını [68b] maḥzār-ı enbiyā vü evliyāda izhār ve ifşā idüp duḥūl-i cennetden maḥrūm ider ve daḥi dinilmiştir:

Nāsiñ ḥāl cihetinden yaramaz rāḡi⁸⁰⁹ şol kimesnedir ki cemī’ nāsa sū’-i zannı olup bir kimesneye i’timād eylemeye ve sū’-i fi’linden ötüri aña daḥi bir kimesne i’timād eylemeye. Ḥattā ba’zı ‘ulemā-yı dīn ḳatlarında ḥüsn-i zann şol mertebeye bāliḡ olmuş ki erzēl-i nāsdan aḳbeḥ-i şānāyi’ şāḥibi olan cellādları ki -ḥaḳḳların başların keser ve ‘azāb ider- ḳıyāmet gününde ḥesāb virmekde kendülerinden aḥaff ve āsān ve rızā-yı Ḥaḳḳ’a kendülerinden ziyāde aḳreb zann ve i’tikād iderler. Ḥattā ‘ārif-i bi’llāh Şeyḥ ‘Abdü’lvehhāb-ı Şa’rāvī ḳuddise sirruhu’l-‘azīz buyururlar ki:

Ḳarındaşım Şeyḥ Efdale’ddīn ḥazretleriniñ de’bi bu idi ki bir cellādı gördükde elbette ol cellāddan du’ā ve temennā iderdi. Allāhu Azīmü’ş-şān ḥuzūrunda kendüyi cellāddan rezīl ve ḥor ve ḥaḳīr zann idüp ol cellādları kendüden her vech ile a’lā ve ‘indallāh maḳbūl zann ve i’tikād iderdi. Pes cellādlar ḥaḳḳında böyle ḥüsn-i zann idince sā’ir şuleḥā zeylinde olan fuḳarā ḥaḳḳında ḥuşūşan cemā’at-

⁸⁰⁶ raḥimehu’llāh : //

⁸⁰⁷ve : //

⁸⁰⁸ şāḥibi : //

⁸⁰⁹ Bel 500’de “dā’i”.

ı müslimîn ile mecâlis-i zikru'llâh ve maḥâfil-i 'ibâdetde olan kimesneler hakkında ne mertebe ḥüsn-i zann eylemek gerek ve sū'-i zanndan ḥazer eylemek ne mertebe lâzım olduğu bundan kıyâs [69a] olunsun. Meger zâhiren şer'-i şerîfe muḥâlif ve bir vechle te'vîli mümkün olmayan fi'l-i kabîh zuhûr idüp seniñ katında yaḳîn mertebesi vücûda gelse redd ü inkâr olunup sū'-i zann eyleseñ cā'iz, yoḥsa bilâ ta'n-ı şer'î ümmet-i Muḥammed'den ve cemâ'at-i müslimînden zıkr ü 'ibâdet meclislerine ḥâzır olanları tefsîk idüp ve mesâcid ve zevâyâyâ gidenleri [43a] ta'yîb eylemek ve eyledikleri zikru'llâh ve tã'ati ma'siyet add eylemek ve ol i'tikâdda olmak ne'uzu bi'llâh küfrdür.

Ḥuşuşan⁸¹⁰ meclis-i Mevleviyye⁸¹¹ zıkr eyledüğünüz gibi şalât ve kırâ'at-ı Kur'ân ve ḥadîs-i şerîf⁸¹² ve tilâvet-i meşnevî-i şerîf ve semâ'-i tayyib ve tãhiri ve tevâcüd ve devrânı ve 'alâ vechi'l-birr ve'l-inḳıyâd ve'l-iz'ân biri birine ta'zîm kaşdıyla inḥinâyı ve ḥavâşş u⁸¹³ 'avâmdan mü'minîn ü müslimîne du'âyı ve zıkr-i enbiyâ ve evliyâ-yı şâlihîni ve anlara şenâ ve tarazzî ve teraḥḥümü ve bunlar emşâli daḫi nice tã'ât ve 'ibâdatı müşt Emil meclisdir. Hiç böyle meclis ḥuzẓarını ma'siyet nisbet eyleyüp tefsîk ve ta'yîb, ricâl-i dîn-i İslâm'a lâyıḳ mıdır? Ḥaṭâ-yı fâhiş ve küfrdür. Siyyemâ zamân-ı mâzîde kırk elli seneden muḳaddem Şâm-ı şerîfde merḥûm ve maḡfûrun leh peder-i büzürgvârım Şeyḫ İsmâ'îl Nablusî-i Ḥanefî -ki *Dürer [ve] Ğurer* üzerine olan şerḫ-i [69b] kebîr şâhibidir- ve andan mâ'adâ nice teşânîf-i 'adîde ve teḫârîr-i müfide şâhibi bir 'âlim ve fâzıl kimesne idi. Kendüleri ile ol meclislere ḥâzır olurduḳ ve anlardan mâ'adâ 'ulemâ-yı dînden ḥanefî müftisi Şeyḫü'l-islâm Şeyḫ 'Abdu'rrahman 'İmâdî -ki ḫattâ âyin-i Mevleviyye için maḥşuş

⁸¹⁰ Ḥuşuşan ki : Ḥuşuşan

⁸¹¹ mevleviyye ki : mevleviyye

⁸¹² ḥadîs-i şerîf : ḥadîs

⁸¹³ // : u

fetvâları dağı vardır- bundan akdem *İzzâhü'd-delâlat fi Semâ'i'l-âlat* nâmında te'lîf eyledüğümüz kitâbda 'aynıyla ol fetvâyı zîkr eylemişizdir ve Şâfi' müftîsi Şeyh Necme'ddîn ibn el-Ğazzî ve dağı bunlarıñ emsâli nice 'âlim ve fâzıl kimesneler⁸¹⁴ gördük ki meclis-i Mevleviyye'ye hâzır olurlardı ve bizden evvel dağı mevşûk u mü'temen şühüd-ı 'udül ile müşbet ve mütevâtirdir ki eimme-i dînden ve fuğahâ-yı 'izâm ve 'ulemâ-yı kirâmdan her 'aşrda bulunanlar devr-i Hâzret-i Monlâ Celâle'ddîn'den bu âna gelince bu meclis-i Mevleviyye'ye gelürler imiş ve nice ezvâk-ı derûn kesb iderler imiş.

Kibâr-ı dînden birisi gürûh-ı Mevleviyyeniñ devr ü⁸¹⁵ semâ'ları 'ibâdet degildir dimemiş⁸¹⁶. Fe-emmâ şimdi otuz kırık seneden berü zuhûr iden hadâset-i sinn [43b] şâhibleri ve ba'zı mertebe ke-ennahu sivâdh'ânlig tağşil itmiş süfehâ mağûleleri⁸¹⁷ âyîn-i evliyâyâ ve meclislerine hâzır olanlara ta'n ve teşnî' ve tefsîk iderler imiş. [70a] Allâh inşâf vire. Estağfiru'llâh ne'ûzu bi'llâhi te'âlâ kâfir olurlar. Bilâ sebep şer'î ve lâ-mağzûr evliyâyı 'izâm vaz' eyledikleri erkân-ı tarîkat ve envâ'-ı tâ'at-i Perverdigâr'a ma'siyet itlâk iderler imiş. Fuğahâ-yı dîniñ aqvâlleriniñ ğavr u netîcesine ve murâd u mağşûdlarına 'adem-ı itlâ'dan nâşî cehâletleri hasebiyle selef-i şâlihîni ve ehlu'llâhı ve bu âna dek meclislerine hâzır olan 'ulemâ-yı dîni tağlil iderler. Ma'a-hâzâ bilâ vechin şer'î tefsîk: şer'de me'hûz bihâ olan 'adâlet-i zâhire ile bir hükmi tağyîr eyleyüp velev bi-ğasbi'z-zâhir bir tâ'ate ma'siyet tesmiye eylemekdir. Bu ise lâ-mağâlete küfrdür. Her mü'min ü müslime vâcib olan budur ki zâhir-i şer'-i Muğammediyye'yi hıfz eyleyüp her ferdi cânib-i hayra sâ'î bilmek gerekdir. Zîrâ bir kimesneniñ derûnı ve Cenâb-ı Hâkğ'la

⁸¹⁴kimesne : kimesneler

⁸¹⁵ // : ü

⁸¹⁶dimemiş : dimemişler

⁸¹⁷ // : mağûleleri

mu‘āmelesi ne yüzdendir bilinmez. Ahvāl-i albiyye ma‘lūm olmamaqla mecmū‘⁸¹⁸ nāsı meāmil-i asene üzerine aml eylemek gerek. Zirā uū-ı ‘ibāddır. Dünyāda ve āhiretde münāaşaya mü‘eddī ve mebnī olur. ‘İndallāh od mu‘ātebe emr-i muarrerdir⁸¹⁹. Ta‘n u teşnī‘ ise taau ve tayaundan soradır.

والله يهدينا لآلحقوق الطربق مستقيم⁸²⁰

āib-i kitāb dir ki:

Bu risāle-i erīfe āaten arīat-i Mevleviyye [70b] üzre ā‘imīn olan fuarāya kemāl-i muabbetinden nāī ve sā‘ir evliyā ve ālīine üsn-i zann ve üsn-i i‘tiādımdan ve ‘āmmе-i ümmet-i Muammed arındaarımız semt-i dālālete sālīk olmadan ıfz u iyānet için cem‘ ve te‘lif ve tanīf eyledim. Mula arāz u adım aı izār ve beyāndır ki ‘āmmе-i nās ba‘zı mütefaqhīnīn yalı, ala maz-ı ta‘līmleri ile evliyā-yı ‘izām ve fuarā-yı bābu‘llāha ve⁸²¹ merāsım-i arīat-i ehlu‘llāha kec nazar idüp sū‘-i i‘tiād itmeyeler ve ol sebeble küfre girüp vara-i helāke [44a] dūmeyeler diyü bu kitābı tarīr eyledim. Maūdum ‘ibād-ı mü‘minīne ancak bir idmetdir. ‘Alim⁸²²allāh, ehidallāh. Yosa kimesneye redd ü i‘tirāz ve techīl degildir. Egeri ba‘zı maallda bi-asebi‘l-itizā mütefaqh ve cāhil ve ebter ve ama diyü zıkr olundu. Ammā lā ‘ale‘t-ta‘yındır. Ehl-i dīnden bi-‘aynihi bir ad-i murādım degildir.

⁸¹⁸ mecmū‘1 : mecmū‘

⁸¹⁹ muarrer : muarrerdir

⁸²⁰ Ahkaf sūresi 30. āyetten kısmī iktibas: Onlar, “Ey halkımız!” diye seslendiler, “(Tevrat’tan) geriye hakikat adına ne kalmısa hepsini teyd (ve tasdik) eden, Musa(nınkin)den sonra indirilmi olan bir vahyi dinleyip geldik. **(Ve anladık ki) bu (vahiy) hakikate ve dosdoru yola götürmektedir.**

⁸²¹ // : ve

⁸²² ‘Alīm : //

والله ولي التوفيق والهداية ومنه نرجو الاحسان والعناية وهو حسبنا لله⁸²³ ونعم الوكيل وصلى الله على

سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين

Mü'ellif –rağıya'llāhu 'anh- buyururlar ki 'ināyet-i Bārī ve ḥüs-n-i tevfiḳ-i Kirdgārī birle biñ toḳsan altı şa'bān-ı şerīfiniñ yigirmi yedinci günü ibtidāsından bu risāle-i şerīfeniñ ketb ü taḥrīrine bed'en olunup üç günde [71a] bi-'avni'llāhi te'ālā itmāmpeẓir olup mäh-ı mezbūruñ otuzuncı gün gāyetinde⁸²⁴ iḥtitām buldı.

الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله والصلوة⁸²⁵ والسلام على سيدنا⁸²⁶ محمد

حبيب الله وعلى اله واصحابه اجمعين⁸²⁷ ومن تبعهم من اهل الله تمت هذه الرسالة الشريفة بعون الله

الرب اللطيف⁸²⁸

823 // : الله

824 gāyetinde : //

825 الصلاة : الصلوة

826 سيدنا : //

827 // : اجمعين

828 // : و من تبعهم من اهل الله تمت هذه الرسالة الشريفة بعون الله الرب اللطيف

SONUÇ VE TEKLİFLER

Peçevî Ârif Ahmed el-Mevlevî döneminin sanat, kültür ve tasavvuf merkezi olan Yenikapı Mevlevîhanesi'nin şeyhliğinde bulunmuş, bunun dışında yine Peçoy ve Filibe'de şeyhlik yapmış, ayrıca babası vasıtasıyla da Halvetî-Uşşâkî yolunda da manevî eğitim görmüş bir tarihî şahsiyettir. Osmanlı coğrafyasının birden çok bölgesinde şeyhlik yapması, doğumundan hayatının sonuna kadar ilmî ve tasavvufî muhitlerde bulunması, yaşadığı zamanın tartışmalarına bîgâne kalmayarak döneminin büyük âlimlerinden olan ve hemen her disiplinde eser telif etmiş olan Abdülganî Nablusî'nin eserini Türkçe'ye çevirmesi ve bulunduğu Yenikapı semtindeki faaliyetleri onun kültür tarihimiz açısından değerini ortaya koymaktadır. Yaptığımız çalışma ile hem Ahmed Dede'nin hayatını ortaya koymaya çalıştık hem de tercüme ettiği eserin tenkitli metnini hazırlayarak üzerinde bir incelemede bulduk. Varılan sonuçlar ve bu sonuçlardan hareketle ileride yapılması öngörülen çalışmalar maddeler halinde şu şekilde özetlenebilir:

- 1- Ârifî'nin hayatı hakkında hem dönemin tezkireleri, hem Mevlevîlik tarihi hakkındaki biyografik kaynaklar, hem de Hadîkatü'l-cevâmi, Vekayiu'l-fuzalâ gibi daha genel biyografi eserleri bilgi içermektedir. Fakat bu kaynaklardan hiçbirisi *Ukudü'l-lü'lü'ye*'den bahsetmez. Mezkûr kaynaklardaki tüm bilgiler derlenmiş, ayrıca tercümenin muhteva ettiği ve hal tercümesi olarak nitelendirebilecek malumat da toplanarak mütercimnin hayatı yazılmıştır. Ayrıca Ârifî'nin tezkirelerde mevcut olmayan şiirleri de Mevlevî'lere ait olan şiir mecmuasından tespit edilerek biyografiye dâhil edilmiştir. Yazma eserlerde, özellikle de şiir mecmualarında Ârifî'ye ait

olması muhtemel şiirler bulunabilir ve hatta bir dîvan/dîvançe bile tespit edilebilir.

- 2- Tercümenin tenkitli metni, yazma eser kütüphanelerindeki cârî olan tüm nüshalar tavsif edilip, hangi nüshaların kullanılıp kullanılmadığının nedeni belirtildikten sonra oluşturulmuştur. Beyazid Kütüphanesi'ndeki nüsha kütüphane kapalı olduğundan elde edilememiştir. Söz konusu yazma eğer metin tenkidinde kullanılacak değerde ise ilerideki bir çalışma için kullanılmalıdır.
- 3- Eser tercüme adı taşımasına rağmen Ârifi'nin de belirttiği üzere telif niteliği de taşımaktadır. Nablusî'nin telifâtından olan bu eser dünya üzerindeki yazma nüshaları tespit edilip tahkik edildikten sonra tercüme ile kıyas edilebilir. Böylece Ârifi'nin tercümede Nablusî'ye ne kadar sadık kaldığı anlaşılacaktır. Müstakimzâde de aynı eser üzerine bir şerh kaleme almıştır. Bu şerhin de tenkitli metninin ortaya çıkarılması telif-tercüme-şerh geleneğinin birbirleri arasındaki münasebeti ortaya çıkaracaktır.
- 4- Eser mûsikîyi ilgilendiren kavramları tartışmaya almıştır. İnceleme bölümünde bu kavramların eserin içine nasıl alındığı ve niçin alınmış olabileceği tartışılmıştır. Mûsikî ve semâ'nın mübahlığı açısından Mevlevîliği savunan diğer eserler ile bir karşılaştırma bu konudaki literatürün nasıl bir gelişim gösterdiğini ortaya çıkaracaktır.
- 5- Yaptığımız çalışmada tercümenin muhtevası anlatılırken eserin bölüm başlıkları itibariyle tamamen Mevlevî tarikatini kapsadığı ve her bölümde hangi konuların üzerinde nasıl bir tartışma yapıldığı ortaya konmuştur.

Ankaravî'nin eseri Minhâcu'l-fukarâ gibi Mevlevî'lerin âdâb ve erkânını anlatan eserler ile karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.

- 6- Eser tasavvuf, mûsikî, edebiyat gibi disiplinlerin yanında Osmanlı tarihi, hadis ve fıkıh, sosyoloji gibi disiplinlerini de yakından ilgilendirmektedir. Örneğin edebiyat açısından secinin kullanımı, tasavvuf tarihi açısından Mevlevîliğin musikî ve semaya bakışı, Osmanlı tarihi bakımından medrese-tekke gerilimi, hadis ilmi açısından kullanılan hadis ve kaynakların tenkidi, sosyoloji açısından tekkeleri kullananların sosyal ve psikolojik durumu gibi birçok konuyu barındırmaktadır. Tenkitli metnin ortaya çıkması bahsedilen disiplinlerdeki araştırmacılar için malzeme teşkil etmiştir.

EK (TERCÜMENİN YAZMALARINDAN ÖRNEKLER)

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi "TY 2128" Numaralı Nüsha

Millî Kütüphâne Yazma Eserler "06 Hk 178" Numaralı Nüsha

مستقيم تارة سليمان بن
عبد الرحمن

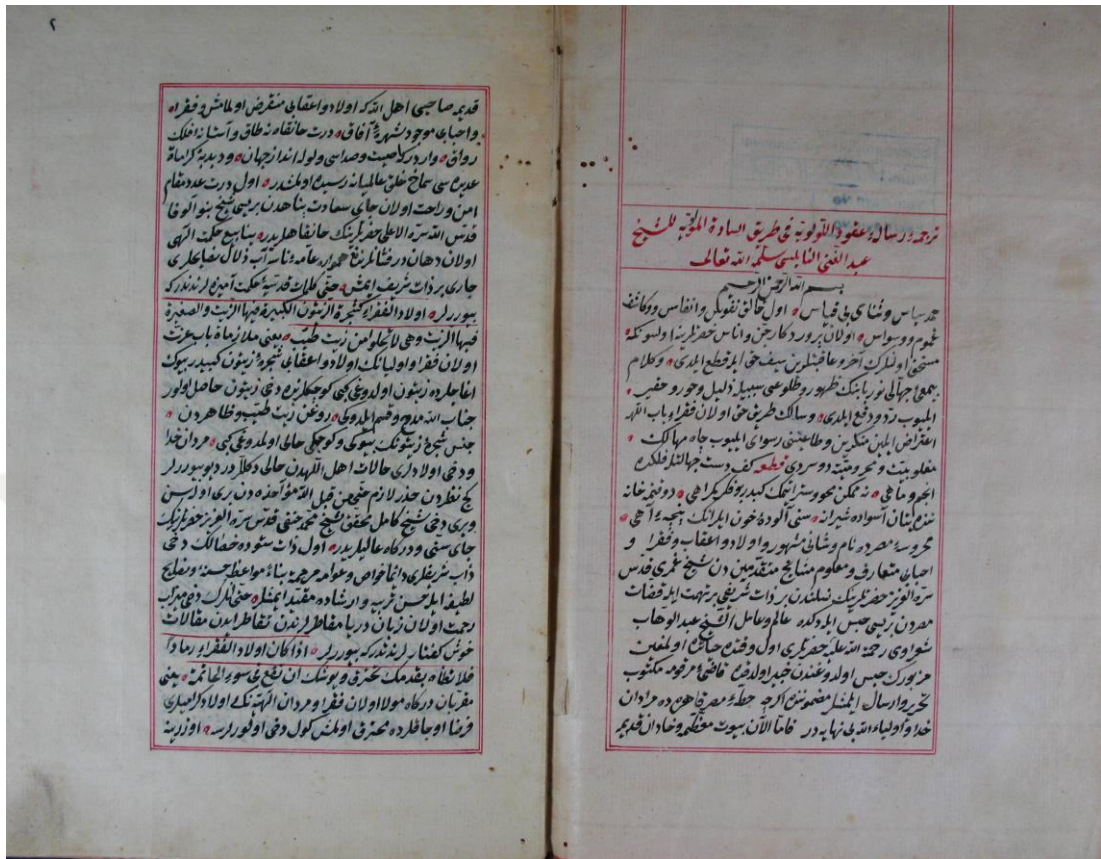
ترجمه راجه عقود المولويه في ملحق ال درة المولويه
الشيخ محمد بن النبطي له الله

بسم الله الرحمن الرحيم
حمد وسبأى دنأى بي قياس
نقود و نفاى و كاشف غموم و وسواس
اذل و نيز و دكالى و ناس
و لست بكنه و ناس و ناس
نصف حق اياه و طم اياه
ببعض جهات و ظهور و ظهور
سبب اياه و كمال و حوز حقيق ايلو و ن
و دهج اياه و سالك و سبب حق اول
نقره باب الالهه اغتيا من ايلو و ن
و طاعت و نواى ايلو و نجا و نواى
و علو و نواى و نواى و نواى
قطعه و نواى و نواى و نواى
نواى و نواى و نواى و نواى
خون ايلو و نواى و نواى
بصود و نواى و نواى و نواى
و نواى و نواى و نواى و نواى
نواى و نواى و نواى و نواى
حضر و نواى و نواى و نواى

حسين المله

حسين المله
فصحت بصوده عاليه و نواى و نواى
الشيخ عبد الوهاب شعراوى رحمه الله عليه
حضر و نواى و نواى و نواى
حسين و نواى و نواى و نواى
مرق و نواى و نواى و نواى
و نواى و نواى و نواى و نواى
مرق و نواى و نواى و نواى
فان اياك و نواى و نواى و نواى
صاحبها و نواى و نواى و نواى
او لمان و نواى و نواى و نواى
افاق و نواى و نواى و نواى
نواى و نواى و نواى و نواى
جهان و نواى و نواى و نواى
خلق عالميا و نواى و نواى و نواى
عه و نواى و نواى و نواى
بنا و نواى و نواى و نواى
سنة العون و نواى و نواى و نواى
نواى و نواى و نواى و نواى
هو و نواى و نواى و نواى
جاري و نواى و نواى و نواى

Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 3038 Numaralı Nüsha

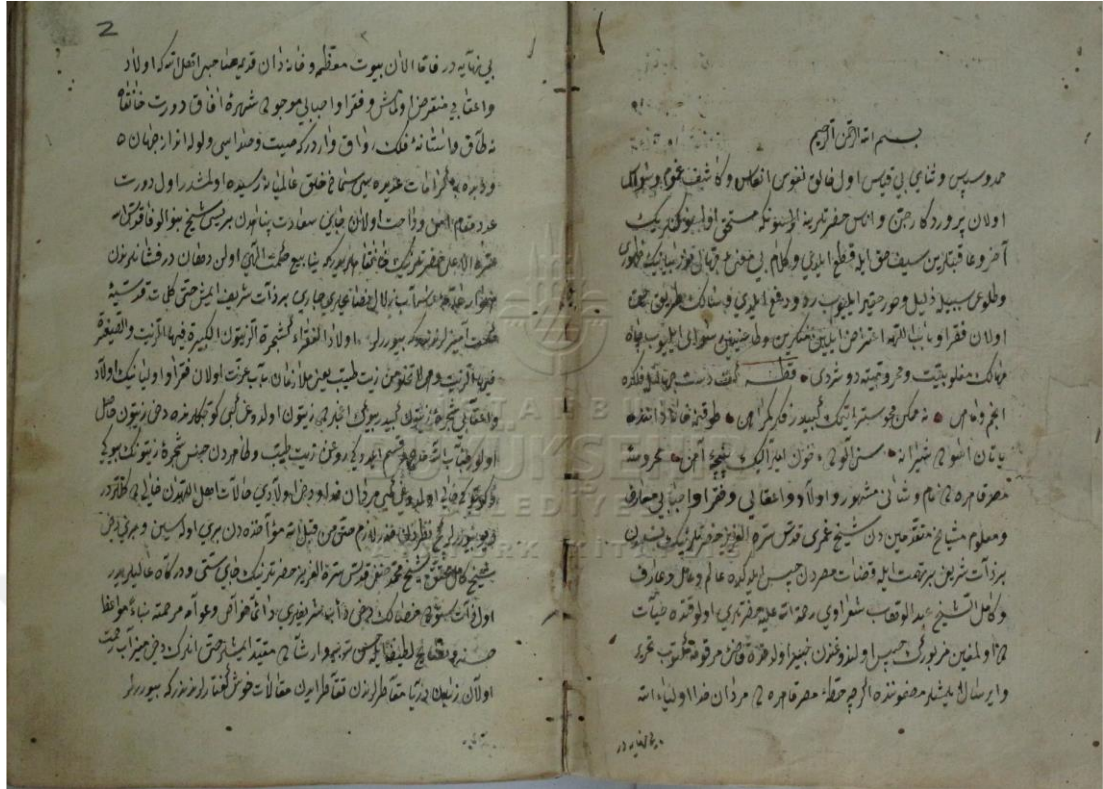

ترجمہ در سالہ عقود القلوب فی طریق السادۃ المکتبہ الرشیدیہ
عبد الفی الطالبی سکرانہ تعالیٰ

بسم اللہ الرحمن الرحیم
جس پاس و شامی بی قیاس اول جانق نقولک و انفاص و کاف
علم و ویرسولس اولان پروردگارین و اناس خدایان اول سوکله
مستحق اول ملک آخر عاقبتلین سیف حق ایزقسط المدی و کلام
یحیی جہالی نوربانک ظہور و ظهوری سبیل دلیل و حورو حفر
المیوب زود و دفع المدی و مسالک طریف حق اولان فقرا باب اقر
اعراض المین منکرین و طاعینن رسوائی المیوب جاد مہالکت
مغلوبیت و حیوینت و وسری قطع کف دست جہالتلک
انجو مافی نہ ممکن جو دست زینک کبر بو فکر کراچی و دوفتخار
نیز ایشان آسوادہ نیران سنی آلود خون الملائک جسد آچی
مجرورہ مصر و نام و شانی شہور و اولاد و اعقاب و فقرا و
اصحابی مشارف و معلوم منابع متقدمین دن سطح طری قدس
سرالویر حضرتینک نسلدن بردات شریقی برتہت ایزقضا
مردن بریسی حسن اولدور عالم و حاصل الفی عبد الوهاب
شعراوی رحمہ اللہ علیہ حضرت کبری اول و حق جان اول مغرب
جزیرک حسن اولدور و خدقن قید اولدق فاضل مرثیہ مکتوب
تخریر و ارسال المثلہ منضمین ارج حلطہ مصرقین دہ مردان
خدا و اولیادہ شفی نہاں در خانما الان سچت مغرب و سادہ ان فقیر

قدیم ساجی اهل انکار اولاد و اعقابی منقرض اولماشہ فقرا
واجبای موج و شریخ آفاقہ درت عاقبانہ نطق و آستانہ نطق
رواقی وار و کلاصیت و صداسی و لول اندازن جهان و ویدہ کراسا
عربیح سی سماج خلق عالمات زسیب اولمن ر اول درت بعد مقام
امن و راحت اولان جامی سعادت بنا حدن بریسی شیخ بنو آقا
قدس اللہ سرہ الاعلی حضرتینک ساقفا ہرہ بسایح حکمت الہی
اولان دھان در شاکر مزاج حرار عامہ و ناسراب ذالک نصیحتی
جاری بردات شریف اعشہ حق کلمات خدایت حکمت آمین از بندارک
سوردرہ اولاد الفقرا کثیر تو الزینون الکبیرہ فیہا الزین و الصبرہ
فیہا الزین و حی لانجام من زین طیب یعنی ملازمانہ باس حمت
اولان فقرا و اولیا لک اولاد و اسحقای شیخ زینون کبیر سچت
انجاملہ زینون اول و شیخ کوجیکلای دئی زینون حاصل اولور
جناب اللہ مدبر و شہ المادی و عن زین طیب و مظلوم ہون
جنس شیخ زینونک بسوی و کوجلی حلی اولدور و بی مردان خدا
و دئی اولاداری حالات اهل الیہدن حاصل و کلا در و پوسوردر
کچ نظرون حذر لازم سفین قبل اللہم ائذہ دن بری اولرسن
و بری دئی شیخ کامل حقیق شیخ محمد حقی قدس سرہ العزیز حضرتینک
جای سنی و در کاد عالم لیدرہ اول ذات سنوہ ضحاک دئی
ذاب شرفی و انما خواص و عوامہ مرمرہ بنا مواعیل حسنة و تعلق
لطیفہ المرحسن تزیب و ارشادہ عقیدہ اجملہ حق المکرت دئی پرکرت
رحمت اولان زبان در با مفاظ لایندن تقاطر ادین مقالات
خوش گفتار لایندن بھور لہ اولان اولاد الفقرا برما و
خلا نفاہ بقدمت حکمتی و بھونک ان لقع فی سوادہ الحاقہ یعنی
مقران در کاد مولاد اولان فقرا و مردان الہیتک اولاد و الیہدن
قرضا اوجا ظرہ و محرق اولمن کول دئی اولور لرسہ اولر زینت

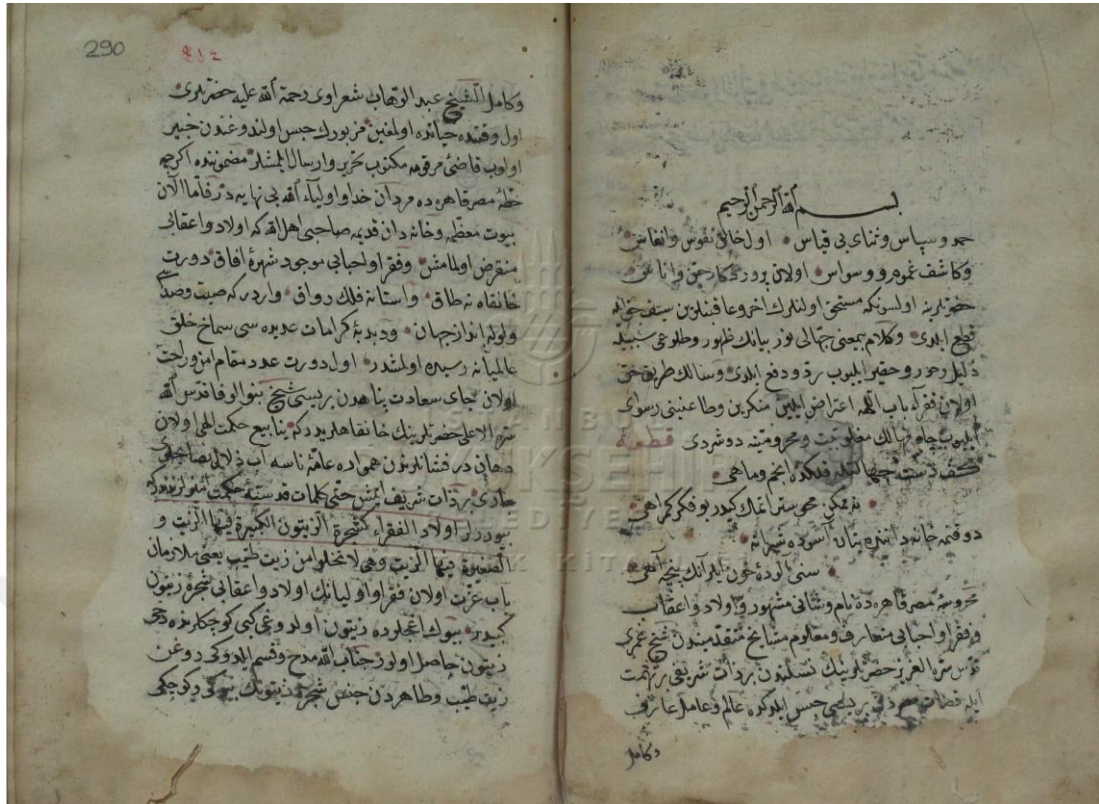
Süleymâniye Kütüphanesi Hasan Hayri Abdullah Efendi Koleksiyonu 99 Numaralı Nüsha

İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları Koleksiyonu OE Yz 601/01 Numaralı Nüsha

İBB Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları Bel Yz K500/3 Numaralı Nüsha

KAYNAKÇA

AGOSTON, Gabor, “16-17. Asırlarda Macaristan’da Tasavvuf ve Mevlevîlik”, *I.*

Milletlerarası Mevlana Kongresi, Konya,3-5 Mayıs 1987.

Ali Enver, *Semâ-hâne-i Edeb* (Haz. Sadık ERDEM), Ankara,TTK, 2013.

Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdulgâni Nablûsî Hayatı Fikirleri*, İstanbul,

İnsan Yay., 1995.

ÇEVİKOĞLU, Timuçin, *Semânın Sadâsı*, İstanbul, TFKY, 2008.

DURCEYLAN, Muhammed Tayyip, *Abdulganî en-Nablusî’ye Ait el-Ukûdü’l-*

Lü’lü’iyye İsimli Eserin Ârifî Ahmed Dede Tercümesi (Tahkik ve
Transkripsyon), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Esrar Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye* (Haz. İlhan GENÇ), Ankara,AKM, 2000.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Melâmilik ve Melâmiler*, İstanbul, İstanbul Devlet

Matbaası 1931.

Hasirizâde Elif Efendi, *en-Nûru’l-Furkân fî şerhi lugati’l-Kur’an* (Haz. Mustafa

KOÇ, Eyyüp TANRIVERDİ), İstanbul,TYEKB, 2015, C.II.

Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü’l-Cevâmî*, İstanbul, C.I.

İhtifalci Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi* (Haz. Murat A. KARAVELİOĞLU),

İstanbul,Atac, 2005.

İsmail-i Ankaravî, *Mevlevilik ve Mûsikî -Er-Risâletü't-Tenzîhiyye fi Şeni'l-Mevleviyye-* (Haz. Bayram AKDOĞAN), İstanbul,Rağbet Yay., 2009.

İsmail Rusûhî Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ* (Haz. Safi Arpaguş), İstanbul,Vefa Yay., 2008.

KAVAK, Abdulcebbar, “Şeyh Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) Mevlevilik müdafaası: *el-Ukûdü'l-lü'liyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* adlı eseri”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2016, s. 1125-1151.

KEMİKLİ, Bilal, “Tasavvuf Edebiyatında Risâle-i Devrân ve Semâ' Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 37, s.443-460.

KOCA, Ferhat “Osmanlılar Dönemi Fıkıh-Tasavvuf İlişkisi Fakılar ile Sofuları Mücadelesinin Tarihi Serüveni”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, s. 73-131.

Mehmed Eşref Dede, *Âyîn-i Tarîkat-i Mevlânâ*, Milli Kütüphane Yazmaları A8172.

Mehmed Şükrü, *Silsilenâme-i Sufiyye*, Hacı Selim Ağa Kütüphânesi Hüdâî Efendi Koleksiyonu No: 1098.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fihî Mafih*, Süleymaniye Kütüphânesi Nafiz Paşa Koleksiyonu No: 453.

Mustafa Safayî Efendi, *Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâidi'l-Eş'âr* (Haz. Pervin ÇAPAN),Ankara,AKM, 2005.

Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *Melâmet Risâleleri Bayramî Melâmîliğine Dâir*[İçinde](Haz. Abdülrezzak TEK), Bursa,Emin Yay., 2007.

Nathalie Clayer, *Mystiques Etat et Societe*, Leiden: E.J. Brill, 1994.

Osmanzâde Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ* (Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), İstanbul,Kitabevi Yay., 2006, C.4.

Ramiz, *Ramiz ve Adab-ı Zurafa 'sı* (Haz. Sadık ERDEM), Ankara,AKM, 1994.

Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*(Haz. Cem ZORLU),İstanbul,İnsan Yay, 2003.

Salim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'ara* (Haz. Adnan İNCE),Ankara,AKM, 2005.

ŞEŞEN Ramazan vd., *Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihi*, İstanbul,IRCICA, 2003.

Şeyh Ahmed Peçevî, *Hakâyık-ı eşyâ-yı İlâhi'nin zerrelerinden bir zerre hakkında risâle ve Risâle-i mecmuat el-hakâyık ve makale-i mefhumet ed-dekâik*, İBB Atatürk Kitaplığı OE Yz 1770 [1a-6b].

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâiyü'l-Fuzalâ* (Haz. Abdülkadir ÖZCAN), İstanbul, 1989, C. III-IV.

Peçevî Ârif Ahmed, *Ukudü'l-lü'lü'ye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İBB Atatürk Kitaplığı Bel Yz K500/03.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 601/01.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İBB Atatürk Kitaplığı Oe Yz 1040.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T2128.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T2185.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Millî Kütüphâne Yazmaları 06 Hk 178.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi No. 2165.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Süleymâniye Kütüphanesi Hasan Hayri Abdullah Efendi No: 99.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi No: 3038.

-----, *Ukudü'l-lü'lü'ie fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*, Berlin Eyalet Kütüphanesi Ms. or. oct. 1905.

UĞUR, Müctabâ, “el-CAMÎU’S-SAGÎR”*TDVİA*, VII. Cilt, 1993, s. 113-114.

-----, “DEYLEMÎ, Şehredâr b. Şîrûye”*TDVİA*, IX. Cilt, 1994, s. 266.

-----, “FİRDEVSÜ’L-AHBÂR”*TDVİA*, XIII. Cilt, 1996, s. 129-131.

Vasıf Efendi, *Osmanlı Şiirinde Mevlana Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları* (Haz. Ahmet Mermer vd.), Ankara,TDV, 2009.

ÖZET

Peçevî Ârif Ahmed Dede 17 ve 18. yüzyıllarda yaşamış bir Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhidir. İstanbul'a gelmeden evvel Peçoy ve Filibe'de şeyhlik görevlerinde bulunmuş ve Filibe'de bulunduğu sırada Abdulganî Nablusî'nin Ukûdü'l-lü'lü'ye fi tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye isimli eserini istek üzerine Türkçe'ye tercüme etmiştir. Çalışmamızın giriş bölümünde tarih boyunca Mevlevîlerin hem entelektüel hem de siyâsî anlamda nerede durdukları ve üstlendikleri roller genel hatları ile çizilmiştir. Ardından Ârif Ahmed Dede'nin biyografisi kendieserleri ve diğer tarihî kaynaklar derlenerek oluşturulmuştur. İkinci bölümde eserin muhtevâsı açıklanıp kaynakları üzerinde durulmuştur. Ayrıca mûsikî ve Mevlevîlik ilişkisini barındıran kavramlar eser bağlamında ve nedensellik çerçevesi içerisinde incelenip açıklanmıştır. Metin bölümünde Ârifî'nin tercümesinin yazma nüshaları tavsif edilerek, tenkitli metin, transkripsiyon alfabesi ile verilmiştir. Sonuç ve teklifler kısmında çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ve bu bilgiler neticesinde ileride yapılması öngörülen çalışmalar maddeler halinde sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdulganî Nablusî, Dinî Müzik, Mevlevî Mukâbelesi, Mevlevîler Tekkeleri ve Sanat, Peçevî Şeyh Ahmed Arif Dede.

ABSTRACT

Peçevî Ârif Ahmed Dede (Ârifî) was one of the sheikhs of Yenikapı Mevlevî Dervish Lodge (Yenikapı Mevlevîhânesi) between the 17th and 18th centuries in the Ottoman Empire. Before coming to Istanbul, he had officiated as sheikh in Pécs (Peçoy) and Plovdiv (Filibe) provinces and, while he was dwelling in Plovdiv, he translated *Ukûdü'l-lü'lü'iyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* of Abd al-Ghani ibn Ismail al-Nablusi (Abdulganî Nablusî), one of the prominent Muslim scholars, into Turkish on request. In the Introduction Chapter of this thesis, both political and intellectual stance of Mevlevî members along with their roles throughout the history is sketched out. In the sequel, the biography of Ârif Ahmed Dede is revealed with the help of his own works and historical resources. In the Second Chapter, while the content of his translation is clarified, at the same time, the references placing in the work are emphasized. On the other hand, the concepts which correlate music with Mevlevî Order are examined in the context of the work regarding to a certain causality relationship. In the chapter of Textual Analysis, the hand-copied manuscripts of Ârifî's translation are described in detail and presented as critical edition. Finally, in the chapter of Conclusion and Suggestions, the knowledge obtained at the end of the study and the studies foreseen to be conducted in future are specified.

Key Words: Abd al-Ghani ibn Ismail al-Nablusi, Religious Music, Mevlevî Ceremonies, Mevlevî Lodges and Art, Peçevî Şeyh Ahmed Arif